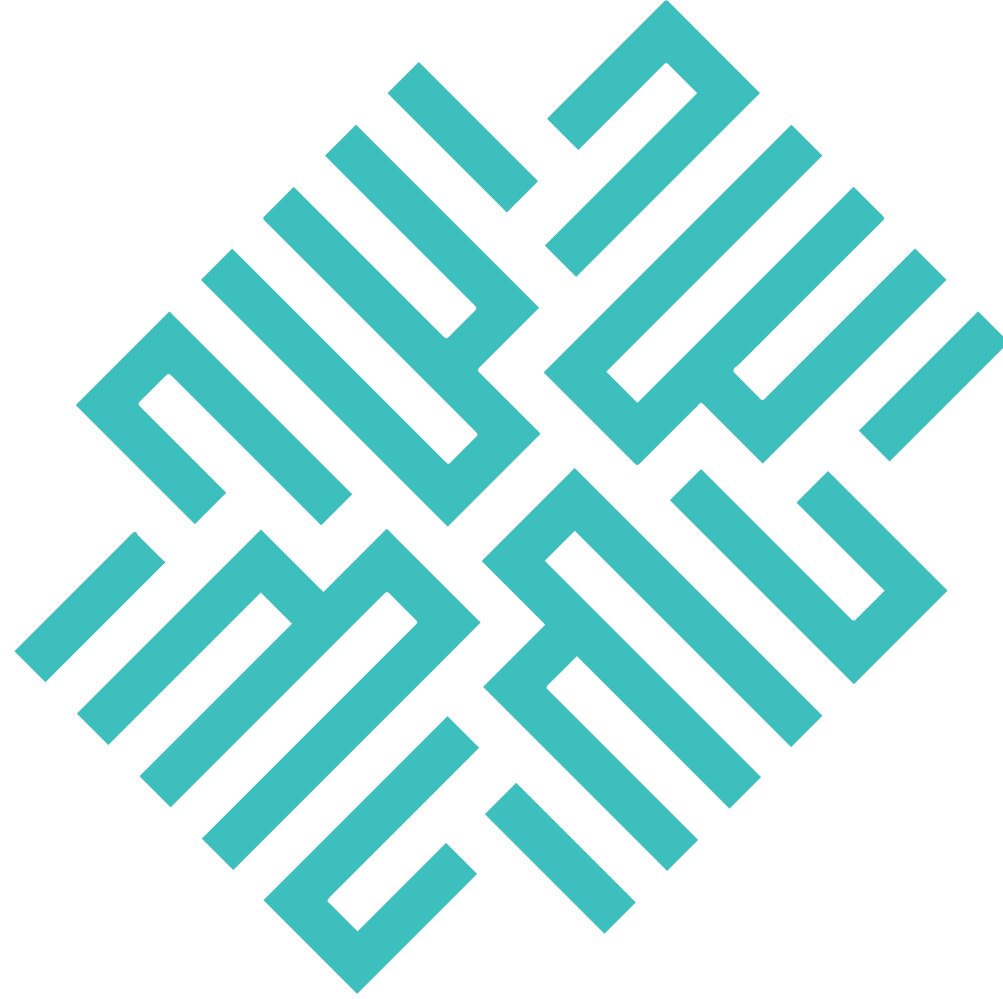
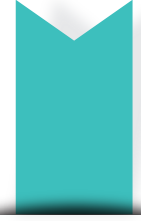

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF
CIVILIZATION
STUDIES

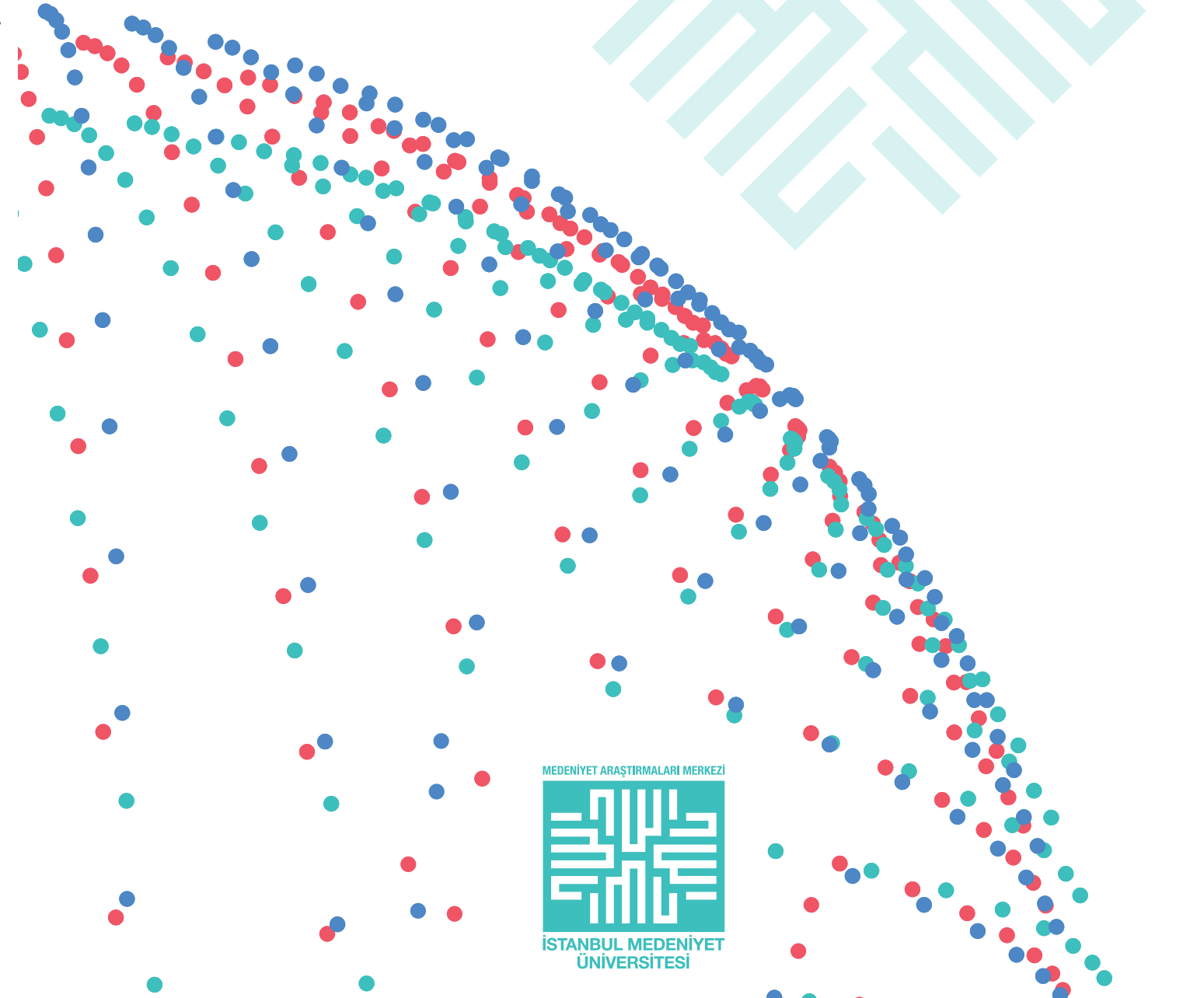
Cilt: 6 Sayı: 1 Haziran 2021

Volume: 6 Issue: 1 June 2021

ISSN: 2148-1652 e-ISSN: 2636-8374

Uluslararası Hakemli Dergi

International Peer-Reviewed Journal

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Baş Editör /
Editor in Chief)
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
hamza.ates@medeniyet.edu.tr

Prof. Dr. Alim YILMAZ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
(Alan / Area: Felsefe / Philosophy)
alim.yilmaz@medeniyet.edu.tr

Doç. Dr. Uğur Zeynep GÜVEN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
(Alan / Area: Sosyoloji / Sociology)
zeynep.guven@medeniyet.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Burcu TAŞKIN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
(Alan / Area: Kitap İnceleme Editörü /
Book Review Editor)
burcu.taskin@medeniyet.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Müge YÜCE
Atatürk Üniversitesi
(Alan / Area: Uluslararası İlişkiler /
International Relations)
muge.yuce@atauni.edu.tr

Arş. Gör. Gökçe GÖK
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
(Alan / Area: Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi / Political Science and Public
Administration)
gokce.gok@medeniyet.edu.tr

Arş. Gör. Abdulkadir KESKİN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
(Alan / Area: İşletme ve Finans /
Management and Finance)
abdulkadir.keskin@medeniyet.edu.tr

Dizgi ve Mizanpaj

Layout Editor

Arş. Gör. Gökçe GÖK
gokce.gok@medeniyet.edu.tr

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Managing Editor

Dr. Öğr. Üyesi Murat TUMAY
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
murat.tumay@medeniyet.edu.tr

Sekreterva

Secretariat

Arş. Gör. Gökçe GÖK
gokce.gok@medeniyet.edu.tr

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

Sahibi / Owner

İstanbul Medeniyet Üniversitesi adına
on behalf of the Istanbul Medeniyet University
Prof. Dr. Gülfetin ÇELİK, Rektör / Rector

Cilt / Volume : 6
Sayı / Issue : 1
Yıl / Year : Haziran / June 2021
ISSN : 2148 - 1652
e-ISSN : 2636 - 8374

Copyright © Haziran / June 2021

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (MAD)

Journal of Civilization Studies

• İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne bağlı Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSMAM) bünyesinde çıkarılmaktadır. Yılda 2 kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Türkçe veya İngilizce dillerinde kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, finans, maliye, sosyoloji ve felsefe alanlarında çalışmalara yer veren elektronik bir dergidir. Dergi özgün araştırma makalesi, derleme makale, kitap incelemesi ve yorumlar yayımlar. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın/telif haklarının dergiye ait olduğu yazar tarafından kabul edilir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, etik, yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları saklıdır.

• *Journal of Civilization Studies is published on behalf of the Center for Civilization Studies (ISMAM) of Istanbul Medeniyet University. The journal is an international peer-reviewed journal published semiannually. Areas covered include public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, sociology and philosophy. The journal publishes original research articles, review articles, book reviews and commentaries in Turkish or English languages. The copyright of the manuscripts published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the manuscript which has been approved to be published in the journal. The author accepts full responsibility for the article. The views in the manuscripts published in the journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the journal. All rights reserved.*

İndeksler / Indexing:

- SOBIAD
- BASE (Bielefeld Academic Search Engine)
- Google Scholar
- idealonline
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing)
- ResearchBib
- Eurasian Scientific Journal Index
- CiteFactor

- InfoBase Index

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

MEDENİYET
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

*ISTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY
CENTER FOR CIVILIZATION STUDIES
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES*

Cilt / Volume: 6

Sayı / Issue: 1

Yıl / Year: 2021

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

Araştırma Makaleleri / Research Articles:

- Civilization Industry: An Eastern Perspective on the Culture Industry
Medeniyet Endüstrisi: Kültür Endüstrisine Doğulu Bir Bakış
Abdullah METİN **103-121**
- Japan's New Model of Engagement With Belt and Road Initiative: Economic Statecraft,
Developmental Pragmatism and Institutional Shaping
*Japonya'nın Kuşak ve Yol İnisiyatifine Yeni Eklemlenme Modeli: Ekonomik Devletçilik,
Kalkınmacı Pragmatizm ve Kurumsal Biçimlendirme*
Mustafa TÜTER **123-142**
- Gündelik Hayat: Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım
Everyday Life: A Socio-Cultural Approach
Mevlüt YILMAZ **143-162**
- Türk Kamu Yönetim Sisteminde Dijital Dönüşüm
Digital Transformation In Turkish Public Administration System
Ahmet KARAÇORLU **163-178**
- Türkiye'de Cari Sağlık Harcaması, Ekonomik Büyüme ve Doğumda Beklenen Yaşam Süresinin
ADRL Sınır Testi ile Analizi
*Current Health Expenditure, Economic Growth and Life Expectancy at Birth in Turkey: An
Analysis with ARDL Bound Test*
Funda AKBAL **179-203**
- Neoklasik Paradigma Çerçevesinden Gelir Vergisinin Teorik Analizi
Theoretical Analysis of Income Tax in Terms of Neoclassical Paradigm
Berkan KARAGÖZ **205-214**

Rekabetten İş Birliğine: Türkiye'nin 1991-2001 Yılları Arasındaki Orta Asya Politikası Üzerine Bir Değerlendirme <i>From Rivalry to Cooperation: An Evaluation of Central Asia Policy of Turkey Between the Years 1991-2001</i> Yegane YİĞİT, Merve DURMUŞ	215-232
--	---------

Kitap İncelemeleri / Book Reviews

Yeni Osmanlılık Hınç, Nostalji, Narsisizm, Nagehan TOKDOĞAN Nuh AKÇAKAYA	233-236
Vergi Tarihinin Kökenleri: Sümer'den Eski Mısır'a, Yunan'dan Roma'ya Antik Çağda Vergilendirme Kabiliyeti ve Etkinliği, Abdullah Burhan BAHÇE Soner ÜNAL	237-240

Etik İlkeler ve Yayın Politikası	241
<i>Ethical Principles and Publication Policy</i>	245
Yazım Kuralları	249
<i>Spelling Rules</i>	252

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
DANIŞMA KURULU
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES
ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdelwahab El
AFFENDI
(*University of Westminster*)
Prof. Dr. Ahmet İNAM
(*Orta Doğu Teknik
Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet KALA
(*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet KAVAS
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ali FARAZMAND
(*Florida Atlantic University*)
Prof. Dr. Alim YILMAZ
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Anthony PAGDEN
(*UCLA*)
Yrd. Doç. Dr. Ayesha HANIF
(*University of Punjab*)
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
(*Ankara Üniversitesi*)
Prof. Dr. Bedri GENCER
(*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Birol AKGÜN
(*Türkiye Maarif Vakfı Başkanı*)
Prof. Dr. Brett BOWDEN
(*University of Western Sydney*)
Prof. Dr. Burhan KÖROĞLU
(*Bahçeşehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Burhanettin DURAN
(*SETA Genel Koordinatörü*)
Prof. Dr. Bünyamin
ÖZGÜLTEKİN
(*Altınbaş Üniversitesi*)
Prof. Dr. Carter V. FINDLEY
(*Ohio State University*)
Prof. Dr. Prof. Dr. Cemal
KAFADAR
(*Harvard University*)
Prof. Dr. Cemil AYDIN
(*George Mason University*)
Prof. Dr. Cemal KAFADAR
(*Harvard University*)

Prof. Dr. Cemil AYDIN
(*George Mason University*)
Prof. Dr. Emilio Gonzales FERRIN
(*The University of Seville*)
Prof. Dr. Engin AKARLI
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fatih ANDI
(*Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fazıl Önder SÖNMEZ
(*Boğaziçi Üniversitesi*)
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
(*YÖK Denetim Kurulu Başkanı*)
Prof. Dr. Gülru NECİPOĞLU
(*Harvard University*)
Yrd. Doç. Dr. Hafez Md. Masudur RAHMA
(*Dhaka University*)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
(*Mimar Sinan Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hasan YAZICI
(*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hayrünsisa ALAN
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. İsenbike TOGAN
(*Boğaziçi Üniversitesi*)
Prof. Dr. İshak ARSLAN
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. İsmail KARA
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Yrd. Doç. Dr. Jafar MORVARID
(*Ferdowsi University of Mashhad*)
Prof. Dr. Kenan AYDIN
(*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. M. Akif AYDIN
(*Medipol Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet Ali DOĞAN
(*İstanbul Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR
(*Yeditepe Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet BULUT
(*Sebahattin Zaim Üniversitesi*)

Dr. Mehmet GENÇ
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Miroļjub JEVTIC
(*University of Belgrade*)
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Nataliya VELİKAYA
(*Russian State University for the
Humanities*)
Prof. Dr. Nazif SHAHRANI
(*Indiana University*)
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ
(*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Osman BAKAR
(*Unb University Of Brunei*)
Prof. Dr. Osman Faruk AKYOL
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ömer TORLAK
(*Rekabet Kurumu Başkanı*)
Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Dr. Süha Taji AL-FARUKI
(*University of Exeter*)
Prof. Dr. Taha ABDURRAHMAN
(*Muhammad V University*)
Prof. Dr. Ümit MERİÇ
(*Harvard University*)
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL
(*Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*)
Prof. Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR
(*İstanbul Arel Üniversitesi*)
Prof. Dr. Yusuf BALCI
(*İstanbul Üniversitesi*)

BU SAYININ HAKEM KURULU
REFEREE LIST OF THE ISSUE

Bu derginin yayımlanmasında emeği olan kıymetli hakemlerimize ilgi ve desteklerinden dolayı teŖekkür eder, saygılarımızı sunarız. Derginin benimsediği çift taraflı kör hakemlik sistemi gereğince dergi sayılarında hakem listesi yayımlanmamaktadır. Talep edilmesi halinde, hakem olarak dergiye katkı sağlandığına iliŖkin yazılı bir belge hakemlere verilebilir.

We are very grateful to the referees for their evaluation of the manuscripts and constructive criticisms. Due to the double-blind peer review system adopted by the journal, the list of referees is not published in the journal issues. Upon request, a written document confirming the contribution to the journal as an referee may be submitted to the referees.

Civilization Industry: An Eastern Perspective on the Culture Industry

*Abdullah METİN**

Abstract: The concept of the culture industry, which was raised by the Frankfurt School, is based on the critique of consumer society. Many authors contributed to this critique, but almost all handled the subject from the Western perspective. Numerous amounts of works have dealt with the concept of the culture industry and related topics, like modernism, consumer society, capitalism, etc. by non-western authors, but few of those have studied the issue academically and comparatively. This paper aims to analyze the concept of the culture industry and its effects on the Eastern civilizations, from the Eastern perspective. The paper reveals that although both dwell on the concept from a critical perspective, the Eastern and the Western thinkers do not share the same concerns. While Western thinkers focus on individuals and consider the issue in the context of freedom, Eastern thinkers pay more attention to national and religious ties and highlight the importance of identity. The paper also conceptualizes the latter approach as the civilization industry.

Keywords: Civilization Industry, Culture Industry, Frankfurt School, Ali Shariati, Cultural Alienation, Capitalist Civilization.

Medeniyet Endüstrisi: Kültür Endüstrisine Doğulu Bir Bakış

Öz: Frankfurt Okulu tarafından geliştirilen kültür endüstrisi kavramı tüketim toplumunun eleştirisine dayanır. Bu eleştiriye katkı sağlayan hemen her yazar meseleyi Batılı bir bakış açısından ele almıştır. Kültür endüstrisi ve onunla ilişkili modernizm, tüketim toplumu, kapitalizm gibi konularda Batılı olmayan yazarlar tarafından sayısız eser üretilmesine rağmen, çok azı akademik hassasiyetleri gözetererek karşılaştırmalı çalışılmıştır. Bu makale, Doğulu bir bakış açısıyla, kültür endüstrisinin Doğu üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamıştır. Analiz sonucunda her ikisi de kültür endüstrisine eleştirel yaklaşmakla birlikte- Doğulu ve Batılı yazarların endişelerinin aynı olmadığı görülmüştür. Öyle ki, Batılı yazarlar bireye odaklanmakta ve konuyu bireyin özgürlüğü ekseninde ele almaktadırlar. Doğulu yazarlar ise dini ve milli bağlara daha fazla önem atfetmekte ve konuyu kimlik bağlamında değerlendirmektedirler. Bu makale, ikinci yaklaşımı medeniyet endüstrisi şeklinde kavramsallaştırmayı önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet Endüstrisi, Kültür Endüstrisi, Frankfurt Okulu, Ali Şeriatî, Kültürel Yabancılaşma, Kapitalist Medeniyet.

* Asst. Prof. Dr., Çankırı Karatekin University Department of Political Science and Public Administration, Çankırı/Turkey. e-mail: abmetin@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4426-6380

Geliş Tarihi: 25 Nisan 2020

Kabul Tarihi: 18 Mart 2021

Received: 25 April 2020

Accepted: 18 March 2021

I. Introduction

The mass interaction of human activity over time leads to the emergence of culture. Within a space of social naturalness, environmental conditions, fused with the elements making up human spirituality (faith, philosophy, mythology, morality) contribute to the formation of culture. Despite being a human product, the beginning and perpetrators of culture remain unknown. Culture is born of its own accord; external intervention plays no role in its development. As Austrian composer Eduard Steuermann puts it, “the more that is done for culture, the worse it fares” (Adorno, 2001, p. 108). A point worth bringing up is that there exist no established criteria to measure and compare cultures. Inherently, not a single culture can be deemed superior, of greater value, or worth living than another, as Hanafi (2007, p. 44) states, there is no one culture with a capital C.

One of the most decisive transitions in human history is the violent divestment of culture from its social roots. Because, after this point, culture is no more a human production, but a human consumption. For instance, according to the thesis commonly advocated by Eurocentric writers, unfavorable conditions for development have existed within non-European societies, therefore justifying the perfect blend of capitalism and modern society facilitated by Europe’s opportunities and the character of the European man. The mentality enabling this culture industry to thrive is decidedly Eurocentric in character, thereby meriting the label of ‘Culture’ with a capital C. The works of Eurocentric writers such as Lynn White (1982), Michael Mann (2005), Eric Jones (2003), John Hall (1985), David Landes (1998), and Jared Diamond (1999) illustrate the inherent bias.

One of the Great Debate discussions revolves around delineating the exact ground upon which modern society stands, however, that is too broad a scope for this article. Nevertheless, a brief overview of the discussions would prove beneficial. Two key contentions are addressing the foundation of modern society are Weber’s arguments for rationality and Marx’s claims it is capitalism (Sayer 1971, p. 7 and 87). Yet, another point of issue presents itself: are modernity and capitalism different phenomena? And what is their precise relationship? Wagner (2001, p. 3-4) states that this relationship is established in four different ways: (1) capitalism as the engine of modernity, (2) the irreducibility of modernity as a dominant factor to just the economic sphere, (3) the extremely intricate nature of their relationship, (4) capitalism’s link to the economic sphere, and modernity’ to the cultural sphere.

For if capitalism was indeed established upon reason, then the existing Western culture would naturally result from it, and can, therefore, be written with a capital C. However, authors such as Goody, Braudel, Wallerstein, Febvre, and Blaut argue that capitalism was not built on rationality. This claim is also further bolstered by the works of Hamilton (1934) and Frank (1978). The year 1492, marked a distinct watershed moment for capitalism, evidenced by historical accounts of the rich reservoirs of precious metals the American continent had furnished for rapacious Europe. Precious metals and plantation products had acted as key ingredients fuelling the burgeoning mutual trade, its perpetuation further facilitated by the continued exploitation of people as labor (see, McAlister, 1987, p. 208-230).

Despite the North's late involvement in trade, the emerging of capitalism there raises questions regarding its nature. This is especially compelling as the South was ahead in the race to the Americas and the Cape of Good Hope, and had a significant stake in the Mediterranean and Asian trades as well. Looking at the studies in this area, the answers largely include stock-exchange profiteering, smuggling in the Southern Sea (Sombart, 1967, p. 6), money laundering, robbery, speculations (Weisskopf, 1971, p. 47), local trade, usury, venal administrative office (Braudel, 1979, p. 69), imitations of products from the South and fraudulently duplicating the original seal (p. 88), slavery, cheap labor (p. 92-93), lower wages, cheap transport (Braudel, 1983, p. 570), and of course, colonialism (Blaut, 1993).

Thus, our position regarding the discussion can be expressed as such: Capitalist civilizationⁱ is at the heart of Western civilization, and the reason was not its building block. Hence, it is modernization, rather than modernity that constitutes the main emphasis of this study, along with exploration of the consequences of capitalism on the non-Western World.

II. The Culture Industry: Consumer Society in the Eyes of Western Thinkers

The term culture industry was coined by Adorno and Horkheimer (1947, 2002). Adorno (2001, p. 98) describes it as “[the] manufacturing of products that are tailored for consumption by masses and which to a great extent determine the nature of that consumption, are manufactured more or less according to plan”. The Modus operandi of the culture industry is that it disconnects culture and people, and produces culture industrially. It also commodifies the core values and institutions of culture in a way that it reverts the natural and value-based essence to an artificial and consumption-based one.

Fromm (2008) argues that the culture industry preoccupies people with *having* rather than seeking the meaning of being human and fulfilling its requirements. For Debord (1970), who approves of this notion of the culture industry thesis, economic life has dominated humans, banalized them and directed them to just possess things. He states that in the present stage, people have moved beyond the possessing stage into “appearing as if” one, i.e. the spectacle stage, making the current society a society of the spectacle par excellence. Besides, Baudrillard (1981) analyzes the culture industry through the concept of sign value. According to him, in consumer societies, products are consumed to point out status by going beyond their use-value.

Lodziak is another key figure who highlights capitalism’s manufacturing of artificial needs. He (1995) mainly explicates that the capitalist system is most accurately understood within the context of the manipulation of needs. *The Dominant Ideology Thesis*ⁱⁱ states that the constant repurposing of the working class’ needs secures the longevity and success of the modern capitalist system to reproduce those artificial needs. This articulation of capitalism is hence the result of ideological manipulations.

Juxtaposing the Manipulation of Needs Thesis against the Dominant Ideology Thesis, Lodziak further argues that this manipulation is not driven by ideology, but by the deformation of needs. In short, facilitating the production of culture beyond the reach of the masses, marketing and repackaging it as something done on their behalf and out of their own volition constitutes the

backbone of the culture industry. The transition from the culture industry to the civilization industry requires a thorough comparison between the two and an identification of the mutual concerns they bring about. The authors who have a critical approach towards the culture industry have the following concerns:

1. The idea of creating subjective human beings has been failed since Enlightenment has become an ideology.
2. The end of individualism and personality. The emergence of an artificial identity centered on the question “Who am I” and being answered in terms of consumption patterns as it is in terms of an occupational role (Bocock, 1993, p. 109).
3. The self-alienation of man and the resultant loss of meaning.
4. The reification of man, the disruption of his involvement in the production of value and meaning, and the gross sabotage of his potential.
5. The loss of man’s freedom.
6. The mechanization of man and the fascistization of its nature and acts.

If we were to render these concerns down into a single word, that would be *alienation*. The aforementioned authors argue that alienation is a consequence of the culture industry and the opposite of being human. By looking at how the notion is defined, we will be able to establish the distinct ways in which the culture industry has influenced the perception of alienation in both the East and the West.

The concept of alienation has been explored by different authors throughout their respective disciplines. For example, Freud has an evaluative framework of instincts, impulses, and desires; Feuerbach, of religion; Hegel, of reason; and Durkheim, of society. The particular type that this study will explore is economy-based alienation. This is also separated into two: production-based and consumption-based alienation, with the latter being the starting point of this article.

There are many concepts related to alienation such as reification, commodification, objectification, and robotization. All are either interchangeable or complementary. Alienation is used to describe the human being uprooted from his essence, leading to dysmorphic perceptions of the self, and losing its potential.

Fromm (1986, p. 16) claims that an alienated person who prioritizes possessing instead of utilizing his innate abilities becomes a “thing”. According to Marcuse (2007, p. 20), as long as humans are condemned to necessities foreign to their being, they get alienated, and their freedom relies on the conquest of these necessities. In Weisskopf’s (1971, p. 25) understanding, “*being human is being alienated. Under no circumstances can man accomplish an existence in which he can actualize all of his potentialities*”.

As can be seen, the authors deal with alienation as that of a single individual and talk about his alienation to his potential, mind, and emotions. Such definitions of alienation could also encompass the loss of meaning and the death of the human self. This death is not physical but linked to a greater and more destructive chain of self-annihilation. The same process also presumably led to the death of God (Nietzsche) and the death of the author (Barthes). Industry, as the Frankfurt School boldly asserts, is akin to a God in the ways it

dictates the lives of its subjects. Accordingly, one might assert a new religion to be established.ⁱⁱⁱ Its credo is the free market, its chapels are companies and MNCs, and its worshippers are customers and preaching media. Consuming is worshipping, being excluded from society is the ex-communication, heaven is the upper class, and hell is the lower class. This new religion, like God, requires people to live a defined, structured life and standardize their aesthetic pursuits, feelings, relationships, and tastes.

III. How has the Culture Industry been perceived in Istanbul and Tehran? Or rather, do Frankfurt School and Shariati share the same concerns?

The purpose of this paper is to discover whether the effects of the culture industry pervade both the West and the non-West in the same manner, or whether thinkers from their respective domains assess it just as similarly.

Frankfurt School members were interested in the issue of the culture industry in the aftermath of WWII. But, the non-Western world's interest sprung forth in tandem with modernization movements. The 17th century witnessed Peter the Great's attempts at modernizing Russia; structural modernization movements occurred throughout Egypt (Muhammad Ali), the Ottoman domains (Selim III, Mahmud II), Japan (Meiji Restoration Period), Iran (Abbas Mirza, Amir Kabir) in the 19th century and, in Africa's case, the latter half of the 20th century. In these countries, some intellectuals defended complete Westernization; some defended partial Westernization; some found different formulas by appropriating the technique of the West without integrating their culture and morality, and some tried to synthesize Western civilization with their cultures and religions. Ziya Gökalp (1968, p. 48), one of Ottoman positivism's key players, symbolized the dominant Eastern intellectual reaction towards modernization by striving to preserve culture, belief, and technique together, as declared in the formula: "I am of the Turkish nation, Islamic community (ummah), and Western civilization".

Such reactions were typically characterized by religion, nationalism, and socialism, with religion being the dominant force in some countries and a unique blend of two or all three in others. This paper analyses these movements around a central question: is the culture industry perceived the same in Istanbul, Cairo, Tokyo, Tehran, Beijing, Mogadishu, and Buenos Aires as it is in Paris, London, Berlin, and New York? This question will be discussed by looking at the works of Frankfurt School and Iranian sociologist Ali Shariati.

Here, the Frankfurt School and Shariati are considered as separate categories. Besides Frankfurt School, names such as Debord, Blaut, and Baudrillard also contributed to the conceptualization of the term culture industry, hence they are all included in the same category in this study. As a sociologist, Shariati critically ruminates over the non-Western effects of the culture industry, therefore representing a category in and of himself. We can put in the second category the Japanese intellectuals who organized the 1942 Overcoming Modernity symposium; Jalal Al-e-Ahmed from Iran; Hasan al-Banna and Sayyid Qutb from Egypt; Maududi from Pakistan; Gandhi from India; Frantz Fanon and Aime Cesaire from Martinique, Kateb Yacine from Algeria; Julius Nyerere from Tanzania; Jomo Kenyatta from Kenya, and many others.

First, we can say that the concerns regarding the rise of the culture industry are not the same for the Frankfurt School and Shariati. Even though they both argue that the culture industry alienates the human, their definitions of ‘human’ are different. Utilizing concepts first used by Heidegger, Shariati (2007, p. 24) pinpoints the precise meaning of a human:

“Heidegger says everybody has two existences. When one says “I”, what is understood is being alive within the society and the being that exists with it. All people are equal in this sense of existence. This is a human’s materialistic nature. The other one, as Heidegger puts it, is authentic existence. Existentialism is based on this “existence”, that is, the nobility of existence. Existence is hence not a given, for it is not for everyone and those who exist do so in different degrees. This secondary existence has been formed by the culture through history and was manifested in me throughout the culture-creation, civilization-creation, and art-making adventures of my history for several centuries. Or it is a real existence that when I stand in front of a Frenchman, an Englishman, an American, or a Chinese man who says “I”, I can also just as rightfully say “I”... This is what Sartre means when he says “God or nature has created the materialistic existence but we create the authentic existence.”

Since Shariati defines the ‘human’ through social and historical formation, he does not deal with alienation in its materialistic sense, but its more authentic one. Therefore, Shariati does not defend the notion that “human should not be limited, and he should be the perpetrator of his action”, a notion that many European thinkers, humanists, and liberal theorists defend. In his understanding, human existence is identical to one’s culture. For this reason, Shariati’s understanding of alienation refers to the estrangement of non-European societies remaining under the occupation of European modernity and civilization and thereby forced to forget their core. Shariati (2019a) states that what the non-European world has been suffering from is cultural alienation, and defines this concept as: “...*a condition in which one does not perceive himself as he is, but rather perceives something else in his place. Such a person is alienated.*”

Shariati (2019a), who delves into the concept of alienation, comes up with a network of relevant concepts. For instance, he describes assimilation as “*the conduct of an individual who, intentionally or unintentionally starts imitating the mannerisms of someone else*”. Apart from this, he (2019a, 1980, p. 26) defines non-European societies, relinquishing their identities to acquire Western social materials and joining their ‘civilized’ world as *mosaic* or *camel-tiger societies*.^{iv} *Camel-tiger societies* are ostensibly functional as a term to express the limbic nature of modernizing societies, whereby people perpetually waver between the civilization they feel they belong to and the Western civilization they espouse daily, yet feel alienated from.^v He (2019b) uses another notion to depict the mind which is removed away from the human and social consciousness: *estehmār*^{vi} (donkeyfication, stupification). Shariati’s term *estehmar* resembles Attila İlhan’s (1976, p. 93) butlerification metaphor, where he argues that non-Western societies become butler whilst thinking they are getting modernized. Just like a subservient butler, societies abandon their own identities in the name of modernization and become alienated altogether.

Thus, the concerns that the Culture Industry creates within and outside the West are not the same. Regardless of the common point of origin, the nature

of the concern in itself diverges as the West adopts an excessively individualistic perspective while the East aims for harmony between society, culture, civilization, history, belief, and the human being.

IV. “I fear the Greeks even bearing gifts”: The transfer of Culture Industry to the non-West World

When the Greeks brought a gift of a wooden horse, ominously perched by the gates of Troy, the Trojan priest Laocoön said “*I fear the Greeks even bearing gifts*”. The sage priest’s intuition proved to be true, as the soldiers hidden within the horse spelled the end of Troy. Like the Trojan incident three thousand years later, Capitalist civilization bore gifts of a technological nature to the world. The outwardly innocuous nature of these gifts notwithstanding, they ultimately proved to be more of Pandora’s box, unleashing unforeseen catastrophes upon opening. While the wooden horse was understood not to be a gift shortly, the modernized capitalist cultural goods are yet to be understood, and therefore cannot be defended against.

The answer to the question, ‘why do the non-western nations adapt to the Western culture while they are in a struggle with the West?’, lies in Toynbee’s works. The historian asks the crucial question “Why was the West rejected when it presented itself as a religion but was accepted when it presented itself as technology?” He continues by stating that the clarity of the message borne by religion leads to the opposition, whereas the nature of technology veils it. He (1953, p. 59) conveys these thoughts in the following sentences:

“An aggressive foreign religion will, in fact, manifestly be a more serious immediate menace than an aggressive foreign technology will be to a society... While technology plays only upon the surface of life in the first instance, religion goes straight down to the roots; and, though a foreign technology, too, may eventually have a deeply disintegrating effect on the spiritual life of a society in which it has once gained a footing, this effect will take some time to make itself apparent. For this reason, an aggressive civilization that presents itself as a religion is likely to arouse stronger and swifter opposition than one that presents itself as a technology.”

As the historian lucidly points out, the cultural fragment detached from its larger whole, though singled out, is met with less resistance; this piece is understood to be technology in itself. The West was rejected when it presented itself as a religious messenger, but it succeeded when it presented itself as a technology spreader.

Technology or its products are often met innocently when transferred to another society. After all, it only consists of a mixture of iron, metals, cables, chemicals, plastics, wool, cotton, etc. No overtly Western cultural signs, such as the cross, can be seen. On the surface level, it has a function of liberating the consumer and raising the quality of life. The discerning nature of Toynbee’s insight reveals the false neutrality of technique/technology, in that the materialistic and the spiritual are amalgamated. Every produced material has the marks of the culture it was produced in. Indeed, McLuhan (1967) affirms the absence of the message in the manufactured product, its exterior form being the message in and of itself. It is as if the culture industry has erased any authenticity and replaced it with a full-blown capitalist spirit. The latter is not

only manifested within the used product but most dangerously, it also seeps into the consumer's brain. Sayer (1991, p. 59) describes the spirit that is inherent in the materials as "the ghost in the machine". Marcuse (1968, p. 168-9) claims that "technology is always a historical-social *project*" and emphasizes the synergy between material and the spirit as "congealed spirit" and says "*the machine is not neutral: technical reason is the social reason ruling a given society and can be changed in its very structure*".

This study propounds the change undergone by matter-spirit change as deliberate and is based on a ruling power moving according to a plan. The relationship between capitalism and power is emphasized by Braudel (1979, p. 64) as "*capitalism only triumphs when it becomes identified with a State when it is the State*". Marcuse (2007, p. 162) says "*Today, domination perpetuates and extends itself not only through technology but as technology, and latter provides the great legitimation of the expanding political power, which absorbs all spheres of culture*". Consequently, it is virtually impossible to conceive of a phenomenon such as the culture industry in a vacuum. On the contrary, it establishes itself as a neutral ideological value-free product. The matter of state also comes up in the writings of Foucault and Baudrillard. With the term "bio-power", Foucault refers to a power that is fragmented and spread to the capillaries of society instead of concrete, whole, hierarchical power. Baudrillard (2007, p. 61) accuses Foucault of concealing the power by breaking it down and rendering it invisible. While Foucault's point of view is not consumer society-centered, three theses arise when we discuss his theory of power in the context of the culture industry. First, capitalism consists of an upper and hierarchical power. Second, capitalism, as fragmentary as the numerous iterations of products it produces, is not in itself a unified, harmonious power at the top of a hierarchy. As such, another question is posed: can each product carry and encapsulate the power, or is the entire sum the totality of fragmented powers? The answer to this question exceeds the limits established by this study. Still, we advocate the third thesis as a potential response: power is paradoxically singular and dispersed/composite. The force driving the entire culture Industry is considered singular and whole due to the existence of a capitalist class and a mindset that perpetuates its production. Yet it is also dispersed in the sense of the reproduction of power being reliant on each consumed product, which acts as the Trojan horse of the culture industry.

The question "if the matter and the spirit are a whole, which was transferred earlier in the process of modernization?" puts forward two different approaches, which can be explained through two leaders (Peter the Great, Mustafa Kemal) and two intellectuals (Shariati, Fromm). The two intellectuals argue that the first thing that changes is value/concept/spirit/thought. Fromm (2008, p. 7) says "*it is necessary to make fundamental changes in people's basic value concepts and ways of thought in order to make necessary economic changes*". Shariati (2019a) states that "*they had to change the nation, and they had to transform a man in order to change his clothing, his consumption pattern, his adornment, his abode, and his city. What part of him to change first? His morale and his thinking*". So, does the intellectual conviction that "the idea is superior to the substance so it must change first" denotes an *illusion of the intellectual*. Intellectuals believe that if the mind and consciousness of a human change first, the change will be stronger. However, this *intellectual*

idealism is not quite compatible with the reality of capitalist civilization. Conversely, there is another approach: *leader realism*.

Upon his return to Russia from Europe, Peter the Great had made shaving beards obligatory. Similarly, Mustafa Kemal made wearing hats obligatory within what was only the second year of establishing the republic. Both intended to alter people's identity, personal tastes, feelings, sense of aesthetics, social relations, and ways of thinking. These changes were not initially applied at schools, but rather manifested in everyday life. As he believed that the *sarik* (a kind of Turkish turban) had a spiritual connotation and a bond with a religious spirit, Mustafa Kemal associated wearing it on the heads with a specific religious way of thinking. Hats, however, denoted a secular nature, and thus, symbolized a secular spirit. What Mustafa Kemal had tried to do, then, was to instill the secular spirit inside people's minds. Leaders with such intentions usually fail in the medium or long term. The reasons for their failures lie not in theory per se but within the methods employed. Leaders usually want the changes to happen so fast that they can most possibly witness the results during their own rule. However, slow and spontaneous are the changes that the culture industry creates, and strong and firm are the outcomes. Furthermore, while holding the razor blade or the hat in one hand, the leaders also hold a stick in the other. Hence, this minimizes the possibility of successful and permanent implementation of those changes.

Connerton holds the credit for producing one of the most influential studies clarifying the change between mind and matter. He (2009) asserts that the ever-shifting urban and housing architecture parallels the anxiety of the human mind and heart. For instance, indigenous tribesmen need a place to commune with the spirits of their ancestors, which has to be constructed from natural materials. Being removed from their homes and settling in apartments would erode their belief over time, eventually leaving no traces behind.

We can conclude our discussion on material and spiritual life with a quote by the Turkish poet and writer İsmet Özel. He (2006, p. 17) points out that technical progress is not an *ipso facto* reality:

“Alienation is only brought into life through a civilized lifestyle; a civilization only stands on through its technology. Technology thus creates a civilization that can sustain its life. The act of being civilized cannot happen without alienation. The relations between these three issues are completely inextricable from one another.”

Özel's words can act as a summary of the whole discussion: by producing technology, the culture industry effectively perpetuates the continued reproduction of the capitalist civilization. Since the reproduced culture is dehumanized, the human who adopts the civilization is inevitably alienated.

V. How to name the process: modernization or civilization?

Before discussing the export of modernity, it is important to note that the culture industry is not only concerned by non-Western societies. Some European nations are also uncomfortable with the American-originated culture industry. For example, Richard Kuisel (1996, p. 3) states that the French cannot stay French if they accept American economic aid and guidance, borrow American technology and economic practice, buy American products, imitate American social policies, and even dress, speak and (perhaps worst of all) eat

like Americans. When we look at the movie sector, we see that all of Spain's top ten most popular movies in 1998 were American productions. In Great Britain, Germany, and Italy, nine came from Hollywood, and even in France, seven were U.S.-made (LaFeber, 1999, p. 155). These findings indicate that when Europe lost control of the culture industry to America, a considerable European cultural concern ensued despite their 'Culture' having more or less the same origins. Accordingly, carrying a heavier concern for non-Western societies of different origins is quite plausible.

The influence of the culture industry has trespassed Western boundaries and is now all over the world. This transfer/acquisition process has been perceived in different contexts. The first is a perspective from Europe and the second is from outside it. The third is Ali Shariati's perspective.

From the European perspective, especially in terms of modernization theories, modernity was asserted to be based on reason. As the latter is universal, so are its consequences. The structures that spread from Europe to the world are hence the result of 'reason'. This perspective is Eurocentric par excellence; Europe is at the center while non-Europeans are in the periphery; Europe is the producer; the rest of the world a consumer.^{vii}

The second perspective is the reaction of the non-European world to modernization. That was discussed above. As we briefly analyzed the reflections of the Ottoman Empire, it could be said that no Ottoman intellectual had rejected modernization. While some Ottoman thinkers suggested some ideas such as Pan-Islamism, Pan-Ottomanism, Westernism, and Pan-Turkism to revive the empire; Ahmet Hamdi Tanpınar (2010, p. 146) states that the first ideology of the Tanzimat Era was *civilizationism*. The Ottoman intellectual equated modernization to civilization in theory. But in the material sense, they used the word in a sense closer to refinement rather than becoming akin to the West (Baykara, 1992). It seems that the Ottoman intellectual used civilization not as an economic concept but as a social one.^{viii}

As a third perspective, Shariati underlined the transfer process in his speeches at *Hosseiniyeh Ershad*. Shariati thought that modernism was disguised as civilization. According to him, those who use the tools of modernity believe that they would simultaneously become more civilized. Shariati's (2019a) ideas on the topic can be summarized with the paragraph below:

"Modernized means modernized in consumption... The Europeans had to make non-Europeans equate modernization with civilization to impose the new consumption pattern upon them since everyone has a desire for civilization. Modernization was defined as civilization and thus people cooperated with the European plans to modernize. Since the non-Europeans could not produce the new products, they became automatically dependant upon the technology which produces for them and expects them to buy whatever it produces."

Shariati asserts that modernity has been presented as a civilization, and the possibility of such a presentation brings to mind the question of whether an object can carry a 'civilization' value. As is known, objects have four basic values: use, exchange, symbol, and sign. We think it is the sign value that allows modernity to be presented as civilization. Baudrillard's (1981, p. 66) assessment on these four values can be depicted as follows:

Use value → practical operations → the logic of utility → instrument
Exchange value → equivalence → the logic of the market → commodity
Symbolic value → ambivalence → the logic of the gift → symbol
Sign value → difference → the logic of signification → sign

Some modernization theories assert that modern consumer goods are signs of civilization. So, they imply that the Western industrial lifestyle epitomizes it. In our opinion, objects/goods cannot be linked to a particular level of civilization, but a specific civilization.

Shariati (2019c) believes that it is impossible to become civilized by consuming, for *consumption is related to one's religion, history, social standing, culture, and ethics*. The civilization industry disables all of these categories and structuralizes consumption. Fromm (1986, p. 35) also points to the same: *"the media involved in producing our false needs keep reassuring us that it is our level of consumption that demonstrates the high level of our culture"*. An entire economic and political structure, of which media is both a part and spokesperson, is behind the process of people's manipulation.

VI. Civilization Industry or end of civilizations?

Civilization is based on ethics, aesthetics, architecture, belief, politics, economy, and the accumulation of intellectual work and the tangible infrastructure that sustains it. As we argued up until now, civilizations, except for the West, have lost these foundations. The culture industry and globalization have mostly standardized all societies. One of our questions for discussion, then, is this: why do we interpret what the Frankfurt School described as the Culture Industry as Civilization Industry?

We first need to explain why we classify the world and societies as civilizations rather than cultures. We will not go into an in-depth discussion of culture versus civilization. Indeed, whether these two notions refer to the same or two different phenomena is still open to discussion. In this study, culture and civilization are considered as two different phenomena. Namely, we take the set of cultures that feed on the same sources as civilization. While culture evokes ethnicity, civilization transcends it. Culture becomes a civilization by interacting with different cultures. While culture is almost homogeneous by being based on a certain language, color, race, and ethnicity, civilization corresponds to heterogeneity. Civilizations span broader geographically than cultures as well. A civilization is a merging of different cultures, but the spirit that brings them to life is the same. When we look at world history, this spirit has been *faith*. Since faith transcends ethnic, linguistic, and geographical borders, it can feed greater groups of society. For instance, Turkishness, Kurdishness, Persianness, Arabianness, and Malayness all point to culture; whereas what gives them their essence is Islam. Islam is a religion; but when in contact with different cultures, it becomes a civilization and takes on the name Islamic Civilization.^{ix} It is due to all these reasons that we would like to classify the world's societies as cradles of civilizations rather than merged cultures.

As discussed in the study, Frankfurt School intellectuals do not share the same worries as Shariati. We understand and acknowledge Frankfurt School's worries and we share Shariati's concerns. A Westerner can interpret the culture industry as dialectic or an internal change since the mindset that

created it shares the same origin with that of the Renaissance: they are both products of the mind and character of Homo Occidentalis. The internal nature of the change can make it approvable and livable. Moreover, for most Europeans, the previous stage of civilization (ancient regime) is not favorable. Thus, they are not pining for the past.

Conversely, considering it as an important constituent of the present, the past is praiseworthy and longed for Homo Orientalis. When the Homo Orientalis has problems with today, he wishes to go back to a 'better' past and summon it to the present. Thus, even though the culture industry gives more or less the same tangible life, Homo Orientalis and Homo Occidentalis live in two different eras mentally because of disparate distinct characters. For some Eastern intellectuals, the societal change that is brought by the culture industry is external and threatening. Indeed, two civilizations cannot be experienced simultaneously, hence, appropriating to the Western civilization causes the decline and death of the 'native' one. In a nutshell, creating a *hybrid civilization* is not possible as one civilization is a complete system with its own particular tangible and intangible elements.

The culture industry does not only threatens cultures but also civilizations. It is for this reason that what is seen as a culture-producing industry by the Frankfurt school is seen by non-Western intellectuals as a civilization-producing one.

In the following part of the study, we will discuss (1) whether it is possible to have economic growth outside of culture industry, (2) the relationship between the culture industry and the local cultures with increased global visibility due to globalization, and (3) whether there is any hope for civilizations to survive.

VII. Civilization or Development: Time to choose for non-Western societies

There are four non-western countries in the top 10 largest economies of the world: China in the 2nd, Japan in the 3rd, India in the 6th, and Brazil in the 8th rank (Worldbank, 2019). Whether Brazil and even Latin America are non-Western is open to discussion. Latin America is being dominated by Western civilization, and its deculturization and reculturization processes have not started during the culture industry period but go back to 1492. Hence, we will keep Brazil out of this discussion. With regards to the other three countries, while Japan is in 25th place for income per capita, China and India are much further down with 75th and 147th place respectively (Worldbank, 2019). Thus, China and India are not well-sustained examples for the issue at hand since their being in the top 10 economies is because of their high population. When taking into account their very low income per capita, the high level of their Gini coefficient, and the highest 20% taking up an important portion of the GNP with regards to income sharing; one can see that consumption is not at a mass level. Thus, the best example of this study among these four countries is Japan. However, before looking at Japan; we would like to evaluate China, Gulf countries, and Turkey in this context.

The Chinese economy is expected to surpass the U.S. economy in the 2030s and would become the biggest economy of the world (Bloomberg, 2018). Nevertheless, this expanding wealth is not based on China's own cultural values,

but rather, on the values of the culture industry. In fact, just like the end of Soviet Russia, Chinese communism will probably be dissolved by Chinese billionaires (although whoever would become the Gorbachev of China is as of yet unknown, as storified by George Orwell in *Animal Farm*). Another point that needs to be illustrated here is that while the Japanese modernization still carries the Japanese spirit, the same cannot be said about Chinese modernism. This might be due to two reasons; first, China has lost its peculiar identity post-1949, and second it has only begun treading this path very recently. Henceforth, China does not need to infuse the Chinese spirit into the culture industry items yet. China focuses on two things: to be able to produce everything that is produced around the world and to be unrivaled in the market with its low-cost production. Ongoing political, economic, social, environmental, educational, and health-based problems, caused by fast growth, keep the country busy as well.

As for Gulf countries, Qatar, the UAE, Kuwait, Bahrain, and Saudi Arabia have also managed to rank among the first 50 in the income per capita as 7th, 22nd, 32nd, 39th, and 42nd, respectively (Worldbank, 2019). It seems that those countries have just imported the advanced technologies but preserved their culture when one sees Arabic leaders join international meetings in their traditional garments. However, because the foreigner rate in Gulf countries is too high, we are far from showing these countries as examples as of yet. Besides, a sufficient period has not passed to be able to see the possible results of the culture industry.

When it comes to Turkey, the country has been ruled by a mass party that defines itself as a conservative, nationalist, democrat, and neo-liberal since 2002. The goal of the party, which expresses their wish to raise a religious generation, is to preserve national culture and consciousness as well as becoming among the top 10 economies in the world. On realizing the second goal, the party has firm control and has taken structural steps. However, as the second goal becomes closer, the first one moves away. As the consumption rate of the country increases, the cultural structure dissolves. President Erdoğan (2017) admitted this in one of his speeches: *In the last 15 years, we have made great reforms in every field in Turkey. This is also a self-criticism; we failed to achieve the desired development in two fields. These are education and culture.* Turkey's case proves that economic growth and the spread of consumer society inevitably weakens the local culture.

As for the Japanese case, Japanese modernization can be divided into roughly two periods: The Meiji period and post-World War II. The modernization of the Meiji period attracted the attention of other great countries at the time and constituted a model. In particular, Japan's victory in the 1905 Russo-Japanese War evoked respect and caused envy. Despite the two atomic bombs dropped in 1945 and being on the losing end of the war, their continued modernization in the following period and their entry into the world's largest economies have increased the respect for the country. But, is the argument that the Japanese maintained their culture in this process reality or a myth? The following analysis will attempt to answer this question. In 1942, Japanese intellectuals had gathered to discuss how to overcome modernity, characterizing the ongoing wave as a war between Western intelligence and the blood of the Japanese rather than a militaristic one (Harootunian 2000, p. 44). However,

putting a tremendous effort in strengthening its technological weakness at the expense of the cultural aspects has led to Japan's defeat. Those endeavors have been supported by the West both materially and morally. Eventually, the ardent desire to overcome modernity was reversed, and Japan was indeed overcome by it (Harootunian 2000). The changes in the 'Japanese' are not only limited to the material and spiritual world. In fact, looking at the transformations of a simple physical feature like the eyelid crease, from a most common monolid to a double eyelid (thanks to the double eyelid glue or aesthetic surgeries) summons up the idea that the alterations are also anatomical. The cultural anthropologist and expert on contemporary Japanese society Anne Alison states that:

“Japan is a country fully ensconced in capitalism today. Its national goal, as structured by postwar policies, has been a material prosperity fueling (and fueled by) personal consumption. Yet cultural traditions and the nostalgia for these traditions have been grounded in an orientation toward the collective: groupism, interrelationality, communitarianism. It is the supposed erosion of these values in recent years that is often linked to Japan's current problems.”

As can be understood from the text and the above analysis, claiming that Japan managed to preserve its culture during the modernization process seems to be more of a myth. Yet, the Japanese culture industry items, such as *kawaii stream*, *lolita dresses*, *anime*, etc. helps the myth to survive. Thus, we can discuss the relationship between the local culture and culture industry through these three questions: 1. Is local culture raised by the culture industry? 2. Is the local culture an input material of the culture industry? 3. Is the globalization of the local (glocalization) success of the local culture or the culture industry?

To answer the first question, it is important to make the following determination: the culture industry is not only based on material consumption, but also on investing in emotions, fears, values, belongings, and faiths. The culture industry as such is not against any belief or emotion: it is just implicated in the material expression of these beliefs and emotions, regardless of being right or wrong, good or evil, rational or irrational. For instance, it can produce a phone to communicate with the souls of one's ancestors, bottled water from the Ganges, easy-setup totems for tribes, protective shields against supernatural powers, and so on. Let's look at what it has produced so far within the realm of Islam: clocks that recite the Adhan (prayer call), prayer mats that lead you in prayer, pens that recite the Qur'an, dhikr counters, praying dolls, glasses that say "Bismillah" when one lifts it, and "Alhamdulillah" when one puts it down, prayer gowns, wudu socks, faith tourism, etc. The increasing consumption of these products can be assertively interpreted as an increase in religiosity by some. However, we believe that what increases is secularism, or more specifically, the increase in faith consumerism. So, it is not the culture industry that raises local culture, on the contrary, it is the latter that fuels the culture industry.

The culture industry does not pay heed to where the local culture originated from; it could be religion, history, tradition, emotions. It just focuses on producing the material world that makes it easier for religiosity, nationalism, subculture belonging, societal relations, and web of values to come to be expressed. Thus, the second question to be answered is: Is local culture the input material of the culture industry?

Capitalism has been the driving force within both the industrial and the culture industry eras, dictating the usage of the same mechanisms, but with different types of goods. Within industrialism, the raw material has been in high demand in Europe and outside. The countries importing them from others have then exported their finished goods to the raw material providers. A similar trade has been executed within the culture industry. Raw material has yet again been needed, only this time being 'cultural.' The countries that imported cultural raw material then have marketed and exported them as 'finished culture' items. This sort of exchange is by no means 'fair trade' though since it has mostly been in favor of Euro-centricity. Additionally, the global outlook that can be allocated to local culture is quite deceptive for the following reasons. Firstly, the globalization of local culture is temporary, sometimes even momentary. Secondly, because the 'globalization' process distorts the native form of 'local culture' into an industrialized version, it mostly loses its authenticity. Thirdly, a globalized local culture does hardly invoke an emotional or an active change for the people it reaches; but rather, it turns into the consumption of goods, just for the spectacle. As for the third question of whether the globalization of local culture is a success or not, after all this analysis, we can claim the answer to be negative.

VIII. Conclusion

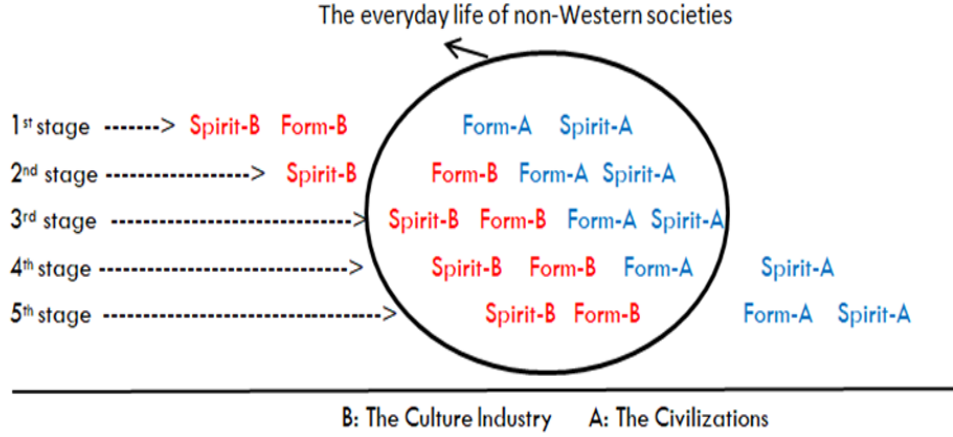
This work's tone/outlook seems rather despondent regarding the future of civilizations. Similar discussions were encountered after the collapse of the Soviet Union. Fukuyama's theory on liberal democracy winning at the end of history, or Huntington's thesis about the clash of civilizations is the most known among these studies. This research handled the issue from a sociological perspective and also argued that the predominant culture industry, which shapes social life industrially, is about eliminating other cultures.

The question of whether there is a light of hope for civilizations could be answered in two different ways. The first is to break the influence of Western civilization on others, which can be realized in two ways: 1. Reverting capitalism to its borders. 2. Preventing the infiltration of Western culture into other societies. Taking the first path does not appear achievable, because capitalism is intrinsically expansionist. As Huntington (1991) remarks, political changes in recent world history are possible, but an economic roll-back is unlikely. Rather, countries are working towards making their existing economies more structured and more sustainable. As for the second path, the possibility to selectively borrow and willingly espouse certain cultural elements. The philosopher Hassan Hanafi (1991) intended to study the issue scientifically. He argues that modernity is an actuality, so it is not completely rejectable. As adapting it completely causes the East to lose its identity, Hanafi suggests the selective adaption of appropriate cultural items.

The second answer could be reviving civilizations. We had noted that civilizations are based on faith: Islam, Christianity (may be divided into Catholicism, Orthodoxy, and Protestantism), Shintoism, Buddhism, Hinduism, Confucianism, etc. Nevertheless, the culture industry makes people secularized. So, how can East's secularized people revive beliefs and civilizations? Reviving a civilization means the preservation of its form and the spirit together. When only the form is preserved, the interaction between the culture industry and

civilization produces two forms and one spirit (the spirit of the culture industry). We can put the stages of interaction between the culture industry and civilization as such:

Figure 1: Invasion of Civilizations by the Culture Industry

The second, third, and fourth stages are the periods of cultural schizophrenia. In the second stage, friction starts. In the third stage, the conflict further escalates. And in the fourth, it starts settling down. By reaching the fourth stage, there is likely no return to the 'original' civilization. So, the third stage needs to be elongated as much as possible on the off chance to prevent the fourth stage. The only thing to do at this stage is waiting for the culture industry to lose its power. An average Homo Orientalis is already waiting for the West to reach its imminent downfall due to history's internal dynamics. However, this expectant wait will not be helpful unless the East takes measures and does its share. The East's identity preservation relies on the reversing of secularism. As Berger has also pointed out, the religions that do not adapt to the liberal model and stand up to individualism will stand their ground, whereas the others will go into a decline (Payne, 2003, p. 139). If secularism is making it easy for the culture industry to seep into the Eastern civilizations and if the civilization is losing its statue without its faith, then in order to be revived, the reversing of secularism becomes vital.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: AM; Tasarım: AM; Veri Toplama: AM; Kaynak Tarama: AM; Analiz ve Yorum: AM; Makalenin Yazımı: AM.

Idea: AM; Design: AM; Data Collecting: AM; Literature Review: AM; Analysis and Discussion: AM; Writing: AM.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

References

- Abercrombie N., Hill S. & Turner B. S. (2015). *The dominant ideology thesis*. London: Routledge.
- Adorno, T. (2001). *The culture industry*. New York: Routledge Classics.
- Adorno, T. & Horkheimer Max (2002). *Dialectic of enlightenment*. Stanford University Press.
- Alison, A. (2006). New-Age fetishes, monsters, and friends: Pokmon capitalism at the millenium. In Tomiko Y. & Harry H. (Eds.). *Japan after Japan*. Duke University Press.
- Baudrillard, J. (1981). *For a critique of the political economy of the Sign*. Telos Press.
- Baudrillard, J. (2007). *Forget Foucault*. (N. Dufresne, Trans.). Los Angelos: Semiotex.
- Benjamin, W. (2015). Capitalism as religion. In E. Mendieta (Ed.), *The Frankfurt school on religion*. New York: Routledge
- Blaut, J. M. (1993). *The colonizer's model of the world, geographical diffusionism and eurocentric history*. New York: Guilford Press.
- Bloomberg. (2018.) *China will overtake the U.S. in less Than 15 years, HSBC says* [Press Release]. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-25/hsbc-sees-china-economy-set-to-pass-u-s-as-number-one-by-2030>
- Braudel, F. (1979). *Afterthoughts on material civilization and capitalism*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Braudel, F. (1983). *Civilization and capitalism, 15th – 18th century*. Vol. II: *The wheels of commerce*. (S. Reynolds, Trans.). London: Book Club Associates.
- Baykara, T. (1992). *Osmanlılarda medeniyet kavramı*. Istanbul: Akademi Kitabevi. [The Concept of Civilization in the Ottoman Empire and Studies on the Nineteenth Century]
- Bocock, R. (1993). *Consumption*. New York: Routledge.
- Connerton, P. (2009). *How modernity forgets*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Debord, G. (1970). *Society of the spectacle*. Detroit: Black & Red.
- Erdoğan, Recep T. (2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2017-2018 Akademik Yılı Aılış Treni'nde konuştu. [President Erdogan's Speech at the Opening Ceremony of 2017-2018 Academic Year] Retrieved 14 February, 2019 from <https://www.youtube.com/watch?v=ARJU-2RA-jE>
- Frank, A. G. (1978). *World accumulation, 1492-1789*. New York: Algora Publishing.
- Fromm, E. (2008). *To have or to be*. London: Continuum
- Fromm, E. (1986). *For the love of life*. Free Press.

- Gökalp, Z. (1968). *The Principles of Turkism*. (R. Devereux, Trans.). Leiden: E.J. Brill.
- Hall, J. (1985). *Powers and liberties: the causes and consequences of the rise of the west*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hamilton, E. J. (1929). American treasure and the rise of capitalism. *Economica*, 27, 338-357.
- Hanafi, H. (1991). *Muqaddima fi 'ilm al-istighrab*. Beirut: Al Muassasah Al-Jami'iyah li Al- Dirasat wa Al-Nashr wa Al-Tavzi
- Hanafi, H. (2007). *Cultures and civilizations: meridian thought*. Book Center for Publishing.
- Harootunian, H. (2000). *Overcome by modernity: history, culture and community in interwar Japan*. Princeton: Princeton University Press.
- Hudgson, M. (1974). *The venture of Islam*. (vol. 1). The University of Chicago Press.
- Huntington, S. (1991). *The third wave, democratization in the late twentieth century*. University of Oklahoma Press.
- İlhan, A. (1976). *Hangi batı*. (2nd ed.). Ankara: Bilgi. [Which West]
- Jones, E. (2003). *The European miracle: environment, economies and geopolitics in the history of Europe and Asia*. (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuisel, R. (1996). *Seducing the French: The dilemma of Americanization*. Los Angeles: University of California Press.
- Landes, D. (1998). *The wealth and poverty of nations, why some are so rich and some so poor*. New York: W. W. Norton & Company.
- LaFeber, W. (1999). *Michael Jordan and the new global capitalism*. New York: W. W. Norton.
- Lodziak, C. (1995). *Manipulating needs: capitalism and culture*. Palgrave MacMillan.
- Marcuse, H. (1968). *Negations*. (J. J. Shapiro, Trans.). Penguin Books.
- Marcuse, H. (2007). *One-dimensional man*. New York: Routledge Classics.
- Mann, M. (2005). *The sources of social power*. Vol. 1: *A History of Power from the Beginning to A.D. 1760*. (13th ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- McAlister, L. N. (1987). *Spain and Portugal in the new world 1492-1700*. (2nd ed.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McLuhan, M. (1967). *The medium is the message, an inventory of effects*. Penguin Books
- Moghaddam, F. (2017). *An analysis of trinities in Ali Shariati's speeches*. (Master's thesis, University of Malaya, Kuala Lumpur).
- Orwell, G. (1945). *Animal farm, a fairy story*. London: Secker & Warburg
- Özel, İ. (2006). *Üç mesele: teknik, medeniyet, yabancılaşma*. (13th ed.). Istanbul: Şûle Yayınları. [Three Issues: Technics, Civilization, Alienation]
- Payne, D. (2003). The challenge of Western globalization to Orthodox Christianity. In J. Sutton V. Bercken (Eds.). *Orthodox Christianity and contemporary Europe*. Leuven: Uitgeverij Peeters.
- Shayegan, D. (1997). *Cultural schizophrenia: Islamic societies confronting the West*. (J. Howe, Trans.). Syracuse University Press.
- Sayer, D. (1991). *Capitalism and modernity: An excursus on Marx and Weber*. London: Routledge.

- Shariati, A. (2019a). Reflections of humanity. Retrieved January 13, 2019, from <http://shariati.com/english/machine.html>
- Shariati, A. (2019b). Jihad and Martyrdom. Retrieved January 13, 2019, from <http://shariati.com/english/jihadand.html>
- Shariati, A. (2019c). Extraction and Refinement of Cultural Resources. Retrieved January 13, 2019, from <http://shariati.com/english/culture.html>
- Shariati, A. (1980). *Medeniyet ve modernizm*. (F. Selim & A. Arslan, Trans.). İstanbul: Düşünce Yayınları. [Civilization and Modernism]
- Shariati A. (2007). *Öze Dönüş*. Ankara: Fecr Yayınevi [Returning to the Self]
- Sombart, W. (1967). *Luxury and capitalism*. University of Michigan Press.
- Toynbee, A. (1953). *The world and the West*. Oxford University Press.
- Tanpınar, A. H. (2010). *XIX. asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Wagner, P. (2001). Modernity, capitalism and critique. *Sage Publications*, 66, 1-31.
- Wallerstein, I. (1996). *Historical capitalism with capitalist civilization*. London: Verso.
- Weisskopf, W. (1971). *Alienation and economics*. New York: Dutton.
- White, L. (1982). *Machina ex deo: essays in the dynamism of Western culture*. Cambridge: MIT Press.
- Worldbank, (2019). <https://data.worldbank.org/>

ⁱ Even though Braudel (1983, p. 578) was hesitant about Capitalist Civilization as a designation, Wallerstein (1996, p. 113 ff) unhesitatingly uses the term.

ⁱⁱ For an overview of these theses, see (Abercrombie, Hill & Turner, 2015, pp. 7-29).

ⁱⁱⁱ To illustrate, Benjamin (2015) wrote a passage with that title: "Capitalism As Religion".

^{iv} Despite the lack of explanation, Shariati most likely used this term to express the inherent conflict within alienated societies. The contrast engendered between the camel's association with the desert and the tiger with the forest facilitates the allegory meant for the reality of alienated societies being neither of themselves nor the West.

^v The same situation is defined by Daryush Shayegan (1997) as *cultural schizophrenia*.

^{vi} The concept of *estehmār* is derived from Arabic word "donkey", literally meaning "demand and urge for turning into a donkey". According to Moghaddam (2017, p. 69 and 91), Shariati intentionally coined a new term to be used as the third part of an overarching triumvirate, consisting of *estebdād*, *estehmār*, and *estehmār* (despotism, exploitation, brainwashing).

^{vii} Here we can compare 14th century Orientalist studies and 20th century modernization theories, both having originated from the 'Self-Other' dichotomy. The main difference between the two is how the *other* is characterized. Orientalism describes the other as irrational and barbarous. On the other hand, modernization theories emphasize more on the other's imitative and consumptive nature as a way of attaining to civilization. By adapting structures constituted by reason and consuming the products of the capitalist industry, they are expected to achieve modernization.

^{viii} This study considers civilization as comprising of technical and economic development, rather than refinement. As Özel (2006, p. 133) points out, material data suggests we must accept the inevitability of civilization, although no intellectual sees it as purely material development. Besides, intellectuals in different ideological segments, such as Adam Smith and Marx, states that there was a close connection between wealth, matter and civilization.

^{ix} Hodgson (1974, p. 57-60) distinguishes between religion and civilization through the concepts Islam and Islamdom. However, he does not equate the latter with civilization, but rather, with the culture most prevalent in the Islamic regions, including non-Islamic elements, thinkers and works, similar to Christendom.

**Japan's New Model of Engagement With Belt and Road Initiative:
Economic Statecraft, Developmental Pragmatism and Institutional Shaping**

Mustafa TTER*

Abstract: This article aims to explain why Japan's approach towards China's Belt and Road Initiative (BRI) has been changed recently, and then explore how Japan could broadly and deeply choose to engage with the initiative in the future. By focusing on Japan's evolving geoeconomic strategy in East Asia, it argues that Japan's new model of engagement with China's BRI is shaped by its use of economic statecraft which involves two types of characterization: developmental pragmatism and institutional rule-shaping. While "Japan as a pragmatic participant" induces comprehensive cooperation with China for achieving greater mutual benefits, "Japan as a shaper" within the BRI attempts to push China's efforts of infrastructure development into setting high quality standards and implementing best practices. As a result, Japan is more likely to sustain its positive use of economic statecraft in engaging with China's BRI in the future. Japan's deeper engagement with the BRI, however, largely depends on the issues of intersection between economics and security. The possibility for developing a cooperation in the field of technological innovation represents a critical challenge, and also a new stage for moving into Japan's political engagement with the BRI.

Keywords: Japan, Economic Statecraft, Developmental Pragmatism, Free and Open Indo-Pacific, Belt and Road Initiative.

***Japonya'nın Kuşak ve Yol İnisyatifi Yeni Eklemlenme Modeli:
Ekonomik Devletçilik, Kalkınmacı Pragmatizm ve Kurumsal Biçimlendirme***

Öz: Bu makale öncelikle Japonya'nın Çin'in Kuşak ve Yol İnisyatifi (KYİ)'ne yaklaşımındaki değişimi açıklamayı ve ardından Japonya'nın gelecekte bu inisiyatife ne düzeyde eklemlenebileceğini incelemeyi amaçlamaktadır. Japonya'nın Doğu Asya'da evrilen yeni jeoekonomik stratejisine odaklanarak, KYİ'ye yeni eklemlenme modelinin kalkınmacı pragmatizm ve kurumsal kural-biçimlendirmeden oluşan ekonomik devletçilik tarafından şekillendiği iddia edilmektedir. 'Pragmatik katılımcı olarak Japonya' daha büyük müşterek faydalara ulaşmak için Çin'le kapsayıcı işbirliğini teşvik ederken; 'biçimlendirici olarak Japonya' Çin'in altyapı kalkınmasına yönelik çabalarını yüksek kalite standartlarının oluşturulması ve en iyi uygulamaların ortaya çıkarılması yönünde sevk etmeye çalışmaktadır.

* Asst. Prof. Dr., İstanbul Medeniyet University Department of Political Science and Public Administration, İstanbul/Turkey. e-mail: mustafa.tuter@medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7074-4668

Geliş Tarihi: 08 Eylül 2020

Kabul Tarihi: 20 Mart 2021

Received: 08 September 2020

Accepted: 20 March 2021

Bu makaleye atf için / To cite this article: Tüter, M. (2021). Japan's New Model of Engagement With Belt and Road Initiative: Economic Statecraft, Developmental Pragmatism and Institutional Shaping. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 123-142.

Doi: 10.52539/mad.791835

Sonuç olarak Japonya'nın gelecekte Çin'in KYİ'sine eklemleme yönünde pozitif ekonomik devletçilik yaklaşımını sürdürmesi kuvvetle muhtemeldir. Ne var ki; Japonya'nın KYİ ile daha derin bir şekilde eklemenebilmesi ekonomi ve güvenlik arasında kesişen konuların nasıl halledileceğine bağlıdır. Teknolojik gelişim alanında işbirliğini geliştirme ihtimali kritik bir sorun olduğu gibi, Japonya'nın KYİ'ye politik eklemleme yönünde yeni bir aşamayı da temsil edebilir.

Anahtar Kelimeler: *Japonya, Ekonomik Devletçilik, Kalkınmacı Pragmatizm, Serbest ve Açık Hint-Pasifik, Kuşak ve Yol İnisiyatifi.*

I. Introduction

There are two main explanations for Japan's changing approach towards China's BRI. By focusing on Japan's domestic politics, some observers argue that Japanese business community pushes the Abe administration for developing cooperation with China in order to secure their contracts and gain more benefits in the relevant infrastructure projects around the world (Sano, 2018). In addition to this domestic economic pressure, some recent developments in Japanese internal political life also support the idea of Japan's engagement with the BRI. With these significant political drivers, Abe is able to pursue a long-term strategic vision in his foreign policy. The second explanation, however, emphasizes the increasing need for hedging China's growing influence in the region especially with regard to maritime security domain. The basic idea is that Japan's engagement with the BRI could help Abe's Free and Open Indo-Pacific (FOIP) strategy to be realized. According to this line of thinking, the risk-hedging strategy of Japan through FOIP reframes Japan's approach to the BRI as "conditional engagement" (Ito, 2019: 126).

Even though these explanations point out the significant factors affecting Japan's changing approach towards the BRI, Japan's bold economic statecraft associated with ongoing geoeconomic change in East Asia has become more likely to be the dominant overarching trend in the region (Solis, 2020; Katada, 2020). China's growing influence forces Japan to seek a new type of coexistence while ensuring its economic and security interests in the region. Additionally, Trump administration's decision to withdraw from the Trans-Pacific Partnership (TPP) has led Japan to reconsider its strategic preferences and priorities. Given the combination of domestic transformation and the change in international environment, the question of Japan's adopt of hedging strategy towards China is still quite controversial. The main reason to oppose this view is that Japan still preserves its balancing behaviour militarily against China, and tends to ensure its claim to be a regional leader especially in the emerging new East Asian economic order (Liff, 2019; Koga, 2018).¹ There is no any evidence to assume that Japan is behaving in the same category that other ASEAN countries has adopted to hedge China in the last decades to come. But instead, Japan is relatively less dependent on China unlike to smaller states in Southeast Asia (Masuo, 2019: 447).

This article aims to explain why Japan's approach towards China's BRI has been changed, and then explore how Japan could broadly and deeply choose to engage into the initiative in the future. It argues that Japan's use of economic statecraft within the rising East Asian geoeconomics has two main aspects: developmental pragmatism and institutional rule-shaping. From this

perspective, Japan's new model of engagement with China's BRI consists two characterizations of "Japan as pragmatic participant" and "Japan as shaper". After the domestic transformation recently reinforced by the rearticulated vision of regional economic leadership, Japan has become more active to secure its economic interests. Japanese bold economic statecraft reflects an awareness of the fact that it needs to ensure the sustainable regional development under the new geopolitical changes driven by competing wider economic interests between the US and China.

I use deductive reasoning and quantitative method in this research. First, Japan's changing approach towards the BRI is explained by the use of economic statecraft that includes developmental and institutional dimensions. Japan's developmental pragmatism is measured by infrastructure finance and connectivity that indicates trade and investment initiatives such as development aids, foreign direct investments, partnership for quality infrastructure and FOIP. And making an assessment of Japan's institutional statecraft, TPP and CPTPP are taken into account as the main drivers of its efforts for rule-shaping. Second, in order to conduct an empirical investigation of the future trajectory of Japan's engagement with the BRI, the types and levels of engagement are examined by drawing conclusions for possible policy changes. Memorandum of Understandings (MoUs) signed between China and Japan are the key subject of analysis in explicating types and modes of engagement. While types of Japan's engagement with the BRI reflect basic features and motivational factors behind the use of economic statecraft, the level of engagement refers to the extent in which Japan could find a way to deepen its involvement. The main challenges and opportunities of economic and political engagement are identified with certain issues in different fields including trade, finance and technology. Since economic and security policies are closely interlinked, the possibility of Japan's broader engagement with the BRI is increasingly dependent on its ability to maintain positive use of economic statecraft.

II. Theoretical Framework

A. Positive Economic Statecraft and Tactical Linkage

When economic statecraft is defined by the means through which influence the behaviour of another state, the use of economic statecraft can be divided into two different categories. Negative economic statecraft entails the use of economic sanctions, coercion or punishment which is known as "sticks". Positive economic statecraft, however, involves the extension of economic incentives, rewards, payments and other means of persuasion which are known as "carrots" (Baldwin, 1971).

Positive economic statecraft, as defined by Mastanduno, means "the provision or promise of economic benefits to induce changes in the behaviour of a target state". He distinguishes two types of positive economic statecraft with regard to the objectives they intend to pursue: "tactical linkage" and "structural linkage". The first one envisages an immediate outcome through "the promise of a well-specified economic concession in an effort to alter specific foreign or domestic policies of the target government". On the other hand, structural linkage involves a long-term engagement providing an effort "to use a steady stream of economic benefits to reconfigure the balance of political interests

within a target country” (Mastanduno, 1999: 303-304). Structural linkage tends to be unconditionally settled, which means the benefits are not promoted in flow according to changes in target behaviour. The inducing state expects instead that sustained economic engagement will gradually transform domestic political interests in target state and produce desirable changes in target behaviour. The expected utility of positive economic inducements reflects more future promises than threats. Threats tend to inspire resistance and resentment in the target government while the promise of rewards and persuasion generates a typical response of hope and expectation.

Especially after the Cold War, these two versions of positive economic statecraft figured prominently in the great power game. They consist of economic inducement and art of economic persuasion strategies of states which favour strategic interdependence. Economic relations in practice are not independent from high politics. In order to understand great power politics, positive economic statecraft and the links between economics and security has to be taken into account. With the revival of interest in the interplay between economics and security recently, the causal relationship between interdependence and cooperation or conflict has become once again a major focus. The recent literature has provided some additional contributions, which move beyond the liberal-realist debate and concentrates on the intervening variables for explaining the conditions under which economic interdependence leads to war or peace. To illustrate the causal links between interdependence and security is not an easy task. As different explanations put an emphasis on different intervening variables, their most common finding confirms that economic interaction is crucial for analyzing great power security relationships (Papayounou, 1996; Copeland, 1996; Liberman, 2000). In this context, this paper proposes to take regional development strategies as an intervening variable for explaining the links between interdependence and security. The effectiveness of using positive economic statecraft relies on states’ development strategies as an integral part of their security choices.

Using economic statecraft as an instrument can be regarded as a result of increasing interdependence in East Asia. However, interdependence does not always necessarily lead to cooperation. By contrast, the use of economic statecraft presents a potential for weaponization of economic interdependence. More recently, the concept of economic statecraft has been increasingly understood as “war by other means”. Not only states become much more sensitive about their economic security, but also commercial actors take advantage of incentives to serve in support of the security goals of the states (Blackwill & Harris, 2016; Norris, 2016). When a major power aims to translate its economic power into political influence, economic statecraft offers efficient and nonviolent means without creating major disruptions in economic exchanges that are the sources of sustainable national growth and development, and political stability. In East Asia, economic statecraft has becoming an essential driving force for reshaping the rapidly changing regional economic order.

B. Statecraft and Development

On the spectrum of Japan’s choices regarding its economic statecraft, Japan’s new model of engagement with the BRI fits into the category of

positive economic statecraft with tactical linkage. Japan's domestic transformation provides to employ positive means of economic statecraft rather than negative ones. Strategic interdependence that is governed by state-led liberalism creates a pragmatic approach to engage with other states.ⁱⁱ While economic pragmatism simply aims to maximize gains from the two powers, the US and China for instance, pragmatic use of economic statecraft seeks a calculation over the linkage between economic and security objectives. Pragmatism, here, refers to the idea that the primacy of Japan's concern for national security is balanced by concern for regional development, what can be called as 'developmental pragmatism'. This approach is consistent with Asian conservative way of diplomatic tradition, which prioritize regime security, territorial sovereignty, noninterference and economic development, as well as new realities shaped by the rise of China (Acharya, 2004: 159; Mahbubani, 2010: 37-42). The principles of common regional development, mutual benefit and security cooperation are rooted in practical results and limited values rather than fixed ideologies and models (Wei, 2018: 20-21). As former Japanese Prime Minister Yukio Hatoyama once declared, Asian diplomacy is based on the philosophy of "yu-ai" (fraternity), which means not only the independence of people but also their coexistence (Hatoyama, 2009). In this sense, Japan's economic diplomacy is predominantly moving towards payment and persuasion that comprises a new form of developmental pragmatism in regional infrastructure connectivity and finance. As a result, pragmatism and flexibility have led Japan to pursue the path of 'carrots' for engaging with China's BRI.

C. Statecraft and Institutions

Institutional statecraft refers to the use of economic statecraft by states at contested multilateral settings for shaping the rules and standards of international order. In seeking to illuminate Japan's emerging institutional statecraft, Japan's attempt of regional economic leadership in keeping TPP alive is examined, in this article, as the significant tool of its economic statecraft and the logic of its institutional rule-shaping by strategic choice. Undertaking institutional leadership offers a new instrument for Japan's economic statecraft to increase bilateral and multilateral influence within a region or across the wider international system. In addition to its substantial authority and status in Asian Development Bank (ADB), Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) helps to enhance Japan's geoeconomic advantages in the region. Japan aims to shape the rules, practices and norms of regional trade and investment as well as multilateral development financing through existing institutions.

III. Japan's Evolving Geoeconomic Strategy in East Asia

In rising geoeconomics of East Asia, competitive and cooperative patterns of interactions have recently taken place not only in bilateral exchanges but also in efforts for setting new rules and standards in regional institutions. Although the economic dimension of great power competition between the US and China was also relevant in Obama's second term, especially when he adopted the policy of TPP as an economic tool of US rebalancing strategy, the US President Trump has equated economic security with national security by embarking on trade war with China and shifted the ongoing strategic

competition into multidimensional level (Navarro, 2018). Economic security has gained a new momentum to overshadow traditional military security concerns and is more likely to redefine priorities of states in the coming years.

Trump's new approach on foreign policy has generally undermined the rules of international politics and particularly the regional economic order in East Asia. With Trump's decision to withdraw from TPP, the US walked away from such an important initiative and left Japan alone to push the TPP forward. Moreover, the Trump administration made another critical decision by prioritizing bilateral economic engagement through renegotiating the existing free trade agreements (FTAs) such as the South Korea-US FTA (KORUS 2.0) and the North American Free Trade Agreement (NAFTA) (Lester, Manak & Kim, 2019). What is distinctive in the renewed NAFTA agreement Article 32.10 was introduced to prevent treaty members from engaging in FTA negotiations with 'non-market economies', which likely targets China.

Japan's standpoint in this context can be described by strategic pragmatism that aims to regulate the ongoing regional competition and also create the suitable conditions and mechanisms for balancing conflicting geoeconomic interests among major powers in East Asia. Even if sustaining regional connectivity and interdependence as the foundation for regional development is mutually recognized by both China and Japan, use of economic statecraft serves as an efficient instrument for regional competition that allows one major power to take an advantage over another with nonviolent means. Besides, Japan's economic statecraft is regarded as compatible with the ongoing strategic competition between the US and China. Japan basically attempts to counter two major challenges: the growing Chinese influence and the changing US role in the region under Trump administration.

A. Japan's Bold Economic Statecraft

Japan's economic statecraft was historically identified with mercantilism and neomercantilism (Murashkin, 2018). However, since the mid-1990s, Japan's regional economic diplomacy has been transformed. Japan adopted a new state-led liberalism emphasizing regional institution building and rule setting (Katada, 2020). The main drivers behind such an important change were the inconsistencies of Japan's trading practices with the global economy and the resistance to the US demands to reform its domestic economy since 1980s (Schoppa, 1997). After all, Japan has recently found itself in a new situation by undertaking regional leadership role for defending multilateral trading system which affected by the new realities of great power competition and the rise of economic protectionism (Funabashi & Ikenberry, 2020; Solish, 2020).

In the last two decades, Japan recognized that some domestic constraints, such as protectionist interest groups, bureaucratic sectionalism, budgetary constraints, and the weakness of executive leadership, were the main obstacles for playing more active role in international economic governance (Solis & Urata, 2007). In this context, Japan's leading role in CPTPP can be attributed to the strengthening of central rule of decision-making processes under the Abe administration. The functional role of *Kantei*, comprising the Prime Minister's Office and Cabinet Secretariat, was consolidated for increasing state capacity. And the influence of agricultural lobby was weakened

in order to reinforce control over trade policy and sustain the negotiations of CPTPP (Terada, 2019). Abe's Ministry of Economy, Trade and Industry (METI)-oriented approach was represented by Takaya Imai, who was the Executive Secretary to the Prime Minister. Imai is also regarded as the key actor in making Abe's China policy especially with regard to Japan's changing approach towards the BRI. Furthermore, Abe's Kantei-led politics was symbolized by the establishment of TPP headquarters as a unified and monolithic administrative organ for the first time in the history of Japanese trade policy formation.

B. Japan's Developmental Pragmatism through Infrastructure Finance and Connectivity: ODA, PQI and FOIP

Japan's official finance commitments, including Official Development Aid (ODA) and Other Official Flows (OOF) gross disbursements, amounted to \$305 billion dollars between the years of 2000 and 2014. During the same period, China's official finance amounted to \$354 billion dollars (AidData, 2017). According to the OECD data, Japan also shares %42.7 of the highest cumulative total of ODA commitments in economic infrastructure projects from 1967 to 2017 compared to other industrialized countries such as Australia, France, Germany, and the US (OECD, 2019). It suggests that Japan is the only country among Development Assistance Committee (DAC) nations which competes with China seriously in terms of the mobilization of state resources to infrastructure finance abroad.

In addition to government loans, private investment presents another important source for infrastructure finance. Both Japan and China have become global creditor nations. Regarding outward foreign direct investment (FDI) activities, Japan still holds the leading position even after the 2008 financial crisis while China has rapidly come closer. It is also significant to note that both countries increased the momentum of their investment activities abroad since the crisis. By looking at these data, Japan and China together have become the two key drivers of East Asian regional development through infrastructure finance and connectivity. The net outcome of this regionalization process is that the share of intra-regional trade has increased to 60%, and of intra-regional investment to 59% (McKensy, 2019).

In 2015, Prime Minister Abe announced the Partnership for Quality Infrastructure (PQI) in Asia by promising to provide \$110 billion dollars. One year later, it was expanded to provide \$200 billion dollars to be allocated in five years. Yet, Japan preferred to take inductive rather than deductive approach for defining the principles of PQI (Aizawa, 2020: 6-7). It reflects Japan's tendency on promoting pragmatism and preserving flexibility in implementing the PQI projects. Japan has recognized that its competitive advantages in infrastructure projects bids are weakening due to the need for making changes in the operations of development finance. The most important wake up call for Japan was Indonesia's decision in 2015 to award China the Jakarta-Bandung high speed railway project. This loss of project bid encouraged Japan to readjust its lending practices to the new realities in infrastructure competition. The significant decision made by Abe government to show a tolerance to financial risk in the official credit disbursing agency (Yoshimatsu, 2018: 723).

As a tool of Abe's new policy of revitalizing the national economy, expanding overseas infrastructure investment without the constraints of DAC norms has become an important component of Japan's PQI. It means that Japan has adopted a similar investment policy with China in overseas infrastructure by implementing non-concessional financing (Jiang, 2019: 779). Imitating each other's behaviour in the areas of infrastructure can be explained by "domino effect" argument, as described for FTAs before (Ravenhill, 2010: 157). In this sense, by focusing on positive results Japan's infrastructure activities tend to consider economic benefits and competitive advantages more on the basis of common regional development and mutual benefit and less fixed ideology and certain values.

Japan's FOIP as a connectivity initiative for regional trade development is conducted by state-led approach with certain principles such as rule of law, freedom of navigation and overflight, peaceful settlement of disputes and promotion of free trade (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2019). While its signal of rules-based liberal spirit is recognized immediately, Japan's FOIP offers a pragmatic approach to regional development especially with an emphasis on partnership for quality infrastructure and trade connectivity. As it is seen in this official document, Japan has increased its commitment to expand ASEAN's success to other regions such as the Middle East and Africa based on the principle of international cooperation.

With FOIP's different connectivity agenda envisioning the Indo-Pacific as "the confluence of the two seas" and the connection of two continents of Asia and Africa, Japan attempts to become more active player in the areas of the BRI. Besides to geographically extended scope, it also implies that regional cooperative efforts can be possibly made through new security arrangements and institutional mechanisms, such as Quad or the ASEAN-led institutions, by including Australia, New Zealand, India and the US. Security aspect of the FOIP covers capacity building maritime law enforcement and humanitarian assistance by referring various challenges such as piracy, terrorism, proliferation of weapons of mass destruction (WMD) and attempts to change the status quo.

It is clear that Japan attempts to enhance its relations with Southeast Asia by enlarging official aid and private investments with more generous terms. More importantly, Japan engages more deeply with ASEAN, as the developments remind the Fukuda Doctrine in the late-1970s (Wallace, 2019). The Fukuda Doctrine demonstrates Japan's support of ASEAN's role in building peace and prosperity in the region. And there are some new emerging political possibilities, especially for capacity building of Southeast Asian states and creating a rules-based community, to transcend the Fukuda Doctrine that both Japan and ASEAN can collectively nurture (Koga, 2017).

In recent years, the intensity of competition between Japan and China over infrastructure development in Southeast Asia can be observed from high speed rail construction projects and port connectivity activities. Japan's role as an 'outside option' with respect to the BRI provides strategic opportunities for ASEAN countries in infrastructure development and helps them to diversify foreign policy preferences (Tüter, 2019a). In some other sectors, however, such as building industrial parks or electric power infrastructure in third countries, they are more likely to cooperate for developing joint projects especially in

Southeast Asia. Before the BRI was launched, Japan and China previously produced complementary outcomes in the field of infrastructure development and trade connectivity. ASEAN has adopted ASEAN Connectivity plan since 2009. Under this plan, Japan and China made a collaboration by providing foreign aid to the different transportation corridors in the horizontal line of the East-West Economic Corridor and the vertical line of transportation infrastructure of North-South Economic Corridor (Yoshimatsu & Trinidad, 2010: 215).

C. Japan's Rule-Shaping through Institutions: TPP and CPTPP

While Japan mostly preferred to rely on formal treaties such as preferential trade agreements and bilateral investment treaties, Japan's liberal pragmatism has recently been more attentive to support multilateral trade practices. The Japanese government ratified the TPP in 2016 and led efforts among the remaining eleven countries to negotiate the TPP-11 after the US withdrawal from the agreement. In the negotiation process of the TPP-11, different countries had different concerns about joining an agreement, which made harder to complete without the US presence. For instance, some smaller states such as Vietnam and Malaysia were concerned about their trade balance (Banga, 2019). Nevertheless, after a difficult but relatively short process, the eleven remaining TPP members concluded negotiation of the CPTPP in January 2018. Additionally, some other countries, such as Thailand, Colombia, Indonesia, South Korea and the United Kingdom have recently expressed interest in joining the group (Tobita & Koga, 2018).

Although METI began to promote a four-pillar strategy consisting of CPTPP, RCEP, Japan EU EPA and Japan-US Economic Dialogue in the mid-2017, Japan anticipates that the high-standard CPTPP becomes a model for other multilateral trade agreements and strengthens Japan's bargaining leverage in RCEP negotiations. While Japan has begun to consider to diversify its foreign economic policy options through the possible conclusion of the RCEP, China also has motivated to participate CPTPP because of the recent official failure in RCEP negotiations and the concern of being economically isolated by the US (Terada, 2019: 1067). Within this context, the CPTPP can operate in favour of Japan in the RCEP negotiations, given the fact that seven states possibly facilitate to forge a coalition for promoting rule-making negotiations with their dual memberships in both trading frameworks.ⁱⁱⁱ

In Japanese view, CPTPP also serves to protect the region from a deeper power competition by enhancing a necessary stable environment for open trade. In this way, Japan expects the expansion of CPTPP membership in a way that its reputation as a provider of regional public goods will be increased. Furthermore, the Japanese government intends to use the CPTPP acting as a safe harbor for reducing negative impacts of the Trump administration's increased protectionism and its push for bilateral FTAs (Mulgan, 2018). In 2019, the US and Japan completed "stage-one" deals which cover some market access in agriculture and industrial goods, and rules on digital trade. After the UK's announcement to join the CPTPP, the Abe administration's desire to use the CPTPP as a bargaining leverage vis-a-vis the Trump administration has been strengthened.

IV. Japan's New Model of Engagement with the BRI: Pragmatic Participant and Shaper

A. Japan's Changing Approach to the BRI

With the creation of the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) in 2016, as a significant turning point, the BRI's distinctive strategic value was redefined by organized interests and priorities for making new realignments alongside international cooperation (Tüter, 2019b). And subsequently, the first Belt and Road Forum for International Cooperation, held in May 2017 in Beijing, drew a greater attention with more than 29 high level officials and over 1500 participants including the heads of the United Nations, International Monetary Fund and World Bank, and the delegates from the US and Japan.

By looking at internal debate on the BRI in Japan, one can see that the BRI-related discussions started with the question of joining to the AIIB. The first issue was the matter of participation to the AIIB, because March 31, 2015 was given as the deadline for Japan to apply as a founding member of the bank. Later on, the discussions became diversified since the beginning of 2017. It would not be wrong to suggest that China's BRI was largely ignored until 2017 within Japan, only limited to the discussions of the AIIB, but then the broader debate emerged by including the multiple issues of the BRI (Ito, 2019: 121-122).

Japan's changing approach towards the BRI was officially marked by the attendance of Liberal Democratic Party Secretary-General Toshihiro Nikai to the Belt and Road Forum for International Cooperation in May 2017. It is understood that Japan's shifting policy on the BRI was made through rather unusual policy-making process, which indicates some sort of differering views among key foreign policy elites in Japan. Toshihiro Nikai and Takaya Imai are the two prominent figures supporting Japan's engagement with the BRI. Despite the strong oppositional views of the Director-General of the Secretariat for the National Security Council, Shotaro Yachi and some other officials in Foreign Ministry, the Nikai-Imai faction proves that Japan attempts to balance security interests with the requirement of sustaining regional development by improving economic ties with China.

B. Types of Japan's Engagement with the BRI

The Japanese government initially proposed three different areas of cooperation between Japan and China in third countries: energy conservation and environment protection, the upgrading industrialization through building of industrial parks and power generation infrastructure, and the logistics sector. Following this proposal, both governments made an agreement on business cooperation in third countries' markets by signing 52 Memorandum of Understandings (MoU) during the Prime Minister Abe's visit to Beijing in October 2018. These MoUs are significant for indicating the fields for future cooperation, such as energy, transportation, the new open economy, and health care (METI, 2018; Ministry of Commerce People's Republic of China, 2018).

In business to business relations, the Japanese companies and megabanks have already been involved in third country projects with Chinese partners. For example, Japanese company Hitachi made a business cooperation

with Chinese firms through an intermediary trading company of Marubeni for running a thermal power generation project in Kazakhstan. Similarly, some Japanese companies made collaborations with the BRI-related projects in the sector of industrial parks, most notably Indonesian industrial park built with Chinese government aid. In this regard, Japanese companies were making cooperation with Chinese companies to a certain extent even before the Japanese government officially announced their cooperation in the BRI.

52 Japan-China BRI joint projects have potential to create structural linkage between Japan and China in terms of positive economic statecraft. Nevertheless, the sectors they collaborate have to be diversified according to the demands in market effectiveness. For example, only one project out of 52 projects is directly related to IT sector. This cooperation was occurred between Panasonic, a Japanese electronics maker, and Baidu, a Chinese large IT company, to jointly develop interior design for next generation automobile (Muramatsu, 2018).

Japan as a shaper within the BRI aims to push China's efforts of infrastructure development into setting high quality standards and implementing best practices. At this point, the multilateralization of the BRI has been taken by Japan very seriously. After the creation of the AIIB, the institutionalization of the initiative became in operation, to a certain extent, as its members signed Articles of Agreement. Nevertheless, the BRI still largely remains as a bilateral initiative in which individual projects are implemented through bilateral diplomacy under the mechanism of Memorandum of Understanding (MoU) between China and host country.

Japan also attempts to shape the rules and standards in digital infrastructure. The digital infrastructure dimension has become more apparent than physical infrastructure of the BRI in the last years. The BRI's physical component focuses on many visible infrastructure development projects which aim to build economic corridors, like China-Pakistan Economic Corridor, and transportation links. On the other hand, on the digital infrastructure sphere China attempts to designate technology standards through equipment export and network building in satellite data and e-commerce. Relatedly, the Japanese government attempted to take a lead for creating a consensus on data governance by introducing Data Free Flow with Trust (DFFT) initiative. This concept aims to reconcile different policy approaches taken by the US, the EU and other countries on cross-border data flow by emphasizing a rule-based international standard. In the end, the Osaka Declaration on Digital Economy was supported by 24 countries, including the US, China and Russia. On the other hand, India refused to sign the declaration by suggesting that data is a new form of wealth (Greenleaf, 2019). As a practical consequence of Japan as a shaper in its engagement with the BRI, the concept of 'quality infrastructure' was adopted by China during the second Belt and Road Forum for International Cooperation in May 2019. It demonstrates that China is mindful of risk aversion capacity in implementing the BRI.

C. Japan's Level of Engagement with the BRI

Regarding the centrality of Japan's economic statecraft in its relations with China, infrastructure finance emerges as the initial phase for improving the level of engagement with the BRI. Nevertheless, it is not easy to settle

cooperative mechanism even in the area of infrastructure finance mainly because the two sides keep their claims for regional leadership. Even though the ADB and AIIB have jointly financed some projects, Tokyo still rejects the idea of joining the Chinese-led institution. On the other hand, what China expects to see from Japan is a political endorsement of the BRI (Iida, 2018). Since neither side is yet to be ready for comprehensive political engagement, which requires reciprocal political support for their competing infrastructure connectivity initiatives, they have only achieved a more modest way of business cooperation in third-country markets.

The concrete example for improving cooperation in infrastructure finance was resulted from the MOU between the Japan Bank for International Cooperation (JBIC) and the China Development Bank (CDB). It is worth noting that Japan has made an explicit reference to the global standards in this document too. JBIC and CDB agreed on to make joint projects of high speed rail connecting three airports and a smart industrial park in Thailand's Eastern Economic Corridor (Shigeta, 2018).

Japan's developmental pragmatism through infrastructure finance and connectivity has not yet turned into political engagement with China's BRI. The ability of both parties to develop joint infrastructure projects to implement takes a certain time when they negotiate their competing views on the future of regional development. More broadly, the transitional period of Japan-China relationship towards a new structure not only depends on the progress of economic cooperation but also requires the management of maritime disputes between the two countries (Eto, 2018). And the BRI offers a great potential to reshape China-Japan competition to follow more cooperative patterns of interaction.

The most critical field of Japan's economic statecraft that affects the process of political engagement with the BRI is likely to be the harder competition over technological innovation. This becomes especially complicated when the BRI is regarded as not only physical infrastructure but also digital silk road connectivity. As China desires to be a world technological leader and obtains greater self-reliance in the areas of artificial intelligence and robotics, Japan becomes more critical to deepen economic interdependence with China. Although technological interdependence between China and Japan has contributed to the regional growth and the deepening of global supply chains until now, the recent developments demonstrate that there is an increasing risk on both sides to use economic statecraft in a negative way. If growth in China's economy is shifting to a new stage where high technology matters than ever before, partnering with Japan takes on new urgency in pursuing China-Japan reconciliation.

Moreover, the great power technological competition has led Japan to take some defensive measures to prevent technology flows that are potentially detrimental to national security. The Japanese government has established an economic division in the National Security Secretariat which provides greater integration of economic policies with national security. Such an institutional arrangement reflects the concerns of Japanese officials about the trends of international critical technology control by other Western states, such as the US, Germany and France. In order to implement economic policies more closely integrated with security, a holistic approach was adopted by Japan for removing

vulnerabilities in critical industrial sectors. This holistic approach of economic policies to be pursued by Japan was laid out in the Integrated Innovation Strategy 2019 (METI, 2019).

Thus, economic security is increasingly becoming a new battlefield of great power competition. Japan's use of economic statecraft is generally described by positive terms, but in the field of technological competition negative economic statecraft is likely to grow. It is important to see how Japan will response to the need for reconciling national interests with global governance. Reconciliation can be either in favour of economic security or can be at some sacrifice of economic security. Japan's regional economic diplomacy tends to facilitate pragmatic approach that makes some sacrifice of economic security for international cooperation through reciprocity and negotiation. But it will not be perfect and permanent. The terms of reconciliation will depend on redistributational benefits. The gains of each negotiation will be absorbed until some new negotiation reconditioned. The tradeoffs between national security interests and economic benefits has already been made. Japan has considered Chinese telecom firms (Huawei and ZTE) as a cybersecurity risk and banned them from 5G government contracts.

Unless Japan and China are able to reach a political compromise by negotiating their conflicting interests, the existing pragmatic cooperation on the basis of regional development will not be easily sustainable in the future. Both FOIP and BRI have their own capacity to develop, but also have a potential to create a synergy if they are combined. This possibility also reinforces the idea of establishing a new type of security cooperation between the two powers.

For Japan's broader engagement with the BRI, one possible way is to think about combining Japan's FOIP with China's BRI in enhancing regional integration. Due to the complementarity of both initiatives, the overlapping functional areas such as energy conservation, advancement of industry, and the distribution of goods can be efficiently improved. While the BRI and FOIP are not mutually exclusive for regional development, they also represent the underlying geopolitical interests and concerns for reordering East Asia. From historical perspective, their initiatives reflect the efforts to frame new silk road in different understandings. However, it can be argued that the similarities between Japan's old connectivity initiatives, for instance CAREC (Central Asian Regional Economic Cooperation), and China's BRI are also remarkable (Murashkin, 2018: 464).

The further increased cooperation that is not confined only to regional development but even involve in security cooperation between China and Japan in East Asia is critically important for the BRI's future development and its ultimate success. China's BRI faces some significant challenges, especially in the Maritime Silk Road. The South China Sea disputes, for example, present a maritime security concern for Japan. Japan is largely dependent on the Sea Lines of Communications (SLOCs) for energy security by approximately %80 of its oil imports (Koga, 2018b: 18). Some BRI-related projects, like port projects in Sri Lanka and Gwadar, have led other regional actors to be suspicious about Beijing's intentions and its regional security ambitions.

Another important obstacle to the BRI is the unstable security environment along some parts of the BRI route. Afghanistan is perhaps the primary concern in terms of increasing potential challenges. Additionally,

fighting against terrorism, seperatism and extremism remains an essential problem for the BRI's implementation. Furthermore, the situation surrounding Iran is likely to affect the future of the BRI. Tehran has become a critical transport and logistics hub for the initiative, as China marching towards the West. Besides, it also represents a significant strategic value for Japan and India, mainly because of Iran's oil and their respective interests in the development of the Chabahar port. However, the US' political relations with Iran are getting worse in addition to Iran's own domestic instabilities.

When it comes to the development of Japan's FOIP in the future, there are also uncertainties on the implementation stage. FOIP has appeared as a practical project since 2017, but there is no any concrete document that related countries confirm. Even though the US Secretary of State Mike Pompeo announced \$113.5 million for new regional initiatives with an aim of supporting funds in infrastructure, digital economy and energy in July 2018, to what extent the US will engage to the FOIP remains as an important question. One possibility is to support Japan's FOIP initiative with the Quadrilateral security framework revived again in November 2017, including the US, Australia, Japan and India. However, even the states of Quad have different strategic views on the geography of the Indo-Pacific. For instance, the US and Australia considers the Indo-Pacific concept as extending to Pakistan, while Japan and India shares a far more extending geographical scope including East Africa and even beyond. While the Quad states are very mindful of the strategic importance of commercial shipping as the dominant form of trade, they share different views on collaborating in areas like port connectivity and sensitive infrastructure projects.

In considering how those states view the Indo-Pacific notion through the lens of values versus interests, they tend to conceive Japan as the weakest link in the emerging balancing coalition. In this regard, it is likely for Japan to get closer to the BRI, if the Quad framework cannot reach out to the implementation stage of infrastructure development projects. It will, therefore, be pragmatic for Japan to continue strengthening its bilateral strategic partnerships with Australia and India rather than relying on the Quad framework. Moreover, Japan is attentive to place a distance from the perception of the FOIP as a US-led initiative. For this reason, Japan's FOIP has been increasingly associated with ASEAN, as the central institutional framework, rather than the Quad. Improving the Japan-ASEAN strategic relationship with respect to the 2016 Vientiane Vision has become an essential priority for the Abe administration.

It is likely to be feasible that the Japan-India cooperation could help to realize Japan's FOIP objectives in the Western Indian Ocean. Especially their collaboration on the Chabahar port project provides a new connectivity with the Central Asian countries as a strategic option with respect to the China-Pakistan economic corridor. Nevertheless, compared to China's BRI, it is more unlikely for Japan and India to prepare the same size infrastructure projects across the region. They also facilitate their development initiatives in West Africa, such as Japan-India Asia Africa Growth Corridor (AAGC), in an attempt to provide alternative infrastructure projects to the BRI.

V. Conclusion

Japan is likely to be prepared entering a new ‘great power game’ shaped by changing realities in international environment. The domestic transformation of Japan’s economic statecraft from neo-mercantilism to state-led liberal pragmatism provides itself an ability to develop a new geoeconomic strategy based on developmental pragmatism and institutional rule-shaping. It also allows Japan to implement new economic policies especially in PQI and trade connectivity. Whereas Japan has tended to make unconditional concessions in bilateral infrastructure investment, it has become more attentive to support multilateral trade practices through the rules-based CPTPP framework. Japan actively engages with China and other ASEAN countries in Southeast Asia by increasing its trade and investment activities and providing new infrastructure initiatives for regional development. Japan’s use of economic statecraft seeks a new type of strategic diplomacy for regional development and security cooperation in East Asia. As a result, Japan has gained a new momentum to take an advantage of its geoeconomic means for increasing regional influence.

Japan’s new model of engagement with the BRI is a direct reflection of its evolving geoeconomic strategy in East Asia, which is characterized by “Japan as pragmatic participant” and “Japan as shaper”. While Japan as a pragmatic participant induces comprehensive cooperation with China for achieving greater mutual benefits from the BRI-related projects, Japan as a shaper within the BRI attempts to push China’s efforts of infrastructure development into setting high quality standards and implementing best practices. The latter raises a question of whether China, to what extent, is ready for accepting Japan’s role as a shaper within the BRI. Japan is more likely to sustain its positive use of economic statecraft in engaging with China’s BRI in the future. At this point, Japan’s deeper engagement with the BRI, however, largely depends on the issues of intersection between economics and security. The possibility for making a cooperation in the field of technological innovation represents a critical challenge due to the concerns for its economic security, but also provides a possibility of a new stage for moving from Japan’s economic engagement into political engagement with the BRI.

Japan’s recent changing approach towards the BRI reflects more its willingness to negotiate a new regional bargain with China than its demonstration of hedging behaviour. It is not reasonable to suggest that Japan has become adopting a middle power strategy by dismissing its longstanding claim for regional leadership in East Asia. On the contrary, in both economic and security realms, Japan is seeking to strengthen this claim by increasing its competitive advantages in the region and beyond. In this regard, Japan’s FOIP and China’s BRI are the two competing regional connectivity initiatives with underlying security interests. However, they also share significant similarities that allow to combine them into a common understanding of regional development.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:
Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: MT; Tasarım: MT; Veri Toplama: MT; Kaynak Tarama: MT; Analiz ve Yorum: MT; Makalenin Yazımı: MT.

Idea: MT; Design: MT; Data Collecting: MT; Literature Review: MT; Analysis and Discussion: MT; Writing: MT.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

References

- Acharya, A. (2004). Will Asia's Past Be Its Future. *International Security*, 149-164.
- AidData (2017). *China's Global Development Footprint*. Retrieved from <https://www.aiddata.org/china-official-finance>, Date of Access: 8 June 2020.
- Aizawa, M. (2020). Sustainable Development Through Quality Infrastructure: Emerging Focus on Quality Over Quantity. *Journal of Mega Infrastructure & Sustainable Development*, 1-17.
- Banga, R. (2019). CPTPP: Implications for Malaysia's Merchandise Trade Balance. *MPRA Paper No. 93254*, Retrieved from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/93254/1/MPRA_paper_93254.pdf, Date of Access: 12 June 2020.
- Baldwin, D. A. (1971). The Power of Positive Sanctions. *World Politics*, 24(1), 27-36.
- Blackwill, R. D. and Harris, J. M. (2016). *War by Other Means*. Cambridge: Harvard University Press.
- Copeland, D. C. (1996). Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations. *International Security*, 20(4), 5-41.
- Dell, E. (1987). *The Politics of Economic Interdependence*. New York: Palgrave.
- Eto, N. (2018). An Emerging Structure of Japan-China Relations: Constant Maritime Tension and Mutual Cooperation. Center for Strategic & International Studies, Washington. Retrieved from https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/180301_CSIS_Sino-Japanese_relations%28Naoko%20Eto%29.pdf?Ipc932..ulzxk_GCvuGrzr5M4WJsGW_A, Date of Access: 12 June 2020.
- Funabashi, Y. and Ikenberry, J. (2020). Introduction: Japan and the Liberal International Order. *The Crisis of Liberal Internationalism: Japan and the World Order*, eds. Funabashi Y. and Ikenberry, J. Washington: Brookings Institution Press.
- Graham, G. (2019). G20 Makes Declaration of 'Data Free Flow with Trust': Support and Dissent. Privacy Laws&Business International Report. Retrieved from

- https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3514407, Date of Access: 11 June 2020.
- Hatoyama, Y. (2009). Japan's New Commitment to Asia: Toward the Realization of an East Asian Community. Retrieved from https://japan.kantei.go.jp/hatoyama/statement/200911/15singapore_e.html, Date of Access: 7 June 2020.
- Iida, M. (2018). Japan's Reluctant Embrace of BRI Working Paper. German Institute for International and Security Affairs. Retrieved from https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/Iida_BCAS_2018_BRI_Japan_6.pdf, Date of Access: 12 June 2020.
- Ito, A. (2019). China's Belt and Road Initiative and Japan's Response: From Non-Participation to Conditional Engagement. *East Asia*, (36), 115-128.
- Jiang, Y. (2019). Competitive Partners in Development Financing: China and Japan Expanding Overseas Infrastructure Investment. *The Pacific Review*, 32 (5), 778-808.
- Katada, S. N. (2019). US and Japanese Economic Statecraft toward China: The Reshaping of the Asia-Pacific Economic Order. *Charting a Path for A Stronger US-Japan Economic Partnership*. The National Bureau of Asian Research Special Report 75. Retrieved from <https://www.nbr.org/publication/u-s-and-japanese-economic-statecraft-toward-china-the-reshaping-of-the-asia-pacific-economic-order>, Date of Access: 11 June 2020.
- Katada, S. N. (2020). *Japan's New Regional Reality: Geoeconomic Strategy in the Asia-Pacific*. New York: Columbia University Press.
- Koga, K. (2017). Transcending the Fukuda Doctrine: Japan, ASEAN, and the Future of the Regional Order. Strategic Japan Working Papers. Center for Strategic and International Studies. Washington.
- Koga, K. (2018a). The Concept of 'Hedging' Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift. *International Studies Review*, (20), 633-660.
- Koga, K. (2018b). Japan's Strategic Interests in the South China Sea: Beyond the Horizon?. *Australian Journal of International Affairs*, 72(1), 16-30.
- Lieberman, P. (2000). The Offence-Defence Balance, Interdependence and War. *Security Studies* 9, 59-91.
- Leonard J. Schoppa, L. J. (1997). *Bargaining with Japan: What American Pressure Can and Cannot Do*. New York: Columbia University Press.
- Lester, S., Manak, I. and Kim, K. (2019). Trump's First Trade Deal: The Slightly Revised Korea-US Free Trade Agreement. *Free Trade Bulletin No: 73*. CATO Institute. Retrieved from <https://www.cato.org/publications/free-trade-bulletin/trumps-first-trade-deal-slightly-revised-korea-us-free-trade>, Date of Access: 13 June 2020.
- Liff, A. P. (2019). Unambivalent Alignment: Japan's China Strategy, the US Alliance, and the Hedging 'Fallacy'. *International Relations of the Asia-Pacific*, 19(3), 1-39.

- Mahubani, K. (2010). Results Matter: Pragmatism Prevails in Asia. *Global Asia*, 37-42.
- Mastanduno, M. (1999). Economic Statecraft, Interdependence and National Security: Agendas for Research. *Security Studies*, 9(1-2), 288-316.
- Masuo C. T. (2019). Competitive Cooperation for Regional Development: Japan's New Strategy Towards Rising China. *Australian Journal of Politics and History*, 65(3), 430-448.
- McKensy Global Institute (2019). The Future of Asia: Asian Flows and Networks Are Defining the Next Phase of Globalization. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/featured-insights/asia-pacific/the-future-of-asia-asian-flows-and-networks-are-defining-the-next-phase-of-globalization#>, Date of Access: 12 June 2020.
- Ministry of Commerce People's Republic of China (2018). China and Japan Sign A Memorandum of Understanding on Establishing China-Japan Innovation Cooperation Mechanism. Retrieved from <http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/significantnews/201810/20181002801063.shtml>, Date of Access: 17 May 2020.
- Ministry of Economy, Trade and Industry (METI) of Japan (2018). *Japan and China Conclude Memorandum on Business Cooperation in Third Countries*. Retrieved from https://www.meti.go.jp/english/press/2018/0510_003.html, Date of Access: 17 May 2020.
- Ministry of Economy, Trade and Industry (METI) of Japan (2019). *Subcommittee on Security Export Control Policy, Trade Committee, Industrial Structure Council, Interim Report*. Tokyo. Ministry of Economy, Trade and Industry Retrieved from https://www.meti.go.jp/english/policy/external_economy/trade_control/pdf/191008a.pdf, Date of Access: 12 June 2020.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2019). *Free and Open Indo-Pacific*. Retrieved from <https://www.mofa.go.jp/files/000430632.pdf>, Date of Access: 8 June 2020.
- Mulgan, A. G. (2018). CPTPP a Boost for Japan's Regional Trade Leadership. *East Asia Forum*. Retrieved from <https://www.eastasiaforum.org/2018/02/27/cptpp-a-boost-for-japan-regional-trade-leadership>, Date of Access: 27 June 2020.
- Muramatsu, Y. (2018). Japan's Jumbo Delegation Racks Up China Deals, with Eye on Trump. *Nikkei Asian Review*.
- Murashkin, N. (2018). Not-So-New Silk Roads: Japan's Foreign Policies on Asian Connectivity Infrastructure Under the Radar. *Australian Journal of International Affairs*, 72(5), 455-472.
- Navarro, P. (2018). Why Economic Security is National Security. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/articles/economic-security-national-security>, Date of Access: 11 July 2020.
- Norris, W. J. (2016). *Chinese Economic Statecraft: Commercial Actors, Grand Strategy and State Control*. Ithaca: Cornell University Press.
- OECD (2019). Query Wizard for International Development Statistics. Retrieved from <https://stats.oecd.org/qwids>, Date of Access: 8 June 2020.

- Papayoanou, P. A. (1996). Interdependence, Institutions and the Balance of Power. *International Security*, 20(4), 42-76.
- Ravenhill, J. (2010). The 'New East Asian Regionalism': A Political Domino Effect. *Review of International Political Economy*, 17(2), 178-208.
- Sano, S. (2018). Japan's Engagement in China's Belt and Road Initiative. *Australian Outlook*. Australian Institute of International Affairs. Retrieved from <http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/japan-one-belt-one-road>, Date of Access: 10 June 2020.
- Shunsuke Shigeta, S. (2018). Thai 'Smart City' to Be First of 50 Japan-China Joint Projects. *Nikkei Asian Review*. Retrieved from <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Thai-smart-city-to-be-first-of-50-Japan-China-joint-projects>, Date of Access: 14 July 2020.
- Solis, M. and Urata, S. (2007). Japan's New Foreign Economic Policy: A Shift Towards A Strategic and Activist Model. *Asian Economic Policy Review*, 2(2), 227-245.
- Solis, M. (2020a). China, Japan, and the Art of Economic Statecraft. *Global China: Assessing Growing Role in the World*, Brookings Institute. Retrieved from <https://www.brookings.edu/research/china-japan-and-the-art-of-economic-statecraft/>, Date of Access: 18 June 2020.
- Solis, M. (2020b). Follower No More? Japan's Leadership Role as Champion of the Liberal Trading Order. *The Crisis of Liberal Internationalism: Japan and the World Order*. eds. Funabashi, Y. and Ikenberry J., Washington: Brookings Institution Press.
- Terada, T. (2019). Japan and TPP/TPP-11: Opening Black Box of Domestic Political Alignment for Proactive Economic Diplomacy in Face of 'Trump Shock'. *The Pacific Review*, 32(6), 1041-1069.
- The Japan Times (2020). *Will Tighter Foreign Exchange Law Make Japan Secure?* Retrieved from <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/01/06/business/financial-markets/foreign-exchange-law-japan>, Date of Access: 1 June 2020.
- Tobita, R. and Koga, Y. (2018). TPP Plans Expansion in 2019 with Thailand and Colombia First. *Nikkei Asian Review*. Retrieved from <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/TPP-plans-expansion-in-2019-with-Thailand-and-Colombia-first>, Date of Access: 1 July 2020.
- Tüter, M. (2019a). China's Infrastructure Diplomacy in Southeast Asia: Explaining Asymmetric Bargaining with Four ASEAN Countries. *International Journal of Political Studies*, 5(2), 2019a, 60-75.
- Tüter, M. (2019b). China's Strategies Towards Institutional Reform: Creation of the AIIB and Its Development Success. *Journal of Research in Economics, Politics & Finance*, 4(2), 151-171.
- Wallace, C. (2019). Japan's Strategic Contrast: Continuing Influence Despite Relative Power Decline in Southeast Asia. *The Pacific Review*, 32(5), 863-897.
- Wei, L. (2018). China's Rise, Developmental Regionalism and East Asian Community Building: Cooperation Amid Disputes in the South China Sea. *East Asian Community Review*, 19-32.

- Yoshimatsu, H. and Trinidad, D. D. (2010). Development Assistance, Strategic Interests, and the China Factor in Japan's Role in ASEAN's Integration. *Japanese Journal of Political Science*, 11(2), 199-219.
- Yoshimatsu, H. (2018). New Dynamics in Sino-Japanese Rivalry: Sustaining Infrastructure Development in Asia. *Journal of Contemporary Asia*, 27(113), 719-734.

ⁱ As Kei Koga argues, the remarkable change in Japan's balancing behaviour towards China can be observed through Japan's strategic calculations in terms of the differentiation between internal and external balancing especially since 2010.

ⁱⁱ This argument is based on the idea that liberal pragmatism takes reciprocity and negotiation as the best way of promoting calculable benefits of economic exchanges. In liberal pragmatist thinking, the basic assumption is that interdependence and international free trade increase uncertainty and risk. The first major objective of state is to achieve economic security while applying liberal principles pragmatically. Pragmatism is understood as the inevitable policy consequence of a concern for national economic security, but reflects a very different approach than protectionism. In practice, the battle to preserve the open trading system is assisted by the pragmatism of governments (Dell, 1987).

ⁱⁱⁱ After this article written, the RCEP negotiations have been completed successfully. So, this new recent development has confirmed my earlier consideration on CPTPP-RCEP linkage.

Gündelik Hayat: Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım

Mevlüt YILMAZ*

Öz: Toplumsal yaşam ve kültürel alan, gündelik hayatın şimdi ve buradalığı çerçevesinde kendini somutlaştırır. Bireysel etkinliklerin ve sosyal etkileşimlerin ortak alanı olarak gündelik hayat, birçok edimsel pratiğin ve toplumsal bağın oluşturulduğu ve geliştirildiğı bir birleşme alanıdır. Bu yönüyle sosyal normların, kültürel kodların, tutum ve davranış biçimlerinin görünür kılındığı bir kesişim noktasında bulunur, gündelik hayat. Dolayısıyla gündelik hayatın insani ve toplumsal ilişkilerin odağında yer aldığı söylenebilir. Sosyal yaşamın en sıradan, tekdüze yönleri bile sosyo-kültürel alan ile etkileşim halindedir. Toplumsal ve kültürel alanın çözümlenmesinde gündelik hayat, merkezi bir öneme sahiptir. Çünkü her insan belirli bir gündelik hayata sahiptir ve gündelik hayatın sıradan akışı tüm insanlarca paylaşılır. Belirli yaşam kalıplarının izlerini gündelik hayatta görmek mümkündür.

Bu çalışmada gündelik hayat, sosyo-kültürel bir bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmaktadır. Kavramsal açıklamaların yanında sosyal teoride yer alan konuya ilişkin makro ve mikro yaklaşımlar ele alınmaktadır. Ayrıca tarihsel gelişim serüveni içerisinde farklılaşan toplumların, iktisadi düşüncelerin, kültürel değerlerin gündelik hayat temelinde sosyolojik bir çözümlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gündeliklik, Gündelik Hayat, Toplum ve Kültür.

Everyday Life: A Socio-Cultural Approach

Abstract: Social life and cultural field become concrete within the frame of the here and now of everyday life. Everyday life, which is the common area of individual activities and social interactions, is a union area where many actual practices and social ties are formed. In this respect, everyday life is located at an intersection point where social norms, cultural codes, attitudes, and behaviors are visible. Therefore, everyday life can be said to be at the center of human and social relations. Even the most ordinary, monotonous aspects of social life interact with the socio-cultural sphere. Everyday life is critically important in analyzing the social and cultural field because every person has a certain everyday life and the ordinary flow of everyday life is shared by all people. It is possible to see the traces of certain life patterns in everyday life.

The purpose of this study was to analyze everyday life from a sociocultural perspective. Besides the conceptual explanations, macro and micro approaches related to this topic in social theory are discussed. This study also aimed to

* Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Elazığ/Türkiye. e-mail: mevlutyilmaz@firat.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8982-6778

make a sociological analysis of differentiating cultures, economic thoughts, and cultural values based on everyday life.

Keywords: *Everdayness, Everyday Life, Culture and Society.*

I. Giriş

Gündelik hayat, birçok disiplinin ortak araştırma nesnesi olmasının yanında sosyo-kültürel alanla da yakın bir ilişki içerisindedir. Bennett (2013:11)'e göre gündelik hayat, toplumsalın oluşturulmasında kültür ve yapı arasındaki etkileşim konusunda devam eden tartışmalar içinde, bu etkileşimin gerçekleştiği alan olması hasebiyle önem arz eder. Bu nedenle son dönemlerde sosyolojik araştırmalarda hem bakış açısı hem de metodolojik bakımdan mikro ölçekte gündelik olana ve gündelik hayatın farklı boyutlarına yoğunlaşan çalışmaların sayısındaki artış, bu ilişkiyi dikkat çekici kılar.

Kişisel ve sosyal yaşamın gerek sıradan, önemsiz ve tekrarlanan gerekse de rutin, düzenli ve istikrarlı yapısı gündelik hayat kapsamında yer alır. Gündelik olan doğaldır ve değişken bir yapıya sahiptir. Bireyin duygusallığı, acıları ve iletişimsel eylemleri bağlamında kişisel tüm etkinliklerini ve bununla birlikte toplumsal olarak da sosyal etkileşimleriyle tüm ilişki dünyasını kuşatır. Gündelik hayat, günlük pratiklerin ve sosyal bağların ortaya çıkarıldığı, geliştirildiği ve yeniden üretildiği bir birleşme noktasıdır. Bu açıdan üretken ve zengin karakteristiğiyle gündelik hayat, bireysel ve sosyal yönden çok boyutlu deneyimlerin geliştirildiği bir ortamı niteler. İnsani ve sosyal etkileşimlerin merkezinde bulunan gündelik hayat, bu ilişkiselliklerin hayati bir temelidir. Ayrıca sosyal yapının aktöre/faile yüklediği anlam bütünüünün vücut bulma biçimini ve bunun izlerini gündelik hayatta gözlemlemek mümkündür.

Bireysel-toplumsal alanda genelleşmiş yaşam tarzları ve kültürel kodların üretilme gücü, gündelik hayata sosyo-kültürel bir bakış açısını kendiliğinden ortaya çıkarır. Dolayısıyla toplumsal yapı ve kültürel alan bağlamında gündelik hayat, toplumsal ve kültürel yaşamı var eden bireylerin belirli bir uyum süreci içerisinde kavrama, anlamlı kılma ve bunu iletme çerçevesinde oluşturdukları bir gerçeklik olarak değerlendirilir. Bu oluşum gündelik hayatta, toplumsal ve kültürel etkileşimlerin de kökenidir.

Bu çalışmada gündelik hayatın toplumsal ve kültürel alanla bağlantısı kapsamında kavramsal açıklamalara ve gündelik hayatın kuramsal çerçevesine ilişkin bireysel ve toplumsal bakış açılarına yer verilmektedir. Bu bağlamdan hareketle farklı disiplinlerin, araştırma alanlarının ortak paydasında yer alan gündelik hayatın sosyo-kültürel analizi amaçlanmaktadır.

II. Gündelik Hayat

Gündelik hayat toplumu oluşturan bireylerce belirli bir tutarlılık çerçevesinde algılama, anlamlandırma ve anladığını aktarma süreciyle var edilen bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar. Bu süreç, gündelik hayatta insani ilişki ve etkileşimlerin temelini oluşturur. Aynı zamanda gündelik hayat, gerçekliğin göz ardı edilen en önemli alanıdır (Polama, 1993: 262). Gündelik hayat tartışmasız bir biçimde dünyamızı çevreleyen sıradan faaliyetlerin vazgeçilmez ve kabul edilmiş sürekliliğini içinde barındırır. Debord (1961: 69) gündelik hayatı, "her şeyin ölçüsü" olarak görür. Gündelik hayatın süreklilik, sıradan olanı ve olağan durumları karşılayan yapısına karşın aynı zamanda

kavrayışımızdan kaçan ve anlaşılmaya direnen bir niteliği de söz konusudur (Felski, 2000: 77-78).

Gündelik hayat, doğayla dönüştürücü bir *praxis* içine girilen, yoldaşlığın ve aşkın öğrenildiği, iletişimsel becerilerin kazanılıp geliştirildiği, normatif kavramların pragmatik biçimde uygulandığı çeşitli arzu, acı ve duyguların hissedildiği ve nihayetinde sönmümlenen hayati önemdeki bir çevreyi kapsar (Gardiner, 2016: 14). Gündelik hayat, tarihsel olarak kurulmuş pratikler ve diğer yapılar, kurumlar ve pratiklerle karmaşık şekilde bağlantılı ve bunlar vasıtasıyla dolaylanmış öznellik biçimlerinin bir birleşimidir. Heller (1987: 297; Gardiner, 2016: 182)'e göre gündelik hayat, "tek bir şey" değil, daha ziyade özneler arası dünyamızı kurduğumuz ve buna dayanan ortak yaşam deneyimleridir.

Gündelik hayat bir şey ya da sınırları belirli bir faaliyet alanı değildir. Doğa ile kültürün, tarihsel ile yaşantının, bireysel ile toplumsalın, gerçek ile gerçekdışının bir sentezidir, bir geçiş ve buluşma yeridir, iç içe geçme ve çatışma yeri, özetle bir gerçeklik düzeyidir. Bir anlamda gündelik hayat, en basit ve en bariz olanın mekânı; bir anlamda bayağılık, kabalık, tekrarlanan şeydir. Diğer anlamda bundan daha derin bir şey yoktur. Spekülatif olarak aktarılmamış, açığa çıkmış varoluş ve "yaşantı"dır. Değiştirilmesi gereken ve değiştirilmesi en güç olan şeydir (Lefebvre, 2015: 55).

Bütün sıradanlığı ile gündelik hayat tekrarlardan oluşur; işteki ve iş dışındaki tavırların, mekanik hareketlerin yani el ve vücudun devingenlikleri, rotasyon veya gidiş-gelişler gibi durumlar; saatler, günler vs. zamansal ifadeler, çizgisel tekrarlar ve döngüsel tekrarlar, doğal zaman ve akılcı zaman vb. etkinlikler gibi. Gündelik hayat, nesnelere veya yapıtları üreten etkinliklerin kendilerini yeniden ürettikleri, kendilerini kuran ilişkilere yeniden başladıkları, bu ilişkileri yeniden ele aldıkları ya da tam tersine kademeli değişikliklerin yaşandığı bir analizi mümkün kılması açısından önemlidir (Lefebvre, 2007: 28-29). Bu bakımdan toplumsal yaşamın günlük olarak idame ettirilmesi temelinde biçimlenen gündelik hayat, sosyo-kültürel, ekonomik, politik, sembolik vb. kodları içeren kapsamlı bir olgudur denilebilir.

Gündelik hayat, zengin ve üretken bir yapıya karşılık gelir. Kişisel ve sosyal yönden çok boyutlu deneyimlerin geliştirildiği bir ortamı betimler. İnsani ve sosyal ilişkilerin merkezi alanı olarak mevcut ilişkiselliklerin üzerine bina edildiği temeldir. Dolayısıyla gündelik hayat, toplumsal yapının bireye, bireyin sosyal alana yüklediği anlam bütünü'nün kesişim noktasında yer alır.

III. Gündelik Hayatın Teorik Hinterlandı

Gündelik hayatı anlama ve anlamlandırmada psikolojik ve sosyolojik teoride yer alan makro ve mikro yaklaşımlar işlevsel rol üstlenmektedir. Bu çerçevede gündelik hayatın açıklanmasında bireysel ve toplumsal alanın ne derece etkili olduğu netleştirilebilir. Teorik kapsam, toplumsal düzene ilişkin psiko-sosyal makro bakış açıları ve gündelik hayatı doğrudan ilgilendiren rutinlerin ve ritüellerin mikro yaklaşımla ele alınmasını içermektedir.

A. Psikoanalitik Yaklaşım ve Gündelik Hayat

Psikoanalitik teoriler genel anlamda, bireyin davranışını motive eden içgüdüler, arzular ve dürtülerle dolu bilinçsiz bir zihne sahip olduğu fikrine odaklanır. Bu anlayış, Freud (1975)'un insan zihnini üç farklı katmana ya da üç

farklı bilinç seviyesine indirgemesine ilişkin yaklaşımından kaynak bulur. Buzdağının bir tarafında bilinçli eylemleri yöneten zihin var ve bunun altında da bilinç öncesi zihin yer alır. Diğer ve en büyük kısmı ise bilinçsiz eylemlerin merkezindeki zihin oluşturur. Freud'a göre gündelik hayatta deneyimlediğimiz davranışlar, zihnin bu büyük bölümünde yer alan derin duygusal dürtüleri ve çatışmaları yansıtır (Scott, 2009: 11).

Freud, gündelik yaşamın psikopatolojisini toplumsal alana etkileri bağlamında araştırır. Ona göre gündelik yaşamın idamesi sırasında karşılaşılan dil sürçmeleri, sözcüklerin unutulması, çocukluk anılarının etkileri, yanılmalar, sorunlu edimler aslında zihnin duygusal çatışmalar yaşadığı alanla ilgilidir (Freud, 1996).

Psikanaliz yaklaşımın temelini kişilik içinde birbiriyle rekabet içinde bulunan üç güç; id, ego ve süper ego oluşturur. İd acil tatmin edilmesi gereken dürtülerin kaynağı iken süper ego, ebeveynlere ait otorite ile toplumsal otoritenin içselleştirilmesidir. Ego ise ortaya çıkan ya da çatışan taleplerde orta yolu bulmaya çalışır (Marshall, 2009:605). Süper ego bu anlamda bireyin kültürel değerlere göre nasıl davranması gerektiği konusunda denetim mekanizması işlevi görür.

Gündelik hayat, insanların zevk ilkesi ile gerçeklik ilkesi arasındaki rekabetten bir uzlaşma çıkarmaya çalışması yanında aslında bu üç gücün sürekli bir savaş alanına da karşılık gelir. Örneğin “medeniyet” kavramı bu ilişkisellikten doğar ve insanlığın bilinçdışı olgunlaşmamış, vahşi duygularının toplumsal dünyadaki deneyimler çerçevesinde “evcilleştirildiği” bir süreç olarak görülebilir. Bu anlamda N. Elias (1994) da Freudcu yaklaşımı uygarlaştırma süreciyle geliştirmeye çalışır. Elias, ilkel içgüdülerimizde nasıl ve niçin uygarlaşma ihtiyacı doğduğunu ve toplumsal görgü kurallarının hangi sosyal amaçlara hizmet ettiğini sorgular (Scott, 2009: 11).

Birey gündelik hayatını idame ettirirken bazı duygu ve düşüncelerini açıkça ifade ederken toplumca kabul edilemez olanlarını bastırma eğilimi taşır ve bunları gizler. Bastırma, Freud'un bilinçdışı dürtüleri idare etme ve uygarlaşma yolunda hayatta kalabilme amaçlı oluşturulmuş savunma mekanizmalarından biridir. Bunun gibi bireyin sağlıklı bir maddi ve manevi yaşam sürdürebilmesinde çeşitli (mantığa vurma, neden bulma, yansıtma vb.) mekanizmalar işlevsel görülür. Ancak bu tür mekanizmalar bireyin geleneksel ve kültürel bağlar kurmasına engel teşkil ettiği andan itibaren sağlıksız olarak nitelendirilir. Bu anlamda bazı bireyler savunma mekanizmalarıyla olumlu etkinliklerde bulunur, bazıları ise anormal davranış sergilemeye eğilimli olabilir.

Bireyin bilinçdışı zihin çerçevesinde davranışlar sergilemesi ya da savunma mekanizmalarıyla hareket etmesi diğer bireylerle ilişkilerine ve sosyal etkileşimin yapısına da yansır. Dolayısıyla toplumsal alanda bireylerin kuracakları etkileşimlerde bilinçli/bilinçdışı zihin yapısının ve niteliğinin gündelik hayatta yansıma alanı bulduğu ve gündelik olana dönük değerlendirmelerde bireyin psikolojik yaşantısının önem arz ettiği söylenebilir.

B. Sosyal Psikoloji ve Gündelik Hayat

Psikoanalitik yaklaşımın gündelik hayatta bireyin bilinçdışı güçlerinin onun gündelik yaşantısındaki duygu, düşünce ve davranışlar üzerindeki etkileri dolayımında şekillendiğine ilişkin bakış açısı, sosyal psikolojik yaklaşım

tarafından eleştirilir. Sosyal psikolojik perspektifte gündelik hayat, birey ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşim bağlamında ele alınır. Psikoanalitik yaklaşımda bilinçdışı glerin gündelik hayatını idame ettiren birey üzerindeki etkilerine yoğunlaşılırken sosyal psikolojik anlayış da ise gündelik etkileşimlerin toplumsal adaptasyon, peşin hükümler çerçevesinde daha geniş bir hinterlandta değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulur.

Sosyal psikoloji bireyin diğer bireylerle ve genel toplumsal çevresiyle girdiği ilişkileri incelemeye ve anlamaya çalışan geniş bir alana karşılık gelir. İnsanoğlunun bireysel bir varlık olması yanında çevresiyle de etkileşim halinde bulunması onun toplumsal bir varlık olduğunun göstergesidir. Bireyin sosyal yönü ve sosyal olanın birey üzerindeki etkileri sosyal psikolojik anlayışın temel araştırma nesnesidir. Bireyin hem kendisine hem de sosyal çevresine uyum süreci, itaat ve n yargı gibi çeşitli sosyal psikolojik konular (Sayar ve Din, 2013: 141-151) bireyin gündelik hayat pratikleri üzerinde de doğrudan ya da dolaylı bir etkiye sahiptir.

Sosyal psikolojik yaklaşımda birey zihninin biçimlendirilmesinde sosyal bağlamın üstlendiği rol incelenir. Bu anlayışta toplumsal dünya, birey üzerinde dönüştürücü güce sahip bir dış çevrenin varlığıyla nitelenir. Diğer insanlar, etkin bir biçimde tepki verilen uyaranlardır ve bireyin yanıtları da o insanların dünyaları için birer uyandır. Bu bakımdan bireyin gündelik hayat deneyimlerini de edindiği bilgiler bağlamında işlediği bir alan, bu uyaranlarla karşılaşma ve bunlarla baş etme stratejileri olarak değerlendirilebilir. Sosyal psikoloji gündelik hayatta uyaranların nasıl yorumlandığı, depo edildiği ve geri getirildiği ile ilgilidir ve bu yönüyle bilişsel psikolojiyle de i içedir (Scott, 2009: 12).

Arygle (1972: 16)'a göre kişilerarası davranış, insanlık için evrensel nitelikteki bir dizi sosyal motivasyon tarafından yönlendirilir. Bunlar bir tarafta yeme, içme, dinlenme gibi *toplumsal etkileşim üretebilen sosyal olmayan dürtüler*; özellikle g ve iktidar konumundaki insanların rehberliğine, onayına, yardımına, etkileşimine ve yardımına *bağlılık güdüsü*; akran grupları ve akranlar tarafından kabul edilme ve fiziksel yakınlık, göz teması sıcak ve samimi tepkiler gibi *yakın ilişkiler*; grup yeleri ve diğer gruplar tarafından görev lideri olarak çoğu zaman konuşma, karar alma ve grup tarafından yönlendirilmeye izin verme bağlamında *stnlk ilişkisi*; genellikle karşı cinsten çekici akranlarla, fiziksel yakınlık, bedensel kontakt vb. göz teması, sıcak dostluk ve samimi sosyal etkileşimin kaynaklık ettiği *cinsiyet ilişkileri*; fiziksel, sözel ya da başka biçimlerde ötekine zarar verme şeklinde *saldırganlık*; birey açısından ötekilerin onaylayıcı yanıtlar vermesi ve öz imajı geçerli olarak kabul etmesi için *zgven ve ego kimliği*; ve son olarak da Arygle (1994: 24) değer, ilgi, para ve başarı istenci gibi sosyal davranışı etkileyen diğer motivasyon yapılarını ele alır.

Sosyal davranış üzerinde etkili olan bu tür motivasyonel faktörler bireyin toplumsal yaşamını idame ettirirken gündelik hayat pratikleri üzerinde de yansımaları bulur ve bireyin normal davranışlar sergilemesi, toplumsal çevreye uyum göstermesi ya da agresif etkinliklerde bulunması gibi durumlarda yönlendirici rol üstlenir.

Sosyal psikologlar insanoğlunun oluşturmuş olduğu, diğer insanlarla az ya da çok etkili biçimde başa çıkmaya yardımcı olabilecek toplumsal beceriler repertuarı üzerinde dururlar. Aynı zamanda bununla bağlantılı, başkalarına

ilişkin algılarımızda yapılan hatalarla da ilgilenirler. Onlara göre bu hatalar bilginin işlenmesindeki bilişsel hatalardır, ancak toplumsal yaşam deneyimleri için temel önemdedir. Sosyologlar ise insan benliğinin biçimlendirilebilir bir yapısının olduğunu ve her durumun normatif taleplerine göre biçim değiştirebileceğini ileri sürerler. Örneğin davranışsal farklılıklar, bireysel biliş yapısı ve süreçleriyle bağlantılı olduğu kadar kültürel normlar ve beklentilerle de ilişkilidir (Scott, 2009: 13-14). Bu durum gündelik hayat deneyimlerinin psikolojik etkileşimlerin vurgulanması anlamında önem arz eder. Salt zihinsel süreçlerin yanında toplumsal normların, değerlerin, kültürel kodların etkisinden söz edilebilecek bir gündelik hayat idamesinden söz etmemiz gerekir. Sosyal psikolojik yaklaşım benlik ile sosyal yaşamın etkileşim alanlarından hareketle gündelik olana ilişkin analizlere imkân sağlaması bakımından değerli görülür.

C. Yapısal Fonksiyonalizm ve Gündelik Hayat

Sosyolojik literatürde, toplumsal düzene ilişkin en kapsayıcı ve makro teorik yaklaşım yapısal fonksiyonalizm olarak bilinir. Fonksiyonalizm, sosyo-kültürel olguların yine toplumsal-kültürel sistem içinde yerine getirdikleri işlevlerin çözümlenmesine odaklanır. Bu yaklaşımda toplum, hiçbir kısmı bütünden ayrı anlaşılacak ve birbirleri ile bağlantılı parçalardan oluşan bir sistemdir (Wallace ve Wolf, 2012: 43), yani toplum canlı bir organizma gibidir ve organizmayı oluşturan parçaların tümü onun için fonksiyonel niteliktedir. Herhangi bir parçada meydana gelebilecek değişim diğerleri üzerinde de etki potansiyeline sahiptir.

Durkheim (1982), bireysel davranışın dış bir varlık olarak toplumsal yapıdan türeyen sosyal güçler tarafından yönlendirildiğini ileri sürerek işlevselci yaklaşıma önemli katkı sağlar. Ona göre, gündelik hayatta gözlemlenen örüntüler ve ilişki yapıları, bu temel güçleri ve hizmet ettikleri toplumsal işlevleri ortaya çıkardıkları sürece ilgi çekicidir. Örneğin dini ibadet etkinlikleri, inananları arasında ortak değerlere bağlılık vasıtasıyla sosyal dayanışma duygusu yaratarak kolektif bir yapı inşa eder. Buradaki vurgu toplumsal davranışta fikir birliği, uyum ve düzen üzerinedir. Bu durum toplum tarafından çoğu zaman sosyal düzenin neden ve nasıl korunduğunu da açıklar (Scott, 2009: 15). O, toplumsal sistemin amacının uzlaşma(*consensus*) yoluyla düzenin kurulması olduğunu vurgular. Durkheim'a göre, uzlaştırıcı kurallar ve değerler sistemi *kolektif temsiller* veya başka bir ifadeyle kendinde var olan ve bireysel faillerden bağımsız *kolektif bilgiler* bütünü vasıtasıyla sürdürülür (Bennett, 2013: 12).

Parsons işlevselciliğe *yapıyı* eklemleyerek, toplumun kendi üyelerinin üstünde ve ötesinde, kendine has bir yaşam ve yapıya sahip, canlı bir varlık olduğu düşüncesini bilimsel bir çerçeveye yerleştirir. O, tüm toplumları farklılaşan alt sistemlerden oluşan, tümü karşılıklı ilişki ve bağımlılık içinde özgürce ve kendine yeten sistemler biçiminde değerlendirir. Bu alt sistemler her toplumun varlığını sürdürülebilir kılmak için dört temel ihtiyacın karşılanmasına imkân sunar. Bunlar *uyum, amaca ulaşma, bütünleşme ve varlığını sürdürmedir* (Slattery, 2008: 376-377).

Aslında Parsons (1951) Durkheim'den etkilenerek sosyal sistemlerin fonksiyonelliğine yoğunlaşır. Bireyin gönüllü sosyal eylemlerle sistemler oluşturduğunu iddia ederek fonksiyonalizmin yapısal gelişimine katkı sunar. Her ne kadar kültürel değerler ve normlar, bireysel eylemlere ket vursa da

bireylerin toplumsal yapılara, sosyal kurumlara karşı nasıl tepkide bulunabileceklerine ilişkin tercih yapabilme fırsatları vardır (Scott, 2009: 15).

Durkheim'den Parsons'a kadar yapısal işlevselci ana akım gelenek, toplumsal yapının başatlığı bağlamında faili/bireyi, davranışları, gündelik etkileşimleri vb. tüm etkinlikleri bakımından pasif bir konuma indirgeyerek yapının belirleyiciliği üzerinde durur. Bu durum gündelik hayatı idame ettiren temel aktör olarak bireye karşı mesafeli bir bakışı beraberinde getirir. Yapısal işlevselcilikte bireye karşı toplum, faile karşı yapı ve mikro olana karşı makro perspektifler gibi dikotomilerin varlığı bu mesafenin temel kaynağıdır (Esgin ve Özben, 2018: 35-37). Daha açık ifade edilecek olursa bu yaklaşımın perspektifinden gündelik hayatta toplumsal aktörler kültürel eblehler olarak değerlendirilir. Bu aktörler uzlaşım sal veya sınıfsal menfaatlerin yansıması niteliğindeki sosyal roller ve eylemsel normları pasif bir biçimde içselleştirerek, genelde refleksif bir tarzda sosyal yapıyı ve kurumları yeniden üretirler (Gardiner, 2016: 17).

Yapısal fonksiyonalist yaklaşım, gündelik hayat pratikleri açısından birey ve bireyin çevresiyle olan etkileşiminde, onu edilgen bir konuma indirger. Bu yaklaşıma göre, toplumda kültürel kodların ve yapısal süreçlerin belirleyiciliği söz konusudur. Birey sosyal yaşamın temel normlarına uyum göstermek zorunluluğu içerisindeki pasif *kültürel kuklalar* olarak görülür. Bauman (2011: 16-17)'a göre, modern toplumsal kurumlar bireylerin doğru olanı yapmaları için sürekli bir dış gücün belirleyeceği standartlar çerçevesinde hareket etme zorunluluğundadır. Çünkü bireye bu konuda güvenilemeyeceği savunulur.

D. Yorumsamacı Sosyoloji ve Gündelik Hayat

Gündelik hayat teorisyenlerinin büyük bölümü, yorumsamacı sosyoloji geleneği içerisinde kabul edilir. Bu yaklaşım daha çok Weber'in *sosyal eylemin yorumlayıcı kavrayışı* olarak değerlendirdiği sosyoloji tanımına dayanır. Weber, modern batı toplumlarını son derece yüksek rasyonellik seviyeleri ile karakterize eder. Batı kültürlerinin baskın değeri olarak rasyonelleşme, toplumsal kontrol açısından da işlevseldir. Ayrıca Weber, bürokrasi kuramı ile gündelik hayata sirayet eden ve onun kanallarını kolonileştiren yapıya işaret eder. Yine profesyonelleşme olarak kalıplaşan modern çalışma kültürü de Weber'in gündelik hayat bağlamında ele aldığı bir diğer konudur (İnglis, 2005: 7-9).

Weber bireyler tarafından toplumsal normların içselleştirilmesinin yalnızca pasif bir boyun eğmeyle sonuçlanmadığını, bunun yanı sıra kendi kendini güdülendiren eylem potansiyeline de kaynaklık ettiğini savunur. Bu nedenle Weber, örneğin sosyal statü olgusunu analiz ederken, sosyal statünün bir taraftan kapitalist sosyal ilişkilerde yapılaşarak kökleştiğini diğer taraftan da sosyal ilişki seviyesinde fiili karşılık olarak, bireylerin statülerini belirtmenin yollarını bulmada yaratıcılıklarına (Bennett, 2018: 13-14) vurgu yaparak, bireyin gündelik hayata ilişkin toplumsal eylem potansiyeli merkezli bir açıklama geliştirir.

Yorumsamacı sosyolojide sembolik etkileşimcilik, dramaturji, etnometodoloji, fenomenoloji, gibi teorik yaklaşımların gündelik hayata dair açıklamaları dikkat çekicidir. *Sembolik etkileşimci yaklaşım*, toplumun mikro boyutlarına, gündelik deneyimlerine, içinde yaşanan gündelik dünyanın ve

insanların *sembolik iletişim* vasıtasıyla gündelik hayatlarında nasıl ilişki kurup etkileştiklerine, düzen ve anlamı nasıl inşa ettiklerine yoğunlaşır. Belirli durum ya da yaşam tarzlarıyla ilişkili bireyleri motive eden dinamikleri tespit etmeye çalışır (Slattery, 2008: 333-334). G.H. Mead, *Zihin, Benlik ve Toplum* adlı çalışmasıyla bu yaklaşıma öncülük eder. Ona göre insanoğlu, aktif bir zihin ve benlik yapısına sahip yaratıcı bireydir (Layder, 2006: 79-80) ve zihin de benlik de gündelik hayatın toplumsal eseridir. İnsan toplumu, zihinsiz ve benliksiz var olamaz, çünkü onun en temel niteliği, toplum üyelerinin zihinleri ve benliklerinin varlığıdır (Swingewood, 1998: 311). İnsan özellikle sosyal bir varlıktır ve toplum da bireyin kendi çevresinde oluşturduğu devamlı bir akışkanlık, devamlı bir oluşum hali ve yeniden yaratma, yorumlama, müzakere ve kavrama sürecini içeren bir dünyaya karşılık gelir. Biz hem birey hem de toplumsal varlığız. Hem toplumu etkileyerek dönüştürürüz hem de toplumdan etkilenerek dönüşürüz (Slattery, 2008: 336).

Blumer ise, etkileşim olayını basit bir uyarıcı-tepki ilişkisi olarak değerlendirmez. Bu ilişkiyi uyarıcı-yorumlama-tepki ilişkisi olarak geliştirir. *Benlik sunumu* sırasında bireylerin kendileri için birtakım uyarıcılara işaret ettiklerini, sonra bu uyarıcıların görünümünü kendilerince yorumladıklarını savunur. Sembolik etkileşimci yaklaşımda insan eylemindeki anlamın önemi ve kaynağı, yorumlamada anlamın konumunu gösteren üç temel önerme vardır: Bireyler şeylere, şeylerin onlar için ne anlama geldiğine göre davranırlar. Şeylerin anlamı bireyin diğer bireylerle sosyal etkileşimi sonucu oluşur. Son olarak şeylerin anlamı, bunlarla yüzleşen bireyler vasıtasıyla geliştirilir ve yorumlama süzgecinden geçerek değiştirilir (Wallace ve Wolf, 2012: 289-295). Blumer, sosyal etkileşimci bakış açısıyla öznel anlamlar ve bireysel dayanaklar vasıtasıyla kendi yaşantı dünyalarını şekillendiren aktöre/faile vurgu yapar. Toplumsal etkileşimde inşa edilmiş olan ortak paylaşımsal anlamlar ve farklı *anlam dünyaları* önemlidir (Esgin, 2018: 21).

Bu isimler yaklaşımlarında birey ve toplumu ayrılmaz ve birbirine bağımlı birimler olarak kavrarlar. Benlik ve karakterin sosyal gelişimine ve sembolik eylemlerin anlamları üzerine alakadar olmaları bu geleneğin biçimlenmesinde önemli bir rol üstlenir (Binay ve Tatlıcan, 2018: 166).

Dramaturjik yaklaşımın temelleri, E. Goffman'ın (1959, 2009) *Gündelik Hayatta Benliğin Sunumu* adlı çalışmasına dayandırılır. Goffman, bireye ilişkin hem roller bağlamında benliğin doğası hem de mikro-sosyal normlarla ilişkili kurallar üzerinde durur.

Goffman'a göre, gündelik hayatta birey, aktör gibi gönüllü ya da gönülsüz eylemlerde bulunarak benliğini ifade etmeye çalışır. Bu sırada diğer bireylerin kendisi hakkında izlenimlerde bulunacağını bilir. *İzlenim yönetimi* bağlamında birey toplumca meşru görülen ideal izlenime uygun etkinlikte bulunur (Güven, 2018: 114). Goffman bireyin, etkinliklerini başkalarıyla ortak düzene koyarak rol alma yerine, başkalarının kendilerine ilişkin izlenimlerini denetleme adına bilerek ve çarpıtarak rolünü yerine getirdiğini belirtir. Bu durum, gündelik yaşamın etkileşim kaynaklı ritüelleriyle oluşur (Adler, 1987: 220; 2012: 118). Goffman'a göre, sosyal rollerin içselleştirilmesi olarak gündelik hayat, *pratik deneyim* vasıtasıyla bireylerin sahne önü ve arkası benlikler yaratarak rollerini idare ve onlar arasında müzakere etmeyi öğrendiği bir alandır (Bennett, 2013: 14).

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımında bütünü oluşturan parçalar mikro-sosyolojinin bilimsel nesnelere bağlamında bütünlüklü bir biçimde ele alınır. Bireyin düşüncelerine önem veren ne kadar çok insan varsa o kadar çok farklılaşan toplumsal benliğin varlığından söz edilir. Böylece gündelik hayatta birey, hesap makinesi keskinliğiyle etkinlikte bulunan bir otomat değil, daha çok etraftan gelecek farklı tepkileri zihninde tutan bir varlık olarak değerlendirilmelidir (Orhan, 2018: 209-210).

Etnometodolojik yaklaşımda ise, H. Garfinkel'in *Etnometodoloji İncelemeleri* (1967) adlı çalışması temel önemdedir. Bu yaklaşım bir dizi ilkeye dayandırılır. Bunlar *sağduyusal bilgi* ve ilişkili *faillik* durumudur. Sağduyusal bilgi aslında sıradan bireyin gündelik kavrayışlarını içerir. Faillik ise *refleksivite* (bireyin kendi eylemlerine bir an bile kesintiye uğratmadan pratik olarak dikkat kesilmesi) *bağlama-gönderimlilik* (faaliyetlerin bağlamı kapsamında ele alınması) *açıklanabilirlik* (betimleyici açıklamalar) dolayımında bireyin gündelik hayattaki aktifliğine atıftır (Binici ve Tatlıcan, 2018: 216-223). Garfinkel'in yaklaşımında, *gündelik hayat dünyası nasıl mümkün olur?* sorusu merkezidir. Gündelik hayatın rutinleşmiş, standart hale gelmiş yapısına dikkat çeken arka-plan özellikler ve gündelik hayatta etkileşimlerde kullanılan temel metotlar sorunun cevabına ilişkin kavramların genel çerçevesini çizer. Ona göre, insanlar gündelik hayatın arka plan niteliklerini *eylemlerin zemini* kılarak faaliyetlerde bulunurken çeşitli günlük metotları kullanır ve bu bağlamda gündelik hayat dünyası mümkün olur (Binici ve Tatlıcan, 2018:233). Bu bağlamda etnometodolojik yaklaşım, insanların gündelik yaşamdaki etkinliklerini hem kendine hem de başkalarına açıklama adına başvurulan yöntemlerin analizi olarak değerlendirilebilir. Etnometodologlara göre, gündelik hayat dünyası insanların birlikte oluşturduğu ve sürekli olarak yeniden üretilen bir alandır (Marshall, 2009: 217).

Garfinkel, yapısal fonksiyonalist bakış açısına muhalefet ile gündelik hayat fikrini geliştirir. Örneğin Durkheim'in *toplumsal olgunun kendisini nesnel gerçeklik olarak dayattığı* düşüncesine ciddi eleştiriler yönelir. Ona göre toplumsal olgular nesnel yapıdan ziyade sıradan bireyin gündelik hayattaki etkinlikleriyle biçimlenen bir niteliğe sahiptir. Yani gündelik hayat dünyası aşkın bir gerçeklik değil daha çok gündelik/spontane ortaya çıkan bir gerçekliktir (Binici ve Tatlıcan, 2018: 216).

Son olarak *fenomenolojik yaklaşım ise*, "birey ve onun bilinçli deneyimleriyle başlayan önceden var olan kabuller, ön yargılar ve dogmalardan kaçınmayı" içerir (Wallace ve Wolf, 2012: 349). A. Schutz'un *Toplumsal Dünyanın Fenomenolojisi* adlı çalışması, özgün bir fenomenolojik yaklaşım geliştirmeye yöneliktir. Schutz, gündelik sosyal yaşamın onu deneyimleyenlerin bilinçleri kapsamında ele alınması gerektiğini belirtir. Çünkü her birey toplumsal dünyaya ilişkin belirli bir niteliğe ve içeriğe sahip bilgi ağından hareketle gündelik hayatını oluşturur ve yaşamını idame ettirirken bu networkun odağında kendisini bulur. Yani bir vakitte dünyanın bireye nasıl görüldüğü ve algılandığı o andaki bu ağın neresinde yer aldığıyla ilişkilidir. Ayrıca gündelik hayatta etkileşimde bulunduğumuz dünya hakkındaki bilgilerimiz eksiktir. Yani herhangi bir konuda kişinin sahip olduğu bilgi kısmidir ve eksik bir kavrayışı barındırır. Bu açıdan Schutz için bireyin gündelik hayat durumlarına atfettiği anlam, önem arz eder (Şentürk, 2018: 252).P. Berger ve T. Luckmann ise, *Gerçekliğin Sosyal İnşası* adlı çalışmalarında gündelik hayatı, insanlar

vasıtasıyla yorumlanan ve tutarlı bir dünya olması bakımından sübjektif ve anlamlı gelen bir gerçeklik olarak değerlendirir. Gündelik hayat, beden *buradalığı* ve mevcudiyetin *şimdiliği* etrafında organize edilir ve gerçeklik olarak olduğu gibi kabul edilir. Gündelik hayat dünyası hem mekânsal hem de zamansal olarak yapılır. Bireyin dünyadaki varlığı gündelik hayat tarafından kesintisiz düzenlenir ve onunla kuşatılır. Gündelik hayatın toplumsal gerçekliği, yüz-yüze etkileşimlerin *burada* ve *şimdiliğinden* uzaklaştıkça giderek anonimleşen tipeştirmelerin devamlı bir ardışıklığı içinde kavranır (Berger ve Luckmann, 2008: 31-50).

Yorumsamacı sosyolojinin bu temel yaklaşımları, failliği ve eylemi vurgulayarak gündelik hayatın bağlamsal etkinliklerine odaklanır. Gündelik hayatı ontolojik perspektiften hareketle yapısal olana, makro nesnelere gündelik dünya içinde kurulan şeyler olarak kavrarlar (Binici ve Tatlıcan, 2018:215).

E. Eleştirel Yaklaşımlar ve Gündelik Hayat

Son dönemlerde gündelik hayata ilişkin daha çok eleştirel bir bakış açısı gelişim gösterir. Bu perspektifler içinde Lefebvre, gündelik olanın diyalektik vizyonundan hareketle özgürleştirici imkânlar ile yabancılaştırıcı güçler arasındaki çatışmayı gündelik olarak değerlendirir. Bu temelde gündeliklik, kurumsallaşmış yetkinliğe ve teknik uzmanlığa karşı verilen bir mücadele alanıdır. Lefebvre'e göre, gündelik hayat uzmanlaşmış bütün yetkinliklerin kaldırılıp atıldığında geriye kalan şeydir (Köse, 2018: 306-308). Lefebvre (2007: 47), gündelik hayatın iki kanadı olduğunu belirtir. İlki gündelik hayatın sefaletidir; usandırıcı vazifeler, hor görülmeler, işçi yaşam tarzları, gündelikliğin yükünü taşıyan kadınların yaşamı. Para, metalarla kurulan vahşi ilişkiler. Rakamların egemenliği, yinelenme, kıtlığın devamlılığı ve yoksulluğun uzantıları, biriktirmenin, yoksunluğun isteklerin bastırılmasının ve aşağılık bir cimrilik alanı olarak ifade edilir. İkincisi ise gündelik hayatın büyüklüğüdür; gündelik hayat üzerine inşa edilen yaşamın sürekliliği. Bedenin zaman ve mekânın, istemenin adaptasyonu çerçevesinde değeri bilinmeyen pratikler: Adresler ve haneler gibi...

Modern çağla beraber gündelik hayat, gelişen bilinç ve kültür endüstrilerinin kuşatıcı niteliğiyle üretici/özgürleştirici düşünce ve eylem şekillerinin sahnesi olmaktan çıkar. Bu niteliği ile gündelik hayat, artık tarihsel politik devrimlerin gerçekleştirildiği yer değildir, çeşitli üslupların ve kimliklerin temel mücadele alanıdır. Aslında modern toplum, tüketimi gündelikleştirerek ve onu tüketerek bir yanılsama yaratır. Bu yaşam biçimi büyüme ve gelişmeye dayanan ve hayatı hız üzerinden organize eden bir geçicilikle gündelik hayatın devrimci yönünü sekteye uğratarak dünyayı bütünlüklü anlamakta sorun yaşayan yabancılaşmış ve parçalı bir bilince sahip bireyler üretir. Bu durum tarihsellik ile gündeliklik arasındaki gerilimlerin bir sonucudur (Köse, 2018: 338-339).

Bu anlamda gündelik hayatın eleştirisi, var olan değerleri ideolojik oldukları söylendiği için yok etmek yerine, bunların gündelik yaşam kapsamındaki dönüşümlerini ve gündelik yaşamın gerek gerçek gerekse değer olarak ortaya çıkışını analiz etmeyi kapsar (Lefebvre, 2017: 21).

Gündelik hayata bir diğer eleştirel bakış M. de Certeau (1988, 2002) tarafından geliştirilir. *Gündelik Hayatın Keşfi* adlı çalışmasında, insanların sıradan yaşamlarında herhangi bir şeyi nasıl ele aldıkları konusundaki gündelik

pratiklerin temelini oluşturan ortak mantığı çözümlenmeye çalışır (Sheringam, 2006: 213). De Certeau yaklaşımında, tüketime karşı üretim, okumaya karşı yazma, taktiklere karşı stratejiler, sözlüye karşı yazılı gibi ikili terimleri kullanır (Highmore, 2002: 154). O, elle tutulur gündelik pratiklerin analizini yaparak özgün bir gündelik hayat kuramı ve eleştirisi geliştirir. Sosyo-kültürel alanı anlamamanın yolu, onu var eden gündelik hayat pratiklerinin anlaşılmasıyla mümkündür. Ona göre, gündelik tüketim etkinliklerinin önemli bir bölümü taktiksel nitelikte olup, kurnazlığı, manevraları, simülasyonları, yanıltmaları içerir. Taktikler ve stratejiler ise birbirine zıttır. Stratejiler belirli bir uzamı sömürgeleştirmeyi hedefler; test edilmiş panoptik pratiklerin bileşimiyle mekâna egemen olur; zaman ve hafızayı yadsır. Taktikler ise doğaları gereği geçicidir, spontane çözümler içerir. Geçmişten günümüze aktarılan popüler direniş ve isyan geleneğine dayanır. *Zayıfı daha güçlü* göstermede işlevseldir (Gardiner, 2016: 230-234).

De Certeau'da gündelik hayat daha çok betimlenecek bir gösteri değil, başkalarınca organize edilebilen bir eylem alanı olarak görülür. Gündelik hayatın eylem alanında ise değiş(mey)en kısımlarıyla pratikler, kullanımla şekillenen, yaşanan ve bir devamlılık çerçevesinde kamusal ve özel uzamlar ve üreticiliğin bir parçası olarak tüketim vardır (Ergin, 2018: 366).

Ayrıca Dorothy E. Smith gündelik hayatın karakteri ve cinsiyetçi sosyal tecrübe ve uygulamalarla bağlantısına odaklanarak, feminist eleştirel bir bakış açısı geliştirir. O, gündelik hayat dünyasında bulunma eğilimindeki marjinal gruplara devamlı uygulanan *sembolik şiddet*in parçası olan uzman bilgilerin içsel bağlantısını gözler önüne sermeye çalışır (Gardiner, 2016: 245-270).

Smith, ana akım sosyolojinin kavramsal ve teorik açıdan metodolojik gelişiminin gündelik hayatı ve kadınları görünmez kılma biçimlerini sorunsallaştıran bir yaklaşım geliştirir. Ona göre farklı/marjinal grupların deneyimlerini görünür kılmak, baskı mekanizmalarını açığa çıkarılabilir, ama onların iç işleyiş mantığı hakkında fazla bir şey sunmaz. Farklılıkların varlığını bilmek yeterli değildir, onların ilişkili biçimde nasıl inşa edildiklerini anlamak güç olabilir. Bu nedenle söylem vasıtasıyla özneleri konumlandıran ve deneyimlerini üreten tarihsel süreçlerin analizi elzemdir. Smith'in bakış açısı, Marx'ı yeniden keşfedebilme adına gündelik hayat ve kadın deneyimlerini bir arada ele alarak, yönetme ilişkileri ile gündelik hayat arasındaki bağlantıyı sorunsallaştırmaya dayanır (Özcan, 2013: 38-39).

IV. Toplum, Kültür ve Gündelik Hayat

Simmel (1950:413)'e göre, toplumsal yaşamın en sıradan dışsallıkları bile sosyo-kültürel düzenin birer yansımalarıdır. Diğer bir ifadeyle toplumsal yaşam, sosyo-kültürel düzenin temel isterleri ve dolayısıyla gündelik hayat tarafından kuşatılmış durumdadır. Lefebvre (2007: 40), gündelik hayat içinde yaşanan toplumun gündelikliğini ortaya çıkaran niteliklerin olduğunu vurgular. Gündeliklik, toplumu anlamak için bir ipucudur. Gündelik olan kültürün veya kültürün çözümlenmesinin, küreselliğin, devletin merkezinde yer alır.

Tüm insanlar gündelik bir hayata sahiptir. Yeryüzünde gündelik deneyimlerin sıradan akışı herkesçe paylaşılır. Ancak örneğin beyaz orta sınıf bir erkeğin gündelik hayat pratikleri, siyahî işçi sınıfı bir kadından görece ayrıcalıklı ve farklıdır. Her ikisi de uyanma, güne hazırlanma, yemek yeme, gün içinde bir şeyler yapma vb. aynı temel rutin deneyimleri paylaşırsa da bu

deneyimlerin kadın versiyonu erkeğinkinden çok farklı olabilir. Kadının işe gitmek için sabah erken uyanması gerekebilir, yaptığı iş bedenen ve ruhen yıpratıcı, mali açıdan tatmin edici olmayabilir ve işe zamanında gitmediğinde işten atılma da dâhil her türlü yaptırımla karşılaşabilir (İnglis, 2005: 2).

Burada dikkat çekici nokta şurasıdır; farklı insanların farklı gündelik hayat deneyimleri vardır. İnsanların katıldıkları gündelik rutinler ve etkinlikler onların konumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Belirli insanlar için gündelik hayatın nasıl yapılandırıldığını anlamak adına, onların hayatlarını idame ettirdikleri toplumun nasıl yapılandırıldığını ve organize edildiğini iyi analiz etmek gerekir. Basit bir biçimde gündelik hayatı açıklamak için onu ilgi çekmeyen ve sıkıcı etkinliklerin bir bütünü olarak görmenin ötesinde daha geniş toplum ve sosyal yapıların gündelik hayatı, farklı türden insanlar için nasıl ürettiğini anlamak gerekir. Bu anlamda sosyoloji, gündelik hayatın daha derin manalarını, farklı biçimlerde cereyan eden gündelik hayat deneyimlerinin oluştuğu sosyal bağlamları ve toplumsal yapı ve organizasyonun gizli yönlerini deşifre etmeye çalışır (İnglis, 2005: 3).

Gündelik hayatın açıklanmasında sosyal yapı ve örgütler ne kadar önemliyse toplum ve toplumun belirli yönlerinin nasıl işlediğinin anlaşılması bakımından da gündelik hayat pratikleri ve deneyimlerinin analizi o kadar önemlidir. Toplum ve gündelik hayat arasındaki ilişkiyi bu çerçevede sınırlandırmak doğru değildir. Sosyal yapı ve kurumlar aynı zamanda kültürün temel unsurları arasında yer alır. Bu bağlamda kültür ve gündelik hayat arasındaki ilişki de kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü hiçbir toplum yoktur ki üyeleri belirli değerler sistemine, dayanışma ağlarına, inançlara, sosyal normlara ve fikir kalıplarına sahip olmasın. Toplum ancak bunlarla var olur. Yani her toplum için kültürel formlar önemli bir kaynaktır. Bu anlamda da insanın kültürel bir varlık olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Kültür, çoğunlukla sembollerle edinilen ve aktarılan düşünme, hissetme ve tepki verme kalıplarından oluşur. Kültürün odağında geleneksel anlayışlar ve ilişkili değerler vardır (Kluckhohn, 1951: 86; Hofstede, 2001: 9). Sübjektif terimlerle tanımlanabilen kültür, bir toplumdaki normların ve pratiklerin temelini oluşturan, neyin doğru neyin yanlış ya da neyin meşru neyin gayri meşru olduğuna dair anlamlar, semboller ve varsayımlar kompleksini ifade eder ve genellikle bir dizi ortak değer ve inanç bağlamında tanımlanır (Licht ve Siegel, 2006: 516-517). Hofstede ve arkadaşları (2010: 6) kültürü, öğrenildiği ortam ve aynı sosyal çevrede yaşayan insanların belirli seviyelerde paylaştığı kolektif bir olgu olarak değerlendirir. Bu olgu, sosyal yaşamın yazısız kurallarını içerir ve bir grubun veya insan “kategorisi”nin üyelerini, diğerlerinden ayıran zihnin kolektif bir programlamasıdır.

Kültür, sosyal yaşamdaki temel değerleri ve zihniyet yapısını içerisinde barındırır ve belirli tutum ve davranışların oluşturulması ve geliştirilmesinde işlevseldir. Bu açıdan kültür, birey ve toplum üzerinde temel bir etkisi söz konusudur. Kültür, belirli davranış kalıplarının üretilmesi ve kitleselleştirilmesinde önemli bir role sahiptir (Aytaç ve Yılmaz, 2020: 210). Kültür insani olana ilişkin yapıp etmelerin bir genellemesidir. Bir açıdan kültür insana ait olan her şey ister yerküre ister boşluk olsun, mekân üzerinde bıraktığımız ve tarihsel bakımdan silinmesi güç bütün izlerin birikimini karşılar. Diğer bir deyişle kültür, zaman ve mekân tutunumlu bir eylemler dünyasıdır. Yani zamansal olduğu kadar mekânsal boyutu da vardır kültürün. Bu bakımdan

gündelik hayatta çoğu şeyi ele verir bir yapı söz konusudur. Gündelik hayat akıp giderken duruma vaziyet etmek, dağınık, birbiriyle bağlantısız görünen kültür, iktisat, siyaset gibi hayat fragmanlarının tarih ana kıtasındaki bağlarına işaret eder (Öğün, 2006: 1-5).

İnsanoğlunun yaşam alanlarını, alışkanlıklarını, birlikte yaşama süreçlerini ve daha da önemlisi zihniyet alışkanlıklarının temel anlamını içermesi bakımından toplumsal-kültürel yapılar, (Bourdieu'nun kavramsallaştırmasıyla habitus un) gündelik hayat temelinde kodlanır. Kısacası, gündelik hayat sosyo-kültürel bir habitusu imler. Toplum üyeleri tarafından içselleştirilen, bedenselleştirilen toplumsal yapılar olarak habitus, gündelik hayat pratiklerine sirayet ederek bu alanların kurulumuna zemin oluşturur ve imkân sağlar.

Örneğin Afrika'da Bostwana ve Namibya'daki Kalahari çölünde yaşayan Busmen diye de bilinen! Kung'ların, dış etkilerden yaşam tarzları değişse de geleneksel toplum kalıpları dikkat çeker. Su kuyularının yakınındaki yerleşimlerde, 30-40 kişilik gruplar halinde yaşarlar. Yiyeceğin kıt olduğu bir coğrafyada yaşadıklarından yiyecek temini için uzun yürüyüşler yaparlar. Yani günler çoğunlukla yürüyerek geçer. Topluluk üyeleri kimi zaman 100 millik bir alanı bir günde taramak zorunda kalır. Suyun ve yiyeceğin bol olduğu yağmur mevsiminde ise gündelik rutinler ve etkinlikler değişir. Bu süreçte! Kung'ların gündelik hayatları, tören ve ayin etkinlikleri etrafında yoğunlaşır, bunlara hazırlık ve gerçekleştirme çok zaman alıcıdır. Bu grupların çoğu hiçbir zaman iyi tanımadıkları hiç kimseyi görmez. Yani "yabancı" algıları ve buna ilişkin sözcükleri yoktur. Topluluk içinde pek az mahremiyet fırsatı vardır. Aileler derme çatma tüm etkinliklerin dışarıdan görüldüğü açık evlerde yaşar. Kung'ların etkinlikler ve etkileşimler bakımından modern toplumlarda yaygın olan odaların duvarları, ayrı binalar ve kentlerin değişik mahalleleri tarafından dışarıya kapanmasından farklılaşır. Kent yaşamı üyelerini sürekli yabancılarla etkileşim kurmaya zorlar (Giddens, 2008: 188-190).

Gündelik hayat, insanın günlük etkinliklerini yapılandıran sosyal konumu bilmekle açıklanamaz aynı zamanda içinde faaliyet gösterdiği kültürel koşulların da bilinmesi gerekir. Özellikle kompleks yapıdaki modern toplumlarda her insanın içinde işlediği kültürel şartlar çokludur ve birbiriyle örtüşür. Örneğin Batı kültürlerinde yaygın fikirler, kavramlar, eğilimler, düşünme ve hissetme biçimlerine bakıldığında bireyciliğe ve özerkliğe yapılan vurgu önemli kültürel karakteristiklerin göstergesidir. Bununla birlikte, belirli ülkelerin, şehirlerin ve kasabaların, topluluk ve komşuluk ilişkilerinin, yer ve mekânların "kültürleri" kişinin gündelik faaliyetler ve deneyimler yaratmasında yardımcıdır. Örneğin Batı toplumlarında bireye ve özerkliğine vurgu bakımından fikirsel, kavramsal, düşünme ve hissetme biçimleri gibi kültürel kodların önemi yadsınamaz, çünkü her sosyal kolektivitinin bir dizi kültürel özellik barındırdığı aşikârdır (İnglis, 2005: 4).

Benzer biçimde Hofstede (2001: 29), kültürün birer yansıması olarak ulusal kültürlerin, kurumlar/örgütler, davranışlar ve değerler açısından birbirinden farklılaştığını vurgular. Ona göre, kültürün güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, baskın(eril/dişil) değerler, bireycilik-toplumculuk ve kısa vadeye karşı uzun vadeye yönelim gibi temel boyutları açısından ulusal düzeyde kültürel farklılıklar gözlemlenir. Örneğin Hofstede (2001:227), ulusal kültürlerin, bireyci-kolektivist kültürel değerlere göre farklılaşması üzerinde

durur. Bu farklılaşma girişimci kültürü de etkiler. Bireyciliğin düşük olduğu kolektivist kültürlerde bireyler korumacı bir yapı (aile, klan vb.) içinde doğar, “biz” bilinciyle ve topluluk (*gemeinschaft*) düşüncesiyle hareket eder, topluluğa yönelim ve bağlılık önemsenir, değer standartları grup içinde ve dışında farklılaşır, kimlik sosyal sistem kaynaklı edinilir ve geleneksel değerler baskındır. Bireyciliğin yüksek olduğu kültürler de ise toplumdaki herkes sadece kendi ailesinden sorumludur, “ben” mantığı ve toplum (*gesellschaft*) düşüncesi hâkimdir, öze-kendine yönelim söz konusudur, değer standartları herkese evrensel olarak uygulanır ve özel yaşamın önemi vurgulanır. Bu tür kültürel değerler gündelik hayat pratiklerini de benzer tarzda kodlar. Bu açıdan günlük yaşamın idamesinde girişimci etkinliklerin, edimlerin ve kültürel kodların ortaya çıkması, desteklenmesi ve geliştirilmesi söz konusudur.

Bunun yanında toplumsal farklılaşmanın temellerini gündelik hayat pratiklerinde aramak da yerinde bir adımdır. Chaney (2002: 5)’e göre, gündelik hayatın nasıl değiştiği modern çağa özgü gelişmeler bağlamında açıklanabilir. Bu ifadeden gündelik hayatın sadece modern dönemde ortaya çıktığı anlamı çıkarılmamalıdır. Daha çok gündelik hayat kategorisinin bir sosyal teori konusu ve kültürel temsil teması haline gelmesinin modern zamanlarla birlikte oluştuğu anlatılmaya çalışılır.

Bu bakımdan modern batı kültürleri *gündelik hayatın rasyonelliği* temelinde analiz edilir. Weber’in Batı toplumlarındaki yüksek rasyonalite düzeylerine ilişkin araştırmaları, bu konuda öncü çalışmalardandır. Weber, insanların resmi prosedürlere dayanan akılcı bir kültür içinde etkinlikte bulunma temelinde nasıl düşündükleri ve hareket ettikleriyle ilgilenir. Onun için modern kültür, belirli hedeflere erişimi verimli derecede sağlayabilecek rasyonelleştirilmiş kurallar ve prosedürler dolayımında çözümlenebilir. Modern kültürle birlikte Batı toplumlarında gelenek ve dinin kontrol gücü zayıflar ve bunun yerini yeni bir otorite tipi doldurur. Weber bunu *yasal-ussal otorite* olarak kavramsallaştırır. Modern bireylerin düşünce yapısı ve tüm etkinlikleri belirli normların sistematik biçimde uygulanmasıyla organize edilir ve sınırlandırılır. Bu, ideal *bürokrasi* kuramı bağlamında formüle edilir (İnglis, 2005: 29).

Örneğin modern toplumlarda çalışma kültürüne ilişkin birçok değer kökten dönüşüme uğrar. Ev ekonomisine dayalı küçük çaplı zanaatkar üretimin yerine fabrika merkezli kitlesel üretim anlayışı geçer. Geleneksel toplumun bağımlı çalışma kültürü, bireysel ve başarı odaklı bir çalışma kültürüne dönüşür. Bu dönüşüm iş hayatı odaklı ve sosyo-kültürel alandaki gündelik hayat pratiklerinin de yeniden üretilmesine neden olur. Bürokratik kurallara göre, hangi işin kim tarafından hangi saatler arasında, hangi yoğunlukta yapılacağı önceden belirlenmiş bir sistem oluşturulur. Bu duruma uyum sağlayacak *yeni bir işçi* tipi yaratılır. Uygulamanın sahadaki temsilcisi H. Ford’tur. Kendi araba fabrikasında örgütsel kültüre içerilmiş çalışanların üretilmesi temel hedeftir ve bunu gerçekleştirme adına çalışanın gerek iş gerekse iş dışı gündelik pratikleri sıkı bir denetim ilişkisiyle istenen örgütsel kişilik/işçi/insan tipinin inşa edilmesi temel hedeftir.

Lefebvre (2007: 46) modern çağda gündelik hayatın toplumsal sınıflara göre ayrıştığını belirtir. Bu farklılaşma sadece gelir miktarına değil gelirin niteliğine yani ödeme biçimi; maaşlara, ödentilere, rantlara bağlı saat başı, haftalık, aylık, yıllık ödeme vs. gelirlerin işletilmesine ve nasıl organize

edildiğine göre de karşılık bulur. Mesela işçi sınıfı günü gününe yaşama, birikim sağlayamama gibi nitelikleri bakımından benzeşir.

Habermas'a göre, modern bürokratik kurumlardaki araçsal akılcı eylemler, yerine getirdikleri görev alanlarının dışına çıkararak gündelik kültüre sirayet eder ve gündelik yaşam alanlarını dönüştürerek kurumsallık eklemli gündelik hayat fragmanları oluşturur. Habermas, modern zamanlarda gündelik hayatın akılcılaşmasını ve arasallaşmasını bürokratik eylem sistemlerinin gücüyle açıklar. Ona göre, böylelikle yaşantı dünyası bağımlı hale gelir. Modern bireyler sistem amaçlarına ikin olarak bilinlendirilir ve buna uygun kültürel değerler ve kimliklerle kuşatılırlar. Modern hayatın akılcı kriterleri, bürokrasi veya farklı kurumsal yapıları, tümüyle *günlük yaşam alanlarının kolonizasyonuna* neden olur (Aytaç, 2005: 335).

Lefebvre (2017: 94) modern bürokrasinin hiyerarşik yapısının en alttan en tepeye (iş, gelir, nesnelere, mülklere, bireye ve gruplara verilen nitelikler, toplum, medya, bilgi, ideoloji ve otoriteye) kadar sirayet ettiğini belirtir. O, modern bürokrasiyi, gündelik hayatı ve gündelik hayat kapsamındaki bireyleri, kendi çalışmasının hammaddesi, işlenecek bir kitle, yardım gören bir halk olarak görmesi bakımından eleştirir.

Modern ncesi kültürel yapılar belirli bir sürecin ürünü olarak ortaya çıktıkları toplumun kimliğinin oluşmasında etkindir. Türk kültürü, Hint kültürü, Alman kültürü vb. Örnekler ait oldukları toplumları tanımlamada ve onlara bir kimlik atfetmede işlevseldir. İnsanoğlu yaşadığı toplum kültürünün rengine boyanır, aynı zamanda kendi rengiyle de yesi olduğu kültüre renk katar. Batı toplumlarında modernleşme süreciyle rasyonellik, nesneleşme anlamında yabancılaşmaya neden olur. Bu süreçte bireysel ve toplumsal ürün olarak kültür de payına düşeni fazlasıyla alır. Kültür endüstrisi kavramı, kültürün rasyonelleşme süreciyle nesneleşmesi yani meta haline gelmesini karşılar (etin, 2017: 42). Modern zamanlarla birlikte kültürün her Şey üzerinde benzerlik türettiğini, izlenen filmlerin, dinlenen radyo programlarının ve okunan dergilerin bir sistem oluşturduğunu savunur. Bu süreçte kültür, meta üretimi sektöründeki üretim ilkelerine uygun işleyen bir sanayi koludur ve kültürel üretim modern kapitalist ekonominin ayrılmaz bir parçası haline gelir (Adorno, 2009: 19). Bu anlamda modern toplumlarda kurumsal yapıların yanında kültürel alan ve gündelik hayat daha çok homojenleştirici nitelikleri bağlamında bütünleştirici/tek tipleştirici bir fonksiyon yerine getirir.

De Certeau, modernliğin bu yönüne eleştirel bir bakış geliştirir. Ona göre, gündelik hayatın rastgele bir alanında sıradan bireyin çeşitli kullanım biçimleri oluşturarak ortaya çıkardığı yaratıcı alternatifler ve taktikler, temelde tek tipleştirme ve üst yapısal dzenlemeciliğin hkimiyetine karşı bir konumlanır. Temelde bu yaklaşım, kültürel çalışmalar bağlamında alternatif bir duruştur. Çünkü gündelik hayatın sıradan ama görünmeyen kısımlarında homojenleştiriciliğe, tektipleştiriciliğe karşı duruş olarak *oğulcu kültürler* yaratılır (Yılmaz, 2017: 3).

20. yy. sonları ve 21. yy. başlarından itibaren toplum ve kültürel alan ile ilişkisi bağlamında gündelik hayat, modern zamanlara nazaran çok daha dinamik, son derece çoğul ve çekişmeli bir alan olarak değerlendirilir. Artık sınıfsal, mesleki ve cinsiyet temelli modern kimlik algılarının önemini kaybetmesi ve kültür-medya endüstrilerinin yıldızlarının parlaması modern gündelik hayat pratiklerinin de dönüşümüne zemin hazırlar. Artık kültür, çeşitli

kimlik projelerini içeren, fragmanlara ayrılmış ve çoğulcu bir yapıya kavuşur. (Bennett, 2013: 14).

Kültürün yerel ve kadim niteliklerinin etkisi zayıflar. Yerel küresel arasındaki yöndeşme gündelik hayat deneyimlerine de yansır. Gündelik hayat kültürel açıdan kurulan çekişmeli bir alan haline dönüşür. Gündelik hayatın “kültürel parçalanma”sı küresel mobilitenin yükselişiyle etkiselliğini artırır. Eskiden görelî olarak durağan ve etnik açıdan benzeşen topluluklarla belirgin sınırlara ayrılmış gündelik hayat, günümüzde uzamsal ve mekânsal anlamda plüralist ve çetin yapıya dönüşerek, akışkan ve kültürel melezleşme prosesleriyle sürekli yeniden tanımlanır hale gelir (Bennett, 2013: 16). Modern dönemlerden günümüze geldikçe gerek kültürün gerekse gündelik hayatın daha karmaşık ve fragmanlara ayrılmış bir hale geldiği ve her iki alanında tekilleştirilmiş ve homojen yapısının yerini giderek heterojen ve farklılaşan bir yapının aldığı söylenebilir.

Küreselleşme süreci aynı anda iki kültür imgesini akla getirir. İlk imge belirli bir kültürün kendi sınırlarının dışına doğru genişlemesidir. Heterojen kültürler, tüm dünyayı kapsayan baskın bir kültürle birleşir ve bütünleşir. İkinci imge ise kültürlerin sıkışmasıdır. Bir arada düşünilemeyen şeyler artık temas halinde ve yan yanadır. Kültürler yığınlar halinde üst üste biriktirilir. Pratik bilgi, yönlendirme araçları ve tutarlı inanç sistemleri kapsamında ele alınan ve organize edilen çoğulcu bir kültür yapısı vardır (Featherstone, 2000: 6).

Küresel koşullar altında yerelin veya bizim yerel olarak düşündüğümüz şeyin, artık belirli bir yere özgü kültürel belirleyiciliği ortadan kalkar ve kültürel olgular binlerce mil uzaktaki yerlere nakledilebilir ve oralarda kök salar. Yaygın kültürel transplantasyonlar küreselleşen dünyanın en temel niteliğidir. Küresel çağda, hem Amerikan kültürü öncülüğündeki küresel bir kültür iktidarıyla yaratılan dünya çapında tekdüzelik ve aynılık ile hem de kültürel melezlik, farklılık ve yerelliğin-özgüllüğün yeniden doğrulanmasıyla karakterize edilen çeşitli kültürel dinamikler vasıtasıyla gündeliklik yeniden üretilir (İnglis, 2005: 81-94).

Küreselleşme ile melez pratikler din, müzik, spor, dil, festival gibi birçok kültürel alanda kendini gösterir. Örneğin Gandhi “Hindu, İslami, Budist ve Hıristiyan öğeler ile düşüncelerini kendine özgü bir tarzda birleştirerek kendi dinini” oluşturan biri olarak değerlendirilebilir ve kolektif seviyede ele alındığında görece yeni olan bu dinler, açık bir biçimde melezleşme örneği (Burke, 2011: 42) olarak gündelik pratiklerin de benzer tarzda deneyimlenmesini sağlar.

Küresel çağda post modern kültürel süreçlerle birlikte kurumlar, endüstriler vb. birçok alanda kültürel faaliyetleri sınırları belirli ayrı bir kültür alanı olarak ele almak zorlaşıyor. Burada genel sosyal faaliyetler yelpazesi içinde kültür yayılımı, fragmanlara ayrılmış bir süreç olarak karakterize edilir (Chaney, 2002: 170). Post modern kültürde gündelik hayat, bir sömürü ve baskı alanı olmaktan çıkar. Kültürel değerlerin çoğulluğunun, insanın düşünümsel olarak kendisini, öteki ile olan ilişkilerini ve nesnelerin fiziki ve sembolik anlamlarını deşifre eden, çekişen duyarlılıklara kapı aralanan bir alandır (Bennett, 2013: 92). Bu anlayış, gündelik olanın sorun alanı olarak görülmesi ve çözüm yerinin de gündelik hayat olarak belirlenmesi açısından önemlidir.

Artık kültürel anlamın ve eylemin odağında birey yer alır. Birey gündelik hayatta kültürel üretimin merkezinde bulunarak pasif tüketiciler yerine

ilişkide buldukları/tükettikleri nesnelere, imgeleri yeniden üretirler. Post modern gündelik hayat farklı kültürel alanların açıklığa kavuşturulmasında işlevseldir. Medya ve yeni medya araçları, moda, müzik, spor vb. birçok alanda bu etkiyi görmek mümkündür. Örneğin Kellner (1995: 17; Bennett, 2013:123) medya kültürü konusundaki incelemesinde, medyanın/yeni medyanın kendine has imge ve zevkleri, zihniyetin ve değerlerin temel belirleyicisi olarak aile, okul ve dini yapıların yerini ünlülerin almasıyla yeni ve çeşitli kimliklerle uyumlu yaşam tarzları, buna uygun giyim ve davranış formlarına içerilmiş imgelerin baskın hale geldiği bir sosyalleşme gücü üretir.

Post modern kültüre iğkin gündelik hayatını idame ettirmeye çalışan birey zamana özgü bir insan tipi olarak üretilir. Post modern birey aşkın normlardan ve insani değerlerden geleneksel bağlarından özgür olmayı amaçlar. Bu dönemin insanı rahat ve esnektir. Duygu ve hisler baskındır. Aktif bir yapıda kişisel bir yol takip eder. Gerçeklik iddiasında değildir. Sürekli olan yerine geğici olan seçilir. Egzotik, kutsal ve nadir olana yönelir. Birçok referanstan hareketle gündelik yaşamını sürdürür (Bozkurt, 2012: 75).

V. Sonuç

Gündelik hayat, toplumsal yapı ve kültürel değerlerle karşılıklı bir ilişki içerisindedir. Zamana ve mekâna göre toplumların kendilerine has kültürel kodları ve bunun gündelik hayata yansımaları vardır. Bireysel ve toplumsal yaşama ilişkin önemli ipuçları sunan gündelik hayata, sosyo kültürel bir bakış açısıyla yaklaşmak işlevsel kabul edilebilir.

Gündelik hayat herkes için vardır. İnsanoğunun kişisel ve sosyal eylemleri, tutum ve etkinlikleri, toplumsal etkileşim ve ilişkileri gündelik hayat tarafından çepeçevre sarılıdır. Sosyal normlar ve kültürel kodlar gündelik hayat temelli ve kişinin benliği ve sosyal benliği ile uyumlu bir biçimde gelişim gösterir. Bazen de aykırı etkinlikte bulunabilir. Ancak her iki durumda da ortak payda gündelik hayattır. Örneğin girişimci kültür bireysel ve toplumsal düzeyde farklılaşan gündelik hayat pratiklerine ve deneyimlerine atıfta bulunur. Gerek sosyal yapı, aile, ekonomik faaliyetlere katılım, eğitim vb. faktörler açısından değişen gündelik hayat kültürleri ortaya çıkar. Birey ekonomik etkinliğe iğkin bir benlik gelişimiyle gündelik hayatını sürdürür ve toplumsal etkileşimlerinin temelinde de bu tür günlük yaşantıların varlığı söz konusudur.

Modern öncesinden modern zamanlara ve modern sonrası dönemlere gelinceye dek gündelik hayat pratiklerinin toplumsal, kültürel iktisadi vb. yapılarla bağlantılı biçimde gelişim gösterdiği görüldü. Modern öncesi toplumlarda geleneğin/dinin baskın değerleri gündelik hayatın her anını kuşatarak buna uyumlu ilişkisellikler üretir. Modern toplumsal yapıda rasyonel, rutin, monoton vb. gündelik kültürlerin/etkinliklerin yayılımı söz konusudur. Post modern zamanlarda kültür, kimlik yapılarının çoğullaşması, parçalı bir görünüm sergilemesi gündelik hayatın tüketilme biçimlerinde de benzer niteliklerin ortaya çıkmasına yol açar. Günümüzde parçalanmışlığın, çoklu yapıların çeşitlilik göstermesi bireyselleşmeyi, yabancılaşmayı daha da derinleştirir. Böylelikle bireysel ve toplumsal alanda gündelik hayat etkinlikleri de bütünlükten yoksun fragmanlara/kompartımanlara ayrılmış ve iç içe geğmiş bir gelişim arz eder. Özellikle dijitalleşmenin getirdiği sosyal norm ve kültürel değerler, eskiye ait tüm alışkanlıkları, rutinleri, tutumları dönüştürerek günlük yaşantıların da paralel tarzda değerlendirilmesinin önünü açar.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: MY; Tasarım: MY; Veri Toplama: MY; Kaynak Tarama: MY; Analiz ve Yorum: MY; Makalenin Yazımı: MY.

Idea: MY; Design: MY; Data Collecting: MY; Literature Review: MY; Analysis and Discussion: MY; Writing: MY.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.

Kaynakça

- Adler, P. A. - Adler, P. - Fontana, A. (1987). Sociology of Everday Life. Annual Review of Sociology. (13), 217-235. Çev. Bekir Balkız (2012). Gündelik Hayat Sosyolojisi. Sosyoloji Dergisi (27) 115-139.
- Adorno, T. W. (2009), Kültür Endüstrisi, (Çev. N. Ünner-M.Tüzel-E.Gen), İstanbul: İletişim Yay.
- Arygle, M. (1972) The Psychology of İnterpersonal Behaviour, Second Ed. PenguinBooks.
- Arygle, M. (1994). The Psychology of İnterpersonal Behaviour, Fifth Ed. Penguin Books.
- Aytaç, Ö. (2005). Modern Bürokrasiler ve Yabancılaşma Ethosu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 319-348.
- Aytaç, Ö. ve Yılmaz, M. (2020), Kültür ve Girişimcilik. Ed. M.Y.Alptekin içinde, *İktisat Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yay. (207-231).
- Bauman, Z. (2011). Postmodern Etik, (Çev.A. Türker), İstanbul: Ayrıntı Yay. (2.Basım).
- Bennett, A. (2013). Kültür ve Gündelik Hayat. (Çev. N. Tokdoğan, B.Şenel, U. Y. Kara), Ankara: Phoneix Yay.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası, Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi. (Çev. V.S. Öğütle), İstanbul: Paradigma Yay.
- Binay, B. ve Tatlıcan, Ü. (2018). Sembolik Etkileşimcilik ve Gündelik Hayatın Sosyolojisi Ed. A. Esgin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay. (147-190).
- Binici, U. ve Tatlıcan, Ü. (2018). Harold Garfinkel'in Etnometodolojisinde Gündelik Hayat. Ed. A. Esgin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay. (213-234).
- Bozkurt, V. (2012). Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm. Bursa: Ekin Yay.

- Burke, P. (2011). *Kültürel Melezlik*. (Çev. Mustafa Topal). İstanbul: Asur Yay.
- Certeau, M.de (2002). *The Practice Of Everyday Life*. (Trans. S. Randall), London: University of California Press.
- Chaney, D. (2002). *Cultural Change and Everyday Life*, Basingstoke, Hampshire: Palgrave.
- Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak*, Ankara: Siyasal Yay.
- Debord, G. (1961) *Perspectives for Conscious Alterations in Everyday Life*. in Ken Knabb (ed.), *The Situationist International Anthology*, Bureau of Public Secrets, Berkeley.
- Durkheim, E. (1982). *The Rules of Sociological Method*. New York: Free Press.
- Elias, N. (1994). *The Civilizing Process*. Oxford: Blackwell.
- Ergin, N.B. (2018). *Sıradan İnsanların Gündelik Sanatları: De Certeau ve Gündelik Hayat*. Ed. A. Egin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay. (343-370).
- Egin, A. (2018). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler*. Ed. A. Egin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay. (13-34).
- Egin, A. ve Özben, M.(2018). *Klasik Sosyoloji ve Gündelik Hayat: Durkheim'dan Parsons'a*. Ed. A. Egin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay. (35-52).
- Featherstone, M. (2000). *Undoing Culture Globalization, Postmodernism and Identity*. SAGE Pub.
- Felski, R. (2000). *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*. New York and London: NYU Press,
- Freud, S. (1975). *The Psychopathology of Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin.
- Freud, S. (1996). *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*, (Çev.Ş. Yeğin) İstanbul: Payel Yay.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*.(Çev. D. Özçetin vd.), Ankara: Heretik Yay.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, (Yay. Haz. Cemal Güzel) Kırmızı Yay. İstanbul.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. B. Cezar). İstanbul: Metis Yay.
- Güven, U.Z. (2018). *Kültür, Gündelik Hayat ve Teatrallik İlişkisi Açısından Performans Antropolojisi*. *Antropoloji*, (36), 103-123.
- Heller, A. (1987). *Can Everyday Life Be Endangered?*. *Philosophy and Social Criticism*, 13 (2), 297-313.
- Highmore, B. (2002). *Everyday Life and Cultural Theory, An Introduction*, Routledge Pub.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Cosequences: Comparing Values, Behaviours. Institutions and Organizations Across Nations*, Sage Pub. Second Edition.
- Hofstede, G.- Hofstede, G. J. ve Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, McGraw-Hill.
- İnglis, D. (2005). *Culture and Everyday Life*. London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group.

- Kluckhohn, C. (1951). The study of culture. in Lerner, D. & Lasswell, H.D. (Eds.), *The policy sciences*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Köse, H. (2018). Yaban Bilinç ya da Lefebvre'e Göre Gündelik Hayat. Ed. A. Esgin ve G. Çeğin, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*. Ankara: Phoneix Yay. (305-341).
- Layder, D. (2006). Sosyal Teoriye Giriş. (Çev. Ü.Tatlıcan) İstanbul: Küre Yay.
- Lefebvre, H. (2007). Modern Dünyada Gündelik Hayat. (Çev. Işın Gürbüz). İstanbul: Metis Yay.
- Lefebvre, H. (2015). Gündelik Hayat Eleştirileri II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yay.
- Lefebvre, H. (2017). Gündelik Hayat Eleştirileri III, Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi). (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yay.
- Licht, A. N. ve Siegel, J. I. (2006). The Social Dimensions of Entrepreneurship. edit. by Mark Casson vd. içinde *Oxford Handbook of Entrepreneurship*, New York: Oxford University Press. (511-540).
- Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev.O. Akınhay ve D. Kömürcü) Ankara: Bilim Sanat Yay.
- Orhan, C. (2018). Avamperestane Vehmedilenin Kumazlığı: Erving Goffman. Ed. A.Esgin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay.(191-212).
- Öğün, S.S. (2006). Günlük Hayatın Kültürel Yansımaları, İstanbul: Alfa Aktüel Yay.
- Öztan, E. (2013). Dorothy Smith'in Sosyal Bilim Yaklaşımı ve Kurumsal Etnografya. Sosyoloji Konferansları No: 48 (2013-2) / 35-56.
- Parsons, T. (1951). The Social System. London: Routledge & Kegan Paul.
- Polama, M. (1993). Çağdaş Sosyoloji Kuramları,(Çev. H. Erbaş), İstanbul: Gündoğan Yay.
- Sayar, K. ve Dinç, M. (2013). Psikolojiye Giriş İstanbul: Dem Yay.
- Scott, S. (2009). Making Sense of Everyday Life. UK and USA: Polity Press.
- Sheringam, M. (2006). Everyday Life, Theories and Practices from Surrealism to the Present, New York: Oxford University Press.
- Simmel, G. (1950). Metropolis and Mental Life. K. H.Wolff (trans. and ed.) içinde, *The Sociology of Georg Simmel*, New York: Free Press.
- Slattery, M. (2008). Sosyolojide Temel Fikirler (Yay. Haz. Ü.Tatlıcan-G. Demiriz) Bursa: Sentez Yay.
- Swingewood, A. (1998). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi (Çev. O.Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Şentürk, Ü. (2018). Husserl ve Schutz: Fenomenolojik Perspektif. Ed. A. Esgin ve G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Ankara: Phoneix Yay. (235-268).
- Wallace, R.A. ve Wolf, A. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Geleneğin Genişletilmesi. (Çev. M.R.Ayas ve L. Elburuz). Ankara: Doğu Batı Yay.
- Yılmaz, G. G. (2017). Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kente ve Kültüre Bakmak; Certeau'cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent", 1-12. <https://www.academia.edu/33390034> (Er.24.01.2021).

Türk Kamu Yönetim Sisteminde Dijital Dönüşüm

Ahmet KARAÇORLU*

Öz: Eskiden bilgi ve haberleşme teknolojilerinin insanlara sunduğu imkânlar hayli sınırlıydı. Zamanla küresel evrim aracı olarak kullanılmaya başlayan bilgi-haberleşme teknolojileri sayesinde imkânlar artarak evrende vazgeçilmez bir öge haline gelmiştir. Dijitalleşmenin yaygınlaşması sayesinde teknolojik gelişmelerde oldukça popülerite kazanmış ve internet hayatımızın önemli parçası haline almaya başlamıştır. Bilhassa 2000’li yılların ilk çeyreğinden itibaren endüstri toplumundan bilgi toplumuna doğru hızlı bir evrim meydana gelmiştir. Bilgi-haberleşme teknolojilerinin, kamu ve özel teşebbüs kuruluşları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Muhakkak, bu tesirden Türk Kamu Yönetimi de nasibini almıştır. Teknolojinin etkisiyle beraber, vatandaşların kamudan aldığı hizmetten beklentilerini değiştirmiştir. Bu beklentilere cevap vermek amacıyla kamu tarafından hizmet taleplerinin daha hızlı ve ucuz bir biçimde karşılanması için bilgi-haberleşme teknolojilerinden faydalanılarak dijital uygulamalar geliştirilmiştir. Çalışma 2000’li yılların başından bugüne kadar, vatandaşlara etkili ve faydalı hizmet sunmak için dünyada hızla yürütülen dijital devlet ve dijital belediye uygulamalarının yanı sıra yerel katılımı artırma ve merkezî hükümetin bürokratik maliyetlerini ve yükünü hafifletme imkânları da sağlamaktadır. Bu çalışmada dijitalleşmenin Türk kamu yönetim sistemine etkisinden bahsedilip ardından e-devlet kavramı ve uygulanması, e-belediye kavramı bunun yanında mahalli idarelerde e-belediye uygulamalarını yorumlanmaktadır. Çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmında ise dijitalleşme sayesinde kamu kurumlarının halka hizmet sunma noktasında ne tür imkânlar sağladığının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Mahallî İdareler, E-Devlet, E-Belediye.

Digital Transformation In Turkish Public Administration System

Abstract: In the past, the opportunities offered by information and communication technologies to people were very limited. Thanks to information and communication technologies that have started to be used as a tool of global evolution over time, opportunities have increased and become an indispensable element in the universe. Thanks to the popularization of digitalization, it has gained considerable popularity in technological developments. Since the first quarter of the 2000s, there has been a rapid evolution from industry society to Information Society. Information-communication technologies have had a

* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Halkla İlişkiler Uzmanı, İstanbul/Türkiye. e-mail: ahmetkaracorlu44@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7587-2212

Geliş Tarihi: 11 Mart 2021

Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2021

Received: 11 March 2021

Accepted: 20 May 2021

significant impact on public and private enterprise organizations. Of course, the Turkish public administration has also received its share of this influence. With the influence of technology, it has changed the expectations of citizens from the service they receive from the public. In order to meet these expectations, digital applications have been developed by using information-communication technologies to meet service demands faster and cheaper by the public. From the beginning of the 2000s until today, digital government and digital municipal practices, which have been rapidly implemented around the world to provide effective and useful services to citizens, on the other hand, increase local participation and provide the opportunity to alleviate the bureaucratic costs and burden of the central government.

Keywords: *Public Administrations, Local Administrations, E-Government, E-Municipality.*

I. Giriş

Küreselleşme süreci ve bilgi toplumu, bilgiyi kullanabilmenin en geçerli yöntemlerini birlikte meydana getirmişlerdir. Bilgi-haberleşme teknolojisi ve internet, hemen her yerde haberleşmeyi ve ulaşımı kolaylaştırmıştır. Eski zamanlarda hayata geçirilmesi oldukça zor olan işler dijital uygulamalar vasıtasıyla kolaylaşmış; hizmet kalitesini, verimliliği ve etkinliği artırmış; kamusal giderlerde ve zamandan tasarruf edilmesini sağlamıştır. Hızla yayılan bilgi ve haberleşme teknolojileri, kamu idaresindeki “e-Devlet” ve “e-Belediye” kullanım alanlarını meydana getirmiştir. Söz konusu gelişmelerle birlikte devre uyum sağlayabilmek için teknolojik gelişmeleri izleme gerekliliği ön plana çıkmıştır. Kamu kuruluşlarında gerçekleştirilebilecek pek çok hizmet internet ortamında verilmeye başlanmıştır. Kamu idarelerinin önemli ve ihmal edilemez niteliğini meydana getiren mahallî idarelerin kamu hizmetinin sunumunda dikkate değer bir rolü vardır. Kamu faaliyet alanının sosyal görevleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında meydana gelen değişimler, var olan kamu yönetim modelini de farklılaşmaya zorlamıştır.

Demokrasinin vazgeçilmezi olan ve nüfus artışıyla birlikte hızla gelişen mahallî idareler, mahallî gereksinimleri etkin bir biçimde vatandaşa sunmak için kendisini yenilemek ve var olan sıkıntılara çözüm üretmek amacıyla yeni planlamalar yapma ihtiyacı duymuştur. Türkiye’de mahallî idarelere yönelik 1980 yılından sonra yapılan önemli girişimlerle mahallî idareler daha etkili, faydalı ve vatandaş odaklı kurumlar hâline dönüştürülmeye çalışılmıştır. E-uygulamaların ortaya çıktığı 1990 yılında, haberleşme araçlarının ve internetin yayılmasıyla mahallî idareler alanındaki bu değişime ve dönüşüme dönük eylemlerin gerçekleştirilmesi eski zamana göre çok daha basitleşmiştir. Gerçekleştirilen çalışmaların meydana getirdiği sonuçların bazen olumlu bazen de olumsuz yanları ön plana çıkmaktadır. Dijital devir, vatandaşların demokratik haklarını ne şekilde kullanması gerektiği ve tavırları yönündeki değişimi gerçekleştirmektedir. Vatandaş, alınan kararlara katılma ve denetleme imkânına sahip olmaktadır. Yalnız, bunun için ulaşılabilir ve kullanılabilir olması da önemlidir.

Bu makalede, bilgi-haberleşme teknolojileri sayesinde ortaya çıkan dijital uygulamaların günümüzde kamusal hizmetlerdeki etkinliği ve verimliliği nasıl artırdığı üzerinde durularak merkezi yönetim ile belediyelerin bu dijital uygulamalardan nasıl faydalandıkları incelenecektir.

II. Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşüm

Günümüzde ülkeler aralıksız dijital dönüşüme maruz kalmaktadırlar. Kişiler, şirketler ve iş kolları ile birlikte objeler de dijitalleşme yolunda hızla ilerlemektedirler. Bu dijital değişimle beraber kişilerin gündelik hayatları, çalışma şartları, alışkanlıkları ve değer yargıları da değişmeye başlamış; gündelik hayatın hemen her alanında esaslı dönüşmeler meydana gelmiştir. İnsanlar birbirleriyle zahmetsiz ve değişik biçimlerde haberleşme sağlamaya başlamış, özel teşebbüs çevrim içi (online) ticarete dönmüş, insanların alışveriş alışkanlıkları dijital alışverişe doğru evrilmiştir. Kamu sektörü de bu süreçten etkilenmiş, halk ve kamu kuruluşları arasındaki etkileşim yaygınlaşmış, kamu kuruluşları bazı kamusal hizmetlerini dijital ortama aktarmaya başlamıştır. Bu değişimler öncelikle kamu kuruluşlarıyla halk arasındaki haberleşmenin internet, akıllı telefon ve sosyal medya aracılığıyla gelişmesi; kamu kuruluşlarının kamuyu bilinçlendirme kanallarını dijital ortama taşıması şeklinde gözlemlenmiştir. Eskiden kamu kuruluşlarına gidilerek alınan hizmetler arasında yer alan adli sicil kaydı, mezuniyet belgesi, nüfus kayıt örneği ile vergi ödeme gibi konularda idare ve mahallî idarelerde sosyal medya ve birçok ortamda politik katılımı sağlamak üzere çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. Kamu kuruluşları, vatandaşlar ve objelere yönelik sonsuz verinin işlenebilir ve birtakım amaçlarla kullanılabilir duruma getirdiği büyük veri; kamu idarecileri ve kamu bürokratları için daha iyi politikalar geliştirmede de aracı olmuştur (Gül, 2018: 13).

Türk kamu yönetiminde özellikle 1990'lardan sonra küreselleşmenin de tesiriyle çağdaşlaşma ve reform çerçevesinde gerçekleştirilen iyileştirmelerin başını kamu yönetiminde meydana gelen dijitalleşme çekmektedir. Bu değişimde devletin devamlı kendisini yenileyen, günün koşullarına göre politik, iktisadi ve sosyo-kültürel olarak değişimler geçiren devingen bir toplum olmasının da payı büyüktür. Son zamanlarda özellikle dünyada internet kullanımının artması, bilgi-haberleşme teknolojilerinde meydana gelen durumlar, akıllı cep telefonu ve mobil uygulamaların yaygınlaşması kamu yönetimini de büyük oranda etkilemiştir (Peker, 2015: 172).

Söz konusu bilgi-haberleşme teknolojilerinin özel teşebbüslerce başarılı bir biçimde kullanılmasının da etkisi büyük olmuştur. Bilgi-haberleşme teknolojilerinde görülen hızlı değişimler devletin varlık nedeni olan eğitim, sağlık, güvenlik ve ulaşım benzeri kamu hizmetlerine dönük vatandaşların devletten beklentileri ile birlikte devlete karşı tavırlarını da başkalaştırmıştır (Acılar, 2012: 125). Bu durum halkın devletten, e-Devlet benzeri dijital uygulamaların daha çok kullanılmasına yönelik talepte bulunmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda da devletler internet kullanımını teşvik etmek, e-Devlet uygulamalarını artırmak, bilgisayar kullanımını yaygınlaştırmak için bazı planları ve uygulamaları hayata geçirmeye başlamışlardır (Şahin, 2007: 162).

III. Mahallî İdarelerde Dijital Dönüşüm

Hızla evrimleşen, gelişen ve şehirleşen bir dünyada yaşamaktayız. Özellikle 21. yüzyılın başından itibaren insanların hayatlarında hayal edilemeyecek düzeyde önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler, vatandaşların yaşadıkları yerlerde toplumsal, iktisadi, yönetsel ve kültürel bir etkileme ortaya çıkarmış; vatandaşların hizmet alanları konusundaki talepleri de

gitgide farklılaşmıştır. Meydana gelen bu değişimler, kent idarelerini daha etkin bir hâl almaları hususunda mecbur bırakmıştır (Bulut, 2000: 1). Kamu yönetiminde bilgi ve haberleşme teknolojilerinin evrimi idare biçimini değiştirmiştir (Kaypak, 2009: 215). Meydana gelen bu durumlara ayak uydurabilmek için kamu hizmetleri değişik metotlar ve teşkilatlanmalar ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu teşkilatlanmalar, kamusal hizmetlerin alanı ve nitelikleri bakımından farklılık gösterebilmektedir (Toprak, 2006: 3). Mahallî idareler, vatandaşa kamusal hizmetleri en iyi biçimde aksettirebilmek için bu yolu izlemişlerdir. Kamusal hizmetlerin sunulmasında ve kamu kaynaklarından yararlanılmasında mahallî idarelerin öneminin gitgide arttığı da söylenebilir (Eren, 2011: 89). Mahallî idareler pek çok hizmetin halka sunulması konusunda hızlilik ve olanak sağlamışlardır (Keleş, 2006: 26).

Bir devletin sosyal yönden büyümesi, mahallî idarelerin varlığı ve düzenlenmesiyle yakından ilgilidir (Henden, 2005: 50). Mahallî idarelerin esas amacı, kaynakları etkili ve faydalı bir biçimde kullanarak vatandaşa daha hızlı, uygun ve nitelikli hizmet sunmaktır (Belli, 2016: 17). Bu amacı gerçekleştirmek için dijital devrin getirdiği yenilik olan internet ve bilgi teknolojilerinden yararlanmaya çalışmıştır. Vatandaşın en fazla başvurduğu kuruluşların başında gelen mahallî idareler, hizmet alanlarını büyütürken etkinliklerini artırmak ve hizmet kalitelerini yukarı çekmek için bilgi teknolojilerine yatırım yapmaktadır (Kaypak, 2010: 15).

Haberleşme sistemlerinin gelişmesiyle birlikte aktif biçimde kullanılmaya başlanan dijital devir elemanlarından akıllı telefon, tablet, dizüstü bilgisayar benzeri haberleşme araçları ve internetin yayılmasıyla birlikte vatandaşlar yurt içi ve yurt dışı verilere hızlı bir biçimde erişebilme olanağı bulmuşlardır. Teknolojik gelişmeler sonucunda meydana gelen dijital devirde, internet üzerinden bilgilere rahatça erişilebilmesinin bazı yararları vardır. Mahallî idarelerin etkili, açık ve katılımcı bir idare anlayışını benimsemesinin önü açılmıştır. Dijital devir öncesi kendi içerisine kapanmış bir biçimde evrimini tamamlamaya çalışan mahallî idareler, dijital devir sonrası hem kendi icraatları hem de dünyada uygulanan mahallî idare biçimleri hakkında o bölgeye gitmeden internet aracılığıyla ayrıntılı verilere erişebilmişlerdir. Bu durum mahallî idarecilere, kendi yaşadıkları yerele uygun yönetim biçimlerini gerçekleştirebilme ve sonuçlarına ilişkin bilgi edinebilme konusunda yardım etmiş, sınırlı kaynaklarını daha etkili ve yararlı biçimde kullanımının ne şekilde sağlanacağı hakkındaki değişime de katkı sağlamıştır.

Mahallî idarelerde dijital devir ya da dijital dönüşüm ile birlikte pek çok yenilik meydana gelmiştir. Bu yeniliklerden birkaçı şu şekildedir (Henden, 2005: 59):

- Mahallî idare kurumlarının karar organı olan meclislerin karar alma aşamalarına vatandaşların katılmasına imkân tanımış ve alınan kararları halkın hızlıca öğrenmesini sağlamıştır.
- Mahallî idarelerin karar mercii eliyle makasta en uygun kesinlikte ve zamanında kararlar alınmasına imkân tanımıştır.
- Mahallî idareleri tarafsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik kriterlerine göre tavır almaya zorlamıştır.
- Vatandaş odaklı hizmet modelini benimseyen mahallî idarelerin, süratli ve çabucak çok fazla bilgi yığına erişmesine olanak tanımıştır.

- Kuruluşların bilişim (enformatik) teknolojilerini iyi seviyede işleyebilen kabiliyetli elemanlar bulmasına önemli yararları olmuştur.
- Mahallî idarelerin, görevlendirmiş olduğu elemanların verimliliğini takip etmesi kolaylaşmış ve eleman görevlendirme ölçümlemesine katkı sağlamıştır.
- E-mail aracılığıyla halka, çeşitli taleplerini iletebilme fırsatı tanımıştır.
- E-Belediye uygulaması, vatandaşın hayatını kolaylaştıran uygulamaların oluşturulmasının yolunu açmıştır.
- E-Belediye uygulaması bireylere kendilerine ait su, doğal gaz, ceza ve vergi borçlarını öğrenebilme ve ödeyebilme imkânı sunmuştur.
- Mahallî idarecilerin düzenlemesi zorunlu raporları hızlandırmasında ve gerekli bilgilere erişmesinde kolaylık sağlamıştır.
- Mahallî idare kuruluşlarına ait kurumsal verilerin saklanması ve toplanmasında önemli kolaylıklar getirmiştir.
- Güncel ve gerçek bilgilerin hızlı bir şekilde vatandaşa ulaştırılmasını sağlamıştır.
- Mahallî idarelere problemlerin çözümünde işlevsellik tanımıştır.

Mahallî idarelerdeki dijital değişim ümidini, “iyimser ümidini paylaşanlar” ve “kötümser-şüpheli ümidini paylaşanlar” olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan iyimser ümidini paylaşanlar bilgi teknolojilerinin etkili ve faydalı olduğunu, hesap verebildiğini, demokratik katılımın çoğalacağını ifade etmektedirler. Kötümser-şüpheli ümidini paylaşanlar ise bilgi teknolojilerinin vatandaşı denetleyen bir vasıta olduğunu, kişisel yaşama karışmasının engellenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu durum, onları korkutmakta ve bilgilerin kötüye kullanılacağını düşündürmektedir (Yıldız, 1999: 45).

Dijital devir yardımıyla oluşan değişim, devingen bir sürecin varlığını meydana çıkarmaktadır (Yıldırım, 2004: 49). Mahallî idare sınırları içerisinde ikamet eden, çalışan, işsiz, memur ve öğrenci gibi hemen herkes kişisel bilgisayarlarından, okul, kütüphane ya da kamusal alanlardaki mahallî istasyonlardan, mahallî idarelerle alakalı her türlü belgeye erişebilme; mahallî idare personelleri ve başka vatandaşlarla haberleşebilme, çevrim içi konferanslar ve sohbet kanalları vasıtasıyla mahallî idarelerin sıkıntılarını ilişkin dizgelerde bulunabilme, birtakım belge ve raporları mahallî idarecilere sunulabilme imkânlarına erişmişlerdir. Böylece halk, akla gelebilecek her konuda birbirleriyle etkileşimde bulunup ortak sıkıntılarını dile getirerek görüş bildirebilmektedir (Yıldız, 1999: 146).

Dijital devirle beraber, vatandaşa mahallî idarelere katılma ve bilgi edinme imkânı verilmiştir. Dijital devirle başlayan katılım ve mahallî idareler denildiğinde akla ilk gelen il özel idaresi, belediyeler ve taşranın dijital devir öncesi ve sonrası durumunun nasıl olduğudur.

IV. Dijital Dönüşüm ile Ortaya Çıkan Katılım

Katılım, iştirak etmek fiiline dayanmaktadır. İştirak edilen karar veya eylem korunmalıdır. Katılım, “dâhil olma” ya da “müdahil olma” terimleri ile anlamdaştır (Karkın, 2011: 60). Kamu yönetimindeki katılım ise, vatandaşlarla ilgili uygulamalarda karar mercileri tarafından alınan kararlara halkın dâhil olması şeklinde açıklanabilmektedir. Kamu idaresinde hem vatandaşın yönetime

katılması hem de kamusal hizmetlerin halka sunulması konusunda üstlendikleri vazifeler sebebiyle vatandaşın yönetime katılımının ilk aşaması olarak kabul edilmektedir (Toprak, 2014: 36).

Günümüzde mahallî idareler tarafından gerçekleştirilen kamusal hizmetler, küreselleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak devamlı değişim ve büyüme yönünde bir yol izlemektedir. Biçimlenmeye başlayan sistem içerisinde, mahallî idarelerin ve kentlerin ön plana çıkmasıyla birlikte idare kavramı önem kazanmıştır (Kaypak, 2009: 216). Bu sebeple, idari anlamda kararların alınması sürecinin daha çabuk ve etkin olması isteği öne çıkmış ve kararların alınması süreci kolaylaşmıştır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan dijitalleşme sonrasında vatandaşın yönetime katılımı önemli seviyelere ulaşmıştır. Haberleşme ve bilişim alanlarında meydana gelen evrimin yerelde katılıma olumlu etkisi olmuştur. Yerelde katılımın artması sayesinde, mahallî idareciler kararlarını hem çabuk hem de etkin bir biçimde uygulayabilmişlerdir.

Yerelde katılım, mahallî idarelere ait web sitelerine vatandaşın internette ulaşması ve gerekli bilgilere erişmesi, ulaşılan bilgilerle ilgili düşüncelerini, fikirlerini ve tavsiyelerini yine site içerisinde bulunan Beyaz Masa bölümüne yazabilmesi sağlanmıştır. Mahallî idarecilerin ise bu bilgileri inceleyip vatandaşın talep ve şikâyetlerine dönük kararlar alması beklenmiştir. Vatandaşlara kamuya yönelik talep, öneri ve şikâyetlerini T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) üzerinden iletebilme imkânları verilmiştir. Beyaz Masa ve CİMER uygulamaları “kamu-vatandaş ilişkisini güçlendirmek” bağlamında dijitalleşme sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu kapsamda e-Devlet ve e-Belediye hizmetleri, katılımcı ve şeffaf idare imkânı sunmaktadır. Mahallî idarelerce veya kamu kuruluşlarınca alınan karar metinleri, bakanlık hizmetleri, kamu ihaleleri, ihale şartları ve teklifleri ile kentsel planlama benzeri pek çok konu bu dijital uygulamalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu katılımın temelinde, dijitalleşme dışında kamuda vatandaş odaklı yönetim anlayışının benimsenmesi de yatmaktadır. Tüm bu katılım yolları, halkla ilişkiler esas vazifesi çerçevesinde şekillenmektedir. Kamu idaresindeki halkla ilişkiler, yetki ve yükümlülükleri dâhilinde gerçekleştirdikleri eylemlere yönelik vatandaşa tek taraflı açıklama yapmak veya vatandaşın geri bildirim alma noktasında şikâyet, talep ve önerileri almak biçiminde hayata geçirilmektedir. Kamu yönetiminin dijital nimetleri olarak açıklanan araçları kullanarak devletine sahip çıkan hassas bir toplum yaratmayı ve vatandaş katılımını artırmayı amaçlamıştır.

V. Türkiye’de İnternetin Yaygınlaşması

İnternet, dijitalleşmeyle ortaya çıkan yeniliklerden birisidir. Türkiye’ye internet 1993 yılında gelmiştir. Üniversiteler aracılığıyla ülkeye yayılan internet kullanımı, üniversite öğrencilerinin yoğun ilgisine rağmen büyük şehirlerdeki orta ve üst zümredeki kullanıcılar ile kamu ve özel teşebbüsteki birtakım kuruluşlarla sınırlı kalmıştır. 1998’de Türkiye’de internete bağlı 44 bin bilgisayar ve yaklaşık 7 bin web sitesi, 200 ile 300 bin arasında kullanıcı olduğu söylenmektedir (Yıldız, 1999: 149).

Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu web sitesinden alınan bilgiye bakılarak Türkiye’de 2002’den beri bilgi ve haberleşme teknolojilerine yapılan büyük yatırımlar sayesinde Uluslararası Telekom Birliği (ITU) verilerine göre 2002 öncesinde

internet kullanıcısı sayısı yaklaşık 2,5 milyon iken son 18 yılda %1900 artarak yaklaşık 82 milyon nüfusun 63 milyonu kesintisiz internete bağlanabilmektedir (<https://internet.btk.gov.tr/istatistikler>, t.y.).

Dijital pazarlama ajansı “We are Social Hootsuite” ortaklığıyla hazırlanan “Dijital in 2020 Global Overview” raporunu web sitesinde yayımlamıştır. 244 ülkeden elde edilen verilerle hazırlanan 247 slaytta dijitalleşmenin ve internetin evrimi ile alakalı güncel verilere yer verilmiştir. Dijital Global in 2020 Overview raporunda Türkiye ile alakalı verilerden bahsetmeden önce incelemedeki göze çarpan sonuçlara değinmek gerekir. Yayımlanan slaytta (<https://wearesocial.com/digital-2020>, t.y.):

- 8 milyar nüfusa sahip dünyada 4,4 milyar insanın en az 1 adet cep telefonu kullandığı tahmin edilmektedir.
- Dünya genelinde 4 milyar insan internet kullanmaktadır.
- İnternet kullanan 4 milyar insanın %0,04’ü yani 1,7 milyonu iş amacıyla interneti kullanmaktadır.
- 4 milyar internet kullanıcısının 3,1 milyarı sosyal medya kullanmaktadır. Bu insanların yaklaşık 1,4 milyarı günde 8 saatini Twitter, Facebook, Instagram benzeri sosyal medya araçlarında geçirmektedir.
- Dünya genelinde 1,5 milyar insan akıllı cep telefonları üzerinden internete ulaşmaktadır.
- Dünyada en çok ziyaret edilen web sitesi 3,3 milyar tıklanmayla Google, ardından 2,4 milyar tıklanmayla YouTube olmuştur.

Dijital Global in 2020 Overview raporunda Türkiye ile ilgili veriler incelendiğinde dikkat çekici sonuçlardan bahsetmek gerekir. Yayımlanan slaytta (<https://wearesocial.com/digital-2020>, t.y.):

- 82 milyon nüfusa sahip Türkiye’nin %75’i yani 57 milyon insan internet kullanmaktadır.
- 57 milyon internet kullanıcılarının %71’i yani 40 milyonu aktif sosyal medya kullanıcısıdır.
- Türkiye’de 15-65 yaş aralığındaki insanlar günde yaklaşık 6 saat internette vakit geçirmektedir.
- Türkiye’de en fazla tıklanan internet siteleri arasında YouTube, Facebook ve Twitter ilk üç sırayı almaktadır.
- Türkiye nüfusunun %53’ü yani 43 milyon insan en az 1 adet akıllı cep telefonu kullanmaktadır.
- Türkiye’de günlük 18 milyon insan interneti iş amacıyla kullanırken 39 milyonu ise sadece medyayı takip etmek için kullanmaktadır.

Görüldüğü üzere yapılan incelemelerde interneti 1998’de 200-300 bin arasında kullanan varken 2020 yılında bu sayı 57 milyona çıkmıştır. Akademisyenlere göre bu sayının daha da artacağı öngörülmektedir.

VI. Dijitalleşmede E-Devlet Uygulaması

Günümüzde toplum yapısı bilgi devrinden dijital devre geçmiştir. Dijital devir iktisadi ve sosyolojik olarak bilgi ve tecrübenin teknoloji aracılığıyla artması, teknolojinin bütün sosyal alanları içermesi, toplumları değiştirerek büyütmesi, bilgiyi çabucak paylaşması, olaylara hızla yön vermesi ve ülkelerin tarih boyunca katettiği gelişim mesafesini çok daha süratli yol

almasıyla ifade edilen bir devirdir (Ineconomics, 2019). Dünyada meydana gelen dijital değişimden en fazla etkilenen kuruluşların başında kamu idaresi ve mahallî idareler gelmektedir. Kamu idaresinde dijital uygulamaların kullanım oranının artması, devletin tekrardan oluşum sürecine girme zorunluluğunu meydana getirmiştir. Bu bağlamda kamu yönetiminin tekrardan oluşturulması konusunda son zamanlarda çok fazla çalışma ve inceleme hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bunlar arasında yer alan e-Devlet uygulaması bu incelemelerden biri olarak meydana gelmiş ve önem kazanmıştır. Kaynaklarda “dijital devlet”, “akıllı devlet” olarak da ifade edilen e-Devlet olgusu bilimsel olarak ilk defa Amerika Birleşik Devletleri tarafından kullanılmıştır (Akcagündüz, 2013: 128).

Dünyada gerçekleştirilen kamu yönetimi ıslahatlarının değişmez bir parçası olarak isimlendirilen e-Devlet kamuya ilişkin bilgi ve hizmetlerin yerine getirilmesi, halka sunumu esnasında devletin işlevleri ile ilgili etkileşimlerin dijital ortama aktarılması ve bilgi-haberleşme teknolojilerinin kamu yönetiminde kullanılması biçiminde ifade edilmektedir (Çarıkçı, 2010: 98). Bir başka tanımda ise e-Devlet, bilgi-haberleşme teknolojileri vasıtasıyla devletin sunmuş olduğu hizmetlerin halka yakın, daha etkili, hızlı ve açık bir biçimde toplumun bütün paydaşlarına en az maliyetle dijital ortamda sunulması olarak açıklanmaktadır (İşleri, 2005: 40).

Kamu yönetiminde dijitalleşmeyle ilgili çalışmalar son zamanlarda yükselen bir ivme yakalasa da bu çalışmaların temellerinin 1990’ların son çeyreğinde atılmaya başlandığı söylenebilir (Kaya, 2017). Avrupa’da Avrupa Komisyonu, Türkiye’de Kalkınma Bakanlığının e-Devlet faaliyetleri, “dijital devlet” adı altında sunulmuştur. 1998’de Avrupa Komisyonu dijitalleşmenin kamusal hizmetlerde nerelerde ve ne şekilde kullanılacağı konusunda bir tablo yayımlamıştır. Söz konusu tablo şu şekildedir:

Tablo 1. Avrupa Komisyonunca Kamusal Hizmetlerde Dijitalleşme

	Bilgilendirme Hizmetleri	Haberleşme Hizmetleri	Çevrim İçi İşlemler
Günlük Hayat	Eğitim Sağlık Ulaşım Çevre Kültür	Danışmanlık İhale İlanları	Randevu Hizmetleri Talep, Şikâyet ve Öneri Hizmetleri
Uzaktan Katılım	Kamu Hizmetleri Rehberi Yönetimsel Süreç Kılavuzu Kamu Kayıtları Kamusal Kayıtlar	Kamu Personellerine İlişkin E-posta Hizmetleri	Dilekçelerin Dijital Ortamda Doldurulması
Siyasal Katılım	Kanuni Düzenlemeler Meclis Toplantı Kararları	Politik Konularda Müzakere Siyasetçilerle E-posta Gönderme	Halk Oylaması Seçimler Anketler

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 1998.

Tablo 1’de görüldüğü üzere kamu yönetiminde dijitalleşmenin şimdilerde geldiği noktanın temelleri 1990’ların son çeyreğine dayanmaktadır. Günlük hayattaki dijital kamu yönetimine dair tahmin edilenlerin hepsi gerçekleşmekte ve bununla birlikte çevrim içi tahsilat, çevrim içi yüz yüze görüşme vb. gelişmiş hizmetler de artık verilmektedir. Uzaktan katılımı, kamu

personelleri ile haberleşme yalnızca e-posta ile kısıtlı kalmamış birtakım yeni geliştirilen platformlarla da hizmet verilmeye başlanmıştır. Kamu hizmetleri ile ilgili dilekçelerin dijital ortama yüklenmesi sayesinde vatandaşın herhangi bir konuda devlet veri tabanında bulunan bilgilere hızlı ve şeffaf ulaşımı sağlanmıştır. Siyasal katılımı en önemli husus dijital ortamda halk oylaması ve seçimlere katılım özellikle gelişmiş ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır.

Kamu yönetimi dijitalleşen yenilikçi kamusal hizmetlerin şeffaf, katılımcı, geleceğe dönük, özelleştirilmiş, müşterek ve koşullara hassas kriterler doğrultusunda büyümesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kamu yönetiminde dijitalleşme sürecini inceleyen araştırmacılar, dijital devletin kamusal hizmetlerinin geçirdiği evreleri şu şekilde ifade etmektedir:

Tablo 2. Dijital Devletin Evreleri

Safhalar	Kullanım Durumu
Dijitalleşme	Teknolojinin Kamu Yönetimine Giriş
Transformasyon	Teknoloji Tesiri İle İdari Teşkilatlanma
Entegrasyon	Teknoloji Tesirinde Kamu İdarecileri

Kaynak: Bertot, 2016.

Tablo 2’de görüldüğü üzere kamu yönetiminde dijital devletin üç temel evresi vardır. Bu evreler kısaca dijitalleşme, transformasyon ve entegrasyondur. Bu evreler aracılığıyla dijitalleşme kamu yönetimine girmiş, teknolojik uygulamalardan faydalanılmaya başlanmış ve ardından da idari olarak teşkilat yapısını değiştirmesi, bilgi-haberleşme teknolojileri aracılığıyla kamuda yeni birimlerin açılması, son olarak dijitalleşme ile kamu idarecileri teknolojik araçları kullanarak kitlelere ulaşması sağlanmıştır.

Bu kapsamda e-Devlet geleneksel devletin devamı değildir, tam tersine devletin yapısal ve fonksiyonel olarak değişimini kapsayan örnek bir uygulamadır (Delibaş, 2010: 105). Ayrıca e-Devlet halkın hizmet alabilmek için kamu binasına gitmesi yerine, devletin halkın ayağına gelmesini sağlayan bir uygulamadır (Yılmaz, 2019: 510). Bunların yanı sıra e-Devlet uygulamaları hizmet sunumu haricinde insan kaynaklarının, iş akışının ve hizmetten faydalanan halkın kabiliyetlerinin en yüksek noktaya çıkarılarak yorumlanmasını sağlayan bir fikri de kapsamaktadır (Balci, 2013: 267). Öte taraftan e-Devlet benzeri dijital uygulamalar yalnızca devletlere saygınlık kazandıran veya giderleri azaltan bir kamusal hizmet sunum biçimi değildir. Buna ilaveten şeffaf, eleştirilebilir, katılımcı ve etkin bir kamu yönetim modelini de gerektirmektedir. Bu bakımdan gerek kamusal hizmetleri alan halk tarafından gerekse hizmeti veren kamu idareleri tarafından vakit, kaynak ve eleman tasarrufu sağlayarak maliyetlerin en aza indirgenmesine, hizmet sunumunun hızlandırılmasına, hizmete ulaşımın daha mükemmel ve etkili olmasına da katkıda bulunmaktadır. Dijitalleşme daima kendisini tazeleyerek devamlı değişen, sonsuz bir süreçtir. E-dijitalleşmenin komplike yapısı, onun hayata geçirilmesini birbirini tamamlayan birtakım süreçlerden oluşturmaktadır (Oğurlu, 2010: 30).

Tablo 3. Klasik Devlet ile E-Devlet Karşılaştırılması

Klasik Devlet	E-Devlet
Etkisiz vatandaş, yönetimin istekleri	Etkin vatandaş, yeni kamu yönetişimi
Evraka dayalı, yüz yüze iletişim	Dijital ve çevrim içi iletişim
Dikey teşkilatlanma ve hiyerarşi	Yatay teşkilatlanma ve ağ oluşumu
Görevli cevabı	SMS, E-mail, çağrı merkezi
Vatandaş esaslı denetim	Öz devimli denetim
Monotip hizmet, uzayan süreçler	Başkalaştırılmış hizmet, süratli süreç
Artan işlem maliyetleri	Azalan işlem maliyetleri
Milliyetçilik	Ulusalçılık
Örtülü devlet	Şeffaf devlet

Kaynak: Yurtay, 2015: 1.

Dünya çapında e-Devlet uygulamasının oluşturulmasının pek çok sebebi vardır. Bu sebeplerden biri de klasik devlet modelinde görülen değişimlerdir. Başka bir ifadeyle geleneksel kamu idaresine egemen olan merkezîyetçilik, kapalılık, bürokratik zümre benzeri nedenler kamu yönetiminde bazı arayışları yanında getirmiş ve bu durum karşısında kamu yönetiminde yeniden örgütlenmeye duyulan gereksinim e-Devlet uygulamasının meydana gelmesini sağlamıştır. Dünya çapında bilime dayalı üretime başlanması, dijitalleşmenin yaygınlaşması ve bunun neticesinde bilgi iletişim teknolojilerinin hizmet sunumunda kolaylık sağlaması, hız kazandırması, şeffaflık sağlaması, katılımı artırması, güven vermesi ve ucuz olmasının yanı sıra etkin bir halk, çeşitlendirilmiş hizmet üretme, halk katılımı, dijital haberleşme ve şeffaf devlet politikasını meydana getirmiştir (Pektaş, 2011: 69).

Birleşmiş Milletler tarafından 2001'den günümüze kadar yaklaşık iki senede bir ülkelerin dijital devlet gelişmişlik seviyesini tespit etmek için hazırlanan raporda kamu yönetiminin etkinliğini, şeffaflığı ve verimliliğini artırmak amacıyla bilgi ve haberleşme teknolojilerinin kullanımının sistemli bir ölçümlemesi sunulmaktadır. 2020'de Birleşmiş Milletler e-Devlet Gelişmişlik Endeksi'nde Türkiye 193 ülke arasında Çevrim İçi Hizmet Endeksinde 22. sıraya, e-Katılım endeksinde ise 23. sırada yer almıştır (<https://cbddo.gov.tr>, t.y.).

Tablo 4. Türkiye'nin Dijital Gelişmişlik Endeksi

Yıl	Ülke Sayısı	E-Devlet Gelişmişlik Endeksi	Çevrim İçi Hizmet Endeksi	Haberleşme Altyapı Endeksi	İnsan Kaynağı Endeksi
2020	193	53 (0,7718)	22 (0,8588)	79 (0,62280)	52 (0,8287)
2018	193	53 (0,7112)	27 (0,8889)	89 (0,4298)	45 (0,8148)
2016	193	68 (0,5900)	67 (0,6014)	88 (0,3775)	48 (0,7910)
2014	193	71 (0,5443)	53 (0,5591)	86 (0,3605)	95 (0,7133)
2012	193	80 (0,4641)	82 (0,4641)	80 (0,3478)	107 (0,7726)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020.

VII. Dijitalleşmede E-Belediye Uygulaması

Belediyeler kamusal hizmet sunumunda vatandaşa en yakın kurumlardır. Bu nitelik, kamu hizmeti sunma noktasında mahallî idarelere halkın aşırı başvurusunu gerekli hâle getirmektedir. Belediyeler de yerel halktan gelen bu başvuruları hızla ve daha az maliyetle yanıtlamak amacıyla hizmet

imkânlarını ve niteliklerini yükseltmek için dijital teknolojilere yatırım yapmaktadırlar. Dijital devlet uygulamalarının belediyelere uyarlanmış hâli olan e-Belediye, belediyelerin vazife ve hizmetlerinin dijital ortamda çevrim içi olarak halka sunulması olarak ifade edilmektedir (Ulusoy, 2013: 273). Diğer bir ifadeyse dijital tabanlı kentsel idare sürecinin en önemli uygulamalarından biri olan e-Belediye, kamusal hizmet sunumunun dijital ortamda halkın hizmetine sunulduğu, kurum içi birimlerin bilgisayar ağları ile bütünleşmenin sağlandığı, halkın talep ve şikâyetlerinin alındığı, halkla dijital iletişimin kurulduğu ortamdır (Erdal, 2002: 169).

Bu tanımlamalardan yola çıkılarak e-Belediye yalnızca belediye hizmetlerinin dijital ortama aktarılması yöntemi değildir. E-Belediye dijital uygulamalarının kullanılması belediyelerin hizmet gücünü ve hızını artıran, açık, denetlenebilir ve hesap verebilir bir idare oluşumuna imkân veren, belediyelerde etkinliği ve verimliliği artıran bir yönetim modelidir (Acılar, 2012: 130). Teknolojide meydana gelen hızlı evrimin en çok etkilediği kuruluşların başında mahallî idareler gelmektedir. Mahallî idareler, yerel halkın kamusal hizmetlere erişiminde kullandığı ilk yerdir. Bu nedenle halkın mahallî idarelerden beklentileri kent hayatının da etkisiyle çok hızlı değişmektedir. Belediyeler de bu değişime uyabilmek için teknolojik alt yapılarını yenilemekte, internet ve dijital teknolojiden daha çok faydalanmaktadırlar.

Kapsamlı bir faaliyet alanı bulan ve gün geçtikçe daha da büyüyen e-Belediye uygulamalarının belediyeler ve halk için pek çok faydası vardır. E-Belediye uygulamaları belediyelerin hizmet niteliğinin, etkinliğinin ve faydasının artmasına, vergi tahsilinde kolaylık sağlanmasına, kurumun verimliliğinin ölçülmesine, stok ve bilgiye yönelik karar verme sisteminin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Çoruh, 2009: 217). Öte yandan e-Belediye vatandaşların nitelikli hizmet almasına, vatandaş odaklı hizmet modelinin gelişimine 7/24 hizmet sunabilmesine, yerel katılımın geliştirilmesine, açık ve hesap verebilir bir idare anlayışının oluşmasına, savurganlığın engellenmesine, halkın belediyeye olan güveninin sağlanmasına, iyi idare kriterlerinin kamu yönetiminde yaygınlaşmasına da büyük oranda destek olmaktadır (Ulusoy, 2013: 274).

E-Belediye uygulaması mahallî idarelerdeki bürokrasinin azaltılması, yöntemlerin hızlanması, idare bilgi sistemi aracılığıyla bireyin-bireyle, bireyin-devletle, devletin-devletle olan işlerinin rahatlatılmasında da önemli bir araçtır (Babacanlı, 2013: 8). E-Belediye uygulamaları kentler tarafından iki mühim vazifeyi düzenlemektedir. Bunlardan ilki toplu taşıma, ulaşım, emlak, su, doğal gaz ve Beyaz Masa benzeri işlemlerin verilerinin toplanması, kategorize edilmesi ve gerekli olanların gerçekleştirilmesi konusunda fayda sağlamasıdır. İkincisi ise dijital teknoloji sayesinde e-Belediye uygulamalarının vatandaşla belediye arasında köprü vazifesi üstlenmesidir.

E-Belediye ile ilgili ilk uygulamalar Almanya'nın Münih, Hollanda'nın Rotterdam, Danimarka'nın Aarhus, İngiltere'nin Birmingham ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago kentlerinde uygulanmıştır. Bu uygulamaların çıkış noktası vatandaş odaklı yönetim anlayışı, yeni mali programlar, halkla etkili iletişim, mahallî vergilerin azaltılması, hizmette yerellik kriterine öncelik tanınması, gönüllülük ve katılıma dayalı bir mahallî idare anlayışının uygulanmasıdır (Şat, 2008: 212). Yerel halka en yakın mahallî idarelerin başında gelen belediyeler, dijital çağ vasıtasıyla etkinliği ve verimliliğini en üst

safhaya taşımışlardır. Belediyeler, kamusal hizmetlerinin çoğunu e-Belediye uygulamaları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu uygulamalar genellikle üç başlık altında toplanmaktadır (Ulusaoy, 2013: 276):

- Basit işlemler (randevu talepleri, mezarlık işlemleri, ihale işlemleri, duyuruları tamamlanan ve devam eden projeler).
- E-tahsilat ve e-beyanname (borç, ceza ve harç ödemeleri, tahsilat, tahakkuk işlemleri, ruhsat işlemleri).
- Çevrim içi başvurular (rayiç değerler, belge sorgulama, şahsi başvuru, Beyaz Masa işlemleri).

Türkiye’de mahallî idareler tarafından en çok kullanılan uyulama ve teknolojiler arasında akıllı kent sistemleri, Beyaz Masa hizmetleri, dijital evrak işlemleri, e-imza, video konferans, coğrafi bilgi sistemi vb. pek çok hizmet yer almaktadır (TASAM, 2006: 40). Bununla beraber mahallî idarelerde bürokratik işlemleri azaltmak, bütçe ve zaman tasarrufu sağlamak için mahallî kamu hizmetlerinin büyük bir çoğunluğu dijital ortama taşınmış ve mahallî idarelerde birçok e-Belediye hizmetleri hayata geçirilmiştir. Yaygın olarak kullanılan e-Belediye hizmetleri ise kısaca şöyledir:

- Beyaz Masa işlemleri,
- Çevrim içi tahsilat,
- Arsa rayiç değerleri,
- Sicil arama,
- Beyan bilgileri,
- İnşaat maliyet bedelleri,
- Meclis kararları,
- Encümen kararları,
- Çevre temizlik işlemleri,
- Kent bilgi sistemleri,
- İmar durum işlemleri.

Belediyeler, dijital dönüşümle beraber yerel halkın beklenti ve taleplerini yanıtlama noktasında kendilerini yenileyerek daha aktif bir yapıya geçmişleridir. Bu anlamda Türkiye’de nüfus yoğunluğu gözetmeksizin neredeyse tüm belediyeler kendilerine ait internet sitesine ve sosyal medya hesaplarına sahiptirler. Bununla birlikte dijital belediyecilik, belediyelerin internet sitesi üzerinden kendilerini tanıtmalarının ve birçok belediye hizmeti internet üzerinden gerçekleştirmesinin ötesinde bir anlam taşımaktadır.

Verilerin bilgisayar ortamına aktarılması ve pek çok hizmetin internet üzerinden sağlanmasıyla gündeme gelen dijital belediyecilik anlayışı, teknolojik unsurların çoğalmasıyla birlikte anlam ve kapsam değişimine uğramıştır (Çapar, 2015: 1).

Tablo 5. Dijital Belediyenin Hedef Alanları

Belediyelerin Dijital Dönüşümü	
Entegre İş Akışı	Vatandaş Odaklı Hizmet Anlayışı
Şeffaf Veri	Vatandaş Portalları
Devamlı Gelişme	Çevrim İçi Belediye Raporlanması
Dijital Belediye Hizmetleri	Belediye Web Siteleri ve Uygulamaları

Kaynak: Murphy, 2018

Tablo 5'te görüldüğü üzere, belediyelerde dijital dönüşüm pek çok yeniliği beraberinde getirmekle birlikte hem belediyeler hem de vatandaşlar tarafından önemli değişimler gerçekleştirilmiştir. Bu değişimler belediye içerisinde entegre akışı, açık ve şeffaf veri, devamlı kendisini yenileyen gelişmeler ve son olarak da dijital belediye hizmetleri şeklinde görülmektedir. Vatandaş açısından ise vatandaş merkezli hizmet modeline geçilmesi, vatandaş giriş portallarını rahatlıkla kullanabilmesi, çevrim içi olarak belediyeden talep ettiği raporlara kolaylıkla erişebilmesi, e-Belediye ve internet sitesi üzerinden günün her saatinde belediyeye ulaşabilmesidir. Kısaca dijital belediyenin hedef noktası yerel halka kentsel konularda daha hızlı ve konforlu kamusal hizmet sunarak vatandaş katılımını artırmak, bunun yanında belediyenin kendi içerisindeki iş akışını kolaylaştırarak kaliteli hizmet verilmesine imkân sağlamak şeklinde ifade edilebilir.

Bütün bu teknolojik uygulamalar yardımıyla belediye idarelerinin işi hem kolaylaşmakta hem de zorlaşmaktadır. Zorlaşmasının nedeni, teknolojik olanaklardan yararlanmak için daha çok çabaya ve uzmanlığa gereksinim duyulmasıdır. Ayrıca nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik, yeni dijital ve akıllı üretim teknolojileri alıştığımız fiziksel mekânın üstünde yeni bir mekân sunmaktadır. Basitleşmesinin nedeni ise siber mekânda ortaya konan eylemlerin hemen hepsinin dijital hâle gelmesinden dolayı bir yerlerde kaydedilmesidir (Aksu, 2018: 150). Bundan dolayı dijital devrimle beraber mekân algısı dönüşüme uğrayarak yeni bir dijital fiziki mekân gerçekliği meydana gelmiştir.

VIII. Sonuç

Dijital dönüşüm öncesinde Türk kamu yönetim sistemi, vatandaşın kamusal hizmetlere ulaşması noktasında yetersiz kalan kamu yönetim sistemi özellikle 2002 sonrasında kendisini yenileyerek daha canlı bir yapı hâlini almıştır. Dijital devir, kamu sisteminde halka hizmet sunma noktasındaki çalışmalarını hem hızlandırmış hem de herkesin faydalanabileceği biçimde basite indirilmiştir. Kamu yönetim sisteminde daha etkili, açık ve katılımcı bir model oluşturulması amacıyla bilgi-haberleşme teknolojileri arasında büyük önem taşıyan internet ve internet aracılığıyla sağlanan kamusal hizmetlerin yaygınlaştırılması zorunlu görülmüştür. Dijitalleşme sayesinde insanların birbirleriyle internet bağlantılı akıllı cihazlar ile bilgisayarlar üzerinden hızlı ve konforlu iletişim kurması hem özel teşebbüsü hem de kamu yönetimi sisteminde fayda sağlayacağı düşünülmüştür. Dijital uygulamalar kamu görevlileri, kamu kurumları, kamu hizmet araçları vb. pek çok konuda kamu yönetim sisteminde yenileşme meydana getirmiştir.

Dünya çapında dijital değişimlere paralel olarak meydana gelen teknolojik dönüşüm akıllı robotlar, yapay zekâ benzeri etmenler fiziki ortam ile sanal gerçekliği bütünleştirmeyi vaat etmektedir. Küresel ölçekte dijital dönüşüm ve halkın birbiriyle iletişimi arttıkça kamu idareleri de ya kendisini bu dönüşüme uyduracak ya da bugünkü dijital devre ayak uyduramama riskiyle yüz yüze kalacaktır. Bu bağlamda dünyada meydana gelen dijital dönüşümle beraber, ikili etkileşimler paralelinde kamusal hizmetlerdeki dijital uygulamaların sayısında artış meydana gelmiştir. Kamu kurumlarının hizmet sunumlarında dijital araçları kullanması, bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılması, iyi kamu yönetişimi ilkelerinin hayata geçirilip hizmetlerin açık, denetlenebilir, hesap verebilir, etkili ve verimli bir şekilde sunulması,

hizmetlerin zaman ve maliyetlerinin azaltılması, hizmet kalitesini artırarak halkın hayatının kolaylaştırılması ve daha demokratik bir kamu yönetim sisteminin gerçekleştirilebilmesi noktasında önemli fayda sağlayacaktır.

Bu kapsamda teknolojide meydana gelen bu değişimler internet ve mobil teknolojilerindeki buluşlar ile kamu yönetim algısında da değişime sebep olmuş, halkın kamu kurumlarına gitmeden e-Devlet ve e-Belediye uygulamaları üzerinden işlerini yapabilmelerine imkân sunmuştur. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye de e-Devlet ve e-Belediye uygulamalarında çok yol almıştır. Bununla birlikte uygulamaların kamu kurumları arasında farklı yaklaşımlarının olması nedeniyle uygulanabilirliği konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bu yüzden kamu yönetim sistemiyle ilgili kamusal düzeyde planlama, geliştirme ve denetim aşamalarının daha bütüncül ve sürdürülebilir yaklaşımlarla yürütülmesi gereklidir. Ayrıca kamu yönetim sisteminde dijital devrin meydana getirdiği yeniliklerin hissedilebilmesi için teknolojik altyapı bütçe meselelerinin giderilmesi ve düzenli bir biçimde eğitimlerin kamu idarecilerine ve halka verilmesi önem arz etmektedir. Böylece, dijital devrin meydana getirdiği nimetlerin toplumsal hayata uyarlanması kolaylaşmış olacaktır. Bütün haberleşme araçlarını etkili ve verimli kullanabilecek, yenilikleri kovalayabilecek ve sürdürebilecek uzman elemanların bulundurulması ve yetiştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, özellikle Türk kamu yönetim sisteminde ve kamusal hizmetlerin sunulması noktasında dijital dönüşümün boyutlarından olan e-Devlet ve e-Belediye uygulamaları üzerinde durmuş ve bu konuda meydana gelen değişimler genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki kamu yönetim sisteminde dijitalleşmenin yansımaları pek çok literatür taraması neticesinde ele alınmıştır. Çalışmada tespit edildiği üzere, kamusal hizmetlerin sunulmasında dijital dönüşüm alan yazınında genel anlamda olumlu yöndedir. Bu doğrultuda konuyla ilgili özellikle kamusal yarar, kamusal değer ve kamusal fayda çerçevesinde geliştirilecek eleştirel bakış açılarına ve akademik çalışmalara gereksinim duyulduğu görülmektedir. Bu bağlamda yapılacak akademik çalışmalar dijital tabanlı uygulamaların gelişimi açısından önemli bir rol oynayacaktır. Son olarak Türk kamu yönetim sisteminin bu dijital dönüşüm sürecinde bir kullanıcı, düzenleyici ve bunların arasında bir köprü olarak aldığı değişik vazifeler ve işlevler henüz net olarak saptanmamış ve yeterince çalışılmamıştır. Bu durum, gelecekte yapılacak akademik çalışmaların odak aldığı önemli meselelerden birisi olabilecektir.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.

No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: AK; Tasarım: AK; Veri Toplama: AK; Kaynak Tarama: AK; Analiz ve Yorum: AK; Makalenin Yazımı: AK.

Idea: AK; Design: AK; Data Collecting: AK; Literature Review: AK; Analysis and Discussion: AK; Writing: AK.

(1) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(1) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

Kaynakça

- Acılar, A. (2012). Küçük şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-Belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi rneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 125-142.
- Akcagndz, E. (2013). Türkiye’de E-Devlet Sistemine Farklı Bir Bakış: E-Devlet ve Tasarruf İlişkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 127-140.
- Aksu, H. (2018). *Dijitopya: Dijital Dnşim Yolculuk Rehberi*, 2. Baskı. Ankara: Pusula Yayınları.
- Balcı, A. (2003). *E-Devlet: Kamu Yönetiminde Yeni Perspektifler, Fırsatlar ve Zorluklar, Kamu Yönetiminde ağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Babacanlı, H. (2013). *Bilgi Teknolojileri ve İnternetin Bilinçli, Güvenli Kullanımı*. Ankara :Telekomünikasyon İletişim Bakanlığı.
- Belli, A. (2016). 6360 Sayılı Yasa ile Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik, Verimlilik ve Temsil Sorunsalı zerine Bir Alan Araştırması: nsen Belediyesi rneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1698-1373.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (t.y.). <https://internet.btk.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 12.10.2020.
- Bulut, Y. (2000). Büyükşehirlerde Katılımlı Yönetimin Hayata Geçirilmesinde Rol Oynayan Etmeler. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1, 1-17
- arkı, O. (2010). Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları zerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 95-122.
- Çoruh, M. (2009). Kent Bilişim Sistemi E-Belediye. *XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*. şanlıurfa: Harran niversitesi.
- apar, M. (2015). *Dijital Belediyecilik, Blog*, <https://www.avd.com.tr/blog/349-dijital-belediyecilik>, Erişim Tarihi: 12.10.2020.
- Delibaş, K. (2010). Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-Demokrasi ve E-Katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 101-144.
- Dijital Dnşim Ofisi (t.y.). <https://cbddo.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12.10.2020.
- Eren, V. (2011). Belediye Yöneticilerinin Yerel Yönetim Reformları Hakkındaki Algıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-111.
- Erdal, M. (2002). Elektronik Bilgi ağında Kamu Yönetimi ve Bir Yerel Yönetim Uygulaması: İstanbula Büyükşehir Belediyesi. *1. Bilgi ve Ekonomi Kongresi* içinde. İzmit: Kocaeli Üniversitesi.
- Gül, H. (2018). Dijitalleşmenin Kamu Yönetimi ve Politikaları ile Bu Alanlardaki Araştırmalara Etkileri. *Yasama Dergisi*, 36, 5-26.
- Henden, H. (2005). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve E-Belediyecilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 48-46.

- İşler, B. (2005). Elektronik Devletin Boyutları ve Yarattığı Fırsatlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35-56.
- Karkın, N. (2011). Vilayet ve İl Özel İdare Web Sitelerinde E-Katılım Olgusu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 55-80.
- Kaya, A. (2017). Dijital Türkiye Projesi Kapsamında Kamu Hizmetlerinin Dönüşümü. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-11.
- Kaypak, Ş. (2009). Küreselleşme Sürecinde E-Dönüşüm ve Belediyelere Yansımaları. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 215-234.
- Kaypak, Ş. (2010). E-Dönüşüm Sürecinde e-devlet Yapılanması ve Antakya Yansımaları. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirimler Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Keleş, R. (2006). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 5. Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Murphy, S. (2018). Digital Transformation: A Municipal Game Changer. *Amo Conference*.
- Oğurlu, Y. (2010). İdare Hukukunda E-Devlet Dönüşümü ve Dijitalleşen Kamu Hizmeti. İstanbul: XII Levha Yayınları.
- Peker, K. (2015). Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları ve Mobil Uygulamalara Verilen Önem: İstanbul Örneği. 1. *Uluslararası Dijital Yaşam Ortamları (Digital Life Environment) Kongresi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Pektaş, K. (2011). Belediye Hizmetlerinde Bilgi-İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve E-Belediye Uygulamalarındaki Son Gelişmeler: Bir Literatür Taraması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 65-88.
- Şahin, A. (2007). Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29.
- Şat, N. (2008). *Demokrasi İçin Bir Araç: E-Belediye*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ulusoy, A. (2013). Trabzon Belediyesi Örneğinde E-Belediyecilik Uygulamaları: Trabzon. *Türk İdaresi Dergisi*, 269-284.
- Tasam (2006). *E-Belediyecilik Kılavuzu Yerel Yönetim Vatandaş Etkileşimi*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Toprak, Z. (2006). *Yerel Yönetimler*. 6.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Wearesocial.com (t.y.). <https://wearesocial.com/digital-2020>, Erişim Tarihi: 12.10.2020.
- Yıldız, M. (1999). Yerel Yönetimde Yeni Bir Katılım Kanalı İnternet: ABD’de ve Türkiye’de Elektronik Kamu Bilgi Ağları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 144-156.
- Yıldırım, U. (2004). Bilgi Toplumu Sürecinde Yerel Yönetimlerde Eğitim-Bilişim Teknolojisinden Yararlanma: Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 49-60.
- Yılmaz, V. (2019). *Doğu Anadolu Bölgesinde E-Belediyecilik Hizmetlerinin Yerel Halk Tarafından Kullanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Bitlis ve Muş Belediyeleri Örnekleri*. Ankara: Beta Yayınevi.

Türkiye’de Cari Sağlık Harcaması, Ekonomik Büyüme ve Doğumda Beklenen Yaşam Süresinin ADRL Sınır Testi ile Analizi

*Funda AKBAL**

Öz: Sağlık ekonomisinde sağlık hizmetlerinin sunumu, sunulan sağlık hizmetlerinin finansmanı, yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak sağlık problemlerinin artması, ortaya çıkan hastalıkların öngörülememesi, sağlık alanında teknolojik gelişmeler gibi faktörler ile sağlık hizmetlerinin talep ve arz yapısı, diğer mal ve hizmetlere göre farklılık göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında ekonomik büyüme, cari sağlık harcamasının gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranı ile doğumda beklenen yaşam süresine ait değişkenlerin aralarındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ile incelemektir. ARDL (4,3,3) sınır testi uzun dönem katsayı sonuçlarına göre, doğumda beklenen yaşam süresindeki %1’lik artışın, cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranını yaklaşık %31.15 oranda arttırdığı ve bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyümedeki %1’lik artışın, cari sağlık harcamasının GSYİH’ya oranını yaklaşık %0.28 arttırdığı ve bu sonucun istatistiksel olarak anlamlılığı test edilmiştir. ARDL (4,3,3) hata düzeltme modelinde hesaplanan hata terimi katsayı sonucuna göre, kısa dönemde oluşan dengesizliklerin yaklaşık 4 yıl sonunda uzun dönem denge değerine doğru yakınsayacağı sonucu çıkarılır. Analiz sonucunda, doğumda beklenen yaşam süresi ile ekonomik büyüme değişkenlerinin cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya etkisi incelenmiş ve değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ARDL Sınır Testi, Cari Sağlık Harcaması, Ekonomik Büyüme.

Current Health Expenditure, Economic Growth and Life Expectancy at Birth in Turkey: An Analysis with ARDL Bound Test

Abstract: *Factors such as the provision of health services in the health economy, the financing of health services, the increase in health problems due to prolongation of life, the unpredictability of emerging diseases, technological developments in the field of health, and the demand and supply structure of health services differ from other goods and services. The aim of this study is to examine the relationship between economic growth between 1980 and 2018, the ratio of current health expenditure to gross domestic product (GDP) and life*

* Doktora Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü, İstanbul/Türkiye. e-mail: funda_akbal_44@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-2422-5805

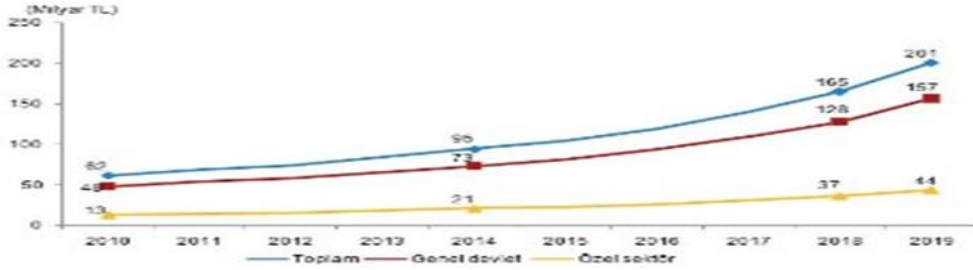
expectancy at birth variables with the ARDL boundary test. According to the long-term coefficient results of the ARDL (4,3,3) limit test, it was determined that a 1% increase in life expectancy at birth increased the ratio of current health expenditure to gross domestic product by approximately 31,15%. and this result is statistically significant. In addition, a 1% increase in economic growth increased the ratio of current health expenditures to GDP by approximately 0.28%, and the statistical significance of this result was tested. According to the error correction coefficient calculated in the ARDL (4,3,3) error correction model, it is concluded that short-term imbalances will approach the long-term equilibrium value at the end of approximately 4 years. In the analysis, the effects of economic growth variables on life expectancy at birth and current health expenditures on gross domestic product were examined and it was concluded that there was a long-term relationship between the variables.

Keywords: ARDL Limit Test, Current Health Expenditure, Economic Growth.

I. Giriş

Refah devletinde, sağlığın kamu kesimince en önemli harcama kalemlerinden olduğu devletin sosyal devlet anlayışına dayalı hem finansman hem üretim açısından özel sektörün yanında, sağlık hizmetlerinin sunumunu giderek artan bir şekilde üstlendiği görülmektedir (Yurdadoğ, 2007: 591).

Bu anlayış temelinde, Türkiye’de toplam sağlık harcamaları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, genel devlet ve özel sektör sağlık harcamaları Şekil 1’de sunulmaktadır.

Şekil 1: Sağlık Harcamaları 2010,2019

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2019>

Şekil 1’de toplam sağlık harcamalarının yıllara göre artışında, genel sağlık sigortası kapsamında kamu sağlık hizmet sunumu yapan hizmet sunucularının, sunulan sağlık hizmeti karşılığında sağlık harcamalarının TÜİK istatistiklerine göre %51.7’si Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından finanse edildiği için genel devlet sağlık harcamasında büyük artış olduğu görülmektedir. Sağlık harcamalarında, sağlık hizmetlerinin finansman yapısına göre belirlenen sağlık sistem modelinde alınan hizmet sunumunun karşılığında sağlık harcamalarının finansmanı en fazla oranla fonda toplanan gelir/prim olarak karşılandığı için toplam sağlık harcamasında, özel sektör oranı genel devlet oranı ile karşılaştırıldığında aralarındaki farkın büyük bir oranla açıldığı görülmektedir.

Sağlık hizmeti sunucularına göre toplam sağlık harcamaları, cari sağlık harcamalarının alt fonksiyonları ile yatırım harcamaları ve toplam sağlık harcamaları ile cari sağlık harcamalarının GSYİH'ya oranları Tablo 1'de gösterilmektedir.

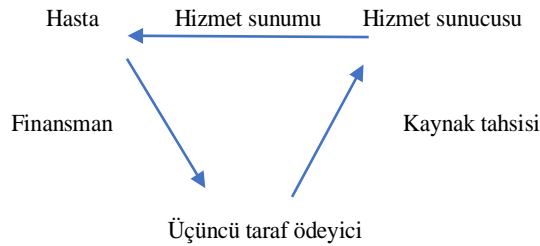
Tablo 1: Sağlık Hizmeti Sunucularına Göre Sağlık Harcamaları 2018, 2019.

(MilyonTL)				
	2018	Pay (%)	2019	Pay (%)
Toplam Sağlık Harcaması	165 234	100	201 031	100
Cari Sağlık Harcaması	154 998	93,8	187 673	93,4
Hastaneler	80 701	48,8	96 883	48,2
Evde Hemşirelik Bakımı	1	0	1	0
Ayakta Bakım Sunanlar	20 117	12,2	23 971	11,9
Perakende Satış ve Diğer Tıbbi Malzeme Sunanlar	41 424	25,1	51 922	25,8
Halk Sağlığı Programlarının Sunumu ve Yönetimi	7 324	4,4	8 884	4,4
Genel Sağlık Yönetimi ve Sigortası	931	0,6	949	0,5
Sınıflandırılmayan Diğer Kategori	4 501	2,7	5 065	2,5
Yatırım Sağlık Harcaması	10 236	6,2	13 357	6,6
Toplam Sağlık Harcamasının GSYİH'ya Oranı		4,4		4,7
Cari Sağlık Harcamasının GSYİH'ya Oranı		4,1		4,3

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Sağlik-Harcamaları-Istatistikleri-2019>

Tablo 1'de, sağlık hizmeti sunucularına göre toplam sağlık harcamaları oranları verilmiştir. TÜİK 2019 istatistiklerine göre cari sağlık harcaması %93,4, yatırım harcaması %6,6 oranları ile toplam sağlık harcamalarını oluşturmaktadır. Toplam sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %4,7 olduğu ve cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %4,3 olduğu görülmektedir.

Sağlık hizmeti sunucularına göre cari sağlık harcaması; evde hemşirelik bakımı, hastaneler, ayakta bakım sunanlar, genel sağlık yönetimi ve sigortası, halk sağlığı programlarının sunumu ve yönetimi, perakende satış ve diğer tıbbi malzeme sunanlar ile sınıflandırılmayan diğer kategorileri kapsamaktadır. Tablo 1'de sağlık hizmeti sunucularına göre sağlık hizmet sunumu yapan hastanelerin, 2019 yılında %48,2 oranla cari sağlık harcaması içinde en fazla payı almaktadır. Sağlık hizmet sunumu yapan hizmet sunucuları, unc taraf ödeyici ve hasta/birey ile sağlık ugeni oluşmaktadır.

şekil 2: Sağlık Sistem Üçgeni

Kaynak: Mossialos, Elias, ve Sarah M. S. Thomson. 2002. "Voluntary Health Insurance in the European Union: A Critical Assessment" makalesinden alınmıştır.

Kaynak aktarımı olarak adlandırılan sağlık üçgeninde birinci taraf olan hastaların, aldıkları sağlık hizmetlerinin bedelini hizmet sunumunu yapan ve ikinci taraf olan hizmet sunucusuna ya doğrudan ödeme yaparak yani kaynak akışı doğrudan birey ve ikinci taraf arasında basit transfer olarak ya da alınan hizmet sunumunun karşılığında üçüncü taraf ödeyicilerinin, hizmet sunucularına yaptıkları ödeme ile karmaşık transfer şeklinde olmaktadır. Karşılaşılan sağlık sorunları ve hastalıkların finansal risklerine karşı bireyleri/hastaları güvence altına almak için sağlık sistemleri, üçüncü taraf ödeyicileri geliştirmiştir. Özel kuruluş ve kamu kuruluş olan üçüncü taraf ödeyici, sağlık hizmetlerini finanse edebilmek için kapsam altına aldığı nüfustan dolaylı olarak veya doğrudan gelir toplamaktadır. Toplanan gelir ya üçüncü taraf olmadan doğrudan ödedikleri hizmet bedelini hastalara geri ödeme ya da sunulan sağlık hizmetinin karşılığı olarak hizmet sunucularına aktarılmaktadır. Sağlık sisteminde üçüncü taraf ödeme mekanizmasının geliştirilmesindeki ana unsur sağlık problemlerinin ortaya çıkma süresinin belirsizliğinden dolayı bireylerin karşılaşılabileceği finansal riskin paylaşılmasını ve yeniden bireyler arasında dağıtılmasını sağlamaktır (Mossialos ve Thomson, 2002: 2-3).

Sağlık sistemi finansmanı başlıca gelir toplama, fon havuzlama ve sağlık hizmeti satın alma olarak işlevsel bileşenlerine ayrılır (Güvercin vd., 2016: 84). Gelir toplama süreci, kimin ödediği, ödemenin yapılması ve kimin tahsil ettiği ile ilgilidir. Finansman mekanizmaları; vergilendirme, sosyal sigorta primleri, özel sigorta primleri, bireysel tasarruflar, cepten yapılan ödemeler ve krediler ve bağışları içerir (Şeyma Koca, 2018: 5045). Fon havuzlama hizmet sunucuları için sağlık hizmetleri talebini destekleyip fon akışını garantilediğinden dolayı yeni yatırımlara yönelmeyi teşvik etmekte ve belirsizliği azaltmaktadır (Yenimahalleli Yaşar, 2010: 32). Sağlık hizmeti satın alma işlevi ise sağlık hizmet sunucularına fonda toplanan gelirlerin, sunulan sağlık hizmetinin karşılığında sağlık hizmet sunucularına aktarılmasıdır (Güvercin vd., 2016: 83).

Ülkelerin finansman yapılarına göre uyguladıkları sağlık sistem modelleri, her ülke için değişiklik göstermektedir. Literatürde sıklıkla sağlık sistemleri sınıflandırmasında, Beveridge veya Ulusal Sağlık Hizmetleri; Bismarck veya Sosyal Sağlık Sigortası; Özel Sağlık Sigortası veya Liberal modellerinin kullanıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2018: 192). Sağlık harcamalarında ülkelerin ekonomik durumu ve politik tercihleri başta olmak üzere sağlık hizmetlerinin finansmanına göre sağlık sistem modelleri belirlenmektedir. Sunulan sağlık hizmetlerinin karşılığında sağlık sunucularına kaynak aktarımı ile sağlık sistemindeki süreç bu doğrultuda gelişmektedir. Aynı sağlık sistem modelini uygulayan ülkelerde sağlık hizmetinin finansman yapısında farklılıklar olduğu görülmektedir. Ülkelerde sağlık hizmetlerinin finansmanına göre belirlenen sağlık sistem modelleri Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2: Sağlık Sistem Modelleri

	Beveridge Modeli	Bismarck Modeli	Özel Sigorta
Örnek	Ulusal Sağlık Hizmeti(İngiltere)	Sosyal Sağlık Sigortası (Almanya)	Birleşik Amerika
Karar Verme Mekanizması	Devlet tarafından karar verme ve yönetim	Sigorta fonu ve hekim birlikleri tarafından karar verme ve yönetim	Özel girişimcilik ilkeleri
Kaynaklar	Vergiler	Çalışanların ve İşveren katkıları ile	Özel finansman
Sağlık Hizmet Sunucuları	Kamu	Kamu/Özel	Özel

Kaynak: Wild ve Gibis, 2003.

Tablo 2’de, sağlık sistem modellerinin karar verme mekanizması, kaynaklar ve sağlık hizmet sunucularına göre Beveridge Modeli, Bismarck Modeli ve Özel Sigorta kapsamında değerlendirilerek ölkelerin uyguladıkları sağlık sistem modelleri gösterilmiştir (Wild ve Gibis, 2003: 189). Türkiye’de sağlık hizmetlerinin finansman yapısı; %52 oranında prim, %25,1 oranında vergi, %17,1 oranında cepten harcamalar, %4,9 oranında diğer özel harcamalar ve %0,9 oranında yerel yönetimlerden oluşmaktadır (Atasever, 2018: 14). Türkiye’de genel olarak sağlık hizmetlerinin finansal yapısı ile sınıflandırmada fonda toplanan gelirlere göre genel sağlık sigortası kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından alınan primler ile Bismarck modeli; fonda toplanan vergilerle Beveridge modeli ve cepten yapılan harcamalarla Özel Sağlık Sigortası modellerinin uygulandığı görölmektedir.

Sağlık hizmetlerinin finansmanı Sosyal Güvenlik Kurumu başta olmak üzere merkezi yönetim bütçesi, özel sağlık sigorta kuruluşları ve cepten sağlanan kaynaklardan yapılmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu kamu ve özel sağlık hizmet sunucularından sağlık hizmetlerini önceden imzalanan sözleşmeler/protokol ile satın almaktadır. Bu yönüyle SGK sağlık politikalarını etkileme gücünde olması ve temel sağlık hizmet alıcısı (monopsonik) gücüne sahip olmasından dolayı önemli bir yere sahiptir (Yurdadoğ, 2007: 81-86).

Sağlık ekonomisinde sağlık hizmetlerinin sunumu, sunulan sağlık hizmetinin finansmanı, yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak sağlık problemlerinin artması, ortaya çıkan hastalıkların öngörülememesi, sağlık alanında teknolojik gelişmeler gibi faktörler ile sağlık hizmetlerin talep ve arz yapısı, diğer mal ve hizmetlere göre farklılık göstermektedir.

İktisadi büyümenin temel amacı bireylere daha sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sağlamaktır. Bu nedenle gelişmekte olan ölkeler bu amaçla, sürekli artan sağlık harcamalarından dolayı sağlık reformları uygulayarak sağlık politikaları belirlemektedir (Tüylüoğlu ve Tekin, 2009). Türkiye’de sağlık sistemi 2003 yılında başlayan ‘Sağlıkta Dönüşüm’ programıyla yeniden yapılandırılmış ve 2008 yılında Sosyal Güvenlik Reformu ile sağlık harcamalarında ciddi artışlar yaşanmıştır. Genel Sağlık Sigortası sistemine 2012 yılında tüm vatandaşların dahil olması zorunluluğu ile yüksek sağlık harcamalarına karşı düşük gelir seviyesi için mali koruma sağlanmışır (Daştan ve Çetinkaya, 2015: 109).

Türkiye’de toplam sağlık harcaması (cari sağlık harcaması ve yatırım harcaması) 2018-2019 TÜİK istatistikleri genel devlet ve özel sektöre göre Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3: Genel Devlet ve Özel Sektöre Göre Toplam Sağlık Harcaması 2018, 2019.

	(Milyon TL)			
	2018	Pay (%)	2019	Pay (%)
Toplam Sağlık Harcaması	165 234	100	201 031	100
Genel Devlet	128 021	77,5	159 819	78
Merkezi Devlet	40 461	24,5	51 492	25,6
Mahalli İdareler	1 439	0,9	1 373	0,7
Sosyal Güvenlik Kurumu	86 121	52,1	103 954	51,7
Özel Sektör	37 213	22,5	44 212	22
Hanehalkları	28 665	17,3	33 626	16,7
Sigorta Şirketleri	4 625	2,8	5 801	2,9
Diğer	3 933	2,4	4 785	2,4

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Saglik-Harcamaları-Istatistikleri-2019>.

Tablo 3’te 2018, 2019 yıllarına ait genel devlet ve özel sektör olarak toplam sağlık harcaması yer almaktadır. TÜİK istatistiklerine göre, 2019 yılında toplam sağlık harcamasının, %78 oran ile genel devlet olduğu ve genel devlet oranı içinde %51,7’lik en yüksek pay ile Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) olduğu görülmektedir.

Genel sağlık kapsamını sürdürmek ve sağlamak amacıyla Dünya Sağlık Örgütü’ne üye devletler, sağlık finansman sistemini geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu hedefler arasında kaynakların en iyi şekilde kullanılması, hastalıkları sağlığın mali sonuçlarından koruyan sağlık için yeterli fonların artırılması ve sağlık sigortasının hakkaniyete uygun olması yer almaktadır (Şaşmaz vd., 2019: 853). Sağlık hizmetinin finansmanı sağlık politikası ve sağlık ekonomisi yazınında, önemli kriterlerle değerlendirilmektedir. Bu kriterler; sağlık hizmetlerine erişim, tüm nüfusa sağlık güvencesi sağlamak, sağlık finansmanının sürdürülebilirliği, sağlık hizmetleri finansmanında verimlilik, sağlık hizmetleri finansmanında adalet ve gelirin yeniden dağıtılması kriterleridir (Yenimahalleli Yaşar, 2010: 32).

Ülkelerin ekonomisindeki gelişmeler sonucunda teknoloji ve tıp alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak bireylerin sağlık hizmetlerine olan taleplerinin artması ile sağlık harcamalarında artış gözlenmektedir (Daştan ve Çetinkaya, 2015: 105). Sağlık hizmetlerinin talebi sağlık sigortası kapsamında olanlar ve olmayanlar üzerinden yapılırken, sağlık hizmetlerinin arzı kamu ve özel sektörde faaliyet gösteren değişik kurum ve kuruluşlar tarafından yapılmaktadır (Yurdadoğ, 2007: 592). Ekonomi ve sağlık arasındaki ilişkinin en önemli bölümü toplumsal sağlık düzeyinde yaşanan gelişmelerin dolaylı veya doğrudan toplumsal refah üzerine etkisinin bulunmasıdır. Son zamanlarda yaşanan iki gelişme sağlık ekonomisine ilişkin ilginin arttığı yönündedir. İlk olarak, dünya genelinde ölümlere neden olan bulaşıcı hastalıkların önlenmesine

yönelik iyileştirici ürünlerin geliştirilmesi ikincisi ise doğumda beklenen yaşam süresindeki artış olarak gözlenmektedir (Çoban, 2009: 2-4). Doğumda beklenen yaşam süresi mevcut ölüm oranlarının değişmediği durumda yenidoğanın ortalama olarak ne kadar süre yaşayacağını gösteren bir sağlık göstergesidir. Kaliteli sağlık hizmetlerine erişim, yükselen yaşam standartları, daha iyi yaşam tarzı gibi faktörler doğumda beklenen yaşam süresi kazanımlara etki ettiği görülmektedir (<https://data.oecd.org/healthstat>).

Doğuşta yaşam beklentisi, ülkeler arasında sıklıkla sağlık düzeylerinin karşılaştırılmasında kullanılan, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli yeri olan sağlık göstergelerinden biridir. Ayrıca toplumun sağlık statüsü ve refah düzeyinin belirlenmesinde doğuşta yaşam beklentisi en önemli sağlık göstergelerindedir (Tıraş ve Özbek, 2020: 2896). İktisadi büyüme oranındaki artış beraberinde tüketim harcamalarının, sağlık yatırımlarının ve gelir seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Sağlık harcamalarındaki artışın, kaliteli sağlık hizmet sunumunun yaygınlaşmasına bağlı olarak ortalama yaşam süresini artırdığı ve bunun sonucunda iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkilediği görülmektedir (Erdoğan ve Bozkurt, 2008: 25). Literatür incelemelerinde sağlık harcamalarının nedeni olarak görülen sağlık göstergelerinden doğumda beklenen yaşam süresi ile sağlık harcamaları arasındaki ilişki analiz edilmekte ve çıkan sonuçlar doğrultusunda öngörü yapılmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) verilerine göre ülkelerarası karşılaştırmada kullanılan sağlık göstergelerinden doğumda beklenen yaşam süresinde artış yaşandığı bu nedenle artan sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye olan ilişkisi son yıllarda sıklıkla incelenmektedir.

Ülkelerin en önemli refah seviyesi olarak kabul edilen ekonomik büyüme, ulusal ekonominin makroekonomik değişkenlere ait göstergelerde meydana gelen iyileşmeler sayesinde gelişim göstererek üretim artışları sayesinde elde edilen gelirlerdeki artışlara ve üretim hacminin genişlemesine bağlı olarak refah seviyesinin yükselmesi olarak tanımlanır (Konak, 2020: 60). Beşeri bir yatırım olan sağlık harcamaları bireylerin gelişimi ve refahı açısından önem arz etmektedir. Sağlık harcamalarının beşeri bir yatırım olması, sağlıklı nesillerin gelişimine pozitif etki ederek ülkelerin kalkınma sürecine destek olmaktadır (Şaşmaz vd., 2019: 852). Sağlık harcamalarının ülke ekonomisinde ekonomik büyümeyi artırmada önemli bir gücü olduğu ve sağlığın ekonomik büyüme ve ilerleme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu yapılan çalışmalarla ortaya çıkmaktadır (Özkan ve Zengin, 2018: 4). Beşeri sermayenin yani bireyin bilgi, eğitim düzeyi, sağlık ve yeteneklerini ifade eden kavramların içsel büyüme teorisyenlerine göre uzun dönemde ekonomik büyümede ana unsuru oluşturmaktadır. Bireye yapılan beşeri sermayenin gelişimine olan yatırımlar bireyin üretkenliğini artırarak, iktisadi büyümeye katkı sağladığı görülmektedir (Hayaloğlu ve Bal, 2015: 35). Toplumun ekonomik gelişmişlik ve sağlık düzeyi arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Ekonomik gelişimi belli bir düzeyde olan toplumlarda sağlığa ayrılan bütçede artmaktadır. Sağlık düzeyinde iyileşmeler, bireyin sağlıkla ilgili bilgi ve farkındalığının artması ile ekonomik gelişimin hızlandığı görülmektedir (Sayılı vd., 2017: 2).

Cari sağlık harcamalarında, sağlık hizmet sunumuna göre hastanelerin, diğer sağlık hizmet sunucularına göre en fazla paya sahip olduğu, hizmet sunumuna göre bireyin sağlık sunucularından aldığı hizmet sunumunun karşılığı

olarak finansman yapısına göre Türkiye’de kullanılan sağlık sistem modeli hakkında genel bilgi giriş bölümünde ele alınmıştır.

Sağlık hizmetlerinin finansman yapısına göre sınıflandırılmasında sağlık harcamalarının en yüksek oranla Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından finanse edildiği için SGK’nın öneminden bahsedilmiştir. Bu amaçla, Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında sağlık harcamalarındaki artışın en önemli nedeni olarak görülen ve sıklıkla kullanılan sağlık göstergelerinden doğumda beklenen yaşam süresi ve ekonomik büyüme değişkenleri ile cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı arasındaki ilişki giriş kısmında ele alınarak genel bilgi verilmiştir. İkinci adım olarak literatür araştırmasında daha önce yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Sonraki adım olarak veri seti ve yöntem kısmında değişkenlere ait verilerin kaynakları, ADRL modelinde kullanılan denklemler ile ilgili bilgilendirme yapılarak analiz ve bulgular kısmına geçilmiştir. Bu aşamada, verilerin ekonometrik yöntemle analizi hakkında genel bilgi verilmiştir. Sonraki süreçte, analiz sonrasında elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

II. Literatür Taraması

Ülkelerde sağlık alanında yapılan harcamaların ekonomik büyüme üzerine etkisi literatürde sıkça araştırma konusu olmuştur. Bu konu bağlamında yapılan çalışmalarda ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları arasındaki ilişki analiz edilmiş ve çıkan bulgular genelde sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin olumlu yönde olduğu ve nedensellik analizi sonuçları aralarındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yapılan analiz kapsamında sağlık harcamalarının genel olarak kamu sağlık harcaması, özel sağlık harcaması, kişi başı sağlık harcaması ve toplam sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi oranları ile incelendiği görülmektedir. Sağlık göstergelerinden doğumda beklenen yaşam süresi ve sağlık harcamaları ile yapılan analiz sonuçları, aralarında pozitif ilişki olduğu yönündedir. Sağlık harcamaları, ekonomik büyüme ve sağlık göstergelerinin analizi sağlık ekonomi literatüründe önemli bir yere sahiptir. Doğumda yaşam süresine ait verilerin son zamanda ülkelerarası karşılaştırmada yer aldığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak doğumda beklenen yaşam süresinin, sağlık harcamalarını önemli ölçüde arttırdığı düşünülmektedir.

Heshmati’ye göre, OECD ülkelerinde 1970-1992 yılları arasında GSYİH ile kişi başına düşen sağlık harcamalarını Solow modeline göre incelemiştir. Elde edilen bulgular, sağlık harcamalarının GSYİH etkisinin pozitif olduğunu kanıtlar niteliktedir (Heshmati, 2001: 12-13). Dreger ve Reimers’e göre, 1975-2001 tarihleri arasında 21 OECD ülkesinin gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) ile ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişki Panel eşbütünleşme analizi ile incelemeleri sonucunda çalışmada sağlık harcamaları ile gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varıldığı görülmektedir (Dreger ve Reimers, 2005: 13-14).

Taban’a göre, Türkiye’de 1968-2003 yılları arasında sağlık kurumlarının yatak sayıları, doğumda yaşam beklentisi, sağlık kurumlarının sayısı ve sağlık personeli başına düşen kişi sayılarına ait veriler ile reel gayri safi yurtiçi hasıla ile arasındaki ilişkinin Nedensellik testi ile analizi sonrasında çalışmada ampirik bulgulara göre; doğuşta yaşam beklentisi, sağlık personeli

başına düşen kişi sayısı, sağlık kurumlarının yatak sayısı ile reel gayri safi yurtiçi hasıla arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Taban, 2006: 31). Koyin ve Yung-Hsiang'göre, 1980- 1998 zaman aralığında 15 OECD ülkesinde ekonomik büyüme ve sağlık harcaması verilerini analiz etmişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, sağlık harcamalarındaki artışın gelir düzeyi ile ilgili olduğunu tespit ettikleri görülmüştür (Koyin ve Yung-Hsiang, 2006: 1).

Erdoğan ve Bozkurt'a göre, Türkiye'de 1980-2005 yıllarında ekonomik büyüme ile yaşam beklentisi verilerini ARDL analizi ile inceleyerek elde edilen bulgular sonucunda, yaşam beklentisi ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Erdoğan ve Bozkurt, 2008: 25). Yumuşak ve Yıldırım'a göre, 1980-2005 yılları arasında Türkiye'de doğuştan yaşam beklentisi, sağlık harcamaları ve Gayri Safi Milli Hasıla değişkenlerini çalışmalarında kullanarak Johansen (1988) eşbütünleşme testi ile analizi sonucunda, Türkiye'de sağlık harcamalarından GSMH'ya doğru nedensellik ilişkisinin (negatif ve küçük) olduğunu ayrıca doğuştan yaşam beklentisinden hasılaya doğru nedenselliğin olduğu yönünde tespitleri olmuştur (Yumuşak ve Yıldırım, 2009: 57). Çetin ve Ecevit'e göre, 1990-2006 dönemlerine ait 15 OECD ülkesi için sağlığın, ekonomik büyümeye etkisini Panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında bağımsız değişken olarak diğer açıklayıcı değişkenlerin yanında kamu sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamalarındaki oranı kullanılmıştır. Panel OLS analiz sonucunda, sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edemedikleri görülmüştür (Çetin ve Ecevit, 2010: 166).

Teker, Teker ve Sönmez'e göre, Türkiye'de 1975-2009 yıllarında kadın ve erkeklerin yaşam süreleri bağımlı değişken olarak doktor sayıları, sağlık harcamalarının milli gelire oranı, yaşlı nüfusun çalışabilir nüfusa oranı, yatak sayısı hasta sayıları verileri bağımsız değişken olarak alınıp Eşbütünleşme testi ile incelemeleri sonucunda, çalışmada her bir bağımsız değişkenin kadın ve erkeklerin yaşam sürelerine olan etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Teker, Teker ve Sönmez, 2012: 118). Akar'a göre, Türkiye'de Ocak 2004-Mart 2013 periyodunda ekonomik büyüme, sağlık harcamaları ve sağlık harcamalarının nispi fiyatı verileri Eşbütünleşme analizi ve hata düzeltme modeline göre incelenmesi sonucunda, uzun dönemde sağlık harcamalarının nispi fiyatı, sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme olduğu ama kısa dönemde anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Akar,2014: 311).

Jaba, Balan ve Robu'ya göre, 1995-2010 yılları arasında gelir düzeyi ve coğrafi konumlarına göre gruplandırılmış 175 ülkenin sağlık harcamaları ile ortalama yaşam süresi değişkenlerini Panel veri analizi incelenmesi sonucunda, sağlık harcamaları ile ortalama yaşam süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Jaba, Balan ve Robu, 2014: 108). Monsef ve Mehrjardi'ye göre, 2002-2010 döneminde 136 ülke için yaşam beklentisini ve yaşam beklentisini etkileyen sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler ele alınarak Panel veri yöntemi ile yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular, temel ekonomik faktörler olarak gösterilen enflasyon ve işsizliğin yaşam süresini olumsuz etkilediğini, gayri safi milli gelir ve safi sermaye oluşumunun yaşam beklentisi üzerine olumlu etkisi olduğunu ve sosyo-çevresel faktörlerden

kentselliğin ölümlerin sebebi olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Monsef ve Mehrjardi, 2015: 1251).

Hayaloğlu ve Bal'a göre, 2000-2013 döneminde 54 üst orta gelirli ülkeler için ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi Panel veri analizi ile incelemiş ve çıkan bulgulara göre, çalışmada toplam sağlık harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Hayaloğlu ve Bal, 2015: 35). İstaiteyeh'e göre, çalışmasında 1990-2014 yıllarını kapsayan sürede Ürdün'de yaşam beklentisi ile açıklayıcı değişkenlerden kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla ile işsizlik oranı verilerini VAR analizi ile incelemiş ve elde edilen ampirik bulgulara göre, kişi başı gayri safi yurtiçi hasılanın %21 oranında yaşam beklentisi üzerine etkisi olduğunu ayrıca %19 işsizlik oranının, yaşam beklentisine etkisi olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (İstaiteyeh, 2017: 45).

Linden ve Ray'a göre, 1970-2012 yıllarında 34 OECD ülkesinin doğumda beklenen yaşam süresi ile kamu ve özel sağlık harcamalarını Panel Var ve Etki-Tepki analizi ile incelemeler sonucunda çalışmada elde edilen bulgulara göre, sağlık harcamaları ile doğumda beklenen yaşam süresi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir (Linden ve Ray, 2017: 1). Boz ve Aslan'a göre, 1980-2014 yıllarında Türkiye'de kişi başı kamu sağlık harcamaları ile kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değişkenlerini kullanarak Toda Yamamoto ve Var Modeli ile analiz sonucunda, kişi başı GSYİH'dan kişi başı kamu sağlık harcamalarına doğru nedensellik tespit edilmediği ancak kişi başı kamu sağlık harcamalarından kişi başı GSYİH'ye doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Boz ve Aslan, 2018: 1).

Güven, Şimşek ve Güven'e göre, 2000-2015 yılları arasında MENA ülkelerinde ekonomik büyüme ve sağlık harcamaları değişkenlerini Panel veri analizi ile incelemeleri sonucunda elde edilen ampirik bulgulara göre, MENA ülkelerinde sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde etkisinin negatif olduğu, doğumda yaşam beklentisi ve bebek ölüm hızının ekonomik büyüme üzerine pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Güven, Şimşek ve Güven, 2018: 34). Kılıç ve Beşer'e göre, 1995-2016 yılları arasında 8 Doğu ve Merkezi Avrupa ülkesi için ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları değişkenlerini Panel veri analizi ile çıkan bulgular sonucunda, ekonomik büyümeden sağlık harcamalarına doğru çift yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir (Kılıç ve Beşer, 2018: 373).

Sever ve İğdeli'ye göre, Türkiye'de 1980-2017 dönemine ait kişi başı gelir düzeyi, kişi başına düşen kamu sağlık harcamaları, kişi başına düşen özel sağlık harcamaları, ortalama beklenen yaşam süresi ile bebek ölüm hızı değişkenlerinin Vektör Hata Düzeltme modeli, Johansen Eşbütünleşme, FMOLS tekniği ile yapılan analiz sonuçlarına göre, çalışmada kişi başı kamu ve kişi başı özel sağlık harcamalarındaki artışların ortalama yaşam beklentisini pozitif yönde etkilediği ayrıca kişisel gelir, kişi başı kamu ve özel sağlık harcamalarındaki artışların bebek ölüm hızını düşürdüğü tespit edilmiştir (Sever ve İğdeli, 2019: 246). Şaşmaz, Odabaş ve Yayla'ya göre, 2000-2015 yılları arasında 34 OECD ülkesinde sağlık harcamaları ve kalkınma (İnsani Gelişmişlik Endeksi) değişkenlerini ile Panel veri analizi ile incelemeleri sonucunda çalışmada, sağlık harcamaları ile kalkınma arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ve sağlık harcamalarının kalkınma üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şaşmaz, Odabaş ve Yayla, 2019: 851).

Aydın'a göre, 2000-2016 yılları arasında OECD ülkeleri arasında beklenen yaşam süresi, işsizlik ve kişi başı GSYİH değişkenleri ile Panel Regresyon analizi ve Granger Nedensellik analizi sonrası çıkan bulgulara göre, beklenen yaşam süresi ile kişi başı GSYİH arasında çift yönlü nedensellik, sağlık harcamalarından beklenen yaşam süresine göre tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada değişkenlerin Panel Regresyon analiz sonucuna göre, OECD ülkelerinde beklenen yaşam süresini etkileyen en önemli faktörün sağlık harcamaları olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Aydın, 2020: 163). Boz, Taş ve Önder'e göre, 2005 ve 2015 yıllarında 35 OECD ülkesinde bağımlı değişken olarak satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış kişi başına düşen sağlık harcaması ile kentleşme, yaşlanma ve gelir bağımsız değişkenlerinin Panel Regresyon modeli ile analizi sonucunda çıkan ampirik bulgulara göre; yaşlanma, kentleşme ve gelirin sağlık harcamalarının artmasında etkili olduğu tespit edilmiştir (Boz, Taş ve Önder, 2020: 2).

Çelik'e göre, 2000-2016 yıllarında G20 Ülkelerinde kişi başına düşen sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme verilerini Dumitrescu-Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi ile analiz etmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular sonucunda ekonomik büyümeden sağlık harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu, uzun dönemli katsayı sonuçlarına göre kişi başına düşen sağlık harcamalarındaki %1'lik artışın, ekonomik büyüme rakamlarını %0,81 oranında artırdığı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Çelik, 2020: 1).

Çeştepe, Yıldırım ve Yıldız'a göre, Türkiye'de 2007-2017 yıllarına ait bebek ölüm hızı, kamu yatırımları, hastane yatak sayısı, lisans mezunu ve lise mezunu kişi sayısı ithalat ve ihracat bağımsız değişkenlerini Sistem GMM analizi ile gayri safi yurt içi hasılaya olan etkisinin analizi sonucunda, bebek ölüm hızında %1'lik azalma gayri safi yurtiçi hasılda %0,03'lük artışa neden olduğunu ayrıca yatak sayısındaki %1'lik artış gayri safi yurt içi hasılda %0,16'lık bir artışa neden olduğu tespit edildiği görülmektedir (Çeştepe, Yıldırım ve Yıldız, 2020: 175).

Tıraş ve Özbek'e göre, 1980-2018 yılları arasında 28 OECD ülkesinde kişi başı karbondioksit emisyonu, kaba doğum oranı, kentleşme oranı ile kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla bağımsız değişkenlerinin doğuştan yaşam beklentisine etkisi Dinamik Panel analizi sonucunda, kaba doğum oranı ile karbondioksit emisyonunun istatistiksel olarak anlamsız olduğu, kişi başı gelirin ve kentleşmenin doğuştan yaşam beklentisi üzerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular kentleşmede meydana gelen %1'lik artışın, doğuştan yaşam beklentisini yaklaşık %0,27 oranında artırdığı, kişi başı gelirden %1'lik artışın doğuştan yaşam beklentisini yaklaşık %0,007 oranında azalttığı tespit edilmiştir (Tıraş ve Özbek, 2020: 2893).

Literatür araştırmalarında genel olarak bakıldığında doğumda beklenen yaşam süresine etki eden farklı değişkenlerin olduğu ve son yıllarda güncel verilere göre yapılan nedensellik analiz sonuçları, doğumda beklenen yaşam süresi ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişkinin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Genel olarak yapılan araştırmalarda, doğumda beklenen yaşam süresini etkileyen en önemli unsurun sağlık harcamaları olduğu sonucuna varıldığı görülmektedir.

III. Veri Seti ve Yöntem

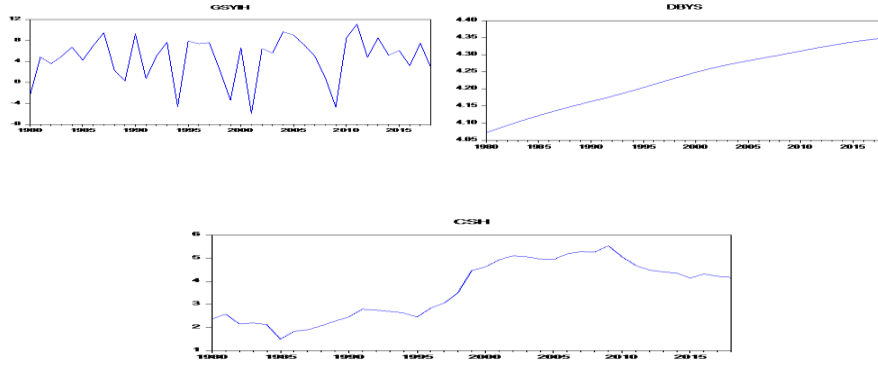
Çalışmada, Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında doğumda beklenen yaşam süresi, ekonomik büyüme ve cari sağlık harcamasının GSYİH’ya ait veriler incelenmiştir. Doğumda beklenen toplam (kadın ve erkek) yaşam süresi verileri, Dünya Kalkınma Bankası (World Bank) veri tabanından logaritması alınarak kullanılmıştır. Cari sağlık harcamasının GSYİH’ya ilişkin veriler, OECD veri tabanından yüzde olarak alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ekonomik büyüme oranı, Dünya Kalkınma Bankası veri tabanından yüzde olarak alınmıştır. Analizde kullanılan değişkenler hakkında genel bilgiler Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4: Analizde Kullanılan Değişkenler.

Değişkenin Adı	Çalışmadaki Kısa Adı	Dönemi	Kaynağı
Cari Sağlık Harcamasının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı (%)	CSH	1980-2018	https://data.oecd.org/healthres/health-spending .
Ekonomik Büyüme (%)	GSYİH		
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi Toplam (yıl)*	DBYS	1980-2018	https://data.worldbank.org/country/ https://data.worldbank.org/indicator

* Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, kadın ve erkek yaşlarının toplamı yıl olarak logaritması alınmıştır.

Şekil 3’te, doğumda beklenen yaşam süresi toplam (kadın ve erkek) değişkeni ile ekonomik büyüme ve cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranlarının zaman serisi grafikleri gösterilmektedir.

Şekil 3: Modeldeki Değişkenlerin 1980-2018 Dönemi Grafikleri

Yöntem olarak çalışmada, ARDL sınır testi yaklaşımı, Pesaran vd. (2001) geliştirdikleri ARDL sınır testi ile değişkenlerin analizi yapılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönem dönemli ilişkiyi tespit etmek için Engle ve Granger (1987) ve Johansen (1988) geliştirdikleri eşbütünleşme testlerinin sadece değişkenlerin seviye değerinde yani $I(0)$ ’da durağan olmaları halinde kullanıldığı literatür incelemelerinde görülmektedir (Polat ve Gemici, 2017: 397). ARDL modeli ile sınır testinde incelenen değişkenlerin seviye değeri $I(0)$ veya birinci farkına $I(1)$ bakılmadan uygulanabilmesi ile eşbütünleşme testi yapmak mümkün hale gelmiştir (Uçan

ve Atay, 2016: 218). ARDL sınır testinin en önemli bir diğer artısı, klasik eşbütünleşme testleri ile karşılaştırıldığında kısıtsız hata düzeltme modeli ile seriler arasındaki kısa ve uzun dönem dinamikleri hakkında güvenilir ve doğru sonuçlar verebilmesidir (Akel ve Gazel, 2014: 30-31). ARDL sınır testi küçük örneklerde diğer eşbütünleşme testleri ile kıyaslandığında daha iyi sonuçlar verdiği görülmektedir (Polat ve Gemici, 2017: 397).

Eşitlik 1’de, değişkenler için doğrusal tahmin denklemi oluşturulur.

$$CSH_t = \beta_0 + \beta_1 GSY\dot{I}H_t + \beta_2 DBYS_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem 1’de ki eşitlikte, ilk adım olarak değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı test edilir. Değişkenler arasında uzun dönem ilişki tespit edilmesinden sonra ikinci adım, değişkenler arasında uzun dönem katsayı tahmini belirlemektir. Son adım kısa vadeli esneklikleri tahmin etmektir (Narayan ve Smyth, 2006: 337).

Denklem 2’de, Δ açıklayıcı ve açıklanan değişkenlerin gecikmelerin farkını ve ε_t ise hata terimini ifade eder. ARDL modelinde bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait yıllık zaman serilerinde modele uygun kritere göre belirlenmiş gecikme sayıları p, r, t olarak gösterilir.

$$\Delta CSH_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta CSH_{t-i} + \sum_{i=0}^r \beta_{2i} \Delta GSY\dot{I}H_{t-i} + \sum_{i=0}^t \beta_{3i} \Delta DBYS_{t-i} + \alpha_1 CSH_{t-1} + \alpha_2 GSY\dot{I}H_{t-1} + \alpha_3 DBYS_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$H_0 = \alpha_1 = \alpha_2 = \alpha_3 = 0 \text{ (Eşbütünleşme Yoktur)}$$

$$H_1 \neq \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \alpha_3 \neq 0 \text{ (Eşbütünleşme Vardır)}$$

Değişken arasında eşbütünleşme ilişkisini ifade eden H_1 hipotezi ile değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığı anlamına gelen H_0 hipotezi karşılaştırılır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkide H_0 (Eşbütünleşme Yoktur) hipotezi reddedilerek, sınır testi ile uzun dönem katsayıları belirlenmektedir.

Denklem 3’te, ARDL analizi ile değişkenlerin uzun dönem katsayı sonuçları ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene olan etkisi sayısal olarak ifade edilir. ARDL sınır testi ile hesaplanan F istatistiği, alt ve üst değerlerle karşılaştırılarak elde edilen sonuçlara göre uzun dönem katsayıları belirlenir.

Pesaran vd. (2001) alt değer ve üst değerlerden oluşan farklı anlam düzeyleri için kritik değerler seti türetmişlerdir. Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait gözlem sayısının küçük olması durumunda hesaplanan kritik değerler Pesaran vd. (2001) tarafından rapor edilen kritik değerlerden önemli ölçüde sapma olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle Narayan (2005) tarafından sınır testi için türetilen 30-80 gözlem sayısında daha güvenilir sonuçlar veren üst ve alt kritik değerler kullanılmıştır (Uzgören ve Akalin, 2016: 70).

$$CSH_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} CSH_{t-i} + \sum_{i=0}^r \beta_{2i} GSY\dot{I}H_{t-i} + \sum_{i=0}^t \beta_{3i} DBYS_{t-i} + EC_t \quad (3)$$

ARDL sınır testinde uzun dönem katsayıların belirlenmesinde hesaplanan F istatistiği değeri, I(0) alt değer ve I(1) üst değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezinin H_1 hipotezine karşı sınanması ile test edilir. Hesaplanan F istatistiği değeri, I(0) olarak gösterilen alt değerden küçükse H_0 hipotezi reddedilemeyerek değişkenler arasında eşbütünleşmenin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Diğer bir olasılık, hesaplanan F istatistiğinin I(1) üst değerden büyük olması durumunda H_0 hipotezi reddederek aralarında eşbütünleşme olduğu tespit edilir. Son olarak hesaplanan F istatistiği, karasızlık bölgesi olarak ifade edilen, I(0) alt değer ile I(1) üst değer arasında kalması

durumunda eşbütünleşmenin olup olmadığı ile ilgili bir yargıya varılamayacaktır.

$$EC_t = CSH_t - \beta_0 - \beta_1 GSYİH_t - \beta_2 DBYS_t \quad (4)$$

Eşitlik 4'te, uzun dönem hata düzeltme terimi EC_t ile ifade edilir. ARDL sınır testinde hesaplanan F istatistiğinin $I(1)$ üst değerden büyük olduğunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu tespit edilerek, kısıtsız hata düzeltme modeli ile ARDL sınır testine göre bağımsız değişkenlere ait uzun dönem katsayılar belirlenir. Aralarında uzun dönemli denge ilişkisi bulunan seriler arasında kısa dönemde dengesizlikler yaşanabilir (Yumuşak ve Yıldırım, 2009: 65). Denklem 5'te ARDL modeline göre en küçük kareler (OLS) yöntemiyle oluşturulan hata düzeltme modelinde hata düzeltme terimine ait katsayı (δ) belirlenir.

$$\Delta CSH_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta CSH_{t-i} + \sum_{i=0}^r \beta_{2i} \Delta GSYİH_{t-i} + \sum_{i=0}^t \beta_{3i} \Delta DBYS_{t-i} + \delta ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Eşitlik 5'te ki hata düzeltme modelinde, hata düzeltme terimi olarak ifade edilen $ECM(t-1)$ değişkeni ARDL uzun dönem modelinden en küçük kareler yöntemiyle elde edilen kalıntı serisinin bir dönem önceki değerini ifade etmektedir (Uçan ve Atay, 2016: 219). ARDL hata düzeltme modelinde $ECM(t-1)$ terimine ait olan (δ) katsayı değerini hesaplanması ile zaman serilerinde meydana gelen dengesizliklerin ortalama ne kadar sürede uzun dönem denge değerine geleceğini göstermektedir. Modelde hata düzeltme katsayı (δ) değerinin 0 ile -1 aralığında bir değer alması ve istatistiksel olarak anlamlı olması gerekir.

Son olarak Cusum ve CusumsQ istatistikleri ile uzun dönem katsayıları ve kısa dönem dinamikleri incelenerek ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olup olmadığı ve yapısal kırılma ile ilgili grafikler yorumlanmıştır.

IV. Analiz ve Bulgular

İlk aşamada, bağımlı ve bağımsız değişkenlere birim kök testi uygulayarak modeldeki değişkenlerin durağan olup olmadığına bakılır. Analizi yapılacak olan modeldeki değişkenlerin birim kök içermesi (durağan olmaması) durumunda t istatistiği sonucu normal dağılmış standart hatalar elde edilemeyeceği için geçerli olmayacaktır (Polat ve Gemici, 2017: 398). Bu nedenle modelde kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenlerin durağan olması (birim kök içermemesi) gerekir. Değişkenlerdeki durağanlık ifadesi zaman içinde serilerin gecikme seviyesine bağlı bir kovaryansa, sabit bir varyansa ve ortalamaya sahip olmasıdır (Akel ve Gazel, 2014: 32). Granger ve Newbold (1974), birim kök içeren yani durağan olmayan serilerde sahte regresyon problemi ile karşılaşacağını ifade etmiştir. Sahte regresyon olmaması için zaman serilerinin durağan olması, diğer bir ifadeyle varyansı, kovaryansı ve ortalamalarının zaman içinde değişmemesi gerektiğini ileri sürmüştür (Uzören ve Akalin, 2016: 71). Analizde kullanılacak değişkenlerin durağanlıkları Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testleri ile elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: ADF (Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Test Sonuçları)

	Seviye Düzeyi			Birinci Fark		
	CSH	DBYS	GSYİH	(CSH)	(DBYS)	(GSYİH)
Sabitli	-10.080	-12.055	-67.874	-46.606	0.1797	-106.622
Olasılık Değeri	0.7404	0.6598	0.0000***	0.0006***	0.9670	0.0000***
Sabitli ve Trendli	-0.6817	19.066	-66.905	-46.254	-47.318	-105.172
Olasılık Değeri	0.9673	10.000	0.0000***	0.0036***	0.0028***	0.0000***
Sabitsizve Trendsiz	0.2809	-17.527	-19.035	-46.544	-12.384	-108.179
Olasılık Değeri	0.7620	0.0756*	0.0553*	0.0000***	0.1938	0.0000***

Not: ***, %1 *, %10 önem seviyesini ifade etmektedir.

ADF birim kök testine göre elde edilen istatistiksel değerler, H_0 (serilerde birim kök var) hipotezi, H_1 (serilerde birim kök yok) hipotezine karşı sınanarak test sonuçlarının, MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılıp serilerin durağan olup olmadığı test edilir (Konak, 2020: 66). Tablo 5'te ki ADF test sonuçlarına göre, bağımlı değişken olarak cari sağlık harcamasının GSYİH'ya oranı ile bağımsız değişkenlerden doğumda beklenen yaşam süresi ve ekonomik büyüme oranlarının sabitli ve trendli, birinci fark I (1) değerleri MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılarak %1 önem seviyesinde " H_0 : Seride birim kök var" hipotezi reddedilerek zaman serilerinin durağan olduğu diğer bir ifadeyle birim kök içermediği tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra ARDL modeline uygun kritere göre belirlenmiş bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait uygun gecikme sayıları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6: ARDL (4,3,3) Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık
CSH(-1)	0.885020	0.155070	5.707.241	0.0000
CSH(-2)	-0.005482	0.227921	-0.024051	0.9810
CSH(-3)	0.568124	0.225437	2.520.099	0.0195
CSH(-4)	-0.686445	0.176385	-3.891.733	0.0008
GSYİH	-0.006670	0.010345	-0.644714	0.5258
GSYİH(-1)	0.022665	0.010600	2.138.259	0.0439
GSYİH(-2)	0.018944	0.009737	1.945.523	0.0646
GSYİH(-3)	0.031964	0.009606	3.327.288	0.0031
DBYS	8.390.320	3.429.760	2.446.329	0.0229
DBYS(-1)	-2.384.891	9.889.491	-2.411.541	0.0247
DBYS(-2)	2.487.285	1.008.899	2.465.346	0.0220
DBYS(-3)	-9.339.860	3.619.307	-2.580.566	0.0171
C	-3.255.897	8.039.291	-4.049.980	0.0005
R-squared	0.983963		Durbin-Watson	1.806.997
Adjusted R-squared	0.975215			

Tablo 6'da ARDL (4,3,3) modelindeki değişkenlerin uygun gecikme sayıları denklem 2'de belirtilen formülle belirlenmiştir. Bu formüle göre ARDL modelinde zaman serileri yıllık veri olarak alındığı için maksimum gecikme

uzunluğu Akaike bilgi kriteri (Akaike information criterion-AIC) göre 4 olarak belirlendikten sonra bağımlı ve bağımsız değişkenlerin formüle uygun gecikme sayılarını ifade eden p, r, t ile eşleştirilen ARDL (4,3,3) modeli, Eviews 10 programında belirlenmiştir. Denklem 3'e göre belirlenen ARDL (4,3,3) modelinde bağımlı değişken olarak cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı (CSH) ile açıklayıcı değişkenlerden doğumda beklenen yaşam süresi (DBYS) ve ekonomik büyüme (GSYİH) değişkenlerine ait uygun gecikme sayıları tablo 6'da ARDL (4,3,3) modeli ile belirlenmiştir. Sonraki aşama olarak ARDL (4,3,3) sınır testine göre hesaplanan F istatistiği, alt sınır ve üst sınır değerleri ile önem düzeyine göre Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7: F İstatistiği ile Alt ve Üst Sınır Değerleri

Model	M	K	F İstatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				10%	2.845	3.623
ARDL (4, 3,3)	4	3	6.277.365	5%	3.478	4.335
				1%	4.948	6.028

K değişken sayısını, M maksimum gecikme sayısını ifade eder.

Tablo 7'de denklem 3'te belirtilen formüle göre ARDL (4,3,3) sınır testinde hesaplanan F istatistiği 6.277 değeri ile üst sınır (6.028) değerinden büyük olduğu için %1 önem seviyesine göre H_0 hipotezi reddedilerek değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucu tespit edilmiştir. ARDL (4,3,3) modeline ait uzun dönem sonuçları Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8: ARDL (4,3,3) Uzun Dönem Sonuçları

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık
DBYS	3.115.514	6.581.239	4.733.933	0.0001***
GSYİH	0.280181	0.141424	1.981.148	0.0602*
C	-1.363.538	3.041.220	-4.483.524	0.0002****

***, %1 *, %10 önem seviyesini ifade etmektedir.

$$EC = CSH - (31.1551 DBYS + 0.2802 GSYİH - 136.3538)$$

Tablo 8'de denklem 4'te kısıtsız hata düzeltme modeli ile bağımsız değişkenlere ait uzun dönem katsayıları gösterilmektedir. Değişkenlere ait uzun dönem katsayıları t istatistiği olasılık değerleri ile önem seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlılığı belirlenmiştir. ARDL (4,3,3) sınır testi uzun dönem katsayılarına göre doğumda beklenen yaşam süresindeki %1'lik artışın, cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranını yaklaşık %31,15 oranda arttırdığı ve bu sonucun %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme oranında %1'lik artış, cari sağlık harcamasının GSYİH'ya payını yaklaşık %0.28 oranda arttırdığı ve bu sonucun %10 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlılığı test edilmiştir.

ARDL (4,3,3) modelinde analiz sonucunda uzun dönem katsayılar belirlendikten sonra kısa dönemde oluşan dengesizliklerin ne kadar süre sonra

giderileceğini öğrenmek için hata düzeltme modeline göre hesaplanan hata düzeltme katsayı değeri ile ARDL (4,3,3) modeline ait tanımlayıcı testler Tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9: ARDL (4,3,3) Hata Düzeltme Modeli

Hata Düzeltme Katsayı Sonuçları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık
$\Delta(\text{CSH}(-1))$	0.123803	0.129980	0.952477	0.3512
$\Delta(\text{CSH}(-2))$	0.118321	0.128728	0.919154	0.3680
$\Delta(\text{CSH}(-3))$	0.686447	0.146241	4.693.931	0.0001
$\Delta(\text{DBYS})$	8.390.387	2.796.942	2.999.843	0.0066
$\Delta(\text{DBYS}(-1))$	-1.553.312	5.317.465	-2.921.151	0.0079
$\Delta(\text{DBYS}(-2))$	9.339.928	2.858.648	3.267.254	0.0035
$\Delta(\text{GSYIH})$	-0.006670	0.007214	-0.924504	0.3653
$\Delta(\text{GSYIH}(-1))$	-0.050907	0.009973	-5.104.586	0.0000
$\Delta(\text{GSYIH}(-2))$	-0.031964	0.007590	-4.211.458	0.0004
ECM(t-1)	-0.238783	0.044702	-5.341.674	0.0000
Hata Düzeltme ve ARDL modeline ait tanımsal testler				
R-squared	0.697273	Jarque-Bera	0.463937	(0.7929)
Adjusted R-squared	0.588292	Ramsey Rreset	3.561.832	(0.0730)
Durbin-Watson (DW)	1.806.996	Breusch-Pagan-Godfrey	1.521.51	(0.1729)

Tablo 9'da ARDL (4,3,3) modelinde, Jarque-Bera (Normallik) testi ile hesaplanan olasılık (0,792967) değeri, 0.05 değerinden büyük olduğu için modeldeki zaman serilerinin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ramsey Rreset test sonucuna göre, hesaplanan F istatistik değeri (3.561.832), %5 anlamlılık düzeyinde olasılık değerinin (0.0730) olduğu ve olasılık değerinin 0,05'ten büyük olduğundan dolayı ARDL (4,3,3) modelinde, model kurma hatasının olmadığı tespit edilmiştir. Breusch-Pagan-Godfrey (değişen varyans) testi ile modeldeki zaman serilerin en küçük kareler yöntemiyle elde edilen kalıntıların karesi \hat{u}_t^2 bağımlı değişken olarak alınarak hesaplanan olasılık değerlerinin, 0.05'ten büyük olmasından dolayı H_0 hipotezi reddedilerek zaman serilerinde değişen varyans sorununun olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 9'da ARDL (4,3,3) hata düzeltme modeli, denklem 5'e göre en küçük kareler yöntemiyle kurulur. Hata düzeltme modelinde, hata düzeltme terimi olarak ifaden edilen ECM (t-1)'in hata düzeltme terimi katsayı $\delta(\text{ECM}_{(t-1)})$ değeri sonucunda tabloda gösterilmektedir. Buna göre hata düzeltme katsayısı değeri, $\delta(\text{ECM}_{(t-1)})=1/|-0,23|$ hesaplama sonucunda kısa dönemde oluşan dengesizliklerin 4 yılsonunda uzun dönem denge değerine doğru yakınsayacağı sonucu çıkarılmaktadır.

Kısa dönem hata düzeltme teriminin katsayı değerinin pozitif veya -2'den küçük bir değer alması, uzun dönem dengesinden uzaklaşıldığını gösterir. Modelindeki hata düzeltme katsayı değerinin 0 ile -1 arasında olması uzun dönem denge değerine doğru tek yönlü yakınsamanın olduğu son olarak hata düzeltme katsayı değerinin -1 ile -2 arasında bir değer alması uzun hata

düzeltilme teriminin boyutu küçülen dalgalanmalarla uzun dönem dengesine ulaştığını göstermektedir (Alam ve Quazi, 2003: 97).

ARDL (4,3,3) modelinde Breusch-Godfrey Serial Correlation LM test ile modelde otokorelasyon olup olmadığını anlamak için aşağıda hesaplanan test sonuçları ve tablo değerleri ile ilgili genel olarak bilgilendirme yapılmıştır.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test: Breusch-Godfrey (Godfrey 1978) testi, modeldeki kalıntıların farklı gecikmeleri olması durumunda zaman serilerinin serisel korelasyonunu test etmek için kullanılmaktadır (Kisava ve Myovella, 2018: 86).

$$Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} + \dots + u_t \quad 6$$

$$u_t = p_1 u_{t-1} + p_2 u_{t-2} + \dots + p_p u_{t-p} + \varepsilon_t \quad 7$$

$u_t = u_t$ 'nin t döneminde aldığı yani veriler yıllık olduğu için yıl olarak ifade edilir.

$u_{t-1} = u_t$ 'nin bir önceki yılda aldığı değeri ifade eder.

$$Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} + \dots + u_t p_1 u_{t-1} + p_2 u_{t-2} + \dots + p_p u_{t-p} + \varepsilon_t \quad 8$$

$$\hat{u}_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{2t} + \dots + \alpha_R X_{Rt} + \alpha_{R+1} \hat{u}_{t-1} + \dots + \alpha_{R+p} \hat{u}_{t-p} \quad 9$$

$H_0: p_1 = p_2 = \dots = p_p = 0$ otokorelasyon yok

$H_1: p_s$ değerlerinden en az biri sıfır olmadığı için serisel korelasyon var.

Birinci adım olarak denklem 6'ya göre değişkenler ile hata terimlerinin ardışık gecikmeleri ile en küçük kareler yöntemiyle tahmini regresyon denklemi oluşturularak \hat{u}_t elde edilir. Sonraki aşamada en küçük kareler yöntemiyle gecikme sayısı p olacak şekilde olarak denklem 8'de ki gibi model oluşturulur. Denklem 9'da ki modele göre LM istatistiği $(n-p)R^2$ hesaplanır. Hesaplanan LM istatistiği belirli bir anlamlılık düzeyinde X_p^2 kritik değerinden büyükse, serisel korelasyonun var olduğu tespit edilir (Asteriou ve Hall, 2011: 159-160).

Tahmini regresyon denkleminde hesaplanan $(n-p)R^2$ ile X_p^2 kritik değeri karşılaştırılarak yukarıda denklemlere göre ARDL (4,3,3) modeline ait zaman serilerinin durağan olup olmadığı tespit edilir. Denklem 9'a göre en küçük kareler yöntemiyle tahmini regresyonda bağımlı değişken olarak \hat{u}_t , bağımsız değişken olarak ARDL (4,3,3) modelinde cari sağlık harcamasının GSYİH'ya oranı (CSH), doğumda beklenen yaşam süresi (DBYS), ekonomik büyüme (GSYİH) ve hata terimi kalıntılarının ardışık gecikme değerleri ile modeldeki zaman serilerinde serisel korelasyon, Breusch-Godfrey Serial Correlation LM test ile test edilir. ARDL (4,3,3) modelinde zaman serilerin kalıntılarının gecikme değerleri ile hesaplanan test sonuçları Tablo 10'de sunulmaktadır.

Tablo 10: Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test Sonuçları

F-statistic	0.236171	Prob. F (2,20)	0.7918
Obs*R-squared	0.807526	Prob. Chi-Square (2)	0.6678

H_0 (otokorelasyon yok) hipotezi, alternatif H_1 hipotezin (serisel korelasyon var) lehine reddedilerek, ARDL (4,3,3) modeline göre zaman serilerinin serisel korelasyondan arınmış olduğu sonucuna varılır. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test sonucunda zaman serilerinin durağanlığını doğrulamak için, Q İstatistiği testi uygulanmıştır. Tablo 11'deki Correlogram_Q İstatistiği test sonuçlarında Q İstatistik ve olasılık (prob) değerleri ve

otokorelasyon ile kısmi korelasyon korelogram sonuçları incelenerek zaman serilerinin durağan olup olmadığına karar verilir.

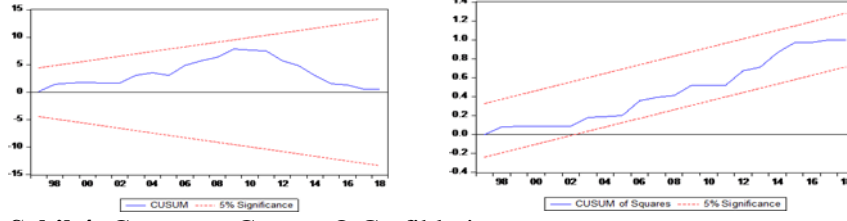
Tablo 11: Correlogram-Q İstatistiği Test Sonuçları

Autocorrelation	Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob
. * .	. * .	1	0.086	0.086	0.2848	0.594
. .	. .	2	-0.038	-0.046	0.3412	0.843
.* .	.* .	3	-0.112	-0.105	0.8459	0.838
** .	** .	4	-0.266	-0.254	38.026	0.433
. .	. .	5	-0.035	-0.006	38.547	0.571
** .	*** .	6	-0.303	-0.362	79.491	0.242
. .	. .	7	-0.005	-0.027	79.503	0.337
.* .	* .	8	-0.091	-0.276	83.483	0.400
. * .	. * .	9	0.132	0.080	92.166	0.418
. **	. * .	10	0.320	0.088	14.508	0.151
. .	.* .	11	-0.020	-0.083	14.529	0.205
. .	.* .	12	0.004	-0.146	14.531	0.268
. .	. * .	13	0.025	0.152	14.568	0.335
.* .	** .	14	-0.123	-0.210	15.502	0.345
.* .	. .	15	-0.109	-0.045	16.269	0.364
.* .	.* .	16	-0.147	-0.134	17.752	0.339

Tablo 11’de Korelogram-Q-istatistikleri ile ARDL (4,3,3) modelindeki kalıntıların, otokorelasyon ve kısmi korelasyon fonksiyonları gösterilmektedir. Tabloda kalıntıların tüm gecikmelerdeki otokorelasyon ve kısmi korelasyon değerlerinin sıfıra yakın olduğu ve Q- istatistik değerlerinin büyük olduğu, Q- istatistik olasılık değerlerin 0,05’den büyük olması ile zaman serilerinin durağan olduğu diğer bir ifadeyle serisel korelasyondan arınmış olduğu kanıtlanmaktadır.

Değişkenlere ilişkin yapısal kırılmanın olup olmadığını belirlemek, modelin kararlılığını araştırmak için geri dönüşlü hata terimlerinin karelerini kullanarak değişkenlere ilişkin yapısal kırılmaları belirlemek amacıyla Cusum ve CusumsQ grafiklerinden yararlanılmıştır (Akel ve Gazel, 2014:36).

Brown, Durbin ve Evans (1975) tarafından geliştirilen, Cusum ve CusumsQ grafikleri ile uzun dönem katsayıları ve kısa dönem dinamikleri incelenmektedir. Cusum istatistiği %5 anlam düzeyinde kritik çizgi arasında kalırsa, Brown, Durbin ve Evans (1975) geliştirdikleri denkleme göre, hata düzeltme modelindeki katsayıların istikrarlı olmasını ifade eden Ho hipotezi reddedilemez (Bahmani-Oskooee, 2002: 153-154). ARDL (4,3,3) modelinde değişkenlere ilişkin Cusum ve CusumsQ grafikleri Şekil 4’te gösterilmektedir.

Şekil 4: Cusum ve CusumsQ Grafikleri

Şekil 4'te görüldüğü gibi, Cusum ve CusumsQ grafikleri %5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırlar içinde kalması ile katsayıların durağanlığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilmeyerek modeldeki katsayıların istikrarlı olduğu sonucu çıkarılır. Ayrıca Cusum ve CusumsQ grafikleri incelendiğinde ARDL (4,3,3) modeline göre analizi yapılan değişkenlere ilişkin yapısal kırılmanın olmadığı sonucuna varılmaktadır.

V. Sonuç

Sağlık ekonomisinde ortaya çıkan yeni hastalıklar, öngörülemeyen salgınlar, doğumda beklenen yaşam süresinin artmasına bağlı olarak insan ömrünün uzaması ile özellikle yaşlılarda görülen kronik rahatsızlıklar ve yaşlılığa bağlı olarak gelişen diğer hastalıklarla beraber sağlık alanında gelişen teknoloji ile yapay zekâ alanındaki gelişmeye paralel olarak tıp alanında ilerleme ve diğer faktörlerle sağlık harcamaları her geçen yıl giderek artan bir oranla bütçeden önemli pay almaktadır. Çalışmada cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı, toplam sağlık harcamasında en fazla yüzdeye sahip olduğundan dolayı bağımlı değişken olarak alınıp ekonomik büyüme ve doğumda beklenen yaşam süresi bağımsız değişkenleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, doğumda beklenen yaşam süresindeki %1'lik artışın, cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranını yaklaşık %31,15 oranda arttırdığı yönündedir. Bu artış, sağlık hizmetinin genel olarak kamu sağlık sunucuları tarafından sağlandığı ve finansmanının büyük bir oranı kamu kurumu olan SGK tarafından karşılanması temeline dayanmaktadır.

Türkiye'de uygulanan sağlık reformları ve sağlık politikaları ile bireylerin sağlık sunucularına erişimdeki kolaylıkla sağlık hizmetini rahatlıkla alması ve uygulanan genel sağlık sigortası ile kamu sağlık harcamaları oranında büyük bir artış yaşandığı görülmektedir. Sosyal devlet anlayışı temelinde sağlık harcamalarının kamu olarak hizmet vermesi ile sağlığa olan talebin arttığı gözlenmektedir. Çalışmada ekonomik büyümedeki %1'lik artışın, cari sağlık harcamasının GSYİH'ya oranını yaklaşık %0.28 oranda arttırdığı tespit edilmiştir. Ekonomik büyüme oranındaki artışın cari sağlık harcamasının GSYİH'ya oranını pozitif yönde etkilediği ve doğumda beklenen yaşam süresindeki artışın, cari sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi payını önemli ölçüde artırdığı yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir.

Ülkelerin ekonomik yönden gelişmesinde önemli unsur olarak görülen doğumda beklenen yaşam süresi en önemli sağlık çıktısı olarak düşünülmektedir. Gelişmiş ülkeler yaşam süresine göre kıyaslandığında az gelişmiş ülkelere göre ileride olduğu görülmektedir. Bu durum ekonomik büyüme parametreleri ile sağlık göstergelerinin analizinde önem arz etmektedir. İktisadi yazında sağlık harcamalarının belirleyicisi olarak görülen doğumda

beklenen yaşam süresi ile iktisadi göstergeler arasındaki çalışmalara daha fazla yer verildiği görölmektedir.

Türkiye’de artan yaşam süresinin sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme üzerine olan pozitif etkisi nedeniyle; gelişen teknoloji ile altyapının sağlam temeller üzerine oturtulması, sağlık alanında gelişen teknoloji (yapay zekâ) kullanımının artmasına bağlı olarak oluşabilecek komplikasyonların en aza indirgenmesinin öngörülmesi ile sağlık alanında gereksiz harcamalardan kaçınılarak aynı zamanda ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

ıkar atışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar atışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.

No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: FA; Tasarım: FA; Veri Toplama: FA; Kaynak Tarama: FA; Analiz ve Yorum: FA; Makalenin Yazımı: FA.

Idea: FA; Design: FA; Data Collecting: FA; Literature Review: FA; Analysis and Discussion: FA; Writing: FA.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

Kaynakça

- Akar, S. (2014). Türkiye’de Sağlık Harcamaları, Sağlık Harcamalarının Nisbi Fiyatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1), 311-322. <https://doi.org/10.18657/yecbu.70940>
- Akel, V., ve Gazel, S. (2014). Döviz Kurları ile Bıst Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: Bir ADRL Sınır Testi Yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-41.
- Alam, I., ve Quazi, R. (2003). Determinants of Capital Flight: an Econometric Case Study of Bangladesh. *International Review of Applied Economics*, 17(1), 85-103. <https://doi.org/10.1080/713673164>
- Asteriou, D., ve Hall, S. G. (2011). *Applied Econometrics*.
- Atasever, M. (2018). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Gelişimi. 34.
- Aydın, B. (2020). İktisadi Göstergelerin Beklenen Yaşam Süresi Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi. *Istanbul Journal of Economics / İstanbul İktisat Dergisi*, 70(1), 163-181. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2019-002>

- Bahmani-Oskooee, M. (2002). Long-Run Demand for Money in Hong Kong: An Application of the ARDL Model. *International Journal of Business and Economics*, 1(2), 147-155.
- Boz, C., ve Aslan, Ö. (2018). Türkiye de 1980-2014 Yılları Arasında Kişi Başı Kamu Sağlık Harcamaları ile Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sosyal Güvençe Dergisi*, 7(14), 1-27. <https://doi.org/10.21441/sguz.2018.67>
- Boz, C., Taş, N., ve Önder, E. (2020). The Impacts of Aging, Income and Urbanization on Health Expenditures: A Panel Regression Analysis for OECD Countries. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 18(1), 1-9. <https://doi.org/10.20518/tjph.426494>
- Çelik, A. (2020). G20 Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 1-20. <https://doi.org/10.18657/yonveek.594695>
- Çeştepe, H., Yıldırım, E., ve Yıldız, H. (2020). Türkiye’de Sağlıkın Ekonomik Büyümeye Etkisi: 81 İl Düzeyinde Panel GGM Kanıtları. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 28, 175-192. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.718228>
- Çetin, M., ve Ecevit, E. (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 166-182.
- Çoban, H. (2009). *Sağlık Ekonomisi ve Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Daştan, İ., ve Çetinkaya, V. (2015). OECD Ülkeleri ve Türkiye’nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması. *Sosyal güvenlik Dergisi*, 5(1), 104-134.
- Dreger, C., ve Reimers, H.-E. (2005). Health Care Expenditures in OECD Countries: A Panel Unit Root and Cointegration Analysis. *IZA Discussion Papers*, No. 1469.
- Engle, R. F., Granger, C. W. (1987). Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276.
- Erdoğan, S., ve Bozkurt, H. (2008). Türkiye ’de Yaşam Beklentisi-Ekonomik Büyüme İlişkisi: ADRL Modeli ile Bir Analiz. *Knowledge Management*, 3(1), 25-38.
- Granger, C.W.J., ve Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics. *Journal of Econometrics*, 2, 111-120.
- Güven, D., Şimşek, T., ve Güven, A. (2018). Sağlık Yönetimi Kapsamında Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: MENA Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Sosyoekonomi*, 26(37), 33-55. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2018.03.02>
- Güvercin, A., Mil, H. İ., ve Tarım, B. (2016). Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(13), 80-94.
- Hayaloğlu, P., ve Bal, H. Ç. (2015). Üst Orta Gelirli Ülkelerde Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 35-44.

- Heshmati, A. (2001). On The Causality Between GDP and Health Care Expenditure in Augmented Solow Growth Model. *SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance, No. 423*, 423, 1-19.
- Istaiteyeh, R. M. S. (2017). Economic and Social Factors in Shaping Jordan's Life Expectancy: Empirical Analysis (1990-2014). *Advances in Management and Applied Economics*, 7(5), 45-59.
- Jaba, E., Balan, C. B., ve Robu, I.-B. (2014). The Relationship Between Life Expectancy at Birth and Health Expenditures Estimated by a Cross-country and Time-series Analysis. *Procedia Economics and Finance*, 108-114. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00454-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00454-7)
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economics Dynamic and Control*, 12(2-3), 231-254.
- Kılıç, N. Ö., ve Beşer, M. (2018). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Merkezi ve Doğu Avrupa (CEEC) Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 373-382.
- Kisava, Z. S., ve Myovella, G. A. (2018). Budget Deficit and Inflation in Tanzania: ARDL Bound Test Approach. *Business, Economics and Finance -JBEF*, 7(1), 83-88. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2018.797>
- Konak, A. (2020). Türkiye'de İhracat ve İstihdamın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: ADRL Sınır Testi ile Yaklaşımı. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 5(1), 56-74. <https://doi.org/10.24013/jomelips.730317>
- Linden, M., ve Ray, D. (2017). Life expectancy effects of public and private health expenditures in OECD countries 1970–2012: Panel time series approach. *Economic Analysis and Policy*, 56, 1-25. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2017.06.005>
- Monsef, A., ve Mehrjardi, A. S. (2015). Determinants of Life Expectancy: A Panel Data Approach. *Asian Economic and Financial Review*, 5(11), 1251-1257. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr/2015.5.11/102.11.1251.1257>
- Mossialos, E., ve Thomson, S. M. S. (2002). Voluntary Health Insurance in the European Union: A Critical Assessment. *International Journal of Health Services*, 32(1), 19-88. <https://doi.org/10.2190/K6BP-3H1R-L41M-HVGE>.
- Narayan, P.K. (2005). The Savings and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Test. *Applied Economics*. 91, 1979–1990.
- Narayan, P. K., ve Smyth, R. (2006). What Determines Migration Flows From Low-Income to High-Income Countries? An Empirical Investigation of FIJI-U.S Migration 1972-2001. *Contemporary Economic Policy*, 24(2), 332-342.
- Özkan, G., ve Zengin, G. (2018). Sağlık Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi (2000-2015). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 16.
- Polat, M., ve Gemici, E. (2017). Analysis of The Relationship Between Bist and Brics Stock Markets in Terms of Portfolio Diversification: Cointegration Analysis with ADRL Boundary Test. *Journal of*

- Economics, Finance and Accounting*, 4(4), 393-403.
<https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.749>
- Pesaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Sayılı, U., Aksu Sayman, Ö., Vehid, S., Köksal, S. S., ve Erginöz, E. (2017). Türkiye ve OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergeleri ve Sağlık Harcamalarının Karşılaştırılması. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 1-12. <https://doi.org/10.26453/otjhs.321742>
- Sever, E., ve İğdeli, A. (2019). Sağlık Harcamaları, Sağlık Çıktıları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(20), 246-259.
- Şaşmaz, M. Ü., Odabaş, H., ve Yayla, Y. E. (2019). OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları ile Kalkınma Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(3), 852-866.
<https://doi.org/10.18657/yonveek.544425>
- Şeyma Koca, G. (2018). Sağlık Hizmetleri Finansmanında Satın Alma ve Ülke Örnekleri. *Social Sciences Studies Journal*, 4(24), 5043-5051.
<https://doi.org/10.26449/sss.970>
- Taban, S. (2006). Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Sosyo Ekonomi*, 2, 31-46.
- Teker, D., Teker, S., ve Sönmez, M. (2012). Ekonomik Değişkenlerin Kadın ve Erkeğin Yaşam Süresine Etkisi. *Journal of Business Research*, 4(3), 118-126.
- Tıraş, H. H., ve Özbek, S. (2020). OECD Ülkelerinde Doğuşta Yaşam Beklentisinin Belirleyicilerinin Ekonometrik Analizi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(3), 2893-2923.
<https://doi.org/10.15295/bmij.v8i3.1542>
- Tüylüoğlu, Ş., ve Tekin, M. (2009). Gelir Düzeyi ve Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresi ve Bebek Ölüm Oranı Üzerindeki Etkileri. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 1-31.
- Uçan, O., ve Atay, S. (2016). Türkiye’de Sağlık Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 215-222.
- Uzgören, E., ve Akalin, G. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri: ADRL Sınır Testi Yaklaşımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 63-77.
- Wild, C., ve Gibis, B. (2003). Evaluations of Health Interventions in Social Insurance-Based Countries: Germany, the Netherlands, and Austria. *Health Policy*, 63(2), 187-196. [https://doi.org/10.1016/S0168-8510\(02\)00065-9](https://doi.org/10.1016/S0168-8510(02)00065-9)
- Yenimahalleli Yaşar, G. (2010). Sağlık Finansmanını Değerlendirme Ölçütleri. *Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1), 31-43.
- Yılmaz, G. (2018). Türkiye’de Sağlık Sisteminde Reformlar ve Politika Transferi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(41), 180-206.
<https://doi.org/10.21560/spcd.vi.363875>

Yumuşak, İ. G., ve Yıldırım, D. Ç. (2009). Sağlık Harcamalarının İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 57-70.

Yurdadoğ, V. (2007). Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Finansmanı ve Analizi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 591-610.

İnternet Kaynakları

<https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm>. Erişim Tarihi: 20.12.2020

<https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>. Erişim Tarihi: 20.12.2020

<https://data.worldbank.org/indicator/>. Erişim Tarihi: 15.12.2020

<https://data.worldbank.org/country/turkey>. Erişim Tarihi: 15.12.2020

Neoklasik Paradigma Çerçevesinden Gelir Vergisinin Teorik Analizi

Berkan KARAGÖZ*

Öz: Çalışma, Neoklasik paradigma çerçevesine dayalı modern anlamda etkinliği bozmayan gelir vergisi yapısının ne olduğunu araştırmaktadır. Neoklasik paradigma, faydacı felsefeye ve marjinalist köklere sahip bir paradigmadır. Neoklasik paradigmanda etkinliğe ulaşma amacı vardır. Neoklasik paradigmanın gelir vergisine bakışı refah iktisadı analizleri çerçevesinde incelenebilir. Bu bağlamda refah iktisadının belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır. Klasik refah iktisadı, artan oranlı gelir vergisini önermektedir. Modern refah iktisadı ise asgari geçim indirimi ve negatif gelir vergisi kurumlarını içeren düz oranlı gelir vergisinin daha az etkinlik bozucu olduğunu ileri sürmektedir. Dahası, modern refah iktisadına göre, negatif gelir vergisi kurumuna dayalı düz oranlı vergileme, artan oranlı vergilemeye göre daha eşitlik sağlayıcıdır. Bunun yanında Mirrlees'in, üçüncü bir alternatif olarak asıl olması gereken gelir vergisinin, kişinin bireysel yeteneklerine göre şekillenen, çalışma sürelerine göre tarifelendirilen ve optimal gelir vergisi tarifesinin, kişisel özellikler, yaşam döngüsü içindeki değişmeler, zenginlik, kalıtsallık gibi bazı yönleri de içermesi gerektiğine ilişkin önermeleri vardır. Etkinlik-adalet değiş-tokuşu açısından günümüzde negatif gelir vergisi ve asgari geçim indirimi kurumlarını içeren düz oranlı gelir vergisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoklasik Paradigma, Düz Oranlı Vergi, Artan Oranlı Vergi, Mirrleesyen Vergi.

Theoretical Analysis of Income Tax in Terms of Neoclassical Paradigm

Abstract: *The study explores the income tax structure that does not distort efficiency based on the Neoclassical paradigm framework. The neoclassical paradigm is a school with utilitarian philosophy and marginalist roots. In the neoclassical paradigm, there is the goal of achieving effectiveness. The neoclassical paradigm's view of income tax can be examined within the framework of welfare economics analysis. In this context, it appears that welfare economics is decisive. Classical welfare economics proposes progressive income tax, while modern welfare economics argues that flat rate income tax, which includes minimum subsistence allowance and negative income tax institutions, is less disruptive in economic efficiency. Moreover, Mirrlees stated that the income tax, which should be the main alternative as a third alternative, should include some aspects such as personal characteristics, changes in the life cycle, wealth and inheritance. Today, the importance of flat*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Yozgat/Türkiye. e-mail: berkankaragoz@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-7622-5113

Geliş Tarihi: 31 Ocak 2021

Kabul Tarihi: 11 Haziran 2021

Received: 31 January 2021

Accepted: 11 June 2021

rate income tax, which includes negative income tax and minimum subsistence allowance institutions, is emerging in terms of efficiency-justice trade-off.

Keywords: *Neoclassical Paradigm, Flat Rate Tax, Progressive Tax, Mirrleesian Tax.*

I. Giriş

Gelir vergisinin yapısı, ekonomide etkinlik kriterini olumsuz etkilemekte ve hatta gelir dağıtımını düzenleyici misyonunu olumsuz etkileyebilmektedir. Çalışmada, ekonomide etkinliği olumsuz etkilemeyen veya az etkileyen gelir türünün ne olduğu araştırılmaktadır. Vergi teorisi, Neoklasik paradigma ve refah okulları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda, teoride üç çeşit gelir vergisi yapısı ortaya koyulmaktadır. Bunlar, artan oranlı gelir vergisi, düz oranlı gelir vergisi ve Mirrleesian gelir vergisi. Bu bağlamda çalışmada, Neoklasik paradigmanın gelir vergisine bakışından yola çıkılarak artan oranlı gelir vergisi, düz oranlı gelir vergisi ve Mirrleesian gelir vergisi incelenmektedir. Etkinlik-adalet değiş-tokuşu açısından günümüzde negatif gelir vergisi ve asgari geçim indirimi kurumlarını içeren düz oranlı gelir vergisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada öncelikle Neoklasik paradigmanın gelir vergisine bakışı incelenmektedir. Daha sonra, artan oranlı gelir vergisi başlığı altında artan oranlı gelir vergisinin karakteristik yapısı ve artan oranlı gelir vergisinin ekonomiye etkisi ortaya konmaktadır. Takip eden başlıkta, düz oranlı gelir vergisi ve Mirrleesian gelir vergisi analiz edilmektedir.

II. Neoklasik Paradigmanın Gelir Vergisine Bakışı

Neoklasik paradigma, faydacı felsefeyeⁱ ve marjinalist köklereⁱⁱ sahip bir paradigmadır (Kirmanoğlu, 2007: 10). Neoklasik paradigmanın odağında etkinliğe ulaşma vardır. Neoklasik paradigmanın (*Ortodoks-geleneksel*) gelirⁱⁱⁱ vergisine bakışı refah iktisadı analizleri çerçevesinde iki dönem açısından incelenebilir.

Klasik refah iktisadı açısından, Neoklasik paradigma çerçevesinde geliştirilmiş sosyal refah fonksiyonları değer yargılarına dayanır ve etkinlik-adalet değiş-tokuşunun azalan marjinal fayda prensibinde^{iv} meydana gelmeyeceği ileri sürülür. Bu bakımdan klasik refah iktisadı temelli Neoklasik paradigma, artan oranlı gelir vergisini kabul eder. Pigou (1920), Refah Ekonomisi adlı çalışmasında Benthamcı fayda fonksiyonundan hareketle, toplumsal refah artışının ancak bireylerin refah artışı ile mümkün olabileceğini bunun için de artan oranlı vergilemenin bireysel refah artışı sağlayacağını belirtmiştir. Pigou, refah ekonomisi bağlamında vergilere bir gelir dağılımı sağlama misyonu yüklemiştir. Klasik refah iktisadı temelli Neoklasik paradigmanda artan oranlı vergilerin ihdası ve gelir dağılımı misyonu Pigou'nun "marjinal eşit fedakarlık ilkesi"ne dayanır. Bu ilke vergi ve fayda kavramlarının birlikte matematikselleştirilmesine dayanır. Buna göre, her mükellefin ödediği verginin son lirasının neden olduğu fayda kaybı herkes için eşit olmalıdır. Fayda kaybının yani fedakarlığın hesaplanması faydanın ölçümüne bağlıdır. Bu şekilde toplumda herkesin katlandığı marjinal fedakarlık eşitlenebilirse, o zaman toplumun katlandığı fedakarlık da minimize edilmiş olur. Marjinal fedakarlığın eşitlenebildiği vergi sistemi artan oranlı vergi sistemini ve gelir vergisi gibi dolaysız vergi türlerini gerektirir. Burada sosyal refah fonksiyonları

değer yargılarına dayanır. Klasik refah iktisadının vergilemeye bakışı, azalan verimler yasasından hareketle, üst gelir gruplarından daha yüksek oranda vergi alınması yönündedir. Çünkü; üst gelir grubunun marjinal gelire atfettiği marjinal fayda çok yüksek olmadığı için vergi dolayısıyla ortaya çıkan aşırı vergi yükünün sosyal refah üzerindeki azaltıcı etkisi daha düşük olacaktır.

Yeni refah iktisadı temelli Neoklasik paradigma ise vergilerin, tercihlerde sapma yaratarak, etkinlik kaybına neden olduğunu ifade etmektedir. Vergilerin etkinlik kaybını en aza indirecek vergileme arayışları optimal vergileme teorisi tarafından incelenir. Burada sosyal refah fonksiyonları objektif kriterlere göre tanımlanır. Yeni refah iktisadı, sadece Pareto optimal noktalar üzerinde olmak ve Kaldor-Hicks telafi kriterini^v sağlamak koşuluyla nötr vergileme ve nötr sübvansiyon uygulamalarına dayalı gelir dağıtımını değiştiren politikaları önerir (Samuelson, 1947). Anlaşıldığı üzere, yeni refah iktisadı gelir vergisi ileri sürmez. Yeni refah iktisadı temelli Neoklasik paradigmaya göre, değer yargılarına dayanan sosyal refah fonksiyonları değil objektif kriterlerin olduğu sosyal refah fonksiyonu kabul edilir (Albayrak, 2003). Pareto'ya dayanan yeni refah iktisadı gelir bölüşümünün en adil biçimde serbest piyasada tarafların rızası ile gerçekteştiğini kabul etmektedir. Burada tarafsızlık ilkesi gereği, etkinlik sağlayıcı gelir vergisi üzerinde durulur. Gelir vergisine gelir dağılımı misyonu yüklenmez. Neoklasik paradigmaya göre gelir vergisi ekonomik kararları etkilemeyecek şekilde nötr olmalıdır. Vergiler piyasa sinyallerini değiştirmemelidir. Yine piyasa fiyatlarını ve ücretlerini istenmeyen yönde değiştirmemelidir. Aynı etkiyi yapacak ikinci en iyi teori^{vi} belirlenmelidir. Vergilerin motivasyonu azaltıcı etkisinin minimal olması gerekir. Vergiler insanları daha çok çalışmaktan, tasarruftan, yatırımdan, inisiyatif almaktan caydırabilir. Söz konusu caydırıcılıkların minimum tutulması gerekir. Neoklasik paradigmaya göre, gelir vergisi etkinlik sağlayabilir.

Neoklasik paradigma; klasik refah iktisadına göre yüksek negatif gelir vergisi^{vii} (parasal yardım) ve en az geçim indirimi içeren artan oranlı^{viii} gelir vergisi önerir. Yeni refah iktisadına göre ise, yüksek bir negatif gelir vergisini içeren yüksek bir düz oranlı^{ix} gelir vergisinin etkinliği olumsuz yönde daha az etkilediği belirtilir (Stiglitz, 2000: 557-558). Bu durumda düz oranlı gelir vergisi gizli artan oranlı yapıya dönüşebilir ve böylelikle marjinal vergi oranı değiştirilmeden, ortalama vergi oranı artırılarak, düz oranlı tarifeye gizli artan oran özelliği kazandırılabilir (Karayılmazlar ve Güran, 2005: 150). Üst gelir grubunda yer alan mükellefler, farkına varmadan, gelirleriyle orantılı biçimde, diğer mükelleflere göre, oransal olarak daha fazla vergi ödemiş olurlar.

III. Artan Oranlı Gelir Vergisi

A. Artan Oranlı Gelir Vergisinin Karakteristik Yapısı

Azalan marjinal fayda ilkesinin kabulü nedeniyle, artan oranlı vergi tarifesinin gelir dağılımını iyileştirdiği kabul edilir. Artan oranlı gelir vergisi, gelir dağılımını düzenlemek üzere yeniden dağıtım amacına odaklı olarak kurgulanmıştır. Yeniden bölüşümde artan oranlı gelir vergisi önemli bir silahtır. Artan oranlı gelir vergisi, marjinal vergi oranı üzerinden tanımlanmaz, ortalama vergi oranı üzerinden tanımlanır. Marjinal vergi oranlarının gelirle birlikte artacağı fikri yanlıştır (Turhan, 1998). Artan oranlı gelir vergisi, gelirin azalan

marjinal faydasını yansıtır. Artan oranlı bir gelir vergisi tarifesinin gelir dağılımını iyileştirici etkisinin ortaya çıkabilmesi için; gelir skalasının alt dilimlerinde marjinal vergi oranlarındaki artış az olmalı; orta gelir dilimlerinde düz; yüksek gelir dilimlerinde ise artan oranlarla artmalıdır. Alt gelir dilimlerinin genişliği dar, üst gelir dilimlerinin genişliği ise gelirin marjinal faydasındaki azalışı yansıtacak biçimde geniş tutulmalıdır. Alt gelir dilimlerinden üst gelir dilimlerine geçtikçe marjinal vergi oranının hep ortalama vergi oranından daha yüksek olması gerekmektedir. Eski refah iktisadına dayanan Neoklasik paradigmaya göre, artan oranlı gelir vergisinde vergi ödemeyi ortadan kaldıran zamanaşımı kurumuna yer vardır. Asgari geçim düzeyinin altında kalan gelirden vergi alınmamalıdır^x. Artan oranlı gelir vergisi sisteminin bozuk olması, vergilerin otomatik stabilizatör özelliğini bozar. Mirrlees'e (1971) göre, artan oranlı vergileme, gelir dağılımını düzeltmez.

Ödeme gücüne göre vergileme artan oranlı bir tarifenin kullanılmasını gerektirmektedir. Ödeme gücüne göre vergilemede vergiler zorunlu ödemelerdir. Ödenen vergi ile elde edilen fayda arasında bir ilişki yoktur; değer yargılarına dayanan sosyal refah fonksiyonlarına göre eşitlik arayışlarında azalan marjinal fayda prensibi kabul edilmektedir. Ödeme gücü yaklaşımı, Yeni refah iktisadı tarafından ileri sürülen bireyler arası fayda karşılaştırılması yapılamayacağı biçimindeki hipotez karşısında tutarlılığını tamamen kaybetmektedir (Musgrave, 1958: 77).

B. Artan Oranlı Gelir Vergisinin Ekonomiye Etkisi

Artan oranlı vergileme, piyasa müşevviklerini kırar. Diğer bir ifadeyle, piyasayı çalıştıran sistemin bozulmasına neden olur ve iflasa neden olan, tasarrufu azaltıp yoksulluğu arttıran, ikame^{xi} etkisini artırıp tüketimi azaltan ve rant azaltan bir sonuçlar silsilesi doğar (Akalin, 2000: 311). Çalışma, tasarruf, yatırım, risk alma ve yenilik yapma, kaynakları etkin kullanma konusunda insanları caydırır, motivasyonu olumsuz etkiler. Artan oranlı tarife kullanımının, gelir sahiplerinin çalışma isteklerini olumsuz etkileyeceği ve verginin ikame etkisini ortaya çıkaracağı kabul edilmektedir. Vergilerin etkinlik maliyetini belirleyen ikame etkisidir. İkame etkisinin de büyüklüğünü belirleyen arz-talep koşulları ve uygulanan vergi oranıdır. Artan oranlı vergi, ekonomik olarak saptırıcı etkili karaktere sahiptir. Artan oranlı bir gelir vergisinin yapısı, düz oranlı gelir vergisi yapısına göre yüksek marjinal oranlar dikkate alındığında, daha saptırıcı ve etkinlik maliyeti daha yüksek olabilmektedir. (Stiglitz, 2000: 528, 556). Diğer yandan, gelir vergisinin artan oranlı tarifesi, uygulamada çeşitli iş kolları ve meslekler arasındaki işgücünün oransal arzını değiştirerek, daha mobil olmasına (iş kolları arasında yer değiştirmeye) yol açmaktadır. Diğer yandan, artan oranlı tarife, mükelleflerin üretim biçimlerini rasyonelize ederek ve maliyet düşürücü yöntemler uygulayarak daha az vergi ödemelerine neden olur. Artan oranlı gelir vergisinde kaçakçılık ve yansımaya durumu, söz konusu verginin gelir dağılımında adalet fonksiyonunu olumsuz etkiler.

Artan oranlı gelir vergisinin tasarruflar üzerindeki ikame etkisi, verginin tasarrufları azaltması nedeniyle, tasarruf-tüketim arasındaki nispi fiyatlar değiştiğinden, mükellefin tüketim düzeyinin artmasına yol açmasıdır. Yatırımların ikame etkisi ise, yatırımcının artan gelir vergisi oranının net

gelirini azaltıcı etkisini gidermek için daha az riskli yatırım alanlarına yönelmesine yol açmasıdır.

IV. Düz Oranlı Gelir Vergisi

Düz oranlı gelir vergisi, modern kamu ekonomisinin benimsediği faydacılık ilkesi ile örtüşür. Vergiler, ortak bir biçimde tüketilen kamusal mal ve hizmetlerin bir fiyatı olarak algılanmalıdır. Vergi ile kamusal mallar arasında bir ilişki kurulmalıdır. Kamusal malların finansmanı için, faydacılık ilkesi ışığında düz oranlı vergi kurumları geliştirilmelidir. Bu durumda düz oranlı gelir vergisi, faydacılık ilkesi ışığında işler. Nitekim düz oranlı vergilemenin gizli artan oranlı yapıya dönüştürülmemesi durumunda kendi başına gelirin yeniden dağılımı ve istikrar sağlama fonksiyonu yönünden sorunları çözmeye olanağı yoktur.

Etkinlik amacına odaklanan bir vergileme yaklaşımı ödeme gücüne göre vergilemeyi reddeder. Düz oranlı vergilemede faydacılık yaklaşımı doğrultusunda gelir vergisi kurgulanır. Günümüzde daha çok düz oranlı türde vergileme tercih edildiği görülmektedir (Dileyici, 2006: 145). Üst dilimde yer alan grupların marjinal oranları azaltılmaktadır. Düz oranlı vergilemenin etkililiğini belirleyen ve sistemin artan oranlılığını ortaya koyan; marjinal vergi oranı ve asgari gelir düzeyinin miktarıdır.

Mirrlees'in (1971) optimal vergi biçimini ortaya koyduğu çalışması, optimal vergi tarifesinin doğrusal olduğu ve belirli bir miktara kadar muafiyet bulunması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Sabit marjinal oranın ise %20-30 arasında olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Slemrod, 1990: 165).

Mirrlees (1971) negatif gelir vergisiyle desteklenmiş, düz oranlı bir vergi tarifesinin kullanılmasının optimal vergilemeye ulaşmayı sağlayacağını ileri sürer (Selen, 2017: 343). Optimal vergi teorisi alanındaki çalışmalar, verginin neden olduğu etkinlik kaybını en aza indirebilmek ve optimal vergileme gerçekleştirebilmek için genellikle düz oranlı tarife yapısının kullanılmasını önermektedir. Tüm mükelleflerin aynı oranda vergilendirilmesi, tercihlere etki eden diğer unsurlar değişmediği sürece, mükelleflerin tercihlerinde ikameye neden olmayacaktır. Dolayısıyla etkinlik kaybı en alt düzeye indirilebilecektir. Etkinlik ve adalet arasında bir denge arayışında olan optimal vergi teorisi düz oranlı vergilerin, vergi sonrası gelir dağılımını bozucu etkisini azaltarak bu dengeye katkı sağlamak amacıyla bu vergilerin götürü transfer ile birlikte uygulanmasını önermektedir (Mankiw, Weinzierl ve Yagan, 2009). Ödeme gücü olmayanlara yönelik gelir transferleri "negatif vergi" veya sosyal yardım programları kapsamında yapılan sübvansiyonlar şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Akerlof (1978) gelir dağılım kurumlarının etkinliği üzerine yaptığı çalışmada sosyal yardım programlarının, negatif gelir vergisi uygulamalarına oranla daha optimal sonuçlar ortaya koyduğunu ileri sürmektedir. Negatif vergi veya sosyal yardım programların belirlenmesinde gelir elde etme yeteneklerine göre sınıflandırma yapılabilir. Asgari geçim indirimini barındırmayan düz oranlı gelir vergisi, vergi yükünü alt gelir gruplarının çekmesi anlamına gelir.

Düz oranlı gelir vergisi, eşit oranda fedakârlık prensibine dayanır. Bu prensibe göre, mükelleflerden geliri fazla olanların, az olanlara göre kamusal hizmetlerden daha fazla fayda sağladıklarından hareketle, geliri fazla olanlar az olanlara kıyasla daha fazla vergi vermelidirler (Şen ve Sağbaş, 2017: 232).

Ancak düşük gelir gruplarında düz oranlı tarife; artan oranlı tarifenin artan oranlılığına göre daha fazla artan oranlı durumdadır. Bu maliyet göz ardı edilirse, düz oranlı tarifeye geçme, etkinlik ve adalet fonksiyonları arasındaki seçimde etkinliğin seçilmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle verginin gelir dağılımında adalet sağlama fonksiyonu ikincil düzeye düşürülmektedir. Zira Neoklasik paradigmaya göre, artan oranlı vergi uygulaması ile gelir dağılımında adalet uygulamasına ulaşılabilir ancak bu durum refah kaybına neden olur (Mirrless, 1971). Mirrless'e (1971) göre, artan oranlı vergiye karşı mükellefin göstereceği tepkiler sonucu ortaya çıkan etkinlik kaybı, verginin gelir dağılımı üzerinde meydana getireceği düzeltici etkinin topluma sağlayacağı faydadan daha büyüktür. Yeni refah iktisadına dayanan Neoklasik paradigmaya göre, düz oranlı gelir vergisinde vergi ödemeyi ortadan kaldıran zamanaşımı kurumuna yer yoktur.

V. Mirrlessyen Gelir Vergisi

Gelir vergisinde optimal vergilemenin nasıl olacağı, Mirrless'in çalışmaları doğrultusunda şekillenmiştir. Yeni refah iktisadının yansıması olarak Neoklasik paradigma temelli optimal vergileme prensipleri etkinlik odaklı olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada optimal vergi teorisi alanında yapılan çalışmalar tarandığında; emek gelirlerinin, yeteneklere göre farklılaştırılmış azalan oranlı tarife üzerinden vergilendirilmesi ve düz oranlı bir vergi alınmasının optimal vergileme açısından olumlu olacağı vurgusunun yapıldığı gözlenmektedir.

Mirrless'e (1971) göre vergi ödeme gücü, gelirin kendisiyle değil, gelir elde etme yeteneği ile ilişkilidir. Yeteneklere duyarlı değişkenlik gösteren bir tarife yapısının verginin neden olduğu etkinlik kaybını en aza indireceği öngörülmektedir. Bu durumda gelir elde etme yeteneğinin belirlenmesi gerekir. Herkesten yeteneğine göre alınarak optimallığe yaklaşmak mümkün olabilecektir. Ancak, bireylerin ekonomik performansları ve vergilendirilebilecek gelir, kişinin sahip olduğu imkân ve yeteneklere bağlı olarak farklılaşacaktır. Bu durumda bireylerin de farklı biçimlerde vergilendirilmesi gerekecektir. Bu durumda Mirrless'e göre optimal bir vergileme, bireysel farklılıkların ortaya çıkarılması ve bu farklılıklardan kaynaklanan eşitsizlik düzeyinin belirlenmesini gerektirmektedir. Bireysel farklılaştırma, çalışmayı teşvik eden bir marjinal oran yapısıyla birlikte verginin bireyin eğlenceyi çalışmaya tercih etmesini engelleyecek ve bireyin üretime etkin katılımını sağlanmış olacaktır (Selen, 2017: 341).

Mirrless (1971) farklılaştırılmış gelir vergisine işaret etmektedir. Gelir vergisinde farklılaştırma bireylerin çalışma sürelerine göre yapılabilir. Mankiw, Weinzierl ve Yagan'ın (2009) optimal gelir vergisi tarifesinin, kişisel özellikler, yaşam döngüsü içindeki değişimler, zenginlik, kalıtsallık gibi bazı yönleri de içermesi gerektiğine ilişkin önermeleri vardır. Mirrless (1971) çalışmasında, bir kişinin sahip olduğu zeka düzeyi, yaşı, adresi, rengi gibi unsurlara bağlı, bireysel farklılıklara dayalı bir tarife kullanımının optimal vergileme açısından önemli olduğunu ileri sürmektedir. Gelir vergisinde marjinal vergi oranı tarifesi yetenek dağılımı yapısına göre ayarlanmalıdır. Ancak tarifede yer alacak optimal marjinal oranın ne olması gerektiği açık bir biçimde ortaya koyulamamıştır.

Mirrlees (1971) vergi oranının üst gelir gruplarında sifıra yaklaştırılması gerektiğini ileri sürer ve hatta mümkünse, en üst gelir elde etme yeteneğine sahip olanlara sıfır vergi oranı uygulanmasının optimal olacağını savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle azalan oranlı tarife yapısı önermektedir^{xii}. Yüksek marjinal vergi oranlarının kullanılması vergiye karşı direncin oluşmasına neden olacaktır. Verginin ikame etkisine bağlı olarak etkinlik kayıpları oluşacaktır. Salt geliri esas alan vergiler kişilerin, ekonomik birimlerin çalışma isteklerini olumsuz etkileyeceği için vergiye karşı direnç oluşmasına neden olacaktır. Mirrlees'in azalan oranlı vergileme önerisinin ardında yatan varsayım vergi oranlarındaki artışın emeğin çalışma arzusunu kıracağı ve emeğin atıl kalmasına neden olacağıdır. Azalan oranlı tarife önerisi esasen etkinlik amacına odaklanmaktadır. Tuomala (1990), Mirrlees (1971) modeli üzerinden geliştirdiği simülasyon modelinde en alt gelir dilimi hariç, gelir arttıkça marjinal vergi oranının azalması gerektiğini ortaya koymuştur. Tuomala'nın simülasyonunda artan oranlı vergilemenin neden olduğu etkinlik maliyetinin gelir dağılımının en üstünde yer alanlar açısından fazla olduğu gözlenmiştir. Bu tespit, sosyal refah fonksiyonunun etkinlik temelli tanımlanması halinde geniş gelir yelpazesi aralığında yer alan üst gelir grubu için azalan oranlı tarife kullanılması fikrini haklı çıkarmaktadır.

Mirrlees (1971), optimal vergileme problemini, politika yapıcılarını ve vergi mükellefleri arasında, eksik bilgiye dayalı, bir oyun olarak görmektedir. Politika yapıcısı, yetenekli kesimlerden vergi almayı ve yeteneksiz kesimlere transfer yapmayı istemektedir. Politika yapıcısı, yetenekli mükellefleri yüksek oranda vergilemeyi istemesine rağmen, vergi sisteminin kabiliyetli mükelleflerin en üst düzeyde üretime katılmasını sağlayacak düzeyde tatmin edici teşvikleri sunduğundan emin olmak ister.

VI. Sonuç

Çalışma, Neoklasik paradigma açısından etkinlik bozucu olmayan gelir vergisi türünün ne olduğunu araştırmaktadır. Bu çerçevede araştırma, Refah Ekonomisi temelinde yapıldığında sonuca ulaşılmaktadır. Klasik refah iktisadı, artan oranlı gelir vergisini benimsemekte, modern refah iktisadı ise asgari geçim indirimi ve negatif gelir vergisi kurumlarını içeren düz oranlı gelir vergisinin iktisadi etkinliği daha az bozduğunu ileri sürmektedir. Dahası, modern refah iktisadına göre, negatif gelir vergisi kurumuna dayalı düz oranlı vergileme, artan oranlı vergilemeye göre daha eşitlik sağlayıcıdır. Vergi optimalitesi ve vergi teorisi çalışmalarıyla bilinen Mirrlees'e göre ise, gelir vergisi, kişinin bireysel yeteneklerine göre şekillenen, çalışma sürelerine göre tariflendirilen bir yapıda olması gerekir. Mirrlees'e göre, optimal gelir vergisi tarifesinin, kişisel özellikler, yaşam döngüsü içindeki değişimler, zenginlik, kalıtsallık gibi bazı yönleri de içermesi gereklidir.

Yeni refah iktisadının, sadece Pareto optimal noktalar üzerinde olmak ve Kaldor-Hicks telafi kriterini sağlamak koşuluyla nötr vergileme ve nötr sübvansiyon uygulamalarına dayalı gelir dağıtımını değiştiren politikaları önerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre, yeni refah iktisadı gelir vergisi ileri sürmez. Çünkü nötr vergileme dışındaki bir vergileme türü etkinliği bozar. Ancak optimal vergi teorisi alanındaki çalışmalar, verginin neden olduğu etkinlik kaybını en aza indirebilmek için düz oranlı tarife yapısının kullanılmasını önermektedir. Tüm mükelleflerin aynı oranda vergilendirilmesi,

tercihlere etki eden diğer unsurlar değişmediği sürece, mükelleflerin tercihlerinde ikameye neden olmadığı belirtilmektedir. Neoklasik paradigmanın etkinlik koşulu düz oranlı gelir vergisinde tamamen sağlanamamakta ancak etkinlik kaybı en alt düzeye indirilebilmektedir. Zira, Mirrlees'in çalışmasında da etkinliği daha az bozan optimal vergi tarifesinin doğrusal olduğu teyit edilmiştir.

1980'li yıllara değin, dünya ülkelerinde gelir vergisi sistemleri Neoklasik paradigmanın klasik refah iktisadı geleneğine uygun olarak Pigou'cu artan oranlı vergilemeye göre oluşturulmuştu. Günümüzde ise, yeni refah iktisadı ve Mirrleesyen vergi teorisi çerçevesinde negatif gelir vergisi ile asgari geçim indirimi kurumlarını içeren düz vergilemeye geçiş yaşanması beklenmelidir. Etkinlik odaklı gelir vergisi için, ülkelerin yasa koyucuları tarafından çalışmalar yapılmalı; vergi sistemlerine yönelik kamu politikaları etkinlik odaklı gelir vergisi yönünde geliştirilmelidir. Ancak Mirrlees'in önerdiği gelir vergisi yapısına ise ar-ge çalışmaları sonucunda bilgiye kolay ulaşılabilir daha teknolojik dönemlerde geçilebilmesi beklenmelidir

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: BK; Tasarım: BK; Veri Toplama: BK; Kaynak Tarama: BK; Analiz ve Yorum: BK; Makalenin Yazımı: BK.

Idea: BK; Design: BK; Data Collecting: BK; Literature Review: BK; Analysis and Discussion: BK; Writing: BK.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

Kaynakça

- Akalın, G. (2000). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akerlof, G. (1978). The Economics Of "Tagging" Applied To The Optimal Income Tax, Welfare Programs, And Manpower Planning. *American Economic Review*, 61(1), 8-18.
- Albayrak, Ö. (2003). Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa ve Refah İlişkisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dileyici, D. (2006). *Vergilemede Yeni Bir Eğilim: Gelir Vergisinden Tüketim Vergilerine, Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Karayılmazlar, E. ve Güran M. C. (2005). Gelir Vergisinde Tarife Yapısı: Adalet ve Etkinlik Temelli Teorik Tartışmalar Çerçevesinde

- Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (2), s. 141-169.
- Kirmanoglu, H.(2007). *Kamu Ekonomisi Analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Küçükcalay, A.M. (2008). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Mankiw, N., Weinzierl, M. ve Yagan, D. (2009). Optimal Taxation in Theory and Practice. *Journal of Economic Perspectives*, 23(4), 147-174.
- Mirrlees, J. (1971). An Exploration in the Theory of Optimal Income Taxation. *Review of Economic Studies*, 38(114), 175-208.
- Musgrave, R.A. (1958). *Kamu Maliyesi Teorisi*, (çev. O. Şener, Y. Methibay), Asil Yayın Dağıtım.
- Pigou, A. C. (1920). *The Economics of Welfare*, London: Macmillan Co. Limited.
- Samuelson, P. A. (1947). *Foundations of Economic Analysis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Selen, U. (2017). *Refah İktisadi Bağlamında Optimal Vergileme Arayışı ve Türk Vergi Sisteminin Analizi* (ed. F. Saraçoğlu ve M. Çakır), Yaşar Methibay'a Armağan, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Slemrod, J. (1990). Optimal Taxation And Optimal Tax Systems. *Journal of Economic Perspectives*, 4/1: 157-178.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. New York: W.W. Norton Company.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2017). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Arıkan Yayınları.
- Tuomala, M. (1990). *Optimal Income Tax and Redistribution*. New York: Oxford University Press.
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

ⁱ İnsan zevkin ve acının kısıncında ve bunlar arasında bir tercih yapmak suretiyle davranışlarını şekillendirir. Bireyin temel güdüleyicisi fayda elde etmek ve acıyı minimize etmektir. İnsan faydasını ençoklaştırmaya çabasını mutluluğu için yapar (Küçükcalay, 2008: 194).

ⁱⁱ İktisadi eylemlerde marjinaldeki değişiklikler önemlidir. Marjinal analizle fayda ölçülebilir veya sıralanabilir. Matematiksel ölçüm gerçekleştirilebilir (Küçükcalay, 2008: 235-236).

ⁱⁱⁱ Gelir, bireyin ekonomik gücünün en iyi endeksidir ve gelir dağılımının eşitlenmesi sosyal refahı maksimize ettiği kabul edilir (Akalin, 2000: 318).

^{iv} Faydanın kardinal olarak ölçülebildiği varsayılır. İnsanların gelirlerinin marjinal fayda fonksiyonları benzerdir.

^v Alt gelir gruplarına üst gruplardan kaynak aktarılınca, üst gruplar hala kazançlı ise bu durum sosyal bir iyileşme kabul edilir.

^{vi} Geleneksel kodlu Neoklasik paradigmaya göre, vergi teorisinin temeli "İkinci En İyi Teorisi"ne dayanır. Birinci en iyi dağılım bozulmuşsa (nispi fiyatların bozulduğu bir sektörde) yeni vergiler etkinliği sağlayacak şekilde dizayn edilebilirler. Buna "İkinci En İyi Teorisi" denir. Eğer birinci en iyi dağılım bozulmuşsa, ikinci en iyinin elde edilmesi için yeni fiyatları marjinal maliyetten ayırarak yeni vergiler konulması gerekebilir. İkinci En İyi Teorisi'ne göre, birinci en iyi dağılım yoksa, ikinci en iyi dağılımın elde edilmesi yeni vergiler ihdas edilmesiyle sağlanabilir. Burada toplumda uzlaşma sağlanmalıdır. Üretici ve tüketicinin bileşimini değiştirmek için toplumsal etkinliği sağlamak ve geliri yeniden bölüştürmek bu yolla sağlanabilir. Birinci Temel Teorem, fiyatların marjinal maliyete eşit olduğu durumda Pareto-etkinlik sağlanacağını söyler. Bir mal vergilendirildiğinde marjinal maliyetin üzerine bir ek maliyetin yüklenmesine neden olur. Fiyatlar marjinal maliyetin üzerinde olacağından Birinci Temel Teorem'e göre, vergi ihdas etmek etkinlik bozucudur. Halbuki İkinci En İyi Teori, bir vergi ihdasının sadece tek bir sektörde değil, bütün sektörlerde etkileri olduğunu, bazen bir vergi ihdasının, mevcut vergiler nedeniyle var olan etkinlik kaybını azaltacağını ileri sürer.

^{vii} Negatif gelir vergisi; belirli bir limitin üstünde geliri olmayan kişiye transfer yapılması durumudur (Turhan, 1998).

^{viii} “Artan oranlı tarife, matrahın artmasına bağlı olarak ortalama vergi oranının da yükseldiği tarifelerdir” (Turhan, 1998).

^{ix} “Düz oranlı tarife, ortalama vergi oranındaki artışın, matrahtaki artışa oranla eşit düzeyde olmasıdır” (Turhan, 1998). “Düz oranlı gelir vergisinde belli bir eşiğın üzerindeki bütün gelirlere aynı marjinal vergi oranı uygulanır” (Stiglitz, 2000: 554).

^x Bireyin, toplam gelirinden geçim düzeyini sağlayacak bölümün düşölerek vergi dışı bırakılmasıdır.

^{xi} “İkame etkisi, vergi nedeniyle, insanların boş durmayı tercih etmesidir. Gelir etkisi ise, vergi nedeniyle insanların daha fazla çalışmayı tercih etmesidir”. (Turhan, 1998).

^{xii} Mirrlees, bireysel yetenek farklılaştırmasını esas alan tarife önerisiyle, zımnen, emek gelirlerinin düz oranlı tarife üzerinde vergilendirilmesine karşı çıkmaktadır (Selen, 2017: 341).

**Rekabetten İş Birliğine: Türkiye'nin 1991-2001 Yılları Arasındaki Orta
Asya Politikası Üzerine Bir Değerlendirme**

*Yegane YİĞİT**
*Merve DURMUŞ***

Öz: Çalışma, Doğu Blokunun yıkılması ve SSCB'nin dağılmasıyla bölgesel güç aktörü haline gelmek isteyen Türkiye'nin, dış politikasında Türki Cumhuriyetlerle yakın ilişki tesis etmek amacıyla belirlediği stratejiler ile bu kapsamda izlediği yöntemleri değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Böylece çalışmanın başlıca amacı, Türkiye'nin, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra değişen bölgesel politikasını incelemek ve bu bağlamda Orta Asya Devletleri ile kurduğu siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri incelemektir. Bu amaçla çalışma boyunca, Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik politikası iki süreç çerçevesinde ele alınmıştır. Öncelikle, Türkiye'nin bu devletlerin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olarak, herhangi net bir çizgi belirlemeden, coğrafyayı incelemekten, yani hazırlıksız bir şekilde bölgede bir model (daha doğrusu "lider") olma çabasına giriştiği ve Rusya Federasyonu'nu göz ardı ederek bölgedeki Rus etkisini kırmaya yönelik aktif bir politika izlediği 1991-1995 yılları arası dönem ele alınmıştır. İkinci olarak ise, Türkiye'nin hem kendi gücünü hem de bölgesel gerçekleri daha iyi tahlil eden, Rusya'yı dışlamayan, gerçekçi, dengeli ve karşılıklı iş birliğine dayalı politikalar üretmeye başladığı 1995'ten 2001 yılına kadar olan dönem incelenmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin, hatalarından pay çıkararak, daha gerçekçi politikalar ürettiği ve bu doğrultuda Orta Asya'yla ilişkilerinde "ağabeylikten kardeşliğe", "patronluktan ortaklığa" yumuşak bir geçiş süreci sağlama yoluna gittiği görölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Orta Asya, Türkçülük Politikası, Yakın Çevre Politikası.

*From Rivalry to Cooperation: An Eevaluation of Central Asia Policy of
Turkey Between the Years 1991-2001*

Abstract: *The aim of this study is to evaluate the determined strategies and the methods followed in this context in order to establish a close relationship with Tukic Republic by Turkey, who wantst o be a regional power actor with the demolish of East Block and dissolution of the USSR.. Thus, the main aim of*

* (Sorumlu Yazar/Corresponding Author) Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı, Kocaeli/Türkiye. e-mail: yeganeyigit@outlook.com

ORCID: 0000-0003-2721-9793

**Arş. Görevlisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul/Türkiye. e-mail: merve.durmus@medeniyet.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2468-3972

the study is, to analyze the regional policy of Turkey, which is changed after the end of the Cold War, and to address Turkey's politic, economic and cultural relations with the Central Asian States. To this end, through out the study, Turkey's policy towards the region is discussed in the framework of two processes. Firstly, the period between 1991-1995, when Turkey (being the first country recognized the independence of these states) attempted to be a model in the region (more precisely, the "leader") without setting any clearline, geographic investigations, namely without any preparation, and pursued an active policy to temper the effect of Russia, is addressed. Secondly, the period between 1991-1995, when, Turkey started to make policies which analyze own power, as well as regional realities more successfully, didn't exclude Russia, and depend on realist, balanced and mutual cooperation, is addressed. As a result, it is seen that Turkey learned lessons from mistakes, produced more realistic policies and, accordingly, ensured a soft transition process which is meant the role of Turkey changes "from brotherhood to fellowship" or "from boss to partnership" in the relations with Central Asia.

Keywords: Turkey, Middle Asia, Policy of Turkism, Near Abroad Policy.

I. Giriş

SSCB'nin yasal olarak sona ermesini müteakip Türkiye, "Türk dünyası" diye adlandırılan yeni bir bölge ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Türk dış politikası açısından büyük bir çeşitlilik ve yönelim olarak nitelendirilmiş, bu bağlamda çoğunluğu Türkçe konuşan Orta Asya ülkeleri Türk dış politikasının gündemine oturmuştur (Türk, Fahri, 2010: 1). Bu süreçte Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasında manevi ortak değerler ön plana çıkartılmış, kültürel alanda diplomasi trafiği yaşanmıştır. Bu kapsamda, Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasında SSCB'nin yıkılışından 1993 yılına kadarki dönem boyunca 140'ı geçkin ikili anlaşma imzalanmıştır (Mustafa, 2001: 380). Hızla ilerleyen bu ilişkiler dolayısıyla daha emin adımlarla ilerleyen Türkiye, kardeş olarak gördüğü ülkelere rol model olmak istemiş, bu hususta ABD ve Avrupa ülkelerinin vermiş olduğu öneri ve tavsiyeleride dikkate alarak, yeni kurulan sistemlerde demokratik ilkelerin yerleştirilmesinde örnek alınabilecek bir devlet olduğu hususunu dile getirmiştir (Yalçınkaya, 2010: 1-19). Böylece Orta Asya'da oluşan boşluğun Türkiye tarafından doldurulması hususu hem iç politikada hem de Batı dünyasında kendine taraftar edinmiştir. Bu bağlamda Türkiye, dil, din, kimlik gibi ortak değerlere sahip olma noktasından hareket etmiş, birtakım gerçekleri göz ardı ederek, coşkulu ve hızlı bir şekilde yeni Türki Cumhuriyetlerle ekonomik, siyasal ve kültürel alanda ilişkiler kurmaya çalışmış, onlara bir "ağabey" olarak kucak açmıştır.

Öte yandan, Türkiye'nin hazırlıksız ve plansız bir şekilde Orta Asya'ya girişi, bölgesel güçler tarafından hoş karşılanmamış, özellikle Türkçülük üzerine yapılan söylemlerden kaynaklı olarak Türkiye, Pantürkizm'le itham edilmiştir. Böylece Türkiye'nin 1991-1995 yıllarında Orta Asya'da yürüttüğü bu politika, onu Rusya ve İran'la keskin bir rekabete sürüklemiş, Rusya, yakın çevre politikasını devreye sokarak kırmızı çizgisini açık bir şekilde beyan etmiştir. 1995-1998 yılları arasındaki süreçte ise bir yandan Türkiye'de yaşanan ekonomik darboğaz diğer yandan Orta Asya'da yeniden etkinlik kazanan Rus politikası Türkiye'nin bölgeden uzaklaşarak ara vermesine neden olmuştur. Daha sonra AKPartinin iktidara gelişiyle birlikte yeniden canlılık kazanan Orta

Asya politikasında değişikliklere gidilmiş, rekabeti geri planda bırakan Türkiye, bölge ülkeleri ile iş birliğine soyunmuştur (Denizhan, 2010: 17-23).

Bütün bunların yanında, Türkiye'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan Türki Cumhuriyetlerde demokratik reformların yapılması ve bu değerlerin ülkelere kazandırılması noktasında ABD ve AB tarafından bir model ülke olarak sunulmasına karşın, değişimlere kapalı, totaliter rejim geleneğini sürdürmede hala istekli olan anti-demokratik devlet liderlerinin varlığı da Orta Asya'yı Türkiye'den uzaklaştıran ve tekrardan Rusya'ya yakınlaştıran çok önemli bir başka politik etken olmuştur.

Bütün bunlardan hareketle çalışmada, 1991-2001 yılları arasında Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra değişen bölgesel politikası kapsamında Orta Asya Devletleri ile kurduğu siyasi, ekonomik, kültürel ilişkiler ve uygulanmaya çalışılan Türk Modelinin iki süreç boyunca başarısına ilişkin değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda mevcut çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkiye'nin 1991-1995 yılları arasındaki Orta Asya politikası incelenecek, ikinci bölümde ise rekabetten iş birliğine geçiş sürecini anlatan 1995-2001 yılları ele alınarak dönemin Orta Asya dış politikasına ilişkin bir çerçeve çizilecektir.

II. Türkiye'nin Orta Asya Politikası (1991-2001)

Jeopolitik dengeleri kökten değiştirecek olay olan Doğu Bloğunun yıkılması ve SSCB'nin dağılması, uluslararası sistemde bir krize yol açmış ancak ortaya bazı yeni fırsatlar da çıkarmıştır (Brzezinski, 1994: 174-175). Bu durum özellikle, Çarlık Rusya'sı döneminden beri süregelen ve Sovyet İmparatorluğu ile devam ettirilen sömürge, işgal ve katliamlardan Türk dünyasının kurtuluşu olmakla birlikte, Türkiye açısından da bir takım yeni perspektifler doğurmuştur. Zira bölgede söz sahibi olmak isteyen Türkiye, yaşanan tüm iç sorunlarına rağmen, Türk Cumhuriyetleri ile çok yönlü ilişkiler kurmakta kararlı olduğunu göstermiş, Orta Asya ülkeleri ile çeşitli alanlarda işbirliğine dayalı ikili diyaloglar tesis etmeye muvaffak olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, Batı dünyasının da desteğini alarak yeni kurulan Cumhuriyetlere siyasal yapının yeniden kurulmasında kendisini örnek bir ülke olarak göstermiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Türk dünyasını "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Kadar Türk Dünyası" ve "Türkiye Modeli" olmak üzere büyük deyimlerle karşıladığı görülmüştür (Bal, 2000: 1-17). Ancak tüm çaba ve samimi bir arzuya rağmen Türkiye'nin çok geçmeden kendisini bölge ülkeleri ile beklenmedik bir rekabet içinde bulduğu da ifade edilmelidir. Zira bölgesel aktörler olan Çin, Rusya ve İran Türkiye'nin Orta Asya'daki girişimlerini büyük bir endişe ile izlemiş, dil, din ve ırk birliğine yönelik tepkilerini ortaya koyacak söylem ve eylemlerinde gecikmemiştir (Erol, 2012: 3)

Bu bağlamda, bölgede yeni kurulan devletler ile gelişen ilişkiler çerçevesinde Türkiye, değişim sürecini kapsayan 1989-1991 yıllarında Rusya endeksli bir strateji izleyerek herhangi bir politika üretmemiştir. Bu dönemde daha çok gözlemci bir yaklaşımda bulunarak, 1991-1995 yılları arasında bağımsızlıklarını ilan eden ülkeleri tanıyan devletlerden ilki olarak bölgede model ve lider olma çabasına ortaya koymuştur. Bölge ülkeler üzerindeki Rusya hegemonyasını dikkate almadan atılan bu adımlar, gerekli hazırlık ve planın yapılmadığını da göstermiştir. Ayrıca, Sovyetlerin kuruluşundan yıkılışına kadarki süreçte dil, din ırk ayrımlarını ortadan kaldıran Rus stratejilerine karşın,

Türkiye'nin Türki Cumhuriyetleri kucaklayıcı Turancı söylemleri onu bölgesel güçler nezdinde hayli zora soktuğu görülmüştür (Denizhan, 2010: 18). Bu zorlu süreç ise, Türkiye'nin uyguladığı stratejik hatalarını tekrar gözden geçirmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Bu çerçevede Türkiye, 1995'ten başlayarak bölgesel politikasında daha ılımlı ve pragmatik stratejiler izlemeye başlamış olduğu ve bölgesel güçlerin menfaat ile stratejilerini de gözeterek, karşılıklı iş birliğine dayalı bir süreç geliştirdiği görülmektedir. Böylece Türkiye, Orta Asya ile ilişkilerinde siyasal süreci daraltarak ekonomik işbirliğini ve bu ülkelerin ekonomik anlamda kalkındırılmasını ön plana çıkarmaya başlamıştır (Aydın, 2004: 379).

Böylelikle Türkiye, Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinde yeni sürece girmiş, bölgesel güç olma arayışları yerini ekonomik ilişkilere bırakmıştır. Bu çerçevede çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, özellikle TİKA'nın kuruluşu önem arz etmektedir. 27 Ocak 1992'de Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyete başlayan TİKA, bu değişim sürecine olumlu katkılarda bulunmuştur. Lakin TİKA'nın tesis edildiği ilk yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik darboğaz onun da faaliyetlerine yansımıştır (Balcı ve Yeşiltaş, 2005: 170).

A. Hazırlıksız Yakalanan Türkiye

XX. yüzyılın sonunda dünyada yaşanan küresel süreçler, özellikle de Varşova Paktı Örgütü'nün sona erdirilmesi, "soğuk savaşın" bitmesi ve SSCB'nin dağılması uluslararası politik ortamın ciddi şekilde değişmesine ve yeni jeopolitik durumların oluşmasına neden olmuştur. SSCB'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle eski Sovyet topraklarında güç boşluğu meydana gelmiş, İran'ın Orta Asya ve Hazar havzasında meydana gelen bu boşluğu dolduracağı ve bölgesel güç merkezine dönüşeceği ihtimali Batı'yı rahatsız etmiştir. Bölgede siyasi nüfuz mücadelesinde Rusya, Türkiye, İran çıkarlarının çarpışacağı ve bu mücadelede Batı'nın Türkiye'nin yanında yer alacağı konusundaki ifadeler uluslararası medyada kendine geniş yer bulmuştur.

Bununla birlikte, 1989 yılından itibaren Sovyetlerde gelişen çalkantılar sonunun geldiğine işaret etse de Türkiye bu süreçte Moskova endeksli siyaset yürütmeye devam etmiştir. Zira 1921 yılında iki ülke arasında imzalanan antlaşmanın kapsamını, Rusya'nın Türkiye'deki komünist örgütlenmeleri desteklememesi ve Türkiye'nde Rusya'daki müslüman kesimlerin Turancı eylemlerine arka çıkmaması oluşturmaktaydı. Bu bağlamda Türkiye, 1991 yılına kadar gelişen olaylar karşısında sessizliğini korumuş, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik herhangi bir strateji geliştirmemiştir (www.tuicakademi.org). Ayrıca Rusça bilinmesinin dahidiğer bloğa olan sempatiye işaret eden bir süreçten çıkılması ve dolayısıyla Orta Asya ile ilişkileri sağlayacak eğitimli insanların bulunmaması ile bunun neden olduğu Orta Asya tecrübesizliği Türkiye'yi bu süreçte acemi bırakmıştır (Aydın, 2001:366).

Bütün bunlardan hareketle, SSCB'nin dağılması, Orta Asya'da meydana gelen güç boşluğunu doldurma mücadelesi, Türkiye'nin Moskova endeksli politikaları ve Rusya ile ilişkileri tesis edecek donanımlı personelin bulunmaması gibi sebeplerin, Türkiye'nin dengelerin yeniden yapılandırıldığı bu sürece hazırlıksız yakalanmasına neden olduğu ifade edilebilir.

B. Somut Adımların Atılması

Türkiye'nin 1991 yılında bölge ülkelerine yönelik somut adımlar atma yolunda girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye öncelikle, bölgede kendisiyle ortak dil, din, ırka mensup ve "kardeş" olarak nitelendirdiği yeni bağımsız devletleri tanıyan ilk ülke olmuştur. Böylece, yeni devletleri ilk tanıyan ülke olarak Türkiye, uluslararası arenada Türki Cumhuriyetlere elinden gelen siyasi desteği esirgemeyen, bu süreçte kardeşlerini yalnız bırakmayan "ağabey" görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda, yeni kurulan ve bağımsızlıklarını pekiştirmek ve koruyabilmek için Türkiye gibi güçlü bir devletin yardım ve tecrübesine ihtiyaç duyan yeni kurulan devletlerle karşılıklı yakınlaşma söz konusu olmuştur. Çünkü (Aydın, 2004: 368-369).

Bununla birlikte, Türkiye'yi ilk defa Ağabey olarak tanımlayan 16-19 Aralık 1991 yılında Türkiye'de resmi seferde olan İslam Kerimov olmuştur. Kerimov böylece açık bir şekilde siyasi, ekonomik, medeni yardım beklediğini dile getirmiştir. Bunun yanında 22-26 Aralık'ta Türkiye'yi ziyaret eden Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev ise Türkiye'yi sabah yıldızına benzetmiştir. Bu durumlardan da anlaşılacağı üzere Türkiye, aslında kısa bir dönem içinde kardeş ülkelerle olan ilişkilerini belirli bir seviyeye kadar taşıyabilmiş ve Orta Asya liderlerinde "Türklük, kardeşlik, birlik" hislerini uyandırabilmiştir. Bu bağlamda, 1991-1993 yılları arasında Orta Asya'ya 1200 heyet gönderilmiş, 140'tan fazla ikili anlaşmalara imza atılmıştır. Orta Asya devletleri, Türkiye, İran ve Pakistan tarafından kurulmuş Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na üye olarak kabul edilmişlerdir.

Öte yandan, bu dönemde çok fazla kullanılan "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk Dünyası", "Türkçe konuşan Devletler", "21. yüzyılın Türk yüzyılı olması" gibi ifadeler Türkiye'nin komşuları ile gerilmesine neden olmuştur. Bu süreçte göz ardı edilen Rusya ve İran, Türkiye'yi Turancı girişimlerde bulunmakla itham etmeye başlamış, bölgesel gerilim durumu söz konusu olmuştur (Tellal, 2005: 50). Olayların bu şekilde hesaplanmadık bir yönde cereyan etmesi durumu çok geçmeden Türkiye resmi mercileri tarafından fark edilmiştir. Zira Orta Asya devletlerinin Rusya ile sıkı askeri, siyasi ve ekonomik bağlara sahip olduğu gerçeği, onların Türk kimliğinden daha ağır bastığı gün gibi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yetmiş sene boyunca kültürel ve etnik asimile süreçlerinin de Orta Asya'nın gerek iç gerek dış politikasının belirlenmesinde önemli ölçüde etken rol oynadığı görülmüştür.

Tüm bunların yanı sıra, Türkiye'nin Orta Asya ile yakınlaşma planları 1992 yılında gerçekleştirilen Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi ile sekteye uğramıştır. Çünkü ortak kültürel değerlerin en önemli özelliği olan dil unsuru bu zirvede kardeşlik bağlarının oluşturulması gerçeğinin çok daha uzak olduğunu göstermiştir. Öyle ki Zirvede, adından da anlaşılacağı gibi, Türkçe konuşan Ülkeler olmasına rağmen, Devlet Başkanlarının çoğunun Rusça konuşma yapması dikkatten kaçmamış, bu faktör Türkiye'nin bu ülkelerde model olarak uygulamasının ne kadar zor olduğunun göstergesi olmuştur (Denizhan, 2010: 21).

Diğer yandan, Zirvenin açılışında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 21. yüzyılın Türk yüzyılı olacağını vurgulayarak, Türki pazar, Türki geliştirme ve yatırım bankasının oluşturulmasının önemine vurgu yapmıştır. Ancak Özbekistan Devlet Başkanı Kerimov uluslar üstü bir kurumun kurulmasına karşı çıkmıştır. Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev ise ülkesinin

etnik karakteri ile ilgili, etnik ve din temelli herhangi bir anlaşmayı imzalamayacaklarını ifade etmiştir. Türkiye Zirvede, Kuzey Kıbrıs meselesi noktasında da hiçbir destek elde edememiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin Orta Asya petrolünün Rusya'yı dışarıda tutarak Türkiye üzerinden dünya pazarlarına çıkarılma isteği Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki baskısı ile boşa çıkmış, Orta Asya ekonomisinin Rus rublesinin etkisinden çıkması için ileri sürdüğü talepler reddedilmiştir. Böylece Zirvede yalnızca ekonomik, kültürel, eğitim, güvenlik alanlarında iş birliği üzerinde karar kılınmıştır. Yanlış hesaplanan politikanın sonucu olan tüm bu olumsuz gelişmeler Türkiye'ye, ortak dile, kültüre, dini kimliğe rağmen, yeni coğrafyada meydana çıkan ülkelerle aslında aralarında büyük bir uçurumun olduğunu göstermiştir (Troitski, 2008: 84-88).

Bölgeyle ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirebilmek amacıyla da çeşitli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Türk Eximbank, bölgeye 1,1 milyar dolar yatırım kredisi açmış, bu sayede bölgede faaliyet gösteren firmalara finansman garantisi sağlanmıştı (Ayata, 2010: 641-655). Ayrıca, ticari faaliyetleri desteklemek amacıyla Türkiye, bölge ülkelerine dijital iletişim santralleri hibe etmiş, Türk Hava Yolları da 1992 yılında Bakü, Taşkent, Almatı sonra da Aşkabat ve Bişkek tarifeli seferlerine başlamış, Sarp Sınır Kapısı açılmıştır. Bu sayede Türk tırlarına, Gürcistan ve Azerbaycan üzerinden Orta Asya'ya kara yolu aracılığıyla ulaşma imkânı sağlanmıştır. Türkiye bölge ülkelerine askeri, emniyet ve istihbarat alanlarında da destek vermiştir. Bu kapsamda Türkiye, bir taraftan NATO'nun Barış için Ortaklık bünyesinde bölge ülkelerinin askeri personeline eğitim verirken, diğer taraftan bölge ülkelerine askeri teçhizat ve malzeme desteği sağlamıştır. Terörle mücadele konusunda da taraflar işbirliği içerisinde hareket etme anlaşmasına varmışlardır (Özkan, 2010: 109).

Ayrıca Orta Asya'da kazanılan başarısızlıkların AB ile ilişkilere de yansıdığı ifade edilmelidir. Zira Orta Asya üzerinde siyasi nüfuz oluşturulması AB'ye entegre olmanın bağlayıcı bir parçasına dönüşmüştür. Adeta yeni kurulan devletlerle Batı arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesinde köprü olma misyonunu üstlenen Türkiye, bu vesileyle Batı'ya kendini kanıtlama çabasına girmiştir. Bu bağlamda, 1992 yılında Türkçe konuşan ülkelerle kardeşlik bağlarının oluşturulması, kültürel ve manevi değerlerin ortaya çıkarılmasında gerekli çalışma ve diyalogların kurulması için oluşturulan Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) da bu siyasete hizmet etme amacı gütmüştür. Lakin Türkiye'nin yüklenmiş olduğu bu sorumluluk onu dış politikada zor duruma düşürmüştü, maddi ve manevi alanda yükünün ağırlaşmasına sebebiyet vermiştir. 1995 yılına kadarki süreçte TİKA çerçevesinde Orta Asya ve Kafkaslara yönelik yatırım ve projeler Türkiye'yi maddi açıdan sıkıntıya sokmuştur. Bunların yanı sıra ekonomik ve kültürel faaliyetlerle sınırlı kalınmadığına değinen Denizhan (2010), TİKA'nın, yeni kurulan devletlerin siyasal yapılarının şekillenmesine de yeltendiğine vurgu yapmaktadır. Şöyle ki, Özbekistan'da Kerimov'a, Azerbaycan'da Aliyev'e yönelik darbe planlarında TİKA görevlilerinin de yer aldığı iddiaları bu dönemde TİKA'nın imaj sarsıntısı yaşamasına neden olmuştur (Denizhan, 2010: 21). Tüm bu yaşananlar Türkiye'nin bölge politikasını tekrar gözden geçirme zorunluluğunu ortaya çıkarmış, bu bağlamda Türkiye'nin 1995 sonrası politik adımlarının daha temkinli ve daha stratejik olduğu görülmeye başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye

eğitim ve kültürel iş birliklerine daha ağırlık vermeye başlamış, politik güç kurma arzusu yerini yumuşak güç stratejisine bırakmıştır

Bu strateji çerçevesinde, Millî Eğitim Bakanlığı ve özel vakıflar, bölgede, ortaöğretim kurumları, liseler ve üniversiteler açmışlardır. Türkçe'nin bölgedeki gençler tarafından öğrenilmesi için Türkiye'de TÖMER ve bölgede de Türkçe Merkezleri faaliyete geçirilmiştir. 1992 yılında Kazakistan'da Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve 1995 yılında da Kırgızistan'da Manas Üniversitesi eğitim faaliyetine başlamıştır. Aynı zamanda 1992 yılında Büyük Öğrenci Projesi kapsamında Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri arasında eğitim faaliyetleri bir üst düzeye taşınmıştır. Bu proje, Türki Cumhuriyetler ve Topluluklarda eğitim düzeyini geliştirmek, tecrübeli insan kadrosu oluşturmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türk Dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda sınav usulleri belirlenmiş, binlerce öğrenciye burs bağlanmıştır. Ayrıca 1991, 1992 ve 1993 yıllarında, Türkiye, Türk devletleri ve toplulukları arasında ortak alfabe belirleyebilmek için bir dizi konferanslar düzenlenmiş, ancak katılımcı ülkeler tarafından ortak bir alfabe benimsenememiştir. Yine de Türkiye'nin teşvikiyle, Orta Asya devletleri, zaman içerisinde Latin alfabesine geçmişlerdir. Türkiye'nin o dönemdeki bu dil politikası, Türk Devletleri ve Toplulukları arasında geniş coğrafyada dilsel iletişimi geliştirerek ortak bir yazılı kültür oluşturmayı hedeflemiştir. Türkiye, bu bağlamda, Orta Asya devletlerinde izlenmek üzere, TRT Avrasya kanalını yayına başlatmış, zamanla bunu TRT, Samanyolu, Türkiye Gazetesi Radyo Televizyonu (TGRT), Star ve Show TV izlemiştir (Bal, 2001:291-92; Özer, 2015: 92).

Bununla birlikte, Türkiye'nin Orta Asya'daki girişimlerinde olumlu dönüşümlerin de olduğu görülmüştür. Ankara'nın yeni devletlerle gerçekleştirdiği diplomasi trafiği sonucu kısa sürede bölgede ekonomik ve kültürel alanlarda sağlam temeller atılmıştır. Bunun yanında Türkiye'ye ait Türkiye Petrolleri Şirketi ile Türkmenistan petrol şirketi arasında 1993 yılında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Batı Kazakistan eyaletlerinde petrol sahalarının geliştirilmesi planlanmıştır. Aynı zamanda Kazakistan'la yıllık ticaret hacmi 213 milyon dolara ulaştırılarak Türkiye, bu ülkeye en çok sermaye getiren üçüncü ülke olmuştur. Türkmenistan'a yatırılan sermaye hacmine göre listenin başını çeken Türkiye, bu ülkede inşaat sektörünün tamamına hâkim olmuş, her iki ülke arasında yıllık ticaret hacmi 650 milyon dolara ulaşmıştır. Böylece, 1990'lı yıllarda Türkiye inşaat şirketleri tarafından Orta Asya genelinde yapılan genel iş hacmi 3,7 milyar dolara tekabül etmiştir (Troitski, 2008: 84-88).

Bütün bunların yanında, 1993 sonrası dönemde karşılıklı resmi ziyaretlerin ve Türk Zirvelerinin düzenlenmesinin devam ettiği, ancak artık Türkiye'nin "bölgedeki liderliği" ve "büyük ağabey" konumu, diplomatik söylemlerde dile getirilmediği görülmüştür. Rusya'nın diplomatik baskısı sonucu Orta Asyalı liderler, Ocak 1994'te Bakü'de ikinci Zirvenin gerçekleştirilmesi fikrine karşı çıkmışlar, bunun üzerine zirve, Ekim 1994'te İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. İkinci Zirve'de Orta Asya devletleri ve Türkiye, Dağlık Karabağ sorununa barışçıl bir çözüm bulunması ve petrol/doğalgaz boru hatlarının Türkiye üzerinden geçirilmesi konularında uzlaşmaya varmışlardır. Ağustos 1995'te Bişkek'te gerçekleştirilen Üçüncü Zirvede ise taraflar, bölgesel işbirliği konusuna yoğunlaşmışlar, enerji nakil hatlarının oluşturulması,

telekomünikasyon hizmetleri, öğrenci değişim programları, sivil ve askeri personelin eğitimi ile ulaştırma alanlarında bazı ortak projeler gibi konuları görüşmüşlerdir (William, 2003: 307).

Ayrıca, bölgede rekabet düzeyi daha da yoğun hal almaya başlamış, bir taraftan Orta Asya'da Türkiye'nin eliyle etkin olmaya çalışan Batı, diğer taraftan emperyalist bakış açısı ile yanıp tutuşan Rusya faktörü gereksiz gerilimlere yol açmaya devam etmiştir. 1993 yılında Rusya'da gerçekleşen iktidar değişimi dış politikada da birtakım yenilikleri beraberinde getirmiş, iktidara daha milliyetçi bir bakış açısına sahip bir ekibin gelişi ile Rusya Yakın Çevre Politikasını benimsemiştir. Bu bağlamda Rusya, bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde eski nüfus alanı olan devletlerle çok taraflı yoğun ilişkiler içine girmeye başlamıştır.

Diğer yandan Avrasyacılık ilkesinin benimsendiği bu süreçte Çin de bölgesel etkinliğini korumaya çalışmış, özellikle enerji sektöründe Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Bu alana yatırımlarını yoğunlaştıran Çin, aynı zamanda Orta Asya'yı ucuz Çin mallarının satış pazarına dönüştürmüştür. Bu girişimlere karşın Batı da birtakım önlemler almak zorunda kalmıştır. Rusya ve Çin'in bölgedeki etkinliği Amerikan firmalarını da hayli zora düşürmüş, bu çerçevede ABD 1997 yılında Yeni Orta Asya stratejisi benimseyerek bölgedeki Amerikan ticaretini destekleyeceğini açıklamıştır. Aynı zamanda Çin ve Rusya'ya rağmen Doğu-Batı enerji koridoru da Amerika tarafından gerçekleştirilmesi önemli görülen bir proje olarak desteklenmiştir.

Tüm bunların yanında, yeni bağımsızlık kazanan ülkelerde demokratikleşme ilkelerinin yerleştirilmesi, sivil toplumun etkinleştirilmesi, dünyaya entegrasyon sürecini hızlandırarak Rusya'nın yeniden doğabilecek hegemonyasının engellenmesi gibi önemli siyasi girişimler de Batı'nın gündemini meşgul etmiştir (Ancak, 2020, 2011: 1113-1144). Buradan hareketle, 1990'lı yıllarda Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine teknik yardımda bulunmak üzere TACIS programını hazırlayan ve bu program dâhilinde Orta Asya devletleri de dahil olmak üzere, Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkeler ile ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışan Avrupa Birliği, bu ülkelere yönelik olarak teknik yardım programları başlatmış, her bir Orta Asya devletiyle ortaklık ve iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. (Ertan, 2003: 55-77).

C. Orta Asya'da Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye

Yakın çevre kavramı "ilk kez iki kutuplu uluslararası sistemin ortadan kalkmasıyla Rus siyasal eliti ve entelektüel sınıfı tarafından dile getirilmiştir. Onlar bu kavramı, SSCB cumhuriyetleri ile diğer devletleri birbirinden ayırt etmek için, yani jeopolitik bir anlamda kullanmışlardır (Erol, Amirbek, 2014: 14). Öte yandan Yakın Çevre kavramının Dış politika konseptindeki iki konuyla bağlantılı olarak ele alındığı görülmüştür. Bunlardan birincisi, yakın çevre alanının Rusya'nın istikrarlı ekonomik gelişimi ve güvenliği açısından oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. İkincisi ise, ülkenin devletlerarası hiyerarşik sıralamada bir üst seviyeye yükselmesi için kontrol altında tutulması gereken bir coğrafi alan olduğuna belirtilmiştir (Şakleina, 2002:20). Böylece Rus siyasal iktidarı, yakın çevre olarak kabul ettiği Orta Asya'yı güvenliği ve gelişimi açısından bir tampon bölge olarak görmüş ve bu kapsamda örneğin, Afganistan

gibi istikrarsız bir ülkeden gelebilecek her türlü tehdidi sınırlarına yaklaştırmadan güney çevresinde yok etmeyi amaçlamıştır (Erol, 2011: 26).

Diğer yandan Orta Asya'nın Rusya için politik nedenlerin yanı sıra stratejik açıdan da önemli olduğu görülmüştür. Bu nedenlerin başını Orta Asya'da yaşayan etnik Rusların korunması çekmiştir. Orta Asya'yı vazgeçilmez kılan diğer bir etken ise bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşımın devam ettirilmesi olmuştur. Ayrıca askeri ve teknik açıdan da Orta Asya, Rusya'nın çıkarları açısından büyük önem arz etmiştir. Burada askeri kontrolün sağlanması, uzay tesisleri, nükleer birimlerin kontrolü Rus ulusal güvenliği açısından mühim araçlar olarak görülmüştür (Osman, 2001: 1-88). Bu bağlamda, 1998 yılında The Conflict Studies Research Centre tarafından yapılan bir çalışmada Rusya'nın Orta Asya'daki Ulusal Çıkarları şu şekilde sıralanmıştır (Blandy, 1998:1-2):

- “Kazakistan ve bütün Orta Asya'yı kaybetmenin Rusya'nın devlet çıkarlarına bir tehdit olarak algılanması,
- Orta Asya'da, özellikle Kazakistan'da, Rus malları ile haklarının korunması, etnik Rusların ekonomik çıkarlarının desteklenmesi, Ural-Batı-Kuzey Kazakistan bölgelerindeki ekonomik sistemin korunması ve Rusya'nın ekonomik çıkarlarının muhafaza edilmesi,
- Rusya'nın Orta Asya'daki ticari ve siyasi rakiplerinin İran ve Türkiye olarak belirlenmesi,
- İslami değerlerin bölgeye nüfuz etmesinin engellenmesi,
- Rusya için en önemli tehlike olarak bilinen Çin'in bölgedeki etkinliğini sürekli olarak engellemesi.”

Buradan hareketle, Rusya'nın 1990'lı yılların başında Orta Asya'ya maddi destek sağlayamadığı, ancak yine ulusal güvenlik konusunu hiçbir zaman göz ardı etmediği ifade edilmelidir. Bu çerçevede Orta Asya, Rusya'nın güney sınırlarının korunması açısından önemli çapta jeo-stratejik öneme sahip olmuş, bu ülkelerle askeri ilişkilerin geliştirilmesi, bu devletlerde Rus askerlerinin bulundurulması Rusya için her zaman hayati önem taşımıştır. Örneğin 1990'lı yıllarda Tacikistan'da yaşanan iç savaşın Rusya'ya sıçraması tehlikesine karşın bu ülkede askeri kontrolün sağlanması gereksinimleri büyük önem arz etmiş, Rusya'nın buradaki askeri kontrolünü meşru kılan sebep olarak ise, bu ülkelerde yaşayan azınlık Rusların haklarının korunması gösterilmiştir (Kunic, 2020: 572).

Diğer yandan Rusya, eski Sovyet gücünü bölgede koruyabilmek ve bu ülkelerle ilişki ile bağların kopmasını engellemek için 8 Aralık 1991 ve 21 Aralık 1991 tarihlerinde Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) oluşturmuştur. Buna paralel olarak, Orta Asya'da özellikle, Fergane vadisinde gelişen ve güç kazanmaya başlayan radikal örgütler ciddi tehditler oluşturmaya başlamış ve Özbekistan devletinin teşvikleri ile BDT kapsamında 15 Mayıs 1992 senesinde Taşkent'te Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından BDT Kolektif Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır (Sönmez, 2010: 1-9). Böylece Rusya, yakın çevre politikası kapsamında yeniden yüzünü Orta Asya'ya çevirerek bölge ülkeleri üzerinde eski etkisini yeniden inşa etmeye başlamıştır. Rusya bölgesel rekabette gücünü ortaya koyarak, post Sovyet topraklarda hala etkin olduğunu göstermeye çalışmıştır. Rusya'nın Orta Asya ülkeleri ile tarihi, siyasi bağların yanı sıra,

yıllardan beri tesis edilmiş olan baba-oğul ilişkisi, psikolojik bağlamda, itaat durumunun da oluşmasına neden olmuştur.

Rusya için BDT adeta Sovyetler Birliğinin bir alternatifi olarak görülmüş, ancak eski gücünü Türkistan devletlerinde korumaya çalışsa da ekonomik sorunlar buna el vermemiştir. Bu bağlamda, Rusya BDT'nin kuruluşunun ilk yıllarında maddi darboğazdan dolayı bölgeye yeterince fayda getirememiştir. Tabii ki bu da doğal olarak bölge ülkelerini kalkınmak için alternatif yollar arayışına sevk etmiş, özellikle Türkiye üzerinden Batı ve ABD ile ilişkilerin kurulması ve yoğunlaştırılması onlar için bir ekonomik avantaj olarak görülmüştür.

Öte yandan, Orta Asya'da ayaklanmaların baş göstermesi ve radikal dini oluşumların artması gibi durumlar bölgede siyasal istikrarsızlık endişesi de uyandırmaya başlamıştır. Çünkü bu durumlar, genç devletlerin bağımsızlıklarını yitirmelerine ve yeniden Rusya yönetimine girmelerine neden olabilirdi. Böylece, BDT üyesi ülkeler Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova bir GUUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) oluşumuna imza atarak Rusya'nın tekrardan etkisi altına girmemek için bir karşı birlik olma kararı vermiş oldular (Gökçe, 2008: 198).

Aynı zamanda, Rus askeri güçlerinin Orta Asya'da bulunması, bu ülkeleri dolaylı bir şekilde Rusya'ya bağlı kılmaktaydı. Örneğin, Tacikistan'ın içine düştüğü iç savaş ve uluslararası terörizmin odak noktası durumundaki olan Afganistan ile ortak sınıra sahip olması, ülke yönetiminin Rusya Federasyonu'na bağımlı kalmasına neden oluyordu. Diğer taraftan, bölgedeki içerisindeki önemli ülkelerden birisi olan Türkmenistan ise doğal kaynaklarını Batı pazarlarına doğrudan ulaştırarak boru hatlarına ihtiyaç duymaktaydı. Türkmenistan'ın enerji nakil hatları bakımından Rusya'ya olan bağımlılığı ise, Rusya tarafından bir koz olarak kullanılmaktaydı.

Bir diğer bölge ülkesi olan Kazakistan ise Rusya'yı kışkırtmadan hareket etmeye gayret eden bir ülke olmuş, enerji politikasında Rusya'nın rızasını göz önünde bulundurarak adımlar atmıştır. Rusya'ya bağımlılığa rağmen Nazarbayev sürekli alternatif yollar arama peşinde olmuştur. Buna en iyi örnek izlediği enerji politikasıdır. Buna göre, Çin ve Rusya ile yaptığı boru hat anlaşmalarında Bakü-Tiflis-Ceyhan'a katılım anlaşması eklemesi sonucu Rusya, Çin, ABD, Türkiye ve Batı ülkeleri iş birliği içine girmişti (Gökçe, 2008: 200). Böylece, Orta Asya ve Kafkasya'yı kaybetme korkusunun altında yatan gerçeğin hammaddelere ulaşım ve kontrol hırsı olduğu görülebilmekteydi.

Buradan hareketle, Rusya ile Orta Asya devletleri arasında, 1999 ve 2001 yılları arasında sıcak ilişkilerin yeniden tesis edildiği ifade edilebilir. Çünkü, 1996 senesinin Eylül ayında Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi ve Orta Asya'nın istikrarını bozabileceği şüphesi, Rusya ve bölgedeki diğer devletlerin muhtemel tehdit ve tehlikelere karşı ortak davranışlara yöneltmiştir. Tacikistan'da yaşanan ve Rusya'nın desteğini alarak yatıştırılan iç savaşın sonra, Taliban destekli Orta Asya'da dini radikal örgütlerin ortaya çıkışı ve Fergane vadisinde eylemlerin hız kazanması Rusya'yı endişelendirmiştir. Özellikle, Putin'in iktidara gelişiyle Rus Dış Politikasında Orta Asya'ya yönelik bakış açısı değişmiştir. Putin yönetiminin ilk yıllarında Rusya Orta Asya'da daha etkin olma kararı almış, bölge ülkeleri ile ekoloji, kanunsuz göçler, dış pazarların birlikte keşfi, entegrasyon, Rus nüfusunun haklarının korunması gibi alanlarda ortaklaşa hareket etmek üzere anlaşmalar imzalanmıştır. Bunun yanı

sıra 2000'li yıllarda Putin'in bölgeye resmi seferleri, güven tazeleme olarak nitelendirilmiş, bu vesileyle atılan adımlar ve imzalanan sözleşmeler sonucu olumlu dönüşümler gözlemlenmiştir. Bu süreçte ticari ilişkiler geliştirilmiş, devletlerin Rusya'ya olan borçlarının bir kısmı da silinmiştir (Kamalov, 2011: 31).

Ancak Putin dönemi, Orta Asya bağlamında Yeltsin siyasetinden daha farklı bir ilerleme kaydetmiştir. Aslında Yeltsin döneminde Orta Asya rejimlerine tanınan yönetsel özgürlükler tek tek geri alınmaya başlanmıştır. Putin'in "yönetilebilir demokrasi" algısı bölge ülkelerinin yönetim anlayışına dönüştürülmeye başlanmıştır. Zira Putin yönetimiyle birlikte yakın çevre politikası daha da yoğunlaştırılmış, özgürlük politikaları sona erdirilmeye yüz tutmuştur (Kamalov, 2011: 32). Bir diğer bakış açısıyla, yapılan bu uygulamalar totaliter rejimlerden gelen ve yönetsel tecrübe ile pekişen alışkanlıklarla yoğrulan siyasetler için bir nimet olarak da görülmüştür. Keza demokrasi tecrübesinden yoksun, eski kafa yapısına sahip yöneticilerin özgürlüklere tanıyacağı haklar büyük fedakârlık ve özveri olarak görülmekteydi. Bu bağlamda, Türki Cumhuriyetler için onlardan demokrasi, insan hakları, özgürlükler talep etmeyen bir devlet ile yakınlaşma daha kolay olacaktı. Tabi ki de burada işi hayli zor olacak konumda olan tek ülke Türkiye olacaktı. Zira Türkiye Batı'dan aldığı destek ve tecrübe ile Orta Asya rejimleri için rol model ülke olma gayreti ve çabası içinde olmuştur. Şöyle ki, Orta Asya'da demokrasinin geliştirilmesine yönelik adımlarda öne çıkan din faktörü, Türki Cumhuriyetlerin kimliklerini belirleyen etken olmakla birlikte, bölgede Totaliter rejim kalıntılarını yok etme gücüne sahip dinsel ilkeleri kullanan bir alan olmuştur. Bölgede yeteri güç ve taraftar kazanan dini eğilimler, her türlü yolsuzluk usulsüzlükleri dile getiren, karşı koyan toplumsal güç olarak büyümeye başlamıştır (Macit, 2012: 21-68). Dolayısıyla, Orta Asya'da demokrasi, siyasal veya ekonomik alanlardan önce dini boyutta gelişim sağlamaya yüz tutmuştur. Oysa, Orta Asya hassas bir yapıya sahip bölge olarak (bir taraftan Rus baskısı, diğer taraftan Çin faktörü) dönemsel şartlar çerçevesinde siyasal istikrar bağlamında kontrol ve denetim uygulamalarını sıkı tutmaya gayret etmiştir. Bu noktada Türkiye'nin Orta Asya'da "demokrasi kuşağı" oluşturma çabalarının beyhude olmasına karşın, bölge ülkelerinin otoriter yönetim geleneğine sahip diğer bölgesel güçlerle yakınlaşmasının da doğal olduğu öne sürülebilmektedir.

III. Türkiye'nin Değişen Orta Asya Politikasının Değerlendirilmesi: Rekabet Yerine İş Birliği

Troitski (2008), Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar Orta Asya'da etkin politika yürütme adına tüm imkanlarını seferber etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Bu süreçte Türkiye, yer yer iniş ve çıkışlar söz konusu olsa da bölgesel aktör olarak birtakım sorumluluklar yüklenmiş ve bunları kendine misyon edinmiştir. Bu süreçte Türkiye, Orta Asya ülkelerinde demokratik yapının tesisi ile laik sistemin oluşturulmasında rol model ülke olma niyetinde olmuş, İran ve Orta Doğu Arap ülkeleri arasında dengeleyici görev üstlenmiş, totaliter kalıntıların ortadan kaldırılmasına yönelik yeni bağımsız devletlerde yeni nesil kadroların yetiştirilmesi adına kültürel bilimsel ilişkileri pekiştirmek adına somut adımlar atmıştır. Geliştirilmiş bu stratejiler yalnızca devlet kurumları ile değil, aynı zamanda STK'lar ve vakıflar kapsamında da gerçekleştirilerek kamu

diplomasisi uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye'nin bazı yanlış hesaplamalara rağmen Orta Asya'ya bu hızlı girişini engelleyen bir takım iç sorunları olmuştur. Zira Türkiye'nin ekonomik sıkıntıları, PKK sorunu, Kıbrıs meselesi, Orta Asya'yı ülke gündeminde ikincil plana itmiştir. (Troitski, 2008: 328).

1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya'daki politikalarına değinen Rus siyaset bilimcisi Nartov (2009) ise, yolun başından beri bu stratejilerin başarıyla sonuçlanamayacağını dile getirmiştir. Zira bu süreçte devlet gücü iç sorunların çözümlenmesi doğrultusunda seferber edilmiş, söz konusu bölgeye yönelik tecrübeli kadro sıkıntısının yanı sıra maddi ve teknik yetersizlikler de politika uygulamalarını kısıtlamıştır. Diğer taraftan, Turancı söylemlerin bölgesel krize yol açma tehdidi Türkiye'yi geri adım atmaya itmiş, ilişkiler kültürel ve ekonomik boyutla sınırlandırılmaya zorlanmıştır (Nartov, 2009: 204). Dönemin jeopolitik durumunu analiz eden bir başka Rus siyaset bilimcisi Dugin ise, 1990'lı yıllardaki Türkiye-Batı ilişkilerine dikkat çekmiştir. Türklük ve İslam endekli politika üreterek Orta Asya ile ilişkileri pekiştirmeye çalışan Türkiye, bunu Batı'lı müttefiklerinin desteğiyle gerçekleştirmeye çalışmış ve böylece Çin ve Rusya gibi güçlerin buna kayıtsız kalması imkânsız olmuştur. Pantürkizm ile Batı müttefikliğinin aynı anda yürüyemeyeceğini dile getiren Dugin, Türkiye'nin Türkçülük politikalarının başarılı kılınması için dış politika ve tutumlarında köklü değişimlere gitmesi gerektiğini öne sürmüştür (Dugin, 1997: 430).

Buradan hareketle, Türkiye'nin 1990-2000'li yıllarda Orta Asya ülkelerine model olma çabası birtakım gerçeklerin göz ardı edilerek üretilen politikalar sonucu beklenen doğrultuda gerçekleştirmediği ifade edilmelidir. Zira Türki Cumhuriyetlerin kültürünün 70 yıllık bir Sovyet geleneği ile yoğrulmuş oluşu, Türkiye'nin ortak Türk kimliği üzerinden yürütmüş olduğu politikasını başarısız kılmıştır. Aynı zamanda, Türkçülük coşkusuyla bölgeye yönelik atılan adımlar Türkiye bölgesel güçlerle de rekabet içine sürüklemiştir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin milliyetçi duygularla Orta Asya'ya açılma isteği sonradan fark edilmiş bir stratejik hata olarak değerlendirilebilmektedir. Ortak değerler, ulusal kimlik üzerine hatırlatmalar yaparak yakınlaşma çabaları, bunları kendine bir ayrıcalık olarak görme ve gösterme eğilimleri bölgesel güçler tarafından endişe ile karşılanmıştır. Yani aslında birtakım gerçeklerin herkes tarafından bilinmesi durumu söz konusu iken, buna sürekli vurgu yapılması ve duyurulması belirlenmiş siyasetin işleyişine engel olmuştur. Pantürkizm, Büyük Türk Devleti, Yüzcüncü Yılın Türk Yılı olacağına dair birinci ağızlardan söylenen ve sloganlara dönüşen deyimler ülkemizi bölgesel aktörlere karşı zor duruma düşürmekle birlikte, Orta Asya'nın üzerinde Rus baskısının artmasına sebep olmuştur. Şöyle ki, 1994 yılının Ocak ayında Azerbaycan'da yapılması planlanmış olan II. Türk Zirvesi Moskova'nın tepkisi üzerine toplanamamıştır. Nitekim Rusya'nın yakın çevre politikası, Rusya'daki PKK oluşum ve eylemlerine hoşgörülü yaklaşılması, Türkiye üzerinden dünyaya pazarlanacak petrol ve doğal gaz projelerine karşı çıkılması durumları, iki ülke arasında gerilimlerin yaşandığının birer göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Can, Uulu, 2009: 11-32).

Bu bağlamda, Türkiye, doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren Rusya ile ikili ilişkilerine ekonomik ve kültürel yönden de ağırlık vermeye başlamış, Türk müteahhitleri Rusya'da önemli ihaleler almaya başlamış, iş

adamları büyük alışveriş merkezleri, okullar açarak iki devlet arasında “mavi akım” gibi stratejik ve ekonomik yönden önemli olan projelere imza atmışlardır. Bu girişimler, Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkaslar’a yönelik politikasına karşı olan Rusya’nın tavrını biraz yumuşatmıştır. Ancak, Rusya bölgeye yönelik ilgisini hiç azaltmamış, aksine Kırgızistan ve Özbekistan’da çıkan karışıklıklar ve Taliban’ın bölgeye yönelik tehditlerinden dolayı askeri olarak da bölgeye tekrar yerleşme niyetini göstermiştir (Can ve Uulu, 2009: 11-32).

Diğer taraftan Türkiye, bölge ile olan ilişkilerinde kazan kazan politikasına dayanarak Rusya’nın tavrına karşı yatıştırıcı politikalar gözetmiştir. Bu manada, Türkiye’nin Karadeniz’e kıyısı olan dokuz ülkeyle bir Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü oluşturmak için görüşmeye oturması, kısmen Rusya’yı yatıştırmak, Karadeniz kıyısında anlaşmazlıkları azaltmak ve denge oluşturmak amacına hizmet etmiştir (Yalçınkaya, 2017: 3).

1991-2001 dönemine gelindiğinde ise tüm olumsuz durumlara rağmen, Türk Cumhuriyetleri ile münasebetlerde oldukça önemli gelişmeler, atılımlar ve başarılar kaydedilmiştir. Bugün Türk Cumhuriyetleriyle olan ekonomik ilişkiler çok boyutlu olarak sürdürülmektedir. 1994 yılında Türkiye’nin Orta Asya ülkeleri ile yıllık ticaret hacmi 430 milyon, 1997 yılında ise 909 milyona yükselmiştir. Bu ülkeler içinde ise Kazakistan’ın ekonomik gelişimi daha hızlı bir şekilde ilerleme sağlamıştır. Lakin 2000 yılında Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ticaret hacminde düşüş gözlemlenmiştir. Bu süreçte hem Türkiye’nin siyasal sorunları hem de ekonomik sıkıntılar sebep olarak görülmektedir (Karkacier, 2009: 1-23).

1998 yılında Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Özbekistan Cumhurbaşkanı ile ABD Enerji Bakanının gözlemci statüsünde olduğu bir toplantıda Ankara Deklarasyonu imzalanmıştır. Bu anlaşmada Hazar Denizi hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına açılması için Hazar-Akdeniz (Bakü-Tiflis-Ceyhan) hattının “Ana Petrol Boru Hattı” olarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Aynı tarihte Türkiye ve Türkmenistan Cumhurbaşkanı tarafından, Türkmen gazını dünya pazarlarına taşıyacak bir boru hattı projesinin gerçekleştirilmesini ileri süren bir anlaşma imzalanmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin teknik bilgi birikimi ile sanayileşme alanında sahip olduğu tecrübeler de bu ülkeler için Türkiye ile iş birliğinin önemini artırmıştır. Ulaştırma ve haberleşmenin, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi noktasındaki önemi, bu alanlarda iş birliğine öncelik verilerek kara ve hava ulaşım anlaşmaları yapılmasını sağlamıştır. Kurulan telefon santralleri ve yer uydu istasyonları vasıtasıyla bu ülkelerin diğer ülkelerle haberleşmeleri Türkiye üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda petrol, doğalgaz ve maden cevherlerinin çıkarımı, işletilmesi ve ulaşımı ile enerji, tarım ve hizmet alanlarında müşterek yatırım için anlaşmalar yapılmıştır (Çakmak, 2017: 120).

Türkiye’nin Orta Asya’ya yönelik politik değişimlerinde TİKA da önemli rol oynamıştır. 1999 yılında yapısal bir değişime tabi tutulan TİKA, Başbakanlığa bağlı olarak görevine devam etmeye başlamıştır. Böylece dış işlerinden bağımsız, kendi bünyesinde strateji üreten, yurtdışına açılarak yumuşak güç araçları kullanmaya başlamıştır. Daha çok iş birliği, koordinasyon ve yardımlaşma alanlarında kendini gerçekleştiren ve gösteren bir kurum olarak Orta Asya’da faaliyetlerine devam etmiştir (Denizhan, 2010: 22). Bu bağlamda, Türkiye-Rusya ilişkileri 2000’lerde daha olumlu ve ılımlı bir düzlemde cereyan etmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında iki ülke arasında yakınlaşma

gözlemlenmeye başlamış, 2002 yılında Rus Genel Kurmay Başkanı Türkiye'ye resmi ziyarette bulunarak iki taraf arasında bir askeri anlaşma imzalanmıştır. Bu seferin ABD'deki saldırıların ardından gerçekleşmiş olması manidar karşılansa da bunda Türkiye'nin bölgesel politikasındaki değişimlerin de etkili olduğu söylenebilmektedir. Nitekim karşılıklı güven duygunun zayıf olduğu bu dönemlerde böylesi bir yakınlaşma "sanal" olarak nitelendirilse de daha planlı bir şekilde yürütülmüş dış politikanın olumlu dönüşümü olduğu söylenebilmektedir.

Ancak Türkiye'nin Batı yanlısı dış politikası, her iki ülke arasında samimi ilişkilerin kurulmasını hep engellemiştir ve bu kapsamda Türkiye 2002 yılında kurulan Avrasya Ekonomik İş Birliği Örgütü'nün dışında bırakılmıştır. Bunun yanı sıra, Rusya ve Çin'in bölge ülkeleri nezdinde yapmış oldukları politikalar ve coğrafi konumları itibarıyla Orta Asya devletleri yüzlerini bu ülkelere çevirmişlerdir. Aynı zamanda Rusya ve Çin gibi ülkelerin demokratik yapılara daha uzak mesafede olmaları da Orta Asya liderlerinin işine gelmiş ve bu yakınlaşmayı kolay kılmıştır.

Orta Asya ülkeleri ile Türkiye'nin yakınlaşmasındaki en önemli engelin ise geleneksel otoriter yapının bölgede hala etken olmasından kaynaklandığı belirtilmelidir. Sıkça literatürde rastlanılan "anti demokratik" yapılar ifadesinin, bahsi geçen ülkelerde kabul oluşu ikili ilişkileri zorlaştırmakla birlikte, ekonomik gelişimi de engelleyebilmektedir. Dolayısıyla, kırılğan yapılar olarak isimlendirebileceğimiz Orta Asya'da muhalefetin zayıf oluşu veya tamamen tasfiye edilişi, demokratik ilkelerin yerleşmesine engel olmaktadır. Daha çok merkezîyetçi ve otoriter yapılar olarak bilinen bu ülkelerde güvenlik algısı en üst düzey ideoloji olarak gösterilmektedir. Hatta demokrasi, istikrar karşısı bir algı olarak halka empoze edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, bir taraftan Rusya, Çin, İran diğer taraftan Türkiye, ABD ve Batı ülkelerinin kısılcacında kalarak bağımsızlık endişesine kapılan bir Orta Asya tablosu görülebilmektedir. Bu endişe ve kaygının, kontrolcü bir yapıya sahip olarak giderilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir (Arı, 2010: 22).

IV. Sonuç

Çalışmada ele alınan süreç kapsamında, Orta Asya için bir tarafta herhangi bir demokratik talep ve uygulamalar beklemeyen Çin, Rusya ve İran, diğer tarafta ise ABD ve Batı endeksli, siyasal yapılanma bekleyişi içinde olan bir Türkiye'nin söz konusu olduğu ifade edilmelidir. Oysa Sovyetlerde önemli bürokratik konumlarda olan elit bir takımın bağımsızlık kazanan ülkelerin başına geçmesi ve bu geçiş sürecinde yapının değişiminden bağımsız olarak Totaliter zihniyet ve alışkanlıklarını da taşıyan liderler söz konusu olmuştur. İlk başlarda bağımsızlık ve özgürlüğü kazanmanın yolu olarak demokrasi ve insan hakları görülse de sonradan bu ilkeler bağımsızlığı korumanın engeli olarak belenmiştir.

Bütün bu şartlar gereği Türkiye, Orta Asya üzerinden rekabet etmeyi bir kenara bırakarak daha çok ekonomik ve eğitim alanlarında iş birliğine devam etmiştir (Hasgüler, Uludağ, 2009: 55). Öncesinde (1991-1995 yılları arasında) bölgesel gerçekleri algılama sorunu yaşayarak adımlar atmış olan Türkiye'nin, 1995 yılından başlayarak Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinde iş birliği çerçevesinde yeni bir yol haritası belirlemeye çalıştığı ve bu çizgi üzerinden

ilerleyerek gerilen ortamı yumuşatmayı hedeflediği görülmektedir. Siyasi beklentilerini artık açık bir Şekilde ifade etmeyen Türkiye, ikili ilişkilerde kardeşlik, ortak dil, ortak inanç ve ortak değerler üzerinden politika yürüten, bölgesel istikrar ve huzur için çaba sarf eden bir kimlik inşa etmeye başlamıştır.

Sonuç olarak Türkiye'nin,1991-2001 yılları arasında Orta Asya'da yürütmüş olduğu politika aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- SSCB yıkıldıktan sonra Türkiye'nin Orta Asya'ya siyasi açıdan girişine, ‘‘Ağabey’’, ‘‘Model lke’’ ‘‘Geleneksel Türk Devleti Modeli’’ ‘‘Turancı’’ gibi söylemlerle eşlik edilmiş, bir ‘‘egemen’’ çağrışımı anımsatarak Türki Cumhuriyetlerde ekingenliğe, bölgesel glerde ise endişeye yol açmıştır. Diğer taraftan, kardeş ülkelerin, Türkiye tarafından bu söylemler çerçevesinde oluşturulmuş olan hızlı siyasi yakınlışmaya on yıllarca devam eden Sovyet yönetim zihniyeti ve gelenekleri ciddi engel teşkil etmiştir. Aceleci ve plansız bir yaklaşım yalnızca Rusya'nın işine yaramış ve yakın evre politikası kapsamında Rusya, bölge ülkeleri üzerinde etkisini yeniden güçlendirerek, siyasi açıdan Türkiye'nin geri adım atmasını sağlamıştır.

- Türkiye'nin, Rusya, Çin ve İnan'ın, Orta Asya'da vermiş oldukları nüfuz mücadelesini değerlendirirken, bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Zira bölgenin enerji kaynaklarının Türkiye zerinde AB ülkelerine ulaştırılması politikası ABD ve AB tarafından desteklenmiş olsa da Orta Asya-Kafkasların sahip olduğu doğalgaz, petrol rezervlerinin Avrupa ülkelerine satışı ve kontrolünü her zaman elinde bulundurmayı amaçlayan ve bu stratejiden vazgeçemeyen bir Rusya söz konusuydu. Bölgede, geniş bir alanda enerji tekeli oluşturan Rusya, yer yer enerji güvenliğini Avrupa'yı ‘‘dize getirmede’’ bir araç olarak kullanan bir devlet olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye, Orta Asya lkeleri ile gerek ekonomik gerekse de enerji sektöründe geliştirdiği ilişkilerde Rusya faktörünü göz önünde bulundurarak adımlarını atmak zorunda kalmıştır.

- Türkiye'nin, 90'lı yılların başından beri, Orta Asya lkeleri ile ilişkilerinde her daim tarihsel kültürel ve etnik değerlere vurgu yaparak, akrabalık, kardeşlik bağları üzerinden yakınlık tesis etme gayreti içinde olduğu görülmektedir. Oysa 70 yıldan fazla bir süre zarfında Sovyet değerlerinin Türki Cumhuriyetlerin kültürleri ile etkileşimi, etnik Rus nüfusunun toplumsal yaşamın her alanında etkili olması, Türk kimliği üzerinden yürütülen yakınlık politikasını da bir anlamda iflasa uğratmıştır. Etnik Rus faktörünün bu ülkelerdeki varlığı, haliyle Rusçanın da toplum tarafından yaygın olarak kullanılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, bazı hususlar dikkate alınmadan, incelenmeden, hesaba katılmadan, dil, din ve kimlik üzerinden yrtlmeye çalışılan politika, başarısız olmuştur.

- Bağımsızlıklarını yeni kazanmış Türki Cumhuriyetlerin kalkınmaları ve siyasi açıdan tekrar Rusya'nın boyunduruğuna girmemeleri için demokratik reformların gerçekleştirilmesine ve hukuki ıslahlata büyük ihtiyaç duyulmuş, ABD ve AB tarafından Türkiye model olarak bu devletlere takdim edilmiş olsa da, Totaliter rejim kalıntılarının var olduğu, Sovyetlerce desteklenen liderlerin hala koltuklarında oturmaya devam etmesi bu ülkelerde demokratik ilkelerin uygulanmasının ne kadar zor ve imkansız olduğu gerçeğini çok geçmeden ortaya çıkarmıştır. Güçlü bir siyasi otorite ile yönetilmeye alışkın toplum ve daima dikte eden bir yönetim geleneği, Orta Asya ülkelerini, insan hakları konusunda duyarlılığa çağıran Türkiye'den uzaklaştırırken, demokrasi gibi bir

derdi olmayan Rusya ile hızlı yakınlaşmalarına sebep olmuştur. Bu da Türkiye'nin bu ülkeler için model ülke olma politikasını sekteye uğratmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: YY; Tasarım: YY ve MD; Veri Toplama: YY; Kaynak Tarama: YY; Analiz ve Yorum: YY ve MD; Makalenin Yazımı: YY ve MD.

Idea: YY; Design: YY&MD; Data Collecting: YY; Literature Review: YY; Analysis and Discussion: YY&MD; Writing: YY&MD.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.

Kaynakça

- Ali, A. (2010). *Türkiye'nin Orta Asya Politikası*(der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (s.641-655). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ancak, O. (2020). Yeni Avrasyacılık Bağlamında Güney Kafkasya'da Türkiye ve Rusya. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 75(3), 1113-1144.
- Arı, T. (2010). Orta Asya'da Siyasal, Toplumsal ve Ekonomik Yapılar, Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri. *Orta Asya ve Kafkasya "Rekabetten İşbirliğine"*, Derleyen: Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Bal, I. (2000). *Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: The Rise and Fall of the Turkish Model*. Routledge.
- Bal, İ. (2002). "The Turkish Model and the Turkic Republics". *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 3(3). (1-17).
- Bal, S. G., Yayar, R., & Karkacier, O. (2009). Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Dış Ticaret İlişkilerine Genel Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-23.
- Balcı, A., & Yeşiltaş, M. (2005). Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımların Kullanılması: Japonya Örneği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(8), 167-198.
- Brzezinski, Z. (1994). Kontrollden Çıkmış Dünya (çev. Haluk Menemencioğlu). *İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

- Blandy, C. W. (1998). *The Caucasus Region and Caspian Basin: " change, Complication and Challenge"*. Conflict Studies Research Centre, Royal Military Academy, Sandhurst.
- Çakmak, Ö. A. (2017). Orta Asya: Bölgesel Entegrasyon Girişimleri ve Öneriler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 116-134.
- Denizhan, E. (2010). Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 17-23.
- Dugin, A.(1997). *Osnovigeopolitiki (Jeopolitiğin temelleri)*", Moskova: Arktogeya yayınları.
- Efegil, E., & Stone, L. A. (2003). Iran and Turkey in Central Asia: opportunities for rapprochement in the post-coldwar era. *Journal of Third World Studies*, 20(1), 55-77.
- Erol, M. S. (2012). Türkiye nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 1-20.
- Erol, M. S., & Amirbek, A. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 14(1), 155-177.
- Gökçe, M. (2008). Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresinde Yaşanan Rekabet. *Journal of International Social Research*, 1(3). 178-208.
- Hasgüler, M., & Uludağ, M. B. (2009). " Üçüncü Dünya" Yolunda Rusya ve Orta Asya. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (41), 39-60.
- Kadıoğlu, F. K., & Özer, Ö. K. (Eds.). (2015). *Yükseköğretim Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi: Araştırma Projesi*. Kalkınma Bakanlığı.
- Kamalov, İ. (2011). Rusya'nın Orta Asya Politikaları. *Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın, (2)*.
- Kunic, N. (2020). Rusya'nın Orta Asya Politikası: Kazakistan Örneği. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 56-71.
- Macit, N. (2012). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Demokrasi Kuşağı Oluşturma Planının/Arap Baharının Neresinde?. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 21-68.
- Mustafa, A. (2001). "*Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler*", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası Cilt II*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mustafa, A. (2004). "*Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler*", içinde: *Türk Dış Politikası*, (Editör Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nartov N. (2009). *Geopolitika*. Moskova: Yuniti Yayınları.
- Osman, M. Ö. (2001). *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Özkan, G. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkîye-Nato-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 109-132.
- Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle

- İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27). (1-9).
- Tatyana, Ş. (2002). “Vneşnaya Politika İ BezopasnostSovremennoiRossii 1991-2002”: Hrestomatiya (1991-2002 Yılları Arasında Rusya'nın Dış Politikası ve Güvenliği: Sistematik Derleme), Moskova: MGİMO Yayınları.
- Tellal, E. (2005). “*Türk Dış Politikasında Avrasya Seçeneği*” Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı 5, Cilt 2, Bahar. 49-70.
- Troitski, E. (2001). “*Politika Tursii v SentralnoiAsii 1992-2000 gg*”. (Türkiye'nin 1992-2000 Yılları Arasında Orta Asya Bölgesine Yönelik İzlediği Politika”).
- William, H. (2003). Türk Dış Politikası. Çeviri. Peter Demir. İstanbul: Mozaik.
- Yalçınkaya, F. (2010). “*Türkiye ile Orta Asya Devletleri Arasındaki Siyasi ve Diplomatik İlişkiler-Hükümetler Üstü Kuruluşlar*” (1992-2010). Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmalar Dergisi. Cilt 1, sayı 1. (1-19).
- Yalçınkaya, A. (2017). Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(Özel Sayı Nisan 2017), 1-16.
- Yapıcı, U. (2004). “Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları: Orta Asya Ve Kafkasya” İstanbul: Otopsi Yayınları, 100-107.
- Uulu, İ. O., & Can, N. (2009). Büyük Güçlerin Kısılcığında Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri Siyasi ve İktisadi İlişkileri.

İnternet Kaynakları

<https://www.tuicakademi.org/turkiyenin-orta-asya-politikasi>.

Yeni Osmanlılık Hınc, Nostalji, Narsisizm
Nagehan TOKDOĞAN

İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, 1. Baskı, 286 sayfa, ISBN: 978-975-052-525-4

Nuh AKÇAKAYA*

Nagehan Tokdoğan'ın, doktora tezinden türetilen Yeni Osmanlılık Hınc, Nostalji, Narsisizm adlı kitap, isminden de anlaşılacağı üzere 1980'lerden sonra yükselişe geçen ve Ak Parti (AKP) döneminde zirveyi gören Yeni Osmanlıcı retoriği ve bu retoriğe bağlı olarak oluşan politik ajandanın toplumsal/siyasal yansımalarını irdelemektedir. Türkiye'nin siyasal hayatı içerisinde bir hesaplaşma siyasetine dönüşen son zamanların siyaset eyleme biçimi, Tokdoğan tarafından oldukça çarpıcı bir şekilde analiz edilmektedir. Yazar özellikle tek parti dönemindeki bir takım siyasal olayların, olguların ve aktörlerin bugün nasıl olup da bir hesaplaşma nesnesi haline geldiğini (s. 114-115); politik arzuların, hırsların ve öfkelerin hangi eylem alanlarına kanalize edildiğini soruşturmaktadır (s. 16-17). Tokdoğan, birbiri ile analitik bir nedensellik ilkesi kurarak kitabı beş bölüm şeklinde yapılandırmış ve Yeni Osmanlıcı ideolojik konumlanışın ne olduğunu örnekleri ile birlikte büyük oranda ortaya koymuştur. Yazar, eser boyunca Yeni Osmanlılığı dış politika, milli kimlik, neo-liberal ekonomi, özgürlükler sorunu gibi ayrı ayrı temalarla izah edip, bu alanlardaki politik refleksler üzerinden örnekler vermiştir. Böylece Tokdoğan Ayasofya tartışmasından, İmam Hatiplere gösterilen politik ilgiye; kültür savaşlarından, devasa büyüklükteki mekânların inşasına kadar birçok örnekte, Yeni Osmanlıcı ideolojik tutumun izlerini sürmeye çalışmıştır.

İlk olarak birinci bölümde duygu, siyaset ve sembol ilişkisini tartışan Tokdoğan, birçok felsefecinin ve sosyal bilimcinin irdelediği gibi duyguların doğuştan insan öznesinde var olup olmadığını soruşturmaktadır. Yazar bu bölümde, duyguların inşa edilen tarafına odaklanıp, bu inşa ediş tarzının sembollerle ilişkisini ortaya koymaktadır. Nihai olarak; Tokdoğan, burada siyasal sembollerin duygusal yönünü ortaya koyarak, sembolik siyaset ve duygusal siyaset arasındaki ilişkiyi açığa çıkartmaktadır (s. 19). Tokdoğan, ikinci bölümde Türkiye'nin kuruluşundan sonra ortaya çıkan kimlik bunalımına bir alternatif diye takdim edilen Yeni Osmanlıcılığın doğuşuna neden olan bazı hususları ustalıkla bir şekilde ele almaktadır. Bu noktada Yeni Osmanlıcılığa doğrudan ya da dolaylı olarak zemin hazırlayan neo-liberal ekonomi politiği, kimlik sorunu, aidiyet problemi, uluslararası konjonktür gibi çoğaltılabilecek birçok hususu dile getirmektedir. Nihai olarak Tokdoğan, Yeni Osmanlılığın AKP iktidarına hasredilemeyecek kadar eski bir nosyon olduğunu ifade etmektedir (s. 49). Üçüncü bölümde ise Erdoğan'ın siyaset eyleme biçimindeki

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Konya/Türkiye. e-mail: akcakayanuh@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1457-1379

Geliş Tarihi: 27 Şubat 2021

Kabul Tarihi: 18 Mart 2021

Received: 27 February 2021

Accepted: 18 March 2021

dönüşümü ele alan yazar, mağdurdan muktedir olmaya giden retorik serencamını ortaya koymaktadır. Böylece yazar, bir hesaplaşmanın temel dinamiklerini açığa çıkarmakla yetinmeyip, büyük oranda CHP ve onun temsil ettiği paradigma ile sağ siyasetin gerilimlerini analiz etmektedir. Tokdoğan bu bölümde Erdoğan'ın analogik siyasetinin boyutlarını hem mağdur hem de muktedir olmak noktasında çeşitli yönleri ile ele almaktadır. Burada II. Abdulhamit ve Menderes için kurulan analogilerin, Erdoğan'ın duygu siyasetine nasıl hizmet ettiği dikkat çekici bir şekilde çözümlenmektedir (s. 119). Böylece Yeni Osmanlıcı ideolojik ajandanın hangi duygu haznesinden beslendiği büyük oranda ortaya konulmuş olmaktadır.

Yazar dördüncü bölümde Yeni Osmanlıcılık ve İstanbul arasındaki ilişkiyi ele almakta ve İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin başkenti olmasından mülhem, AKP tarafından nasıl sembolize edildiğini ortaya koymaktadır. Tokdoğan, burada İstanbul sembolizmasının siyasal tezahürleri üzerine odaklanıp, hem yeni kimlik anlatısı ile İstanbul arasındaki ilişkiyi hem de buradaki mekânların AKP siyasetinin çeşitli boyutları ile irtibatını analiz etmeye çalışmaktadır. Yazar son bölümde ise 15 Temmuz darbe girişiminin AKP siyasetini ne denli dönüştürdüğünü ve 15 Temmuz'dan sonra Yeni Osmanlıcı ideolojinin büründüğü son biçimi ele almaktadır. Çalışmada bu olay, AKP siyasetinin duygusal uğraklarının en radikal boyutlarından birisi olarak işaret edilmektedir (s. 222). Darbe girişiminden sonra sembolleşen Ömer Halis Demir gibi aktörlerin, darbe girişiminde ortaya çıkan olayların ve hassaten bir kimlik anlatısının unsuru haline dönüşmüş olan olguların Yeni Osmanlıcı siyaset eyleme biçimini ne denli beslediği, etraflı bir şekilde analiz edilmeye çalışılmaktadır. Tokdoğan, burada sosyal medyadan alarak kullandığı görsellerle, 15 Temmuz afişleri üzerinden bir çözümlenme yapmaktadır. Yazar, 'ecdat retorikinden' ilhamla oluşturulan afişlerin, Osmanlı torunu olmaya yapılan aşırı vurguların, kahramanlık anlatılarının milli narsisizm ile örtüştüğünü ifade etmektedir. Yazar sonuç kısmında da iddialarını ve bulgularını karşılaştırarak, bu siyaset eyleme biçiminin nostaljik ve romantik yönlerini tekrardan hatırlatıp mezkûr siyasetin sürdürülebilirliğinin pek mümkün olmadığını dile getirmektedir.

Tokdoğan eser boyunca gerek sosyal medyadan gerekse de konvansiyonel medyadan aldığı verilerle AKP siyasetinin kırılma noktasını ve beslediği dayanakları büyük oranda analiz etmektedir. Yine tarihsel bir okuma ile Erdoğan siyasetinin analogilerini iyi bir şekilde çözümlenmektedir. Burada özellikle tek parti hükümetleri ve onun temsil ettiği değerlere karşı girişilen mücadelenin ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal boyutlarını ayrı ayrı olaylar üzerinden örnekleyerek açığa çıkarmaktadır. Nihai olarak bütün bir cumhuriyet tarihini göz önüne alarak, AKP'yi var eden ontolojik ve epistemolojik birtakım hususları tartışmanın merkezine koymaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki yazar, bilimsel uzmanlaşmanın getirdiği alan aristokrasisinin sorunlu yanlarından kaçınmış, uzun süreli ve interdisipliner bir okuma ile analiz nesnesini ele almıştır. Bu durum kitabın kaynakçasından da anlaşılabilir düzeydedir ve yazar; siyaset bilimi, sosyoloji, iletişim, psikoloji, tarih ve felsefe gibi çeşitli alanlarda mesai tüketen uzmanlardan yararlanmıştır.

Diğer yandan çalışmanın metodolojik ve içerik açısından eksiklikleri de göze çarpmaktadır. Tokdoğan'a yapılabilecek ilk eleştiri metodolojik hususlar noktasındadır; çünkü metodoloji, bilimsel bir eserin sonuçlarına dair güveni

belirleyen en temel etkidir. Bir sosyal bilim tezinin inceleme nesnesini hangi yöntemle inceleyeceği, kendisini hangi hususlarda disipline edeceği, çalışmanın sınırlılıklarının, zafiyetlerinin ve olası risklerinin ne olduğu, izlenecek yöntemin içsel ve dışsal tutarlılığı peşinen belirtilmeden tez ve edebi metin arasında çok ciddi bir ayırım yapmak mümkün olmayabilir. Bu açıdan bakıldığında yazarın içerik analizi, söylem analizi ya da başka bir nitel/nicel araştırma yönteminin vadedtiği imkânları etkin bir şekilde kullanmadığı, kuramsal (teorik) bir çalışma yaptığı görülmektedir. Hâlbuki Yeni Osmanlıcı ideolojik konumlanışın toplumsal hayatta kimlerde hangi ölçüde bir karşılığının olduğunu anlamak ya da kitlelerdeki duygu rezervlerinin/yoğunluğunun açığa çıkarılması büyük oranda uygulamalı bir çalışma ile mümkün olabilirdi. Nitekim Tokdoğan'ın temel teorik yaklaşımı daha önceki Çalış (2010) ve Özakıncı'nın (2009) çalışmalarında da benzer bir şekilde sunulmuştur. Tokdoğan, AKP dönemini kendi incelemesinin merkezine alarak, çalışmasının özgünlüğünü korusa da bugün Yeni Osmanlıcılığın çeşitli siyasal fraksiyonlara ait aktörlerde ne yoğunlukta bulunduğu halen bir soru işaretidir.

Yazarın eleştirilebilecek bir diğer yönü ise özellikle ilk iki bölümde tartışılan konuları dolaylı olarak daha önce tartışmış olan birçok düşünürün eserlerini gözardı etmesi olarak söylenebilir. Bu noktada bilhassa duyguların sosyolojik yönünü analiz etmiş olan otoriteler ve büyük oranda yazarın konusu ile alakalı birçok çalışma vardır. Mesela Ulus Baker (2018) Türkiye'de duyguların ve kanaatlerin sosyolojik yönünü literatürün içinden bakarak ele alan ilk sosyologlardan birisidir. Bu noktada Baker'in Türkiye'nin içinden bir aktör olarak imaj, duygu ve kanaat gibi nosyonlar etrafında anlamlandırdığı toplumsal özne, Tokdoğan için siyasal alandaki özneyi daha anlaşılır kılabilirdi. Öte yandan daha önce faşizmin ve dolayısıyla potansiyel faşist aktörün duygu haritası üzerinden incelemeler yapmış olan Adorno (2017), muhafazakâr reflekslerin duygu sosyolojisi açısından daha anlaşılır bir şekilde ele alınmasına hizmet edebilirdi. Benzer şekilde Amerikan sosyolojisinden Goffman'ın damgalanmış siyasal aktörü ele alması (2014) ya da ortalama insanın kamusal ilişkilerindeki duygusal uğrakları çözümlemesi (2017), duygu sosyolojisi açısından daha net bir teorik arka plan oluşturabilirdi. Esasında eserleri çoğaltmak mümkün fakat buradaki temel sorun hangi eserleri kullanacağını kararını dışardan bir aktör olarak vermek değil. En temel sorun, duyguların sosyolojik yönünü ele alıp sosyolojik literatürde alanında otorite olarak görülen herhangi bir düşünüre yer verilmemesidir. Nitekim sadece Spinoza, Ahmed, Clarke ve arkadaşlarının perspektifinin ağırlıklı olduğu bir duygu sosyolojisi oldukça eksik kalmaktadır.

Tokdoğan'ın kullandığı üslup, dilbilim açısından oldukça başarılı bir performans sergilese de semantik açıdan seçmiş olduğu birtakım kavramlar iddialı, itham edici, bilimsellikten uzak ve duygu yüklü kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hınç, körlük, banal ya da narsisizm kavramsallaştırmaları bilimsel olarak yeterince tartışılmadan -ki bunların olup olmamasından ziyade çerçevesinin net bir şekilde tanımlanması gerekirdi- kullanıldığı için tartışmaya açık kavramlar olarak görülebilecek niteliktedir. Tokdoğan'ın, rasyonaliteden uzak bir kesimin, bir yazar olarak duygu yüklü yönlerinden rahatsız olması kişisel olarak kendi düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir. Fakat "koyunluk" (s. 38), "eziklik" (s. 115), "körlük" (s. 249) vs. kavramları ifade ya da iktibas etmek bilimsel tarz ile uyuşmamaktadır.

Bilimsel olmak iddiasını taşıyan bir eserin içerisinde bu kadar öznel, spekülasyona dayalı ve serinkanlıktan uzak yargıların olması, çalışmanın olgun taraflarını gölgelemektedir. Öte yandan söz konusu ithamları, yazarın incelediği muhafazakâr/milliyetçi kesimlerin bütününe teşmil etmek, yazarın ekolojik yanlıya düştüğüne dair bir iddiayı güçlendirebilir. Seçmen denilen aktörlerin aynı motivasyonlarla ya da yazarın ifadesiyle aynı duygulanımlarla oy verme alışkanlığı kazandığını iddia ya da ima etmek, bütün bir sosyal bilimler literatürünün birikimini göz ardı etmek anlamına gelebilir.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: NA; Tasarım: NA; Veri Toplama: NA; Kaynak Tarama: NA; Analiz ve Yorum: NA; Makalenin Yazımı: NA.
Idea: NA; Design: NA; Data Collecting: NA; Literature Review: NA; Analysis and Discussion: NA; Writing: NA.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2017). *Otoriteryan Kişilik Üzerine Niteliksel İdeoloji İncelemeleri*. (D. Şahiner, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Baker, U. (2018). *Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru*. (H. Abuşoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları (Birikim Kitapları).
- Çalış, Ş. H. (2010). *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Ş. Geniş, Ü. L. & S. N. Ağırnaslı, Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Goffman, E. (2017). *Kamusal Alanda İlişkiler Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (M. F. Karakaya, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Özakıncı, C. (2009). *Türkiye'nin Siyasi İntiharı Yeni-Osmanlı Tuzağı*. İstanbul: Otopsi Yayınları.

**Vergi Tarihinin Kökenleri: Sümer'den Eski Mısır'a, Yunan'dan Roma'ya
Antik Çağda Vergilendirme Kabiliyeti ve Etkinliği**
Abdullah Burhan BAHÇE

Ankara: Gazi Kitabevi, 2017, 1. Baskı, 282 sayfa, ISBN: 978-605-344-501-2

Soner ÜNAL*

“Temsil yoksa vergi de yok (*No Taxation Without Representation*)” mottosu ile başlayan Amerikan Bağımsızlık Savaşı, temelinde vergi ile vatandaşlık arasında kurulan bir ilişkiye dayanmaktaydı. Amerika'daki on üç koloninin, Birleşik Krallık parlamentosunda temsil edilmedikleri gerekçesiyle vergi ödemeyeceklerini bildirmesi ile başlayan bu karşı çıkış, bağımsızlığa giden yolu da açmıştı. Nitekim ABD'nin kurucu liderleri, vergi ile temsil arasında doğrudan bir ilişki kurmuşlardı.

Vergilendirme, insanlık tarihi boyunca uygarlıkların yaşam şartlarını belirleyen kilit faktörlerden birisi olmuştur. Devlet harcamalarının finanse edilmesi anlamında verginin ortaya çıkışı ise uzun bir tarihsel süreç sonunda gerçekleşmiştir. Nitekim David F. Burg, vergilendirmenin yaklaşık 4500 yıldır hem Doğu'da hem de Batı'da insanlık tarihinin bir parçası olduğunu belirtmektedir (2004: viii). Bir uygarlık kurumu olarak verginin, finansal bir araç olmanın ötesinde tarihi, siyasi, hukuki ve sosyolojik boyutları da bulunmaktadır. Nitekim vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesi kişilerin devlete vatandaşlık bağı ile bağlanmasına yol açmıştır. Bu minvalde vergi ile vatandaşlık arasında yakın ve tarihi bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle vatandaşlık davranışı açısından da vergilendirme olgusunun incelenmesine ihtiyaç vardır.

Abdullah Burhan Bahçe'nin vergi tarihini incelediği “Vergi Tarihinin Kökenleri: Sümer'den Eski Mısır'a, Yunan'dan Roma'ya Antik Çağda Vergilendirme Kabiliyeti ve Etkinliği” adlı kitabında da vergi ödeme ile vatandaşlık arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Bahçe'ye göre toprak sahipliği ve politik hakların kazanılması vatandaşlık statüsü ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda kitap, vergilendirmenin tarihsel olarak medeniyetler açısından neden önemli olduğu ile bunun vatandaşlığa nasıl evrildiğini inceliyor.

Kitap, beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde vergilendirme kavramı ve ortaya çıkışı incelenirken, ikinci bölümde ilk medeniyetlerden birisi olarak kabul edilen Sümerler, üçüncü bölümde Eski Mısır, dördüncü bölümde Antik Yunan, beşinci bölümde ise Roma medeniyetinin vergisel anlamdaki yaklaşımları, mükelleflerine yükledikleri vergi türleri ve tahsilâta yönelik

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı, İstanbul/Türkiye. e-mail: sonunal@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-4033-4884

denetim mekanizmaları araştırılmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada veriler literatür taraması yöntemi ile toplanmıştır.

Bahçe, vergi ile devletlerin istikrarı arasındaki bağlantı üzerine temel bir hipotez ortaya atmaktadır. Yazara göre, vergi toplama kabiliyeti yüksek olan ve etkin bir vergi tahsilâtına sahip medeniyetler tarih sahnesindeki yerlerini uzun süre korurlarken, vergi tahsilât verimliliği düşük devletler ise diğer devletlerin etkisi ve baskısı altına girerek tarihten silinmiştir (s.: ix). Bu tanımlama, vergilendirme ile siyasi topluluk arasındaki kayda değer ilişkiyi ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Bahçe, aynı zamanda tarıma dayalı ilk yerleşik medeniyetlerin beşiği sayılan Ortadoğu'nun iş birliğine dayalı yapısının da düzenli bir idari ve mali sistemi ortaya çıkardığını belirtmektedir. Bu noktada yazar, modern anlamda devlet kavramının Ortadoğu kaynaklı oluşunu, Wittfogel'in kuramsal altyapısını attığı "sulama olgusu" ile açıklamaktadır. Wittfogel'a göre sulamalı tarım kanal kazmayı, bakımını yapmayı ve su baskınlarının geniş ölçekli denetimini gerektirdiğinden devlet (gibi otorite sahibi ve kaynakları sevk edici bir örgütün) müdahalesini zorunlu kılmaktaydı (Huot, 2000: 76).

Kitapta, vergilendirmenin ortaya çıkışı angarya, aşar, haraç gibi vergi türlerinin gelişimine odaklanılarak açıklanmıştır. Antik Çağ medeniyetleri, maddi ve entelektüel boyutuyla verginin ilk kurgulandığı merkezler olmuştur. Ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı bu merkezler, sayısal kuralların kullanılmaya başlanması ile birlikte vergilendirmeyi doğurmuştur. Yazar'a göre de vergilendirme, bu sayısal betimlemeler vasıtasıyla ortaya çıkmıştır. Vergi tahsilâtına büyük önem veren Sümerler ise vergiyi bireylerin hayatından çıkaramayacakları bir olgu haline getirmişlerdir (s. 5).

Bahçe'ye göre Sümerlerde vergilendirmeyle ilgili hususlara bakıldığında göze çarpan ilk durum, bu medeniyeti oluşturan kent devletleri arasında verginin bir güç sembolü olarak kullanılmasıdır (s. 265). Bu minvalde vergi ödeyen özgür vatandaşların politikada belirleyici bir rol üstlendiklerinin tespiti ise çalışmadaki dikkat çekici bilgilerdendir. Eski Mısır'da da firavun güdümlü kamu ekonomisi içerisinde halk ile vergisel yükümlülükler arasında bir illiyet bağının bulunduğu belirtilmektedir. Öyle ki optimal bir vergi sisteminin kurulmasında, devlet görevine veya askere alınmış olan işgücünün tespitinin ve idamesinin (s. 103) önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Bahçe kitabta, Antik Yunan'da *demos* olarak tanımlanan tüm kent-devleti vatandaşlarının devlet yönetimine katıldığını ve "Poleis Anayasaları" ile de demokrasi sisteminin kurulduğunu belirtmektedir (s. 152). Ancak bu ilk demokrasi deneyiminin, insanların tümünün değil de sadece erkek vatandaşların söz söyleme hakkına sahip olması ve yasama furyasıyla da zenginlerin daha fazla vergi yükünü üstlendiği bir fakirler egemenliğine dönüşmesi nedeniyle eleştirildiği çalışmalar da vardır (İplikçioğlu, 2007: 33-34).

Kitapta, Antik Yunan'da vatandaşlığın dört sınıfa ayrıldığı ve bu sınıflara girmenin ise doğumdan (hak ehliyetinden) ziyade maddi varlığa bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu tasnif ve analiz, Helenizm döneminde siyasal statü ve toprak mülkiyeti arasındaki illiyet bağının oluşturulmasında yasal düzenlemeler yapıldığını ve Helenlerin de toprak sahipliği hakkını yalnızca vatandaşlarına tanıdığını göstermektedir (s. 177). Bahçe'nin bu tespiti, politik yönetim tarafından vatandaşlığın mülkiyet hakkına -nihayetinde de vergisel yükümlülüklerle- dayandırıldığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Latince’de *civis* ve Helence’de *politeste* olarak ifade edilen vatandaşlık kavramı, Roma medeniyetinde yasal olarak belirlenmiş, çeşitli ayrıcalık ve görevlerle donatılmıştı (Finley, 2007: 40). Nitekim Bahçe de Roma’da vatandaşlık hakkına sahip bulunmayanların Medeni Kanun’dan yararlanamadıklarını belirtmektedir (s. 223). Ayrıca kitapta, Roma’da bir kimseye oy hakkı sağlayan mülk sahipliğinin, sosyal statüyü belirlemede o dönemde yer alan diğer toplumlara nazaran daha büyük bir öneme sahip olduğu bilgisine de yer verilmektedir (s. 218). Toplam olarak 20 Jugerum (5 hektar) toprağa sahip olan bireyler en yüksek düzeydeki Census (Vergi Listesi)’a yazılmaktaydılar (s. 230). Roma’da MS 212’de İmparator Caracalla döneminde, vergi gelirlerini artırmak amacıyla ülke içindeki tüm özgür bireylere Roma vatandaşlığı hakkının tanınmış olması da vergisel yükümlülükler ile siyasal bağlılık arasındaki illiyet bağına ilişkin yazarın argümanını destekler niteliktedir.

Kitapta, vergi ile vatandaşlık arasındaki ilişkiselliğin ontolojik kökenleri ortaya konulmuştur. Diğer yandan çalışmada göze çarpan eksiklik ise verginin teolojik kökenlerine ilişkin bir değerlendirme yapılmamasıdır. Nitekim Ortadoğu’da kurulan Antik Çağ devletleri¹, hiyerokratik bir nitelik taşımakta ve krallar, kentin hem idari hem de ekonomik merkezleri olan tapınakların yöneticileri konumundaydılar. Öyle ki *Lûgal* sıfatlı ilk hükümdarlar, *Patesi* (Baş Rahip) ve *Ensi* (naib) gibi uhrevi manalar da ihtiva eden unvanlara sahiptiler (Ateş ve Ünal, 2004: 23).

Bahçe’ye göre vergi tahsiline uygun olarak kurumsallaşan ‘vatandaş toplumunun’ temelleri Antik dönemde atılmış, oluşan refah ve barış ortamı da bu medeniyetlerin gelişip kök salmasını sağlamıştır. Daha sonra vergilendirme kabiliyetini ve etkinliğini kaybettikleri için halkları ile güçlü bir vatandaşlık bağı kuramayan bu medeniyetlerde ise çöküş süreci başlamıştır. Yine eserde antik dönemde kişilerin birer vatandaş olarak siyasal olgu ve süreçler içindeki ağırlığının ve rolünün arttığı görülmektedir. Ancak çalışmada kadınların, siyasal toplumun üyeliği ve vatandaşlık kavramı içerisindeki yerine değinilmemiştir. Vergide toplumsal cinsiyet, farklı din, dil ve ırktaki halklara karşı uygulamalara yer verilmemiştir. Devlet ile birey arasındaki vatandaşlık ilişkisini kuran ve verginin algısını belirleyen kültürel normlar da ihmal edilmiştir.

Dönemin toplumsal yapısını ele almadaki bazı eksikliklerine rağmen, Bahçe’nin çalışmasının mevcut akademik söyleme en büyük katkısı, vatandaşlığın mülkiyet hakkına temelde ise vergisel yükümlülükler dayandırıldığını antik medeniyetler bağlamında ortaya koymuş olmasıdır. Vergi mükellefiyeti, devlet-vatandaş bağı kuran ve ilişkisini tesis eden temel unsurlardan birisi olarak sayılmıştır. Vergi tarihinin kökenlerine inildiğinde ise göze çarpan ilk olgu, devletlerin asli ve en önemli geçim kaynağının vergi olduğudur. Bahçe’nin bu noktada en dikkat çekici tespiti ise emek kelimesinin vergi kelimesi ile eşanlamlı kullanıldığını belirtmesidir (s. 264). Ayrıca kullanışlı ve etkin bir yazı dizgesini ilk kez icat eden Sümerlilerin çivi yazısı (*cuneiform*) sistemini, vergilendirme gibi gereksinimlerden esinlenerek ortaya çıkarttıkları (s. 9) bilgisine yer verilmesi önemli bir dipnot niteliğindedir. Bu açıdan vergi tarihi aslında insanlık tarihidir.

Vergi tarihinin kökenine yönelik olarak Antik Çağ’da ve geniş bir coğrafyada yapılan araştırmaları içeren bu çalışmanın içerdiği zorluk aşikârdır. Buna karşılık eser, akademik anlamda ve literatüre ilgi duyanlara faydalı

olabilecek büyük bir referans niteliği taşımaktadır. Yazarın Antik Çağ medeniyetlerini tablolar kullanarak -başta demografik yapı olmak üzere- çeşitli parametrelerle karşılaştırmış olması çalışmanın önemini daha da artırmaktadır. Kitapta vergilendirmenin tarihsel gelişimini gösteren şematik çizimlere, hiyeroglif işaretlere, rakamlara, blok ve tabletlere yer verilmesi ise kitabı ileride yapılacak çalışmalara doğrudan kaynak olabilecek bir düzeye çıkarmaktadır. Vergisel yükümlülükleri merkeze alan yaklaşım da özelden tarihçilere genelde ise bütün sosyal bilimcilere belirli bir perspektif sunmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.
No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: SÜ; Tasarım: SÜ; Veri Toplama: SÜ; Kaynak Tarama: SÜ; Analiz ve Yorum: SÜ; Makalenin Yazımı: SÜ.
Idea: SÜ; Design: SÜ; Data Collecting: SÜ; Literature Review: SÜ; Analysis and Discussion: SÜ; Writing: SÜ.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

Kaynakça

- Ateş, H. ve Ünal, S. (2004). Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusunda İdari Hayat. *Bilgi-Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 21-42.
- Burg, D. F. (2004). *A World History of Tax Rebellions: An Encyclopedia of Tax Rebels, Revolts, and Riots from Antiquity to the Present*. New York: Routledge.
- Finley, M. I. (2007). *Antik Çağ Ekonomisi* (çev. Hatice Palaz Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Huot, J. L. (2000). İlk Aşamalar. J. L. Huot, J.P. Thalmann ve D. Valbelle (Eds.), *Kentlerin Doğuşu* (çev. Ali Bektaş Girgin) içinde (s.23-103). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*. Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

¹ Özgün ve yenilikçi bir uygarlığın beşiği olarak Mezopotamya'daki idari yapı ve siyasi bağlılık konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ateş ve Ünal (2004).

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

Derginin Amacı:

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (MAD) kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, finans, maliye, sosyoloji ve felsefe alanlarında ulusal ve uluslararası düzeyde kabul edilen bilimsel ve akademik niteliklere sahip çalışmalara yer vererek ilgili alanlardaki bilgi birikimini zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Yayımladığı çalışmalarla ilgili alanlara kuramsal ve yönetsel açıdan katkıda bulunmak, yeni bakış açıları ve yaklaşımlar kazandırmak derginin temel amaçlarındandır. Dergide yayımlanacak çalışmalar akademik ve bilimsel etik değerlere uygun olarak hazırlanmış özgün çalışmalar içerisinden uzman hakemlerin görüşleri doğrultusunda seçilmektedir. Medeniyet Araştırmaları Dergisi yayımladığı tüm çalışmalar için açık erişim politikasını benimseyerek toplumun bilimsel ve entellektüel birikimini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Derginin Kapsamı:

Medeniyet Araştırmaları Dergisi kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, finans, maliye, sosyoloji ve felsefe alanlarından çalışmalara yer veren uluslararası hakemli, elektronik bir dergidir. Türkçe veya İngilizce dillerinde yazılmış çalışmalara yer verilmektedir. Dergide;

- ❖ Özgün Araştırma Makalesi
- ❖ Derleme Makale
- ❖ Kitap İncelemesi
- ❖ Yorumlar olmak üzere dört türden çalışmalara yer verilmektedir.

Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kere yayımlanır. Dergiye gönderilen makalelerin yayımlanabilmesi için; daha önce başka yerde yayımlanmamış, başka yere yayımlanmak üzere sunulmamış ve başka yerde yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce yayımlanmış çalışmalara dergide kesinlikle yer verilmemektedir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, ancak basılmamış olması halinde ve bu durumun açıkça belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir. Dergiye gönderilecek çalışmalar en fazla 3 yazarlı olmalıdır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir.

Yayın Politikası

Medeniyet Araştırmaları Dergisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne bağlı Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSMAM) bünyesinde çıkarılmaktadır. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın/telif haklarının dergiye ait olduğu yazar tarafından kabul edilir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, etik, yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları saklıdır.

- Medeniyet Araştırmaları Dergisi yayımladığı tüm çalışmalar için açık erişim politikasını benimsemektedir.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar için yazarlardan herhangi bir başvuru veya değerlendirme ücreti alınmamaktadır. Ayrıca yazarlara veya hakemlere bir ödeme yapılmamaktadır.
- Dergiye gönderilen makalelerin yayımlanabilmesi için; daha önce başka yerde yayımlanmamış, başka yere yayımlanmak üzere sunulmamış ve başka yerde yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce yayımlanmış çalışmalara dergide kesinlikle yer verilmemektedir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, ancak basılmamış olması halinde ve bu durumun açıkça belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir. Çalışmaya ilişkin tüm etik sorumluluklar çalışmanın yazarına aittir.

- Dergiye gönderilecek çalışmalar en fazla 3 yazarlı olmalıdır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir.

- Dergiye gönderilen çalışmalar ilk olarak Editör Kurulu tarafından ön incelemeden geçirilir. Yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaların değerlendirilmesi akademik ve bilimsel etik değerlere bağlı kalınarak yapılmaktadır.

- Ön incelemeden sonra şekil ve nitelik bakımından uygun bulunan çalışmalar ilgili alanda uzman en az iki hakem tarafından değerlendirilir. Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara ve makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmemektedir.

- Makaleyi değerlendirecek hakemlerin farklı kurumlardan olmasına dikkat edilmektedir.

- Hakemler kendilerine gönderilen çalışmayı 20 gün içinde değerlendirir. Bu süre içerisinde raporunu göndermeyen hakemle irtibata geçilerek değerlendirme için hakeme bir defaya mahsus olmak üzere 10 gün ek süre verilir. Hakem bu sürede de raporunu göndermezse hakemin değerlendirme süreci sonlandırılır.

- İki hakemden de olumsuz rapor gelirse makale reddedilir. Hakemlerden bir olumlu bir olumsuz rapor gelmesi halinde alanda uzman üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur. İki olumlu rapor alan makaleler yayımlanmak üzere kabul edilmiş sayılır.

- Yayın sürecinin herhangi bir aşamasında bilimsel araştırma ve yayın etiği ile uyuşmayan bir durumun tespit edilmesi halinde çalışma yayımlanmaz. Editör Kurulu çalışmanın yayımlanıp yayımlanmaması konusunda nihai takdir hakkını saklı tutar. Yayımlanmayan yazılar yazarına geri gönderilmeyecektir. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi Editör Kuruluna aittir.

- Medeniyet Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmak üzere sunulan tüm çalışmaların telif haklarının dergiye devredilmiş olduğu yazarlar tarafından kabul edilmiş sayılır. Dergi gönderilen çalışmalar için yazarlara telif hakkı ödemez. Yayımlanan çalışmalardaki görüşlerin ve çıkarımların tüm sorumluluğu yazarlara aittir.

- Çalışmalarınızı Dergipark platformu (<https://dergipark.org.tr/mad>) üzerinden gönderebilirsiniz.

- Okuyucu dergide yayınlanan bir makalede önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editöryal içerik ile ilgili herhangi bir şikayeti olduğu zaman journalmdn@medeniyet.edu.tr adresine mail atarak bu durumu bildirebilir. Bu geri bildirimler gelişmemiz için fırsat sağlayacağından memnuniyetle karşılanmaktadır.

Etik İlkeler

Medeniyet Araştırmaları Dergisi uluslararası yayın etiği standartlarına bağlıdır. Bu nedenle yayımlama süreci ile ilgili yayıncı, editör, hakem ve yazar gibi tüm tarafların beklenen etik davranış standartlarında anlaşmaya varması önem taşımaktadır. Medeniyet Araştırmaları Dergisi Committee on Publication Ethics (COPE) ve Directory of Open Access Journals (DOAJ) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimsemektedir ve bu kapsamda tüm taraflardan aşağıdaki etik sorumlulukları taşınmasını beklemektedir.

Dergi Editörünün Sorumlulukları

- Editör bir makaleyi kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir. Editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur.

- Editör kabul veya reddedilen makaleler ile ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.

- Editör yazarlar ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir.

- Editör hakemlerin ismini saklı tutmalı ve intihal/sahte veriye engel olmalıdır.

- Editör yayınlanmak üzere gönderilen bir makaleye ilişkin kabul veya reddetme kararı verirken çalışmanın önemi, özgünlüğü, netliği, geçerliliği ve derginin konu alanına uygunluğu gibi esasları dikkate almalıdır.

- Editör dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

- Dergiye gönderilen makaleler herhangi bir önyargı olmaksızın açık, şeffaf, bilimsel ve objektif kriterler doğrultusunda değerlendirilmelidir. Editör makaleleri yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

- Editör gönderilen makalelere ilişkin tüm bilgilerin makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder.

- Editör gerektiğinde düzeltme, açıklama, geri çekme ve özür yayınlamaktan çekinmemelidir

- Okurlar araştırmaların kim tarafından finanse edildiği, fon sahiplerinin araştırma ve yayın sürecinde bir rolü olup olmadığı konusunda bilgilendirilmelidir.

Hakemlerin Sorumlulukları

Bilimsel ve akademik yayıncılıkta başarı için hakemlik sürecinin iyi işlemesi en önemli kıstaslardan biridir. Medeniyet Araştırmaları Dergisi hakemlik sürecinin korunmasını ve iyileştirilmesini taahhüt etmektedir. Bu nedenle hakemlerden aşağıdaki etik ilkelere bağlı kalmaları beklenmektedir:

- Hakem değerlendirmelerinin eleştirel ve tarafsız olması gerekmektedir.

- Kendisine değerlendirilmek üzere sunulan çalışmayı alanıyla ilgili bulmayan, eleştirmekte kendisini yetersiz hisseden ya da zamanında bir eleştiri sunamayacak durumdaki bir hakem, editörü bu durumdan haberdar ederek görevden çekilmelidir.

- Hakemler sadece metin üzerinden akademik bir değerlendirme yapmalı, yazarın/yazarların yetersizlikleri ile ilgili ve şahsiyetlerini zedeleyecek ifadelerden kaçınmalıdır.

- Hakemler değerlendirme formunda sorulan sorulara evet-hayır şeklinde cevap vererek geçmemeli, kararlarını gerekçelendirerek detaylı bir şekilde açıklamalıdır.

- Değerlendirilen metinler gizli belge niteliği taşımalı, editör tarafından yetkilendirilmiş kişiler dışındakilere gösterilmemeli ve makaleler hakkında tartışılmamalıdır. Hakemlik sürecinde elde edilmiş ayrıcalıklı bilgi ve fikirler gizli tutulmalı ve kişisel çıkar için kullanılmamalıdır.

- Hakemler yazar tarafından belirtilmeyen ilgili yayınlanmış çalışmalarını tanımlamalıdır. Bir hakem ayrıca değerlendirilen çalışma ile bilgileri dahilinde daha önce yayınlanmış başka bir çalışma arasındaki esaslı bir benzerlik veya örtüşme durumunu editörün dikkatine sunmalıdır.

- Hakemler, yazarı ile aralarında rekabet, iş birliği veya başka türlü bağlantılar sebebiyle ortaya çıkabilecek çıkar çatışmalarının var olduğu çalışmaları değerlendirmemelidir. Hakemlerin; yazarlar, fon sağlayıcılar, editörler vb. gibi taraflar ile menfaat çatışması bulunmamalıdır.

- Hakemler karar verme aşamasında editörlere, metinlerin iyileştirilmesinde de yazarlara yardımcı olabilmelidirler.

Medeniyet Araştırmaları Dergisi aşağıdaki durumlarda olan kişilere mümkün olduğu kadar hakemlik teklif etmemektedir:

- ❖ Yazarların daha önce ortak çalışma yayınladığı kişiler,

- ❖ İlgili çalışmanın ön okumalarında yardımcı olmuş kişiler,

- ❖ Yazarların daha önceden sorunu olduğu bilinen kişiler,

- ❖ Çalışmanın yayınlanmasından finansal fayda sağlayacak kişiler,

- ❖ Yazar ile aynı kurumda çalışan kişiler.

Yazarların Sorumlulukları

• Dergiye gönderilen tüm çalışmalar özgün olmalıdır ve yazarlar çalışmanın daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış orijinal çalışmalar olduğunu taahhüt etmelidirler.

• Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır.

• Makalede yararlanılan tüm kaynaklara atıf yapılmalı, metin içinde atıf yapılan tüm eserlere kaynakça bölümünde eksiksiz yer verilmelidir.

• Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır. Yazarların isim sıralaması yazarlar tarafından ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarların yazar sıralamasına göre imzalayacağı Telif Hakkı Devir Formu dergi sistemine yüklenmelidir.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

• Çalışmada kullanılan veriler çalışmada titizlikle sunulmalıdır. Hileli ve bilinçli yanlış ifadeler etik olmayan durumlara yol açabileceğinden kullanılmamalıdır.

• Yazarlar derginin yazım kurallarına uymalıdır. Bu bağlamda hakem, alan editörü ve baş editör tarafından istenilen değişiklikleri zamanında ve titiz bir şekilde yerine getirmelidir. Dergi editörlüğü tarafından yazarlardan istenilen her türlü bilgi ve belgenin, makale ile ilgili yapılması istenilen değişikliklerin en geç 15 gün içerisinde yapılarak sistem üzerinden gönderilmesi ve editörün bilgilendirilmesi gerekmektedir. Süresi içerisinde söz konusu isteklerin yerine getirilmemesi makalenin reddedilmesine yol açar.

• Tüm yazarlar araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidir.

• Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve iş birliği yapma sorumluluğunu taşır.

Dergi İntihal Politikası

Medeniyet Araştırmaları Dergisi Aralık 2018 tarihi itibarıyla yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaları intihal programları aracılığıyla (Turnitin veya iThenticate) kontrol etmeye başlamıştır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir. Dergide yayımlanmış bir çalışmanın intihal yaptığı tespit edilirse Editör Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili kurumlara bildirmek dahil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

ETHICAL PRINCIPLES AND PUBLICATION POLICY

Aims

Journal of Civilization Studies (MAD) aims to enrich its knowledge in the relevant fields by including scientific and academic studies accepted at national and international level in the fields of public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, finance, sociology and philosophy. It is among the main aims of the journal to contribute theoretically and methodologically to the fields related to the studies it publishes and to gain new perspectives and approaches. The studies to be published in the journal are selected from among the original studies prepared in accordance with academic and scientific ethical values in line with the opinions of expert referees. Journal of Civilization Studies aims to develop the scientific and intellectual knowledge of the society by adopting the open access policy for all the studies it publishes.

Scope

Journal of Civilization Studies is an international peer-reviewed journal published semiannually. Areas covered include public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, sociology and philosophy. The journal publishes,

- ❖ Original research articles
- ❖ Review articles
- ❖ Book reviews and
- ❖ commentaries in Turkish or English languages.

In order for the studies sent to the journal to be published; it must not have been published elsewhere, submitted for publication elsewhere, and must not be accepted for publication elsewhere. Previously published studies are never included in the journal. Papers presented at a scientific meeting can only be accepted if they have not been published and provided this is clearly stated. The studies that will be sent to the journal should not exceed 3 authors. The author should send the document showing the plagiarism rate with the study. Studies with a plagiarism rate (excluding bibliography) above 15% are not evaluated and returned to the author.

Publication Policy

Journal of Civilization Studies is published on behalf of the Center for Civilization Studies (ISMAM) of Istanbul Medeniyet University. The journal is an international peer-reviewed journal published semiannually. Areas covered include public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, sociology and philosophy. The journal publishes original research articles, review articles, book reviews and commentaries in Turkish or English languages. The copyright of the manuscripts published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the manuscript which has been approved to be published in the journal. The author accepts full responsibility for the article. The views in the manuscripts published in the journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the journal. All rights reserved.

- The Journal of Civilization Studies adopts open access policy for all published studies.
- No application or evaluation fee is charged from the authors for the studies submitted to be published in the journal. Also, no payment can be made to authors or referees.
- In order for the articles sent to the journal to be published; it must not have been previously published, accepted for publication and submitted for publication elsewhere. All ethical responsibilities regarding the study belong to the author of the study.

- Manuscripts to be sent to the journal should have a maximum of 3 authors. The author must send the document showing the plagiarism rate with the study. Studies with a plagiarism rate (excluding bibliography) over 15% are not evaluated and returned to their authors.
- Manuscripts sent to the journal are first examined by the Editorial Board. The evaluation of the studies sent for publication is made by adhering to academic and scientific ethical values.
- After the preliminary examination, the works found appropriate in terms of form and quality are evaluated by at least two referees who are experts in the relevant field. No information is given to the authors about the identities of the referees evaluating the article and to the referees about who the article belongs to.
- Referees to evaluate the article are selected from different institutions.
- Referees evaluate the work sent to them within 20 days. The referee who does not submit his report within this period is contacted and the referee is given an additional 10 days for the evaluation, for once. If the referee cannot send his report during this period, the referee's evaluation process is terminated.
- If negative reports are received from both referees, the article is rejected. In case of a positive and negative report from the referees, the opinion of a third referee, who is an expert in the field, is consulted. Articles that receive two positive reports are deemed to have been accepted for publication.
- If a situation inconsistent with scientific research and publication ethics is detected at any stage of the publication process, the study is not published. The Editorial Board reserves its final discretion on whether the work is published or not. Unpublished articles will not be sent back to their author. The decision authority on matters not mentioned here belongs to the Editorial Board.
- It is deemed to have been accepted by the authors that the copyrights of all the works submitted for publication in the Journal of Civilization Studies have been transferred to the journal. The journal does not pay copyright to the authors for submitted works. All the responsibility for the views and inferences in the published studies belongs to the authors.
- You can send your works via Dergipark platform (<https://dergipark.org.tr/mad>).
- When the reader notices an important mistake or mistake in an article published in the journal, or has any complaints about editorial content, they can report this by sending an e-mail to journalmdn@medeniyet.edu.tr. This feedback is welcomed as it will provide an opportunity for us to improve.

Ethical Principles

Journal of Civilization Studies adheres to international publication ethics standards. For this reason, it is important that all parties involved in the publishing process, such as publishers, editors, referees and authors, agree on the expected ethical behavior standards. The Journal of Civilization Studies adopts the ethical publishing principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE) and the Directory of Open Access Journals (DOAJ) and expects all parties to bear the following ethical responsibilities in this context.

General duties and responsibilities of editors

- The editor has full responsibility and authority to accept or reject an article. The editor is responsible for the total quality of the content and publication.
- The editor should not have a conflict of interest regarding accepted or rejected articles.
- The editor does not allow any conflicts of interest between authors and referees. Has full authority to appoint a referee.
- The editor should keep the referees anonymous and prevent plagiarism / fake data.

- While deciding whether to accept or reject an article submitted for publication, the editor should take into account the principles such as the importance of the study, its originality, clarity, validity, and the journal's suitability to the subject area.

- Editor is obliged to make the final decision on the articles to be published in the journal.

- Articles submitted to the journal should be evaluated in accordance with clear, transparent, scientific and objective criteria without any prejudice. The editor evaluates the articles independently of the authors' ethnicity, gender, sexual orientation, nationality, religious belief and political philosophy. It ensures that the articles submitted for publication are fairly double-sided blind peer review.

- The editor guarantees that all information regarding the submitted articles will remain confidential until the article is published.

- The editor should not hesitate to issue corrections, clarifications, retractions and apologies when it's necessary.

- Readers should be informed of who finances research and whether funders have a role in the research and publication process.

Responsibilities of referees

The good functioning of the refereeing process is one of the most important criteria for success in scientific and academic publishing. The Journal of Civilization Studies is committed to the protection and improvement of the refereeing process. Therefore, referees are expected to adhere to the following ethical principles:

- Referee reviews should be critical and impartial.

- A referee who does not find the work presented to him for evaluation relevant to his field, feels insufficient to criticize or is unable to present a timely criticism should be dismissed by informing the editor of this.

- Referees should make an academic evaluation only on the text, and avoid statements about the incompetence of the author / authors and that would harm their personality.

- Referees should not pass by answering the questions asked in the evaluation form as yes or no, but explain their decisions in detail by justifying them.

- The texts evaluated should be classified as confidential documents, should not be shown to anyone other than those authorized by the editor, and should not be discussed about the articles. Privileged information and ideas obtained during the arbitration process must be kept confidential and not used for personal gain.

- Referees should identify relevant published work that is not mentioned by the author. A referee should also bring to the attention of the editor a substantial similarity or overlap between the evaluated work and another previously published work within their knowledge.

- Referees should not evaluate studies where there are conflicts of interest that may arise from competition, collaboration or other links with the author. Referees; authors, funders, editors, etc. There should be no conflict of interest with such parties.

- Referees should be able to assist editors in the decision-making process and to authors in improving the texts.

The Journal of Civilization Studies does not offer refereeing as much as possible to those:

- ❖ People with whom the authors have previously published collaborations,

- ❖ People who helped pre-read the relevant study,

- ❖ People known to have problems with the authors,

- ❖ People who will benefit financially from publication of the study,

- ❖ People working in the same institution as the author.

Responsibilities of authors

- All manuscripts submitted to the journal must be original and authors must undertake that the work is original work that has not been published elsewhere before.

- The authors are responsible for the compliance of the articles with scientific and ethical rules. The author should provide assurance that the article is original, has not been published elsewhere, and is not being reviewed for publication elsewhere, in another language. Copyright laws and treaties in practice should be observed. Corresponding materials (e.g. tables, figures or large quotations) should be used with necessary permission and acknowledgment.

- All sources used in the article should be cited, and all works cited in the text should be included in the bibliography section.

- All authors must have a direct academic and scientific contribution in the submitted article. The name order of the authors should be a joint decision by the authors. The Copyright Transfer Form to be signed by all authors according to the author order must be uploaded to the journal system.

All individuals who do not meet the sufficient criteria for authorship but contributed to the study should be listed in the “acknowledgments / information” section. Examples of these are people who only provide technical support, help with writing or just provide general support, financial and material support.

- The data used in the study should be presented meticulously in the study. Fraudulent and deliberate false statements should not be used as they may lead to unethical situations.

- Authors must follow the journal's spelling rules. In this context, the referee should fulfill the changes requested by the field editor and editor-in-chief in a timely and meticulous manner. All kinds of information and documents requested from the authors by the editor of the journal, the changes requested to be made about the article must be made within 15 days at the latest and sent over the system and the editor must be informed. Failure to fulfill these requests within the time limit leads to the rejection of the article.

- All authors must declare financial relationships, conflicts of interest and competition of interest that have the potential to affect the results of the research or scientific evaluation.

- If author detects a significant error or inaccuracy in his/her published manuscript, it is responsible for contacting and cooperating with the editor immediately for correction or retraction of these inaccuracies.

Plagiarism Policy

The Journal of Civilization Studies has begun to evaluate manuscripts in terms of plagiarism starting with December 2018. The journal is strictly against any unethical act of copying or plagiarism in any form. Before submitting manuscripts to the journal, it is suggested to check the similarity ratio with plagiarism software programs (iThenticate or Turnitin). The author(s) should submit the document showing the plagiarism ratio together with the manuscript. In this respect, the manuscript submitted to our journal are subject to preliminary evaluation; manuscripts with a similarity ratio below %15, will be considered acceptable by our Editorial Board. Manuscript with more than the specified ratio are returned to the author(s). All manuscripts submitted for publication to the journal are cross-checked for plagiarism using Turnitin or iThenticate softwares. Manuscripts found to be plagiarized during initial stages of review are out-rightly rejected and not considered for publication in the journal. In case a manuscript is found to be plagiarized after publication, the Editor-in-Chief will conduct preliminary investigation, may be with the help of a suitable committee constituted for the purpose. If the manuscript is found to be plagiarized beyond the acceptable limits, the journal will contact the author's Institute / College / University and Funding Agency, if any.

YAZIM KURALLARI

Medeniyet Araştırmaları Dergisi'ne değerlendirilmek üzere makale gönderen yazarlar ve makaleyi değerlendiren hakemler derginin yazım kurallarını açıkça kabul etmiş sayılır. Aşağıda yer alan kuralları ihlal eden makaleler hakem sürecine alınmadan ön değerlendirme safhasında reddedilir.

- Medeniyet Araştırmaları Dergisi Türkçe ve İngilizce dillerinde çalışmalar yayımlamaktadır ve çalışmaların yazıldıkları dilin kurallarına uygun olması gerekmektedir. Türkçe yazımda ve kısaltmalarda TDK (Türk Dil Kurumu) İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.

- Yazım yanlışlarının fazla olması, bilimsellik şartlarının sağlanmaması makalenin geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.

- Çift taraflı kör hakemlik sistemi gereğince sisteme yüklenen makale metni içinde yazarlara ait hiçbir bilgi yer almamalıdır.

- Çalışmaların başlığı 15 kelimeyi geçmemelidir.

- Çalışmaların başlığı, sadece baş harfleri büyük olacak şekilde 11 punto büyüklüğünde ve koyu harflerle yazılmalıdır.

- En fazla 3 yazarlı çalışmalar kabul edilmektedir.

- Aynı sayı içerisinde aynı yazara ait birden fazla makaleye yer verilmez.

- Dergiye gönderilecek çalışmalar **Times New Roman** yazı formatında, **tek aralıklı** ve **11 punto** ile hazırlanmalıdır.

- Dergiye gönderilen tüm makalelerde hem Türkçe hem de İngilizce olarak makale başlığı, öz ve anahtar kelimeler makalenin ilk sayfasında bulunmalıdır. Bu bölümler iki dilde de birbirine paralel olmalıdır.

- Anahtar kelimeler en az 3 en fazla 7 kelimedenden oluşmalıdır.

- Öz en az 150 en fazla 250 kelimedenden oluşacak şekilde yazılmalıdır.

- Öz bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, temel tespitleri ve sonuçları belirtilmeli; mecbur kalınmadıkça kaynak gösterimini gerektirecek ifadeler kullanılmamalıdır.

- Araştırma ve derleme makaleleri her şey dahil **10.000 kelimeyi** geçmemelidir.

- Sayfa yapısı **üstten 5, alttan 5.5, sol 4.25, sağ 4.25 cm ve 1 satır aralıklı** olmalıdır.

- Çalışmada yer alan konu başlıkları Giriş'ten itibaren I, II, III, ... gibi Romen rakamlarıyla, alt başlıklar ise A, B, C, ... gibi büyük harflerle sıralanmalıdır.

- Türkçe yazılmış çalışmalarda yer alan yabancı dillere ait kelimeler italik yazılmalıdır.

- Şekiller ve Tablolar metin içerisinde verilmelidir.

- Şekil numaraları Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3 ...vb. diye koyu harflerle ve 10 punto büyüklüğünde şeklin altında yer almalıdır.

- Şekillerin başlığı, şekil numarası belirtildikten sonra devamına 10 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.

- Şekillerin içindeki yazılar 9 punto büyüklüğünde olmalıdır.

- Tabloların numaraları Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ...vb. diye koyu harflerle ve 10 punto büyüklüğünde tablonun üstünde yer almalıdır.

- Tabloların başlığı, tablo numarası belirtildikten sonra devamına 10 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.

- Tabloların içindeki yazılar 9 punto büyüklüğünde olmalıdır.

- Şekil ve Tabloların oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar mutlaka belirtilmelidir.

- Metin içerisinde atıf yapılan her kaynak kaynakçada yer almalı, kaynakçada yer alan her kaynağa da metin içerisinde mutlaka atıf yapılmış olmalıdır.

- Çalışmanın yayım için kabulünden sonra yazıların yayıma hazırlanması aşamasında tespit edilen sorun ve eksikliklerin giderilmesinde birincil sorumluluk yazarlara aittir.

- Yayınlanmak üzere dizgisi tamamlanan yazılar son gözden geçirme için yazarlara gönderilir. Yazarların en geç bir hafta içinde gözden geçirilmiş metni editöre iletmeleri beklenir. Aksi halde çalışma arşive alınacaktır. Son gözden geçirme aşamasında sadece biçimsel değişikliklere izin verilir. Bu aşamada çalışmanın içeriğini ciddi biçimde etkileyecek değişiklikler yapılmasına izin verilmez. Bu tür değişikliklerde ısrar edilmesi halinde Editör Kurulu yazının değişmiş halini tekrar hakem değerlendirmesine gönderme yetkisine sahiptir.

- Çalışmada kullanılan kaynaklara yapılan atıfları dipnot olarak göstermeyiniz. Atıflar metin içinde parantez arasında gösterilmelidir. Atıf yapılırken ve kaynakça düzenlenirken APA Yöntemi (APA 6) kullanılmalıdır. Yapılmak istenen açıklamalara, son not kullanılarak yazının sonunda ayrı bir sayfada yer verilmelidir.

Metin İçi Atıf Yapma:

•Tek Yazarlı Çalışmalarda:

Temel olarak metin içinde iki şekilde atıf yapılabilir:

... (Eryılmaz, 2019: 100).

Eryılmaz'a (2019: 100) göre ...

•İki Yazarlı Çalışmalarda

... (Smith ve Petty, 1994: 65).

•Üç ile Beş Yazarlı Çalışmalarda

İlk defa atıf yaparken tüm yazarların adı listelenir:

... (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2015: 412).

Aynı kaynağa sonraki atıflarda sadece ilk yazarın adı belirtilip diğer yazarlar için "vd." ifadesi kullanılır.

... (Keleş vd., 2015: 453).

•Altı ve Daha Fazla Yazarlı Çalışmalarda

Sadece ilk yazarın adı belirtilir diğer yazarlar için "vd." ifadesi kullanılır.

... (Diamond vd., 1965: 57).

•Yazar bir organizasyon veya kurumu ise

İlk atıf: ... (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 2013: 25).

İkinci atıf: ... (TÜBİTAK, 2013: 32).

•Aynı parantez içinde birden fazla esere atıfta bulunulduğunda:

Eserler alfabetik sıraya göre dizilmeli ve eserler noktalı virgül ile ayrılmalıdır (Aslan ve Genç, 2019: 17; Öztürk vd., 1985: 23; Yılmaz, 2015: 17).

- Soyadları aynı olan yazarlara atıf yapılacaksa karışıklığı önlemek için ismin ilk harfi de kullanılır:

... (A. Johnson, 2001: 25; Y. Johnson, 1998: 17).

- Aynı yazarın aynı yıl yayımlanan iki veya daha fazla eserine atıf yapılıyorsa karışıklığı önlemek için yıldan sonra a,b,c harfleri kullanılır:

... (Ateş, 2015a: 27). ... (Ateş, 2015b: 352).

•İnternet Kaynaklarına Atıf

Eğer yazar ve yayın tarihi belliyse, (Soyad, Yıl) şeklinde; yazar belli değilse (İnternet Sitesinin Adı, Yıl) şeklinde; yazar ve yayın tarihi belli değilse (İnternet Sitesinin Adı, t.y.) şeklinde atıf yapılmalıdır. Erişim linki metin içi atıfta değil Kaynakça'da verilmelidir.

... (Civaoğlu, 2015).

... (CNN, 2019).

... (TBMM, t.y.).

Not: Eğer atıf yapılan yayının tarihi belli değilse "tarih yok" anlamına gelen (t.y.) ifadesini kullanınız.

•Kişisel iletişim vasıtasıyla ulaşılan mülakatlarda, mektuplarda veya e-maillerde kişisel iletişim kurulan kişinin adı ve görüşmenin tarihi belirtilmelidir. Ancak kişisel iletişim yoluyla elde edilmiş veriler kaynakçaya eklenmemelidir.

... (H. Arslan, kişisel iletişim, 27 Nisan 2018).

Kaynakça Gösterimi:

•Tek Yazarlı Kitaplar

Soyad, Adın İlk Harfi. (Yıl). *Kitap Adı İtalik*. Şehir: Yayınevi

Eryılmaz, B. (2019). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.

•İki ve Daha Fazla Yazarlı Kitaplar

North, D., Wright, A. ve Bary, W. (1959). *Confucianism in Action*. Stanford: Stanford University Press.

•Editörlü Kitap

Editörün Soyadı, A. (Ed.). (Yıl). *Kitap Adı İtalik*. Şehir: Yayınevi.

Erdem, R. (Ed.). (2017). *Yönetimde İnfomalite*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

•Kitap Bölümü

Soyad, A. (Yıl). Bölümün Başlığı, Editörün A. Soyadı içinde. *Kitap Adı İtalik* (s. sayfa aralığı). Şehir: Yayınevi.

Watson, J. (1998), Engineering Education in Japan After the Iwakura Mission, I. Nish içinde, *The Iwakura Mission in America and Europe: A New Assessment* (s. 108-112), Surrey: Japan Library.

•Yazarı Kurum Olan Kitaplar

Australian Bureau of Statistics. (2000). *Population by age and sex, New South Wales, 30 June 2000* (ABS Cat. no. 3235.1). Canberra, Australian Capital Territory.

•Dergi Makalesi

Soyad, A. (Yıl). Makalenin Başlığı. Dergi Adı, Cilt(No), sayfa aralığı. doi: xxx xxx xxx

Şentürk, R. (2009). Açık Medeniyet ve Sosyal İçerme. *Muhafazakar Düşünce*, 6(2), 41-59. doi: 123456789895456

Atıf yapma ve kaynakça gösterimi konusunda daha detaylı bilgi için bakınız: (<https://apastyle.apa.org/>).

Dipnot ve Son Not Kullanımı

APA yazım stilinde dipnot ve son not kullanımı tercih edilmemektedir. Bu nedenle dergimiz çok gerekli olduğu durumlarda sadece son not kullanımına izin vermektedir. Son notlar roma rakamları ile **8 punto** büyüklüğünde verilmelidir.

Not: APA atıf ve kaynakçada “and” yerine “&” kullanılmasını önermektedir. Ancak Türkçede “&” sembolü “ve” yerine kullanılmadığından **Türkçe olarak yazılan metinlerde atıf yaparken ve kaynakça yazarken “&” sembolü kullanılmamalıdır.** Ayrıca, üç kişiden çok yazarlı metinlere atıf yaparken APA “et al.” (Kernis et al., 1993) kullanılmasını önermektedir. Ancak Türkçe’de “et al.” yerine “vd.” (Kernis vd., 1993) kullanılmalıdır. Bununla birlikte değerlendirilmek üzere dergimize gönderilen çalışma İngilizce hazırlanmışsa bu metinlerde atıf ve kaynakçada APA standartlarına uygun olarak “and” yerine “&” sembolü ve “et al.” kullanılmalıdır.

SPELLING RULES

Authors who submit an article for evaluation to the Journal of Civilization Studies and referees who evaluate the article are deemed to have explicitly accepted the editorial rules of the journal. Articles that violate the following rules are rejected during the pre-evaluation phase without being included in the referee process.

- The Journal of Civilization Studies publishes studies in Turkish and English languages, and the studies must comply with the rules of the language in which they are written.
- Having too many spelling mistakes and not meeting the scientific requirements will be deemed sufficient to refuse the article.
- In accordance with the double-blind peer-review system, the article text uploaded to the system should not contain any information about the authors.
- The title of the studies should not exceed 15 words.
- The title of the studies should be written in 11 pt size and bold letters, with only the initials capitalized.
- Studies with a maximum of 3 authors are accepted.
- More than one article by the same author is not included in the same issue.
- Manuscripts to be sent to the journal should be prepared in Times New Roman font format, with single space and 11 pt.
- In all articles submitted to the journal, the article title, abstract and keywords in both Turkish and English should be on the first page of the article. These sections should be parallel to each other in both languages.
- Keywords should consist of at least 3 and at most 7 words.
- Abstract should be written with a minimum of 150 and a maximum of 250 words.
- In the abstract section, the purpose, method, basic determinations and results of the study should be stated; Unless required, expressions that require reference should not be used.
- Research and review articles should not exceed 10,000 words, including everything.
- Page layout should be 5 from the top, 5.5 from the bottom, 4.25 left, 4.25 cm right and 1 line spacing.
- The subject headings in the study should be listed from the Introduction with Roman numerals such as I, II, III, ..., and the subtitles should be listed with capital letters such as A, B, C,
- Foreign language words in studies should be written in italics.
- Figures and Tables should be given in the text.
- Figure numbers Figure 1, Figure 2, Figure 3... etc. It should be placed under the figure in bold letters and 10 point size.
- The title of the figures should be written in 10 points after the figure number is specified.
- The texts in the figures should be 9 points.
- The numbers of the tables are Table 1, Table 2, Table 3... etc. It should be placed above the table in bold letters and 10 pt.
- The title of the tables should be written in 10 points after the table number is specified.
- The texts in the tables should be 9 points.
- The sources used in the creation of figures and tables must be specified.
- Every reference cited in the text should be included in the bibliography, and every source in the bibliography should be cited in the text.
- After the study is accepted for publication, the primary responsibility for eliminating the problems and deficiencies identified during the preparation of the articles for publication belongs to the authors.

- Manuscripts whose typesetting are completed for publication are sent to the authors for final review. Authors are expected to submit the revised text to the editor within one week at the latest. Otherwise, the study will be archived. Only formal changes are allowed during the final review phase. At this stage, changes that would seriously affect the content of the study are not allowed. In case of insisting on such changes, the Editorial Board has the authority to send the changed version of the article to the referee evaluation.

- Do not cite the references to the sources used in the study as footnotes. Citations should be shown in parentheses in the text. APA Style (6th version) should be used while citing and editing the bibliography. Explanations should be given on a separate page at the end of the article, using the end note.

Source in text:

Reference within the text should be done in accordance with the APA Style (6th version).

- with one author:

... (Eryılmaz, 2019: 100).

- with more than one author

... (Smith & Petty, 1994: 65).

... (Jerrentrup et al., 2018)

- If citing authors with the same surnames, the first letter of the name is also used to avoid confusion:

... (A. Johnson, 2001: 25; Y. Johnson, 1998: 17).

- If two or more works of the same author published in the same year are cited, the letters a, b, c after the year is used to avoid confusion:

... (Ateş, 2015a: 27). ... (Ateş, 2015b: 352).

- In the interviews, letters or e-mails reached through personal communication, the name of the person contacted and the date of the interview should be stated. However, data obtained through personal communication should not be included in the bibliography.

Organization of Bibliography:

- References should be given only in the bibliography and the alphabetical order should be followed according to the surname of the author.

- If more than one work of an author is to be included in the bibliography, a new ranking should be made according to the date of publication.

“a, b, c, ...” should be used for the same year works and they should be the same in the text.

Example: (1980a, 1980b)

- Book

Eryılmaz, B. (2019). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Publication.

- Book with two authors:

Günay, Ü. & Güngör, H. (2011). *Türklerin Dinî Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

- Books that more than two authors:

Oğuz, M. Öcal et al. (2010). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Book Chapter

Watson, J. (1998), Engineering Education in Japan After the Iwakura Mission, I. Nish içinde, *The Iwakura Mission in America and Europe: A New Assessment* (s. 108-112), Surrey: Japan Library.

- Articles with two or three authors

Joly, J. F., Stapel, D. A., & Lindenberg, S. M. (2008). Silence and table manners: When environments activate norms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(8), 1047–1056. <https://doi.org/10.1177/0146167208318401>

•Articles with more than three authors

Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States. *Psychology of Popular Media Culture*, 8(3), 207–217. <https://doi.org/10.1037/ppm0000185>

See for detailed information: (<https://apastyle.apa.org/>).

İletişim / Correspondence

Telefon/Phone: +90 216 280 34 81

Faks/Fax: : +90 216 280 34 95

Adres/Address: Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mahir İz Caddesi No:17/1 Altunizade, Üsküdar/İstanbul.

journalmdn@medeniyet.edu.tr

<http://dergipark.gov.tr/mad>